

HARRIET LÖNNQVIST

Humanistiska forskningsprocesser och informationssökare

Typologier för informationssökande forskare

AKADEMISK AVHANDLING

som med tillstånd av

fakulteten för informationsvetenskaper

vid Tammerfors universitet framläggs till

offentlig granskning i Attila auditorium B 661,

fredagen den 16 maj 2003 kl. 12.

English Summary

Acta Universitatis Tamperensis 921

Tammerfors universitet

Tammerfors 2003

AKADEMISK AVHANDLING

Tammerfors universitet, Institutionen för informationsforskning
Finland

Försäljning

Tammerfors universitet
Vetenskapsbokhandeln Taju
Box 617
33014 Tammerfors universitet
Finland

Tel. +358 3 215 6055
Fax +358 3 215 7685
taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>

Omslag
Juha Siro

Tryckt avhandling
Acta Universitatis Tamperensis 921
ISBN 951-44-5629-7
ISSN 1455-1616

Nät avhandling
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 241
ISBN 951-44-5630-0
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print
Tammerfors 2003

FÖRORD

Humanistiska forskares forskningsprocesser har varit föremål för ett ganska litet intresse om något alls bland informationsforskare och vetenskapsteoretiker. Sedan 1990-talet har en del studier gjorts om humanisters informationssökning men man har inte på ett klart och entydigt sätt kopplat den till just forskningsprocessen. Av litteraturen får man närapå intrycket att humanisters forskningsprocesser är något diffust som inte går att närmare undersöka. Under arbetet med den nordiska undersökningen om humanistiska forskares informationssökning blev det klart för mig för hur stor betydelse forskningsprocessen hade i sammanhanget. Därför har jag i föreliggande arbete inte endast tagit avstamp i den utan gett den konturer och innehåll. Jag har belyst förhållandet mellan informationssökning och forskningsprocess ur olika synvinklar. Ändå måste nog medges att gåtfullhetens töcken inte helt har lättat. Det oaktat har arbetet bjudit på många intressanta insikter och rön.

Det är nästan mera regel än undantag att när man beger sig ut på fältet samlar man in mera material för sitt forskningsarbete än man sist och slutligen kommer att använda. Under arbetets gång ställs fokus in på vissa fenomen, som verkar fruktbara att undersöka medan andra träder i bakgrunden. Så har det också gått under min forskningsprocess.

Ett flertal personer har under forskningsarbetets gång kommenterat olika versioner av manuskriptet och framfört konstruktiva synpunkter. Jag vill särskilt tacka min handledare, professor Reijo Savolainen, som alltid funnits till hands för kritiska kommentarer och goda råd. En stor del av handledningen det sista året skedde via epost och det är anmärkningsvärt med vilken snabbhet och grundlighet Reijo kommenterade mina utkast och manuskriptversioner. Det blev ingen tid för andhämtning förrän hans kommentarer återigen hade anlät. Jag vill också tacka förhandsgranskarna av manuskriptet, professorerna Maj Klasson och Olle Persson, för intressanta synpunkter och en konstruktiv kritik.

En förutsättning för att kunna genomföra den här undersökningen har givetvis varit mina informanternas beredvillighet att ställa upp för intervju. De har på ett mycket generöst sätt delat med sig av sina kunskaper, erfarenheter och åsikter samt offrat sin forskningstid för att göra

det möjligt för mig att insamla det empiriska forskningsmaterialet. Humanistiska forskare är i regel mycket verbala och har ett rikt ordflöde. Det har på inget sätt varit svårt att få dem att berätta om sin forskning och sin informationssökning och dessutom åtminstone delvis på mina villkor. Det är snarast motsatsen som har varit gällande. De har gett mig ett fantastiskt rikt och mångfacetterat material att arbeta med. Jag tackar dem alla å det varmaste.

Ett avhandlingsarbete har ofta karaktären av att vara ett tämligen ensamt arbete. Ett forum som sammanför doktorander med liknande forskningsämnen är vid Tammerfors universitet Forskargruppen för informationssökning och -användning på institutionen för informationsforskning (REGIS), som för mig har varit oerhört central när det gäller kommunikationen med kollegerna. I en informell atmosfär har vi diskuterat varandras avhandlingsarbeten och gett varandra konstruktiv kritik. Medlemmarna har varierat under de år jag har deltagit och utan namns nämnande vill jag här tacka dem alla.

Jag vill alldeles speciellt tacka Mikael Sundman som har stått vid min sida under en stor del av min forskningsprocess och fungerat som mitt "bollplank" på hemmaplan. Han har dessutom gjort den grafiska utformningen av bildmaterialet, granskat den svenska språkdräkten samt översatt de finskspråkiga citaten till svenska. För allt detta går ett stort tack till honom. Yvonne Cooper tackar jag för översättningen av sammanfattningen till engelska och Ann-Maj Engfelt för översättningen av intervjuguiden till finska.

Svenska kulturfonden, Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut och Karl-Erik Henrikssons stipendiefond tackas för det ekonomiska stöd dessa har gett i början av avhandlingsarbetet. NordIS-Net beredde mig i slutskedet möjligheter att delta i ett nordiskt doktorandseminarium för vilket jag är mycket tacksam.

Jag tillägnar denna avhandling minnet av min far.

Helsingfors den 20 mars 2003

Harriet Lönnqvist

Innehåll

1. Inledning	9
<i>1.1 Forskningsarbetets placering inom informationsforskningen</i>	9
<i>1.2 Arbetets uppläggning</i>	11
<i>1.3 Centrala begrepp</i>	12
<i>1.4 Målsättning, problemformulering och frågeställningar</i>	17
<i>1.5 Material</i>	19
1.5.1 Urval av discipliner	19
1.5.2 Urval av intervjupersoner och övrigt material	19
<i>1.6 Forskningsmetoder</i>	21
<i>1.7 Validitet och reliabilitet</i>	24
2. Teoretiska utgångspunkter	26
<i>2.1 Kriterier för typologisering</i>	26
<i>2.2 Metaforers karaktär och funktion</i>	31
<i>2.3 Karaktäristik av Judith Palmers informationssökarstilar</i>	33
3. Tidigare forskning om humanistiska forskares informationssökning	36
<i>3.1 Forskningsresultatens fragmentariska karaktär</i>	36
<i>3.2 Modeller för informationssökning</i>	37
<i>3.3 Forskningsprocesser och forskningsstilar inom humanistiska vetenskaper</i>	40
<i>3.4 Karaktäristik av humanistiska forskares forskningsmaterial</i>	45
<i>3.5 Humanistiska forskares informationssökning</i>	52
<i>3.6 Informationskanaler</i>	58

4. Humanistiska typer av forskningsprocesser

Den empiriska undersökningen	69
4.1 <i>Introduktion</i>	69
4.2 <i>Kriterier för typologiseringen</i>	72
4.3 <i>Karaktäristik av de sju typerna av forskningsprocesser</i>	79
4.3.1 <i>Flugan. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen</i>	79
4.3.2 <i>Svärmaren. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram</i>	90
4.3.3 <i>Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen. Konsthistoriker och språkforskare</i>	96
4.3.4 <i>Mätaren. Science-greppet</i>	120
4.3.5 <i>Mullvaden. Traditionalistens forskningsprocess</i>	130
4.3.6 <i>Härmsångaren. Den textanalytiska forskningsprocessen</i>	136
4.3.7 <i>Spindeln. Problemlösarens forskningsprocess</i>	142

5. Humanistiska informationssökartyper

Den empiriska undersökningen	
5.1 <i>De kriterier som definierar informationssökartyperna</i>	149
5.2 <i>Humanistiska informationssökartyper</i>	166
5.2.1 <i>Snokaren</i>	166
5.2.2 <i>Den självsäkra samlaren</i>	188
5.2.3 <i>Finsmakaren</i>	211
5.2.4 <i>Hagelskytten</i>	228
5.2.5 <i>Elitisten</i>	232
5.3 <i>Informationssökartypernas relationer till forskningsprocesstyperna</i>	238
5.4 <i>Informationssökartypernas relationer till disciplinen</i>	241
5.5 <i>Informationssökartyperna och biblioteksinfrastrukturen</i>	242
5.6 <i>Disciplinen i förhållande till närbiblioteket</i>	244
5.7 <i>Kunskapsväskan och de två huvudtyperna av informationssökning</i>	245
5.8 <i>Sammandrag av rönen om informationssökartyperna och deras informationssökning</i>	246

6. Sammanfattning av de empiriska resultaten	253
6.1 Målsättning och genomförande	253
6.2 De sju typerna av forskningsprocesser	254
6.3 Typologiseringen av forskarna som informationssökare: motiveringar för kriterierna	260
6.4 De fem informationssökartyperna	264
7. Diskussion	269
7.1 Typerna av forskningsprocesser	269
7.2 Informationssökartyperna	273
7.3 Forskarnas attityder till bibliotekspersonalen	277
7.4 Informationsåtervinning och browsing	278
7.5 Monografier och tidskrifter: avslutande reflektioner	280
7.6 Resultatens implikationer för forskningen i informationssökning	281
Litteraturförteckning	283
English Summary	293
Bilagor:	
Bilaga 1: Intervjuguide	300
Bilaga 2: Haastattelurunko	315

Förteckning över figurer och tabeller:

Figurer:

Fig. 1: A Stage Process Version of Ellis's Behavioural Framework

Fig. 2: Jarvinen's Taxonomy of Research Methods

Fig. 3: Ellis' kännetecken för forskarnas i engelsk litteratur informationssökning

Fig. 4: Research Phases Model of the Literary Critical Process

Fig. 5: Modell för en allmän forskningsprocess inom samhällsvetenskaperna

Fig. 6: Flugan. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen

Fig. 7: Svärmaren. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram

Fig. 8: Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen (Konsthistorikerna)

Fig. 9: Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen (Språkforskarna)

Fig. 10: Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen

Fig. 11: Mätaren. Science-greppet

Fig. 12: Mullvaden. Traditionalistens forskningsprocess

Fig. 13: Härmsångaren. Den textanalytiska forskningsprocessen

Fig. 14: Spindeln. Problemlösarens forskningsprocess

Tabeller:

Tab. 1: Informationssökartyperna och kriterierna för typologiseringen

Tab. 2: Fördelningen av forskningsprocesstyperna på informationssökartyperna

Tab. 3: Fördelningen av disciplintillhörighet på informationssökartyperna

Tab. 4: Den lokala biblioteksinfrastrukturen i relation till informationssökartypen

Tab. 5: Förekomsten av närbibliotek inom de discipliner forskarna representerar

1. Inledning

1.1 Forskningsarbetets placering inom informationsforskningen

Detta forskningsarbete ligger inom informationsforskningen på informationssökningens område, närmare bestämt forskares informationssökning. Forskningen om forskarens informationsbehov och informationssökning är relativt omfattande och den har främst gällt forskare inom naturvetenskaper, teknik, medicin och samhällsvetenskaper. Den humanistiska forskarens informationsbehov och informationssökningsbeteende har inte varit föremål för något större intresse bland informationsforskarna och forskningen kring detta tema har därför varit tämligen anspråkslös. Föreliggande forskningsarbete strävar till att fylla ett behov och leder förhoppningsvis forskningen om de humanistiska forskarnas informationssökning ett steg vidare.

Mitt intresse för de humanistiska forskarnas informationssökning började redan under tidigt 1980-tal med en undersökning som gällde tesauruskonstruktion inom humaniora (Lönnqvist 1982) och fortsatte med den nordiska undersökningen (ibid. 1988). Ansatsen till detta arbete har tagits i de empiriska resultat som nåddes i den senare undersökningen. Av dessa är de mest centrala för den här undersökningen de som berör informationssökning och det informella kontaktnätet. På forskningsområden där man hade behov av snabbtillgänglig information var andra informationsvägar mera betydelsefulla än de institutionella. Här spelade det informella kontaktnätet en central roll. Om forskningsämnet hade en stark internationell inriktning, ökade vikten av ett informellt kontaktnät, särskilt i utlandet.

Kännetecknande för de undersökningar som har gjorts om humanistiska forskares informationsbehov och informationssökning, är att man har studerat mycket begränsade problem och att materialet har samlats in på ganska varierande sätt. Donald O. Case har träffande dokumenterat detta i sin nyutkomna bok, *Looking for Information*, som behandlar hela fältet av användarundersökningar. Han påtalar att de flesta undersökningar har befattat sig med informationskällor och -kanaler, typiskt interpersonella kanaler i motsats till mångfaldigade och/eller specialiserade media. Studierna gäller fortfarande den gamla frågan:

vem eller vad konsulteras för att finna den eftersökta informationen? I stället borde man undersöka informationssökningsprocessen, anser Case. (Case 2002, 256)

Dessa omständigheter försvårar jämförelser av resultat, ja t.o.m. omöjliggör dem. Diskrepanser beträffande användningen av en och samma forskningsmetod försvårar också jämförelser. Många undersökningar har haft en begränsad betydelse för den fortsatta forskningen. Ett flertal av dessa undersökningar har varit citatstudier som alltid är en aning problematiska emedan de ger svar på mycket begränsade frågor (Smith 1981, 93). Några amerikanska och kanadensiska doktorsavhandlingar har behandlat humanistiska forskares informationssökning och kommunikation (jfr Uva 1977¹, refererad till i verket Chu 1992; Olaisen 1984; Hopkins 1988; Pandit 1992; Chu 1992). Case refererar kortfattat några undersökningar som gäller humanistiska forskares informationssökning (Case 2002, 240-41).

Ett av de mest betydande forskningsprojekten hittills är Humanities Research Programme som initierades av British Library Research and Development Department (BLR&DD) år 1975. Forskningen utfördes vid Centre for Research on User Studies (CRUS) vid universitetet i Sheffield. Två omfattande enkätundersökningar gjordes. Projektets kanske viktigaste resultat var att man kunde särskilja fyra typer av forskning, forskningsstilar, som inte nödvändigtvis var förknippade med vissa discipliner. De fyra typerna är (jfr s. 43): 1) kröniketypen, 2) den kritiska eller komparativa typen, 3) den kontemplativa typen och 4) musikkomposition. (Corkill & Mann 1978, 56-57) Inom ramen för detta projekt studerades inte forskningsprocessen. Clara Chu har undersökt litteraturforskares forskningsprocesser och indelat dessa i faser (Chu 1992). Informationssökningsprocesser inom de humanistiska vetenskaperna har inte undersökts men Carol Kuhlthau har förtjänstfullt undersökt informationssökningsprocesser med andra utgångspunkter, nämligen hur användare av forskningsbibliotek, allmänna bibliotek och skolbibliotek söker information. Hon har tagit fasta på kognitiva och affektiva aspekter i processen. (Jfr Kuhlthau 1988, 1991, 1993 & 1999)

¹ Uva, P.A. (1977), Information-Gathering Habits of Academic Historians: Report of the Pilot Study. Syracuse, NY: SUNY Upstate Medical Center. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 142 483).

1.2 Arbetets uppläggning

För att underlätta läsandet och tillgodogörandet av forskningsarbetets resultat är det nödvändigt att här förklara arbetets uppläggning. De tre första kapitlen utgör tillsammans den teoretiska referensramen. I det inledande kapitlet definieras centrala begrepp som används i framställningen och därefter redogörs för målsättningen med undersökningen, problemformuleringen och uppställda frågeställningar. Forskningsmaterialet behandlas ur tre synvinklar. Urvalet av discipliner, som intervjupersonerna representerar, förklaras och motiveras. Därefter redogörs för valet av de intervjupersoner vilkas utsagor forskningsarbetet bygger på. Därtill kommer valet av övrigt material som uteslutande består av intervjupersonernas publikationsförteckningar och anledningen till att dessa har insamlats. Slutligen diskuteras valet av forskningsmetoder samt validitets- och reliabilitetsproblematiken.

I kapitel 2 behandlas de för arbetet centrala teoretiska utgångspunkterna. Här diskuteras olika metoder för typologisering och redogörs för de valda kriterierna. I samma kapitel behandlas metaforers karaktär och funktion samt informationsstilar utvecklade av Judith Palmer. Hennes informationsstilar har utgjort utgångspunkten för de informationssökartyper som har utvecklats i detta arbete. I kapitel 3 behandlas andra forskares forskningsarbeten om humanistiska forskares informationssökning. Även mindre omfattande undersökningar har beaktats emedan forskningen på detta område är begränsad. Citatstudierna behandlas däremot ganska summariskt.

Kapitlen 4 och 5 omfattar tillsammans den empiriska undersökningen där intervjumaterialet beskrivs, analyseras och typerna utvecklas. Det förra kapitlet behandlar typer av forskningsprocesser och det senare informationssökartyper. I kapitel 6 sammanfattas resultaten från den empiriska undersökningen och i kapitel 7, slutligen, diskuteras resultatens betydelse mot bakgrunden av tidigare forskningsresultat och implikationer för forskningen i informationssökning. Förslag till fortsatt forskning görs i samband med diskussionen.

1.3 Centrala begrepp

I detta avsnitt ges förklaringar till hur vissa för forskningsarbetet centrala begrepp har använts. Det är nästan kutym att i varje forskningsarbete på informationsforskningens område förklara hur begreppet *information* har använts då konsensus saknas. Såsom Lars Seldén påpekar finns det definitioner i Encyclopedia of Library and Information Science och i den svenska nationalencyklopedin (NE) "[...] där en gränsdragning mellan information och kunskap är svår" (Seldén 1999, 24). I intervjuerna har jag helt enkelt definierat informationsbegreppet så att jag meddelat att jag med information avser uppgifter eller material för forskningsarbetet. Det har inte varit motiverat att för intervjupersonerna utreda skillnaden mellan *data*, *information* och *kunskap* emedan teoretiska resonemang då inte skulle ha kunnat undvikas. För dem är data och information liktydiga begrepp, sett ur deras praktiska synvinkel. I deras forskningsmaterial, primärmaterialet, finns data och information, i sekundärlitteraturen kanske ny kunskap.

Det förekommer ingen konsensus om vilka discipliner som räknas till de *humanistiska vetenskaperna*, eller *humaniora*, som också är en allmän benämning på dem. Åsikterna om vilka de är kan variera från ett land till ett annat, ja, t.o.m. från universitet till universitet i samma land. Enligt (NE) är humaniora, egentligen studia humaniora, "[...] 'de studier som gör människan mer mänsklig', eg. '(de) mänskligare (studierna)'" . Denna benämning på de humanistiska vetenskaperna har enligt NE traditionellt använts i Tyskland och Skandinavien och ger följande pragmatiska ställningstagande: "I svenskt språkbruk avser humaniora numera ämnena vid universitetens humanistiska fakulteter: språk, historia, de estetiska vetenskaperna, filosofi m.fl.". Det är skäl att notera att NE avhåller sig från att klart ange vilka de är genom att inte räkna upp dem.

Här kan dock framhållas att till det forskningsområde som går under benämningen kulturforskning hör antropologi (kultur- och socialantropologi), etnologi, folkloristik och religionsvetenskap (Mäkinen 2002, 8). Dessa vetenskaper kan alla sägas höra till de humanistiska vetenskaperna, socialantropologin med en viss tveksamhet. Den största oenigheten har gällt psykologin. Är den en humanistisk eller samhällsvetenskaplig vetenskap? Vid vissa universitet har psykologin sin plats inom den humanistiska fakulteten och vid andra

vid den samhällsvetenskapliga. De aktuella vetenskaperna, arkeologi, filosofi, konsthistoria samt språkvetenskap och lingvistik kan dock anses höra till de odiskutabla humanistiska vetenskaperna. Vad gäller forskningsproblem, -material och -metoder skiljer sig de humanistiska vetenskaperna från varandra. Exempelvis arkeologi, filosofi, språkvetenskap och lingvistik samt de historiska vetenskaperna har inte särskilt många beröringspunkter med varandra. Jag tror att vi får lov att acceptera att humaniora är en något brokig samling vetenskaper som inte låter sig fångas och omgärdas av strama ramar.

Den brittiska världens syn på de humanistiska vetenskaperna ges i *The New Encyclopædia Britannica. Micropædia* (1994). Dessa går också under namnet ”liberal arts” och omfattar de kunskapsgränar som berör människan och hennes kultur eller analytiska och kritiska forskningsmetoder härledda från en uppskattning av mänskliga värden och ”[...] det mänskligas unika förmåga att uttrycka sig”². Det framhålles att det är en kontroversiell fråga vilka de humanistiska vetenskaperna egentligen är och man avhåller sig från att nämna vilka de skulle kunna vara.

De humanistiska vetenskaperna bör inte förväxlas med humanvetenskaperna, som är en nyare term än den föregående. Humanvetenskaperna som inte har den estetiska association som humaniora har definierar NE som ”[...] de vetenskaper som studerar människan och hennes situation”. Hit räknas förutom humaniora sådana vetenskaper som psykologi och sociologi, vilka i regel hör till de samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Eftersom det inte finns någon entydig definition av de humanistiska vetenskaperna är det inte heller möjligt att entydigt bestämma vad som avses med en *humanistisk forskare*. Av den orsaken definieras en humanistisk forskare i detta arbete som en forskare som har anknytning till en institution vid en humanistisk fakultet vid ett universitet och till vars arbetsuppgifter hör forskning. De flesta humanistiska forskare är universitetsforskare även om det finns sådana vid andra institutioner såsom arkiv, muséer och museiväsendets centralorganisation som i Finland är Museiverket. *Forskningsprocessen* uppfattas här som forskarens arbetsprocess vars målsättning är att med för vetenskapssamfundet tillbörliga metoder

² Författarens översättning.

producera ny vetenskaplig kunskap.

Informationsanskaffning motsvarar den engelska termen "information seeking". Tom Wilson inbegriper i begreppet passiv uppmärksamhet, "passive attention", passiv sökning, "passive search", aktiv sökning, "active search", och àjourhållning, "ongoing search" (Wilson 1997, 47) som också på engelska kallas "monitoring" (jfr Ellis 1993, 480). Passiv sökning kan sägas motsvaras av "information encountering" (Erdelez 1997, 46) och bortlämnas här från begreppet informationsanskaffning emedan det inte är frågan om egentlig sökning utan mera om slumpmässighet. Man erhåller information utan att själv behöva skaffa den. Passiv sökning är en planerad sökning eller browsing när sökaren som en biprodukt till sökning av information om A också erhåller information om B av en slump. Aktiv sökning innebär planerad sökning i alla slags typer av informationskällor, tryckta och elektroniska, samt utnyttjande av informella kontakter. Ajourhållning innebär orienterande sökning av information, en planerad och fortgående genomgång av olika informationskällor och -kanaler.

Med *informationssökning*, "information searching", igen, förstås enligt Wilsons terminologi aktiv sökning och det är också i den betydelsen termen används i detta arbete. Sökningen utgår från forskaren, dvs. denne tar initiativ till informationssökningsaktiviteter.

Informationssökning är sålunda en snävare term än informationsanskaffning. Seldén använder som svensk motsvarighet till engelskans "information retrieval" informationsåterfinning (Seldén 1999, 27). Den termen är inte etablerad i svenskan och här används i samma betydelse *informationsåtervinning*, där återvinning är härlett från verbet återvinna, återfå. Placeras termerna informationsanskaffning, informationssökning och informationsåtervinning på ett continuum får det följande utformning:

informationsanskaffning ----- informationssökning -----informationsåtervinning
"information seeking"----- "information searching" ----- "information retrieval"

De två senare termerna är snävare begrepp än den första. Informationsåtervinning ingår i informationssökning vilket begrepp i sin tur ingår i informationsanskaffning. Det är dock skäl att redan i detta sammanhang poängtera att avhandlingens fokus helt och hållet är inställt på informationssökningen.

Begreppet *informationssökningsbeteende* används i detta arbete i den betydelse Tom D. Wilson har gett det. Enligt honom uppstår ett informationssökningsbeteende som följd av en informationsanvändares upplevda behov. För att tillfredsställa informationsbehovet konsulterar han formella och informella källor eller tjänster vilket han gör antingen med framgång eller så misslyckas han. Om individen är framgångsrik, använder han den information han har funnit och kan antingen helt eller delvis tillfredsställa sitt upplevda behov eller så misslyckas han helt med att tillfredsställa det. Då är han tvungen att göra en ny sökning. Till vissa delar kan informationssökningsbeteendet involvera andra människor genom informationsutbyte och den information som visar sig vara användbar kan överlämnas till andra liksom den kan användas av personen ifråga själv. (Wilson 1999, 251)

Kedjesökning är ett centralt begrepp i avhandlingen och innebär att en referens leder till nya referenser och att dessa värderas i en kontext. Begreppet har två engelskspråkiga motsvarigheter. David Ellis, exempelvis, använder termen ”chaining” och definierar den som en process där forskaren följer citeringskedjor eller andra former av referenskonnectioner mellan material (Ellis 1993, 482-83). Mary Folster använder termen ”citation tracking” för samma sökningsmetod (Folster 1995, 90) och Pamela Sandstrom har stannat för ”chasing citations” (Sandstrom 1994, 414). Birger Hjørland, igen, benämner kedjesökning *snöbollssökning* och inbegriper även sökning i citeringsindex. (Hjørland 1995, 203) I detta arbete omfattar inte kedjesökningen sökning i citeringsindex av den orsaken att så få av de intervjuade forskarna använde citeringsindex och det är av intresse att veta vilka de är och varför de använder dem. Terminologin visavi detta begrepp är således rätt brokig.

Begreppet *biblioteksorienterad informationssökning* definieras i detta arbete på samma sätt som Seldén gör det, men i en något modifierad form. Han använder begreppet i betydelsen ”[...] efterforskning av sådan information, vars tillhandahållande är institutionaliserat i någon bemärkelse. Dit räknas till exempel uppgifter, som tillhandahålls av bibliotek, informationscentraler, databasvärdar, förlag, bokhandlare och systematiserade tjänster som är tillgängliga över elektroniska nät.” (Seldén 1999, 25) Min modifierade definition av begreppet omfattar uppgifter som tillhandahålls av bibliotek, informationscentraler, arkiv och muséer. Databasvärdar, förlag, bokhandlare och systematiserade tjänster som är tillgängliga över elektroniska nät, har uteslutits av den anledningen att det med tanke på undersökningens

målsättning och problemformulering är ändamålsenligt att behandla dessa separat. Antalet forskare som använde dessa tjänster har varit få och det är därför angeläget att veta vilka de är och specifikt vad de har använt.

Referens definieras på samma sätt som Seldén har gjort, nämligen som "[...] en fullständig bibliografisk uppgift, eller åtminstone en i princip unikt definierbar sådan uppgift, exempelvis i en litteraturlista eller i en databas" (ibid., 29).

Begreppet *det osynliga kollegiet*, "the invisible college", som myntades av Derek J. de Solla Price (1986, 89-90) och sedermera utvecklades av Diana Crane i verket "Invisible Colleges" som utkom 1975, ligger till grund för det idag mera allmänt förekommande begreppet *det informella nätverket* eller *det informella kontaktnätet*. Termen *det osynliga kollegiet* har varit behäftad med svårigheter gällande själva definitionen. Seldén menar att forskaren via *det osynliga kollegiet* får "[...] det man inte hämtar i litteraturen eller via sekundärkällor, det får man söka hos personer, till exempel hos kollegor på ett socialt orienterat vis" (Seldén 1999, 51-52).

När det gäller de humanistiska vetenskaperna har förmodligen Lievrouw presenterat den mest tillämpbara definitionen, som också används av Pandit (1992, 12-13). Lievrouw definierar *det osynliga kollegiet* på följande sätt: "Ett osynligt kollegium är en uppsättning informella kommunikationsrelationer bland individer som har ett gemensamt intresse eller mål" (Lievrouw 1988, 56). *Informell information* är följaktligen den substans som förmedlas i dessa kommunikationskontakter. Blaise Cronin summerar de osynliga kollegiernas funktion på följande sätt: de är snabba och personliga sätt att förmedla information, de uppmuntrar till feedback, de ökar forskarmotivationen, etablerar prioritet vad gäller upptäckter, de är ett forum för att testa nya idéer, de har en current awareness funktion, det vill säga de befrämjar interdisciplinäritet och för samman forskare i samma grupp. (Cronin 1982, 224)

1.4 Målsättning, problemformulering och frågeställningar

Ämnet för detta forskningsarbete är humanistiska forskares informationssökning inom fyra humanistiska discipliner, nämligen arkeologi, filosofi, konsthistoria samt språkvetenskap och lingvistik. Målsättningen har varit att belysa humanistiska forskares informationssökning med hjälp av djupintervjuer. Utgångspunkten har varit att den aktiva informationssökningen sker inom ramen för forskningsprocessen och att den förra inte kan förstås utan en klar bild av den senare. Informationssökningens karaktär utformas av skeendena i forskningsprocessen. Av den orsaken studeras forskningsprocessen ingående och den utgör en avsevärd del av själva forskningsarbetet. Informationssökningens karaktär och plats i forskningsprocessen definieras. I målsättningen finns ett inbyggt antagande att informationssökningen tar sig olika utformning i de olika forskningsprocesstyperna. I detta forskningsarbete granskas inte närmare forskarnas informationsbehov eller användning av information.

Målsättningen kan i korthet formuleras på följande sätt:

1. att identifiera typer av forskningsprocesser hos de intervjuade forskarna
2. att typologisera forskarna som informationssökare.
3. att studera relationerna mellan forskningsprocesstyperna och informationssökartyperna, de discipliner forskarna representerar, biblioteksinfrastrukturen samt förekomsten och typen av närbibliotek.

Problemställningen för forskningsarbetet kan spjälkas upp i följande fyra frågeställningar:

1. Förekommer det en eller flera typiska forskningsprocesser inom varje disciplin eller finns det en eller flera som går över disciplinsgränserna? Denna fråga besvaras i kapitel 4.
2. Informationssökningen anses allmänt ha en betydelsefull plats bara i vissa skeden av forskningsprocessen. Är detta också fallet för forskare inom de ifrågavarande humanistiska vetenskaperna? Är det möjligt att ange i vilka skeden av forskningsprocessen som informationssökning sker och vilken karaktär den har? Svar på frågorna söks i kapitel 4.
3. Det informella kontaktnätet är föremål för särskild uppmärksamhet. På vilket sätt utnyttjas kontaktnätet i informationssökningen? Omfattningen av, och intensiteten i varje forskares informella kontaktnät undersöks liksom även karaktären av den information som förmedlas

via nätverket. (Jfr Wilson 1993) Svar på frågan söks i kapitel 5.

4. Är informationssökningen inom en och samma typ av forskningsprocess homogen? (Jfr Lönnqvist 1988). En uppsättning kriterier för att ta fram informationssökartyper skapas i syfte att penetrera frågan. På vilket sätt korrelerar informationssökartyperna med forskningsprocesstyperna? Frågorna besvaras i kapitel 5.

Intervjuguiden (bilaga 1, s. 300) innehåller 11 teman men material från dem alla har inte inkluderats utan jag har fokuserat på två huvudteman, *forskningsprocessen* och *informationssökningen*. Problemformuleringen förändrades nämligen och preciserades efter genomgången av intervjumaterialet varvid det blev uppenbart att materialet ger möjligheter till typologiseringar, dels av forskningsprocessen och dels av forskarna som informationssökare. Endast det material som har givit den största nyttan med tanke på forskningsarbetets helhet har inkluderats och analyserats. Punkterna 1-3 och 5-6 i intervjuguiden har gett viktiga bakgrundsuppgifter om intervjupersonerna.

Forskningsprocessen har behandlats i tema 4: vetenskapens kunskapsbas. Forskarna hade i allmänhet svårt att beskriva sin vetenskaps kunskapsbas och materialet gällande den framstod som tämligen magert. Tema 7 behandlade informationsanskaffningen inkl. informationssökningen och gav ett rikt och mångfacetterat material.

Material från tema 8-11 har bortlämnats från denna undersökning emedan det på det stora hela inte hade tillfört arbetet med föreliggande problemformulering något större djup. De bortlämnade temana behandlar den lokala forskningsmiljön: organisationsmiljön, den fysiska miljön, samt den psykologiska och sociala närmiljön. Vidare behandlas den nationella och internationella forskningsmiljön samt forskarpersonen. Kommunikationen forskarkolleger emellan kunde ha gett ett tillskott till beskrivningen av kollegernas roll i informationssökningen men samtidigt kan konstateras att materialet delvis överlappar det från tema 7 som redan har använts. Av den anledningen har undersökningens resultat inte blivit lidande trots att detta material inte presenteras. Det outnyttjade, oanalyserade materialet stannar i fonden till detta forskningsarbete men kan utgöra ett fruktbart material till en ny undersökning om forskningsmiljöns inverkan på forskares informationssökningsbeteende.

1.5 Material

1.5.1 Val av discipliner

Vid valet av de discipliner som forskarna företräder har två huvudlinjer varit vägledande. Den ena är att informationssökningen inom disciplinen uppvisar drag som avviker från densamma inom ett flertal andra humanistiska vetenskaper. Den andra är att forskningsobjekten skall vara möjligast olika både inom disciplinen och de utvalda disciplinerna emellan. De två huvudlinjerna står i ett inbördes förhållande till varandra, dvs. forskningsobjekten kan anses påverka informationsansökningen. De fyra aktuella vetenskaperna utgör goda representanter för dessa två huvudlinjer.

Orsaken till att de ovannämnda huvudlinjerna för valet av discipliner har varit vägledande är att undersökningens målsättning bäst betjänas av att forskarna företräder discipliner inom vilka största möjliga variation vad beträffar forskningsobjekt och informationssökning antas förekomma. På detta sätt framträder disciplinernas och forskningsobjektens betydelse i sammanhanget.

1.5.2 Val av intervjupersoner och övrigt material

Materialet för undersökningen har erhållits i intervjuer med forskare inom de utvalda disciplinerna vid fyra universitet i Finland, där disciplinerna är representerade, nämligen Helsingfors universitet, Tammerfors universitet, Åbo Akademi och Åbo universitet. Genom att välja dessa universitet har jag eftersträvat en viss standardisering av forskningsmiljön. Det förstnämnda samt de två sistnämnda är s.k. "gamla" universitet, grundade före andra världskriget medan Tammerfors universitet är en representant för de "nya" universitet som grundats efter andra världskriget. Dessutom är alla universitet belägna i södra Finland.

Forskarna har indelats i två kategorier: etablerade (äldre) och icke-etablerade (yngre) forskare. Resultaten från den nordiska undersökningen visade att det finns skillnader i informationssökningsbeteendet oftast just mellan dessa två grupper. Omfattningen av forskarens vetenskapliga produktion har varit avgörande för om denne har klassificerats som

etablerad eller icke-etablerad forskare. Kravet för att en forskare har ansetts vara etablerad har varit två monografier (doktorsavhandlingen inkl. ytterligare en monografi) samt därtill minst tio tidskriftsartiklar inkl. publicerade konferensbidrag och bidrag i sammelverk. Docenter har automatiskt betraktats som etablerade forskare, emedan docenter i den akademiska världen har status av äldre forskare. Alla övriga forskare, som inte uppfyller de nämnda kraven, har betraktats som icke-etablerade forskare. Definitionerna på etablerad resp. icke-etablerad forskare är desamma som i den nordiska undersökningen (Lönnqvist 1988, 39-40). Som ett exempel på en äldre filosofiforskares uppfattning om skillnaden mellan yngre och äldre forskare kan man se följande uttalande: ”Jag brukade läsa flera artiklar för att ta reda på det nyaste ... när man är ung är man tvungen att läsa mera. När man är äldre kan man mera och behöver därför läsa mindre.”³ (Basker 1984, 6)

För att kunna fastställa omfattningen av varje intervjupersons vetenskapliga produktion, har alla, utom en intervjuperson, som sedermera visade sig vara docent, till mig inlämnat sin publikationsförteckning. Alla publikationer har klassificerats och räknats. Urvalet av intervjupersoner har skett systematiskt enligt ovan angivna val och kriterier. Det är således frågan om ett stratifierat slumpmässigt urval. Sålunda har exempelvis fyra etablerade forskare i arkeologi och fyra icke-etablerade valts med lotterimetoden och forskare från de övriga kategorierna på samma sätt. På grund av att intervjupersonerna lämnade sina publikationsförteckningar vid intervjutillfället eller senare, visade det sig i några få fall att en forskare, som hade blivit definierad som yngre forskare i själva verket var en äldre forskare.

Forskarna utvaldes till potentiella intervjupersoner på basen av uppgifter som hade erhållits från ifrågavarande universitets publicerade beskrivningar av dess humanistiska fakultet och humanistiskt forskningsarbete, kompletterade med uppgifter från personal vid forskarnas institutioner. Poolen av potentiella intervjupersoner bestod av 342 forskare. Alla utvalda intervjupersoner kontaktades per telefon för överenskommelse om intervju. Femton potentiella intervjupersoner meddelade att de av olika orsaker var förhindrade att ställa upp för intervju. Orsakerna var de mest divergerande: pensionering, långvarig sjukdom, flerårig utlandsvistelse, brist på tid att forska, avsaknad av informationsbehov när det gällde forskning, naturvetenskaplig bakgrund, ointresserad av att ställa upp på grund av stundande

³ Författarens översättning.

arbetslöshet, tidsbrist och allmänt ointresse.

1.6 Forskningsmetoder

Materialinsamlingen har skett genom *temaintervjuer* då det material som behövdes för att uppfylla målsättningen med undersökningen skulle vara möjligast djupgående och mångfacetterat. Temaintervjun ger möjlighet till materialinsamling med dessa ambitioner. Intervjuerna gjordes på basen av en på förhand uppgjord *intervjuguide* med specificerade teman och sådana frågor som på ett eller annat sätt skulle beröras. De inleddes dock med några faktafrågor och evaluerande frågor med slutna svarsalternativ. I intervjuerna var forskningsprocessen och informationssökningen huvudteman.

Detta forskningsarbets uppläggning stöder sig inte på någon tidigare modell eller teori utan temana har sin upprinnelse dels i den nordiska undersökningen (Lönnqvist 1988), som har fungerat som explorativ studie till föreliggande forskningsarbete, och dels i forskningslitteraturen. I den nordiska undersökningen, som hade karaktären av utredning, studerades inte forskningsprocessen och informationssökningens plats i den. Eftersom det är känt från tidigare forskning att den humanistiska forskaren betraktar informationssökningen som en del av forskningsprocessen var det logiskt att studera forskningsprocessen och låta den utgöra klangbotten för informationssökningen. Forskningsprocessen behandlades i intervjuerna i det fjärde temat, vetenskapens kunskapsbas, som antogs påverka informationssökningen. Tanken var att forskarna skulle definiera sin vetenskaps kunskapsbas men detta visade sig vara en för svår och komplicerad fråga att utreda i en intervju. Utsagorna var osäkra och svävande. Femte och sjätte temat har gett bakgrundsinformation om forskarnas pågående forskningsprojekt och deras inställning till teknisk apparatur för forskningsarbete.

Det sjunde temat, informationsanskaffning, är ett omfattande tema och behandlar ämnet ur en mångfald av synvinklar. Tonvikten ligger på informationssökningen. Den nordiska undersökningen (Lönnqvist 1988) har i hög grad influerat utformningen av detta tema men även övrig forskningslitteratur har inverkat. Tanken bakom det åttonde temat, den lokala forskningsmiljön, var att ta reda på forskarnas åsikter om vilka faktorer i hans närmiljö

befrämjar eller försvårar informationsanskaffning och särskilt informationssökning samt kommunikation kollegerna emellan. Den fysiska närmiljöns arkitektur erbjuder här lovande utblickar. Det här temat är influerat av framför allt Göran Jenses och Rune Premfors forskning men även andras forskning har bidragit till utformningen av temat (Jense 1985; Premfors 1986; Elzinga 1986; Hagstrom 1965; Stankiewicz 1980; Foss Hansen 1986; Davis 1984; Dill 1986; Sundstrom 1986; Finkelstein 1988; Campbell & Campbell 1988).

Syftet med det nionde och tionde temat, den nationella resp. internationella forskningsmiljön, var att utreda forskarens kontakter till kolleger och institutioner utanför det egna universitetet på det nationella planet och på det internationella planet. Hur pass omfattande är forskarens informella kontaktnät och hur utnyttjar han kontakterna i informationssökningen? Dessa två teman har sin bakgrund dels i egna reflektioner och dels i forskningslitteraturen. Det nionde temat hade också ett annat syfte, nämligen att ta reda på forskarens åsikter om frågor gällande forskningspolitik, bedömning av vetenskaplig kvalitet samt vetenskaplig produktivitet för att skapa forskarprofiler. Utformningen av dessa frågor är influerad av framför allt Göran Jenses samt Sven Hemlins, Henry Montgomerys och Ulla-Stina Johanssons forskningsarbeten men även annan forskning har bidragit med synpunkter (Jense 1985; Hemlin et al. 1985; Kuhn 1977; Kaspersson 1978). Avsikten var att förankra informationssökningen i dessa profiler och undersöka om det förekom skillnader beträffande informationssökningen mellan de olika profilerna. Det elfte temat, slutligen, som också har sin bakgrund i Hemlins, Montgomerys och Johanssons forskningsarbeten, behandlar forskarpersonen och skulle ytterligare bidra till forskarprofilernas utformning. Material från temana 8-11 har inte behandlats i detta forskningsarbete av orsaker som redogörs för på sidan 18.

Totalt har 32 forskare intervjuats. Alla intervjuer har gjorts av författaren vårterminerna 1992 och 1993 och de har bandats i sin helhet. Deras längd varierar men varade alltid flera timmar. De längre intervjuerna har gjorts i två eller i vissa fall t.o.m. tre etapper. Intervjuernas relativt omfattande längd förorsakade inga svårigheter att fullfölja dem. Av dessa 32 har 24 transkriberats i sin fulla längd och det är de som ligger till grund för analysen. Valet av de 24 intervjuerna har skett på subjektiv basis och strävan har varit att välja de mest innehållsrika och givande med tanke på arbetets problemformulering och frågeställningar. Analysen av de 24 intervjuerna gav en stabil bild av typerna av forskningsprocesser och

informationssökartyperna och det var inte nödvändigt att lika djupgående analysera de resterande åtta intervjuerna. De har inte transkriberats och följaktligen härstammar inga citat från dessa. De har använts som kontrollmaterial för att ytterligare belysa vissa centrala frågor.

Intervjuerna har i regel utförts på intervjupersonens modersmål. Sålunda gick 25 intervjuer på finska och sju på svenska. Sex forskare hade svenska som modersmål. Intervjupersonen valde alltid språket. Av de genom ett stratifierat slumpmässigt urval valda 32 intervjupersonerna var 13 kvinnliga forskare och av de 24 utvalda var 10 kvinnliga. Inga könskvoter hade uppställts, emedan de ansågs sakna relevans i sammanhanget.

Eftersom tidpunkten för insamlandet av det empiriska materialet inföll åren 1992-93 har det inte varit möjligt att närmare granska informationskällor på Internet och deras användning. Detsamma gäller den elektroniska postens och diskussionsgruppernas betydelse för den humanistiska forskaren i den informella kommunikationen. Dessa frågor behandlas rätt så flyktigt i detta arbete.

Vid bearbetningen av materialet har textanalysprogrammet The Ethnograph använts. Vid analysen av materialet har *kvalitativ innehållsanalys* genomgående använts. Enligt Pertti Alasuutari består den kvalitativa analysen av två skeden: reducering av observationerna och lösning av gåtan (Alasuutari 1999, 39). Sett ur faktasynvinkel kan man enligt Alasuutari skilja mellan två typer av källor eller två synsätt på kvalitativt material. Intervju-utsagorna kan granskas som indikatorer eller som bevis (belägg) eller både och. Dessa två källtyper kan likställas med två metoder med vilka man strävar att granska och utöka den i intervjuerna erhållna informationens sanningshalt. Dessa två metoder kallar Alasuutari för den mekanistiska resp. den humanistiska. Den mekanistiska metoden strävar till att undvika mätandets reaktivering. Exempelvis ges intervjupersonerna endast begränsad information om syftet med undersökningen och varför vissa frågor ställs till dem eller hur de observeras. (Ibid., 95-97)

Den humanistiska metoden kan karaktäriseras som motsatsen till den mekanistiska. Den strävar till ett nära och förtroendefullt förhållande till intervjupersonen. Den implicerar att om intervjupersonen har förtroende för forskaren är de också ärliga mot denna. Intervju-utsagan

uppfattas som i det närmaste ärlig och som en noggrann beskrivning av den verklighet forskaren (författaren) försöker utreda. (Ibid.)

I den här undersökningen betraktas intervju-utsagorna ur faktasynvinkeln som bevis (belägg) och de har erhållits med hjälp av den humanistiska metoden. Forskarnas utsagor har behandlats ur vittnesmålssynvinkeln och inte som indikatorer. Faktasynvinkeln intar huvudrollen vid den kvalitativa innehållsanalysen av intervjumaterialet i de deskriptiva delarna av kapitlen 4 och 5. Den tolkande synvinkeln, igen, framträder i förklaringarna till informanternas beteenden.

1.7 Validitet och reliabilitet

Resultaten från detta forskningsarbete kan uppskattas vara valida. Några förklaringar är dock på sin plats. Intervjun baserar sig på intervjupersonens minne och det är känt att dennes kunskapsstruktur förändras då han blir utfrågad (Farradane 1979, 14). Forskaren ombads beskriva sin forskningsprocess, vilken utformning den i allmänhet brukar ta, och informationssökningen i samband med den. Forskaren har inte varit underkastad deltagande observation eller intervjuer under en bestämd forskningsprocess från dess början till dess slut och informationssökning i samband med denna specifika forskningsprocess. Den beskrivning han har gett under intervjutillfället baserar sig uteslutande på hans egna utsagor. Man kan förmoda att minnesluckor har förekommit men att dessa inte har fått en avgörande betydelse för resultaten.

Forskaren, intervjuaren, måste tolka intervjupersonernas utsagor på basen av sina egna kunskaper (ibid.). Möjligheten att ställa tilläggsfrågor bidrog här till att reducera tolkningsproblem. Intervjuarens strävan har varit att intervjuerna skulle ha karaktären av förtroliga samtal och varje intervju har därför börjat med s.k. uppvärmning. Man kan med fog hävda att humanistiska forskare i regel besitter en god verbal förmåga och att de också är benägna att utnyttja den, vilket stärker resultatens validitet.

Alasuutari framhåller att den största svagheten med faktasynvinkelns humanistiska metod är

den underliggande tanken att intervjupersonerna besitter sanningen och att det egentliga problemet är att få dem att berätta den. De personliga relationerna och intervjutekniken får därmed stor betydelse vid materialinsamlingen. Denna synvinkel likställer ärligt och förtroendefullt samtal med viktig information och djupintervju. Vardagligt prat eller oärlighet likställs med mindre viktiga, mindre djupgående och beaktansvärda forskningsresultat. Den humanistiska metoden kan av den orsaken kritiseras för att inte beakta att oärlighet och tillgjordhet i och för sig är betydelsefullt material. Alasuutari menar att om intervjupersonerna ger sig ut för att göra sig bättre än vad de är, säger detta en hel del om gemensamma värden. (Alasuutari 1999, 98-99) I detta arbete analyseras materialet både ur faktasynvinkeln och den tolkande synvinkeln. Faktasynvinkeln är framträdande i kapitlen 4 och 5 men den tolkande synvinkeln framträder i synnerhet vid skapandet av typerna.

Resultatens reliabilitet kan anses vara tillfredsställande emedan det i alla intervjuer behandlades samma teman och samma uppsättning tillägsfrågor ställdes, om dessa inte redan hade berörts av intervjupersonen. Förtydligande frågor ställdes då det förekom tolkningsproblem. Genom att alla intervjuer bandades i sin helhet kunde intervjuaren helt och hållet koncentrera sig på intervjupersonens berättelser och vid behov ställa förtydligande frågor. Av intervjuerna har 24 transkriberats i sin helhet och citaten härstammar från dessa. Översättningarna till svenska av de finskspråkiga originalcitaten finns i den löpande texten medan de finska originalcitaten finns i notapparaten. I originalcitaten är innehållet givetvis intakt och intervjupersonens personligt färgade språk har bibehållits så konsekvent som möjligt. Ibland har fyllnadsord lämnats bort för att göra texten mera läsbar. I översättningen av de finska citaten till svenska är innehållet intakt men den personliga språkdräkten har kanske inte alltid varit möjlig att bibehålla. Författaren har gjort alla intervjuer, transkriberat intervjuerna, kodat dem och gjort sökningarna i databasen vilket gör att koherensen har kunnat bibehållas och tolkningsproblem kunnat undvikas. Vid kodningen har givetvis samma kodsysteem använts för alla transkriberade intervjutexter.

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Kriterier för typologisering

Kriterier för typologisering har uppställts med olika utgångspunkter. Mario Bunge resonerar utgående från ett rent naturvetenskapligt perspektiv. Basen för hans resonemang är kvantitativa begrepp. (Bunge 1967) Alasuutari företräder den samhällsvetenskapliga synvinkeln (Alasuutari 1999) medan Douglas R. Vogels och James C. Wetherbes ståndpunkt faller mellan de två förstnämnda. De företräder datavetenskapen och management. (Vogel & Wetherbe 1984)

Sett ur en metodologisk synvinkel, hävdar Bunge, utgör begrepp redskap för särskiljande av enheter och för gruppering av dem. De möjliggör begreppsliga och empiriska analyser och synteser. I synnerhet individuella begrepp bidrar till uppgörandet av klassifikationer. Vissa relationsbegrepp möjliggör jämförelse och gruppering. Kvantitativa begrepp är kärnan för mätning, anser han. Vissa individuella begrepp har en kraftigt sönderdelande eller urskiljande effekt men de kan inte leda till syntes eller systematisering. Generiska, individuella begrepp har dock ingen desintegrerande effekt, emedan de betecknar obestämbara individer av ett speciellt slag. Å andra sidan utgör de grunden för generalisering och syntes: substitut för variabler för konstanta storheter markerar början till generalisering. Klassbegrepp tillåter både syntes och urskiljning inom kollektioner, ”sets”. Relationsbegrepp, dvs. begrepp som uttrycker samband, möjliggör även finare distinktioner. Kvantitativa begrepp, slutligen, tillåter den mest utstuderade och exakta urskiljningen. (Bunge 1967, 74-75)

Klassificering är det enklaste sättet att samtidigt urskilja element i en kollektion och gruppera dem i underordnade element, dvs. att analysera och göra synteser. Enligt Bunge är en av principerna för korrekt klassificering att man strikt håller sig till de karaktäristika och enheter man har valt att låta bestämma grupperingen under hela forskningsarbetet. En förändring i klassificeringen producerar inte bara andra klasser utan också andra system av klasser. En annan viktig regel för en korrekt klassificering är att de underordnade begreppen som tillhör samma hierarki bör vara uttömmande och parvis åtskiljande, dvs. de bör tillsammans täcka hela fältet och de får inte ha gemensamma medlemmar. Den tredje regeln är inte logisk utan

metodologisk till sin karaktär. Den stipulerar att de olika klassificeringarna av ett och samma spektrum bör vara sammanfallande vad gäller omfattningen om de skall vara naturliga och inte artificiella grupperingar. Man bryter ofta emot dessa tre regler på grund av försumlighet vad gäller logiken eller på grund av de svårigheter som behandlingen av gränsfall kan medföra. (Ibid., 75)

Den mest elementära formen av klassificering är *delning* ”pigeon-holing”. De till ett spektrum hörande elementen fördelas bland parvis åtskiljande klasser som inte står i någon systematisk relation till varandra. Denna typ av delning kallas *dikotomi* och är så enkel att den alltid uppträder i analysens första skede, t.ex. ätbar/oätbar. Näst efter delning vad gäller komplexitet kommer *gruppering* av spektret med hjälp av något asymmetriskt och transitivt relationsgrepp bland vilka två medlemmar som helst i uppsättningen. Men de mest fruktbara grupperingarna inom naturvetenskaperna är varken delning eller gruppering utan det som Bunge kallar *systematisk klassificering*, där en eller flera relationer sammanför klasser. Dessa relationsbegrepp står för objektiva relationer. Den bäst kända systematiska klassificeringen finns inom biologin, där varje huvudgrupp (taxonomisk kategori eller rank) är indelad i undergrupper och dessa i sin tur i nya undergrupper. Linnés hierarki inom zoologin kan tjäna som exempel (ibid., 75-77):

Kingdom (e.g., Animalia)

Phylum (e.g., Chordata) [provins]

Class (e.g., Mammalia)

Order (e.g., Primates)

Family (e.g., Hominidae)

Genus (e.g., Homo)

Species (e.g., Homo Sapiens)

Den kortfattade genomgången av Bunges syn på metoder för, och krav på uppställande av taxonomier påvisar att de typer av klassificering som möjligtvis kan användas i andra vetenskaper än naturvetenskaperna skulle vara delning, inkl. dikotomi, och gruppering. Vogel och Wetherbe uppställde däremot en taxonomi för evaluering av forskningen på forskningsområdet Management Information Systems (MIS) för åren 1977-1983. Dessa har användbara element även för andra vetenskaper. Det väsentliga för en fungerande taxonomi är

enligt dem att följande tre principer följs (Vogel & Wetherbe 1984, 5):

1. *fullständigt uttömmande*, ”*comprehensiveness*”

2. *sparsamhet*, ”*parsimony*”

3. *användbarhet*, ”*usefulness*”

Det säger sig självt att för att en taxonomi skall vara *effektiv* måste den representera hela spektret av det den skall kategorisera. Dessutom skall den vara *ekonomisk*, dvs. den skall inte uppta onödiga kategorier, och den skall kunna *användas allmänt*. Kategorierna bör vara i det närmaste, även om inte inbördes uteslutande, dvs. icke-överlappande, rimligt distinkta, meningsfulla, vardagliga, ”*commonplace*”, och beskrivande. (Ibid.)

Efter att ha utvärderat sex potentiella taxonomier, vilka inte uppfyllde alla Vogels och Wetherbes krav på effektivitet, utvecklade de en egen taxonomi. Deras kategorier är följande (ibid. 5-6):

Teorembevis

Ingenjörskonst

Empirisk

Fallstudie

Survey

Fälttest

Experiment

Subjektiv/argumenterande

Författarna hävdar att taxonomin är fullständigt uttömmande, sparsam och användbar. Den är uttömmande i betydelsen att kategorierna teorembevis, ingenjörskonst och subjektiv/argumenterande kompletterar empirisk genom att de utvidgar MIS forskningens område utöver det som grundar sig på observation. Taxonomin är sparsam (ekonomisk) i det den innehåller endast fyra rimligt icke-överlappande kategorier. Genom att segmentera kategorin empirisk i subkategorierna fallstudie, survey, fälttest och experiment blir taxonomin rikhaltig och mera användbar. (Ibid.)

I en artikel av Diane Lending och Wetherbe från 1992 redovisas för uppdateringen av undersökningen från 1984 med forskningslitteratur från åren 1984 till 1990. Samma taxonomi

som utvecklades för litteraturen från åren 1977 till 1983 har använts vid uppdateringen, emedan den befunnits ytterst ändamålsenlig. (Lending & Wetherbe 1992, 5)

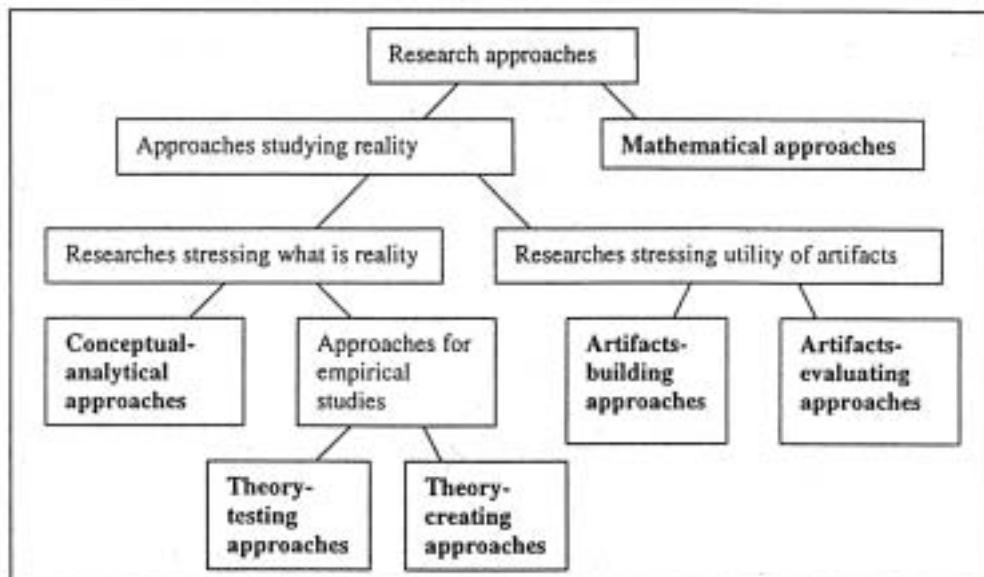

Fig. 1. P.H. Jarvinen's Taxonomy of Research Methods

Källa: Järvinen 2000, 125.

Även P.H. Järvinen har utvecklat en taxonomi för att kategorisera forskningen om informationssystem. Han baserar taxonomin på forskningsarbetets angreppssätt, "research approach", och definierar det som en uppsättning forskningsmetoder som kan tillämpas på liknande forskningsobjekt och forskningsfrågor. Orsaken till att Järvinen har valt forskningens angreppssätt i stället för forskningsmetod som enhet för analysen, är att människans förmåga att processa information är begränsad. Metoderna är helt enkelt för många för att en lättfattlig översikt över dem skall kunna ges. Han benämner sin taxonomi ändå taxonomi för forskningsmetoder. Järvinen har följt principen om delning (jfr s. 27) vid utvecklandet av taxonomin. Han kallar den för "top-down principle". Delningen resulterade i 10 angreppssätt. (Järvinen 2000, 124) Min typologisering baserar sig varken på forskningens angreppssätt eller på forskningsmetoder utan på forskningsprocessen som helhet.

Med ett kvalitativt angreppssätt ur faktasynvinkeln kan argumentationen inte grunda sig på statistiska skillnader mellan variablerna. Man skapar i stället typer utgående från materialet. Typologiseringen enligt Alasuutari, som stöder sig på Glaser och Strauss, går till så att forskaren först letar fram två ytterlighetsfall, två intervjuer som avviker möjligast mycket från

varandra. Därefter undersöks orsakerna till avvikelserna. I följande skede prövar forskaren om han kan dela hela materialet itu på basen av ifrågavarande delningskriterium. Om det inte är möjligt, letas efter andra dimensioner enligt vilka fallen skiljer sig från varandra. Den här typen av klassificering anser Bunge vara den mest elementära: en delning, dikotomi. Till slut har en typologi uppstått, där alla fall har sitt eget fack. För att detta skall vara möjligt bör en lämplig nivå för allmän förekomst hittas. En alltför hög klassificering leder till att fall, som skiljer sig mycket från varandra, knippas ihop för att företräda samma typ. Om forskaren fäster sig vid alltför små skillnader eller för många dimensioner, faller mycket få fall inom varje enskild typ. (Alasuutari 1999, 93-94)

Vid uppgörandet av typologiseringskriterierna har jag följt Alasuutaris kriterier för typologisering. Dessa lämpar sig väl för kvalitativt forskningsmaterial. (Alasuutari 1999, 90-95) Bunges (jfr s. 26) stränga kriterier är uppgjorda närmast med tanke på naturvetenskaper och närliggande vetenskaper, där en systematisk klassificering med skarpa gränser och sinsemellan uteslutande klasser är möjlig att skapa. Vad beträffar dikotomi och gruppering kan jag ändå sägas ha följt Bunge (jfr Bunge 1967, 74-78).

Mina kriterier för typologiseringen av forskningsprocesserna (jfr ss. 72-73) innehåller varken kvantitativa eller generiska begrepp. Vogels och Wetherbes kriterier för en fungerande taxonomi kan sägas ha blivit uppfyllda. De fem kriterierna är *uttömmande* i det de kategoriserar hela forskningsprocessen, *ekonomiska* för att kategorierna inte är flera än nödvändigt och *allmänt användbara* emedan de kan användas för typologisering av vilka humanistiska, och med största sannolikhet även samhällsvetenskapliga, forskningsprocesser som helst likväl som för att skapa informationssökartyper. Vogels och Wetherbes taxonomi kan däremot inte användas för humanistiska forskningsprocesser eftersom den är utvecklad för ett forskningsområde, MIS forskningen, som ligger ganska fjärran från de humanistiska disciplinerna. Den tar inte heller fasta på forskningsprocessen utan på forskningsarbetets metodologi.

Alasuutaris synsätt har mest påverkat mina egna typologiseringslösningar i det jag har utgått från ett fall, svärmaren, och därefter letat efter motsatsen, biet. I denna gruppering kan även skönjas ett inflytande från Bunge som hävdar att gruppering är den näst lägsta nivån av

klassificering vad gäller komplexitet. Den senare typen representeras av flera fall medan den förra förblev ensam i sin typ. Ytterligare dimensioner tillförts typologiseringsprocessen för att ta fram skillnader och småningom har allt flera typer utkristalliserat sig.

2.2 Metaforers karaktär och funktion

Enligt George Lakoff och Mark Johnson är metaforen en av de mest grundläggande mekanismer vi har för att förstå våra upplevelser. De upptäckte att metaforen kunde "[...] skapa en ny betydelse, skapa likheter och därigenom definiera en ny verklighet. Ett sådant synsätt har ingen plats i en standardobjektivistisk bild av världen."⁴ (Lakoff & Johnson 1980, 211). De hävdar vidare att "*metaforens innersta väsen är att förstå och uppleva någonting i termer av någonting annat*"⁵ (ibid., 5). Raymond Gozzi, igen, menar att metaforen vägrar att bli förvarad i nätta askar utan den gör det rakt motsatta. Metaforen söndrar begreppsliga askar som det vanliga språket använder. Metaforen är stökig och oförutsebar till sin karaktär och anpassar sig inte efter regler och rationellt tänkande. Den faller utanför gränserna för vetenskapliga undersökningar. (Gozzi 1999, 56)

Utgående från metaforen "kärlek är en resa", förklarar Lakoff vad en begreppslig metafor är. Metaforen gäller förståelse av en domän som gäller erfarenhet, t.ex. kärlek, som en mycket annorlunda domän gällande erfarenhet, nämligen resor. Tekniskt kan man säga att metaforen kan uppfattas som kartläggning, "mapping", från en "source domain", i detta fall resor, till en "target domain", i detta fall kärlek. (Lakoff 1993, 206-07) Kartläggningen är strikt strukturerad. "Det finns ontologiska motsvarigheter, enligt vilka enheter på området kärlek (t.ex. de älskande, deras gemensamma mål, deras svårigheter, kärleksrelationen m.m.) på ett systematiskt sätt motsvarar enheter på området resa (resenärerna, fortskaffningsmedlet, destinationer m.m.)"⁶ (ibid., 207). Kartläggningen kan förstås som en metaforisk omvandlingsprocess. När vi använder en metafor överför vi kännetecknen från en "source

⁴ Författarens översättning.

⁵ Författarens översättning. Kursiveringen är Lakoffs och Johnsons.

⁶ Författarens översättning.

domain” till en ”target domain”. (Gozzi 1999, 56).

Ytterligare ett sätt på vilket metaforen kan utvidga betydelser är via metaforens ”systematicity” (ibid., 57); termen är myntad av Lakoff och Johnson (Lakoff 1980, 7-9). Metaforer är ofta koherenta och systematiska. Detta är särskilt fallet om de stöder sig på en analogi. Denna omständighet framträder tydligt i Gozzis definition av metafor: ”En metafor förfäktar att det föreligger en strukturell likhet mellan två domäner som vanligtvis uppfattas som separata”⁷ (Gozzi 1999, 57).

För att underlätta att komma ihåg vilka kartläggningar det finns i det begreppsliga systemet utvecklade Lakoff och Johnson (1980) en strategi för hur sådana kartläggningar skall benämnas. De använde sig av mnemoteknik som indikerar kartläggning. Mnemoniska namn har typiskt, om också inte alltid, formen TARGET-DOMAIN IS SOURCE-DOMAIN eller alternativt TARGET-DOMAIN AS SOURCE-DOMAIN. I detta fall är kartläggningens namn KÄRLEK ÄR EN RESA. När Lakoff behandlar KÄRLEK ÄR EN RESA metaforen, använder han mnemoteknik för en uppsättning ontologiska motsvarigheter, som karakteriserar en kartläggning. (Ibid. 1993, 207):

”KÄRLEK-SOM-RESA kartläggningen

De älskande motsvarar resenärerna.

Kärleksrelationen motsvarar fortskaffningsmedlet.

De älskandes gemensamma mål motsvarar deras gemensamma rese mål.

Relationssvårigheter motsvarar resehinder.”⁸

Metaforer är kartläggningar, dvs. uppsättningar av konceptuella motsvarigheter. I detta arbete har metaforiska namn givits åt forskningsprocesstyperna och informationssökartyperna. Dessa metaforer är avsedda att lyfta fram vissa utmärkande egenskaper hos typerna. Det var typen svärmaren, som gav idén till de metaforiska namnen. Förutom att det förekommer svärmande människor benämns en fjärilsfamilj, skymningsfjärilar, svärmare. Svärmaren representerar ”source domain” och forskningsprocesstypen ”target domain”. ”Source domain” upptäcktes

⁷ Författarens översättning.

⁸ Författarens översättning.

genom att studera karaktären av forskarens forskningsprocess. Forskaren sökte sig ofta till för en forskare något ovanliga arbetsmiljöer, t.ex. kaféer och konstutställningar. Hon uppvisade ett mycket starkt intresse för sitt forskningsämne som hon på ett fantasifullt sätt studerade ur de mest varierande synvinklar genom att inte läsa enbart forskningslitteratur utan även skönlitteratur samt genom att ta intryck av konstverk på utställningar.

På detta sätt skapade svärmaren sitt tankematerial som var hennes forskningsmaterial. Processen som pågick i ett par års tid var osystematisk med starka inslag av stilla begrundan. Hennes läggning var uppenbart filosofisk. Svärmaren svävade från blomma till blomma och smakade på deras nektar tills hon beslöt att omvandla nektarn till något konkret. Manuskriptet såg dagens ljus. Det har inte heller kunnat undvikas att observationer gjorda under intervjun i en viss mån har påverkat namngivningen i detta fall. Alla faktorer som ovan har redogjorts för gav upphov till benämningen svärmaren.

Upptäckten av namnet svärmaren födde idén att hämta alla beteckningar för forskningsprocesstyperna ur djurvärlden. De valda metaforiska namnen underlättar memorerandet samt vad de står för i detta sammanhang. De har också av dessa orsaker ansetts ge mervärde åt typerna. Djur kan ha egenskaper som påminner om egenskaper hos människan eller någonting som är typiskt för en djurart kan överföras till en människa för att underlätta förståelsen av denna människas särdrag. Biet uppfattas som flitigt och systematiskt. En människa kan kallas mullvad om hon är speciellt intresserad av att rota och gräva. Ingen metafor är fullständig och bör inte heller uppfattas bokstavligt. Metaforen belyser ett eller flera typiska drag och gömmer andra (jfr Lakoff & Johnson 1980, 10).

2.3 Karaktäristik av Palmers informationssökarstilar

Judith Palmer identifierade i sitt forskningsarbete informationssökarstilar, ”information styles”, bland biokemister, entomologer och statistiker på en jordbruksforskningsstation i England. Hon använde sig av både survey-metoden och intervjuer. Intervjuerna som var hela 67 till antalet var semi-strukturerade djupintervjuer. Grupperingarna skapades genom

klusteranalys. (Palmer 1991a, 108-110) De fem informationssökarstilarna är: 1. *"non-seekers"*, 2. *"lone, wide rangers"*, 3. *"unsettled, self-conscious seekers"*, 4. *"confident collectors"* och 5. *"hunters"* (ibid., 114-122). Här redogörs för de två informationssökarstilar som jag har övertagit av Palmer till min typologi.

"The lone, wide rangers" var skapande polyhistorer. De prenumererade på långt flera tidskrifter än medlemmarna i de övriga grupperna. Typiskt för dem var att de arbetade ensamma. De betonade slumpens betydelse i forskningsarbetet, att av en slump göra en upptäckt, dvs. att ramla över lösningen på ett problem. De hade omfattande informationssökningsvanor. De förlitade sig också mycket på sina egna kunskaper och sin erfarenhet. Kontakterna till forskarkollegerna var ymniga och betraktades som betydelsefulla. Endast två forskare kunde sägas ha regelbundna informationsanskaffningsvanor. De flesta hade "[...] en slags slumpmässig attityd till informationssökning och skummade igenom allting de träffade på"⁹ (ibid., 119). Forskarna hade i medeltal arbetat 20 år på sitt område jämfört med 11 år för resten av forskarna. Av gruppens åtta medlemmar var fem statistiker och tre entomologer. Alla var engagerade i forskning och ingen i servicefunktioner. (Ibid., 118-19)

Alla "confident collectors" var entomologer förutom en som var biokemist. Många hade övergivit regelbundna rutiner för informationsanskaffning men trodde ändå att de hade tillgång till all nödvändig och viktig information genom den mångfald av aktiviteter de deltog i. Trots bristen på rutiner var många av dem informationsmedvetna och använde sig regelbundet av datorbaserade informationstjänster. Olikt de övriga typerna ansåg dessa forskare att dissertationerna var en viktig informationskälla. Alla höll sig med stora kopiesamlingar med avhandlingar som de organiserade på ett komplicerat, och många gånger individuellt sätt. De var självförsörjande och litade inte på andra vad gällde informationsanskaffningen. Ingen av dem hade någonsin arbetat tillsammans med andra i stora arbetsutrymmen. De utstrålade självsäkerhet som kan förklaras med att alla, näst "long, wide rangers", hade arbetat vid forskningsinstitutet längre än någon annan grupp, i medeltal 16,7 år. (Ibid., 120-21)

⁹ Författarens översättning.

Sammanfattningsvis kan konstateras att av de olika kriterier för typologisering som har presenterats i detta kapitel är Alasuutaris de mest betydande för den typologisering av både forskningsprocesstyper och informationssökartyper, som används i denna undersökning. De är avsedda att tillämpas på kvalitativt forskningsmaterial. Bunges principer om delning har också varit till nytta för typologiseringen. Lakoffs och Johnsons resonemang kring metaforens karaktär och funktion har på ett betydelsefullt sätt bidragit till namngivningen åt typerna i de två typologier som utkristalliserat sig vid analysen av det empiriska materialet. Palmers informationsstilar, slutligen, har tjänat som modeller för informationssökartyperna. Två av dem, ”confident collectors” (i mitt material: den självsäkra samlaren) och ”lone, wide rangers” (i mitt material: elitisten) har jag övertagit från hennes forskningsarbete. Det är skäl att poängtera att dessa två informationssökarstilar, eller -typer, som de benämns i mitt material, har hittats både bland naturvetenskapliga och humanistiska forskare, visserligen med smärre modifieringar. Man kan inte hävda att dessa två typer är typiskt humanistiska.

3. Tidigare forskning om humanistiska forskares informationssökning

3.1 Forskningsresultatens fragmentariska karaktär

Forskningen om informationsbehov, informationssökning och informationsanvändning är idag tämligen omfattande och utgör basen för studiet av informationssökningsbeteenden. Den har gällt bl.a. olika yrkesgrupper, skolelever, forskare inom naturvetenskaper, teknik, medicin och samhällsvetenskaper. I detta kapitel berörs endast undersökningar som gäller humanistiska forskares informationsbehov och informationssökning. Andra forskningsarbeten behandlas om de har särskild relevans för forskningsuppgiften. Man kan hävda att 1966 års undersökning av historikers informationsbehov utförd av the American Historical Association (Perman 1968) innebar startskottet för studiet av humanistiska forskares informationsbehov. Den sena starten kan tillskrivas olika faktorer såsom utmaningen att studera användargrupper vilkas informationssökning och -användning inte verkar vara särskilt systematisk, och föreställningen att dessa grupper är väl betjänaade samt att deras informationsbehov inte betraktas som komplexa och brådskande att undersöka. (Chu 1992, 6-7)

En genomgång av översiktsartiklarna om informationsbehov och -användning i Annual Review of Information Science and Technology (ARIST) visar med all önskvärd tydlighet på hur litet uppmärksamhet som getts åt forskningen om informationsbehov och -användning samt informationssökning inom de humanistiska vetenskaperna. Trots att ARIST har haft årliga översiktsartiklar om forskningen om informationsbehov och -användning sedan 1966, och mindre periodiskt sedan 1972, kunde inte en enda referens till de humanistiska vetenskaperna uppdagas förrän år 1986. Dervin och Nilan förtecknar två till sin omfattning mycket begränsade undersökningar, nämligen Stiegs (1981) och Mendez' (1984), samt en översiktsartikel av Stone (1982) (Dervin & Nilan 1986, 30-32). År 1990 kunde endast en referens (Broadus 1987) återfinnas (Hewins 1990, 167) och i årgångarna fram t.o.m. 2001 finns inga omnämmanden om humanistiska forskares informationssökning.

Clara Chu konstaterar mycket riktigt att jämförelser med tidigare studier av humanistiska

forskarens informationsbehov och informationssökningsbeteende är problematiska att göra av flera orsaker. Hon påtalar svårigheterna med att definiera de humanistiska vetenskaperna. Exempelvis utesluts historia och lingvistik ibland ur humanioras krets och betraktas som samhällsvetenskaper¹⁰. Vidare framför hon bristen på forskning som bygger på tidigare undersökningar. Hon saknar också definitioner av termer och variabler som skulle göra forskningsarbetena kompatibla samt en teoretisk referensram för forskning i humanistiska forskarens informationsbehov och informationsanvändning. Hon påtalar dessutom den överdrivet stora uppmärksamheten som forskningsmaterialet och dess bibliografiska karaktäristika har fått på bekostnad av den humanistiska forskaren. Forskningen har vidare, anser hon, fokuserat för mycket på akademiker och forskningsbibliotek och mindre på humanister i allmänhet och deras användning av information från vilken informationskanal som helst. (Chu 1992, 33-34)

Alla ovannämnda problem bidrar till den fragmentariska karaktären av forskningen på detta område, vilket redan Sue Stone fäste uppmärksamhet vid i sin litteraturöversikt över området. Hon konstaterade att "[...] länkarna mellan humanisternas och bibliotekspersonalens subjektiva åsikter samt den mera objektiva kunskapen, som forskningen erbjuder, och andra former av systematisk analys, är svaga".¹¹ (Stone 1982, 304) Den nordiska undersökningen som omfattade forskare inom nio humanistiska discipliner visade att humanistiska forskare inte har ett homogent informationssökningsbeteende eller homogena informationsbehov. I synnerhet språkforskarna skiljde sig från de övriga. Orsakerna till skillnaderna har inte tidigare undersökts. (Lönnqvist 1988, 123)

3.2 Modeller för informationssökning

David Ellis har utvecklat tre modeller för informationssökning, "information seeking patterns", hos universitetsforskare. Modellerna bygger på empiriska undersökningar och syftet var att jämföra forskare i samhällsvetenskaper (psykologi, pedagogik samt ekonomisk och

¹⁰ Detta gäller förmodligen USA. I Finland torde inte sådana svårigheter föreligga. Historia och lingvistik räknas traditionellt till de humanistiska vetenskaperna.

¹¹ Författarens översättning.

socialhistoria) med forskare i naturvetenskaper (fysiker, kemister) och humanistiska vetenskaper (engelsk litteratur). (Ellis 1993, 474, 479, 481) Han utvecklade en modell, en uppsättning kännetecken, för de samhällsvetenskapliga forskarnas, resp. de naturvetenskapliga och de humanistiska forskarnas informationssökning (ibid., 478-79).

Av speciellt intresse i detta sammanhang är forskarna i engelsk litteratur och informationssökning. Sex huvudkategorier identifierades: 1. inledning, ”starting” - att inleda aktiviteter som är karaktäristiska för att påbörja en informationssökning; 2. kartläggning, ”surveying” - att göra sig förtrogen med litteraturen på området; 3. kedjesökning, ”chaining” - att följa upp kedjor av referenser i litteraturförteckningar; 4. val av referenser, ”selection and sifting” - att besluta vilka referenser skall följas upp och vilka som citeras; 5. bevakning, ”monitoring” - att hålla sig à jour med utvecklingen på ett område genom att regelbundet följa med vissa informationskällor; samt 6. slutförande och spridning, ”assembly and dissemination” - att samla ihop material för publicering och spridning. (Ibid., 483)

En svaghet med Ellis’ modell för informationssökning inom de humanistiska vetenskaperna är att den baserar sig på en undersökning gällande endast en disciplin, engelsk litteratur. Sedan länge är det konstaterat att humanistiska forskare inte har ett homogent informationssökningsbeteende (jfr Lönnqvist 1988, 123) och modellen kan därför på sin höjd gälla endast forskare i engelsk litteratur. Något egendomligt är att de forskare som deltog i undersökningen inte nämnde browsing som ett sätt att söka information eftersom ett flertal undersökningar har funnit att browsing är ett viktigt element i humanistiska forskares informationssökning (jfr Watson-Boone 1994, 206; Basker 1984, 9).

Modellerna, eller kännetecknen, för de samhällsvetenskapliga forskarnas informationssökning, de naturvetenskapliga¹² och de humanistiska forskarnas, skiljer sig beträffande terminologi och detaljer men vid en jämförelse kan man märka att kännetecknen i grund och botten representerar samma aktiviteter. Orsakerna till skillnader vad gäller terminologi beror på att de två senare undersökningarnas uppgift inte enbart var att verifiera den första undersökningens resultat, utan de två senare modellerna utvecklades direkt från

¹² Kännetecknen för de samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga forskarnas informationssökning behandlas inte här.

erhållna data och sedan jämfördes med den första studiens resultat, den samhällsvetenskapliga. (Ellis 1993, 483)

Ellis utvecklade inte en gemensam modell i form av ett diagram på basen av sina undersökningar. Tom Wilson har ur de tre modellerna utvecklat ett diagram, som presenteras i fig. 2.

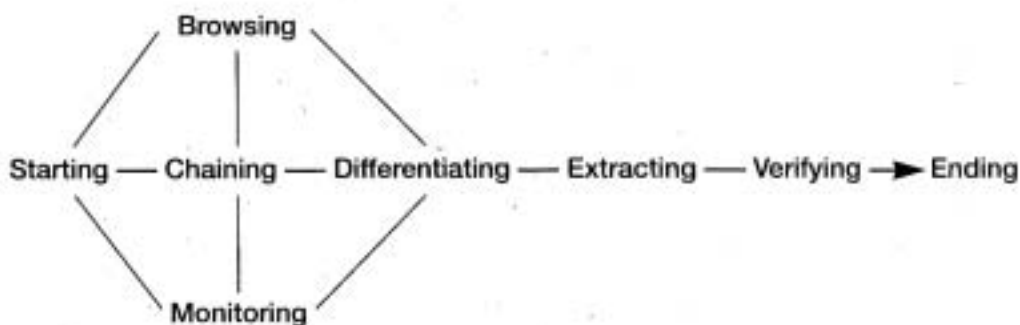

Fig. 2. A Stage Process Version of Ellis's Behavioural Framework
 Källa: Wilson 1999, 254-55

Han uppfattar verifiering som det näst sista skedet i processen och att excerpering, ”extracting”, måste följa efter ett specifikt sökningsbeteende såsom browsing. Hans slutsats av det är att excerpering inte är ett informationsbeteende av samma slag som browsing, kedjesökning eller àjourhållning. Vidare föreslår han att differentiering¹³, ”differentiating”, också är ett slag av beteende som skiljer sig från browsing, kedjesökning och àjourhållning. De tre senare är sökprocedurer medan differentiering är en filtreringsprocess och excerpering skall uppfattas som en aktion som riktas mot informationskällorna. (Wilson 1999, 254-55)

Om man för jämförelsens skull ritar upp ett diagram för de humanistiska forskarnas informationssökning på basen av de av Ellis’ identifierade kännetecknena får det den utformning som beskrivs i fig. 3.

¹³ Differentiering innebär prioritering mellan källor med utgångspunkt i källans natur och kvalitet (t.ex. huvudämne, förhållningssätt, perspektiv, nivå) (Ellis 1993, 482).

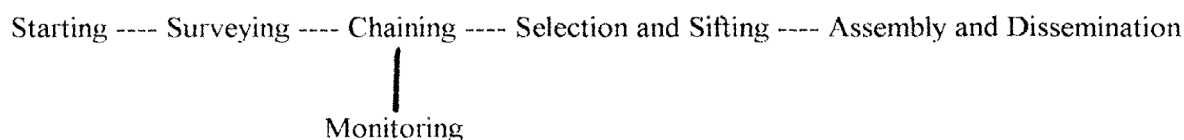

Fig. 3. Ellis' kännetecken för forskarnas i engelsk litteratur informationssökning (författarens sammanställning)

Källa: Ellis 1993, 483.

Man noterar att ”surveying”, att göra sig förtrogen med litteraturen, är något som är typiskt för forskarna i engelsk litteratur men inte för övriga. ”Differentiating”, differentiering, och ”extracting”, excerpering, har för de humanistiska forskarna ersatts med ”selection and sifting” men torde ändå i stort sett ha samma betydelse. Verifiering är ett skede som saknas helt hos forskarna i engelsk litteratur. Det förefaller som om det är frågan om val av terminologi åtminstone vad gäller vissa skeden.

3.3 Forskningsprocesser och forskningsstilar inom humanistiska vetenskaper

Chu framhåller att en väsentlig fråga inom forskningen om humanistiska forskares informationsbehov och informationssökningsbeteende, har blivit försummad, nämligen forskningsfasen. Ett antal forskningsfaser, skeden, bildar tillsammans forskningsprocessen. Vad gäller humanistiska forskare är det ett sedan länge känt faktum att deras informationssökning sker inom ramen för just forskningsprocessen och det är av den orsaken motiverat att fokus inställs på den. Chu har övertagit Marilyn Domas Whites definition av forskningsfas, ”research phase” (Chu 1992, 4). White definierar den som ”[...] ett medel att

beskriva olika uppgifter och deras ordningsföljd tidsmässigt i forskningsprocessen”¹⁴ (White 1975, 338). Studier av forskningsfaser, anser Chu, ger en metod för att undersöka informationsanvändning inom ramen för forskningsprocessen (Chu 1992, 4).

Chu har undersökt informationsbehov och informationssökningsbeteendet på ett humanistiskt område, nämligen litteraturforskning som inkluderar bl.a. lingvistik, textforskning, litteraturteori, litteraturhistoria, litteraturforskningens bibliografi, litterär biografi och kulturstudier (ibid. 1999, 247-48). Syftet med Chus forskning var att identifiera stadier i litteraturforskarnas forskningsprocess. Chu baserar sig på P.A. Uvas forskningsarbete. Han fann att de 22 akademiska historiker, som deltog i hans undersökning, hade fem skeden i sina forskningsprocesser. Dessa var val av problem, detaljerad planering av datainsamling, datainsamling, analys och tolkning, samt skrivande. (Ibid. 1992, 45) I undersökningens första skede intervjuade Chu 31 litteraturforskare bland 211 potentiella forskare vid tre universitet i sydvästra Ontario i Kanada. På basen av dessa intervjuer byggdes en preliminär beskrivande modell upp. I undersökningens andra fas testades modellen och frågeformulär sändes till ett slumpmässigt urval av 800 litteraturforskare. 281 formulär returnerades av vilka 171 var användbara. Svarsprocenten var relativt låg, bara 24,5 %. (Ibid. 1999, 252-53) Forskningsarbetet utmynnade i en modell för forskningsfaser i litteraturforskarnas forskningsprocess (jfr även s. 271), som presenteras i fig. 4.

¹⁴ Författarens översättning.

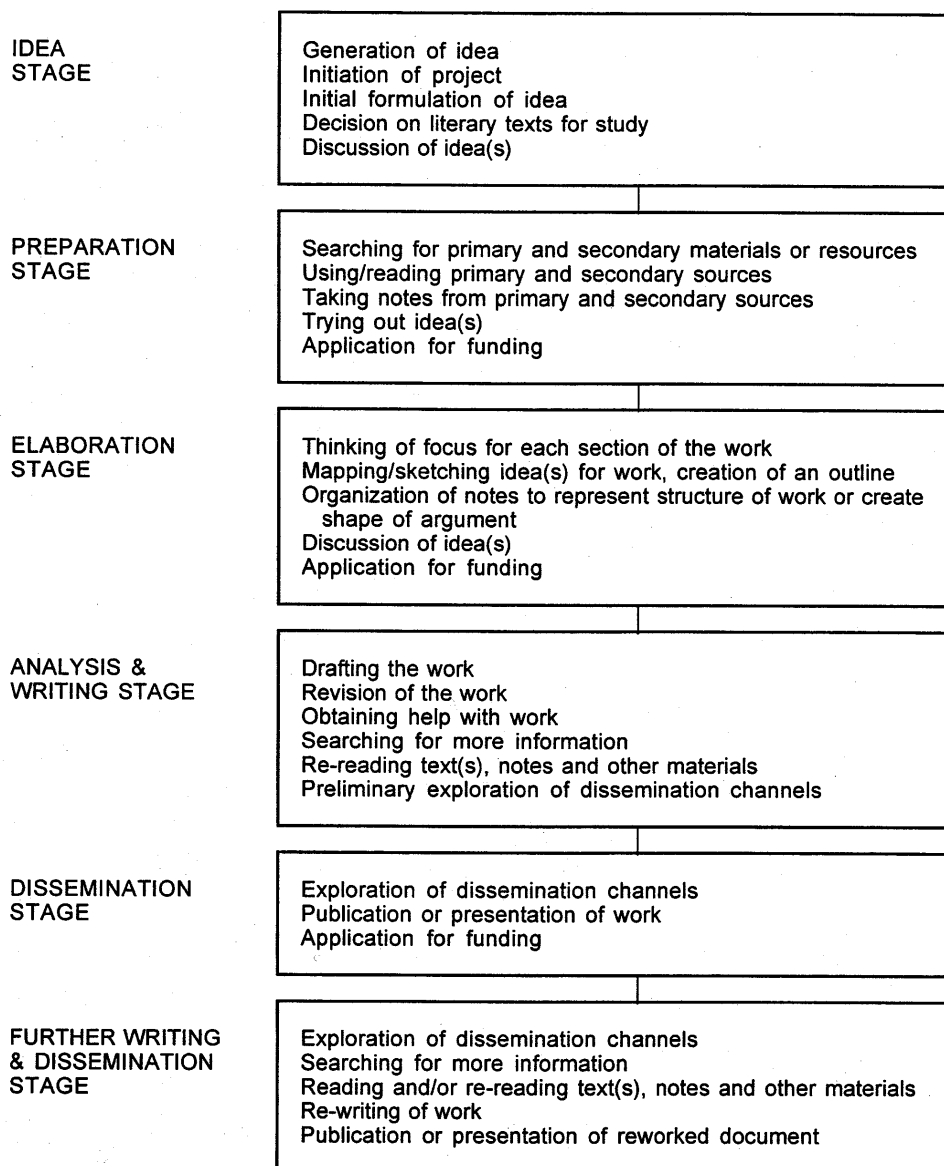

Fig. 4. Research Phases Model of the Literary Critical Process
 Källa: Chu 1999, 259.

Chu har också utvecklat en mera elaborerad version av modellen, där hon presenterar informationsfunktioner, "information functions" i varje skede (ibid., 260-61).

Stone har skisserat upp en forskningsprocess för humanistiska forskare i fem skeden: 1) tänker och talar med människor, 2) läser vad som redan gjorts på området, 3) studerar

primärmaterial och gör anteckningar, 4) gör ett utkast, 5) reviderar det slutliga utkastet (Stone 1980, 16). Uvas¹⁵ modell för historikers forskningsprocess avviker inte i väsentliga drag från Stones. Processens fem stadier är följande: 1) val av problem, 2) detaljerad planering av datainsamling, 3) datainsamling, 4) analys och tolkning och 5) skriver och skriver på nytt. (Uva 1977, refererad till i verket Chu 1999, 268)

Ett viktigt resultat från Corkills och Manns undersökning (jfr s.10) var att man kunde särskilja fyra typer av forskningsstilar bland humanistiska forskare: 1) kröniketypen, 2) den kritiska eller komparativa typen, 3) den kontemplativa typen och 4) musikkomposition. Kröniketypen är baserad på studium av ett stort antal texter och dokument, som är spridda över ett vidsträckt område och inbegriper resande. Historieforskningen hör ofta till denna typ. Musikforskning och lingvistisk forskning kan ibland också vara av den typen. Den kritiska eller komparativa typens basmaterial, som ofta är litterärt, är lättare tillgängligt även om allt inte nödvändigtvis finns till hands. Forskning i engelska och franska språket faller ofta inom denna typ.

Litteraturen inom ett språk litteratur kan t.ex. jämföras med den inom ett annat språk. Den kontemplativa forskningsstilen kräver endast ett mindre antal dokument som i regel finns till hands, ofta i forskarens eget bibliotek, och som han kan arbeta med utan att konsultera andra källor förutom andra forskare på området. Det främsta exemplet på denna typ är filosofisk forskning men den kan också återfinnas inom engelska och franska språken. Den fjärde typen av aktivitet, musikkomposition, kan egentligen inte kallas forskning. (Corkill & Mann 1978, 57)

Rebecca Watson-Boone har gjort en kronologisk konstruktion av historikern Stephen Nissenbaums forskningsprocess utgående från det föredrag han höll på symposiet *Humanists at Work*, 1989 (Watson-Boone 1994, 211-12). Han började sitt föredrag med att berätta om sitt projekt att ”[...] jag vet inte ännu hurudant det slutliga projektet kommer att vara”¹⁶ (Nissenbaum 1989, 43). Han beskrev hur det kom sig att han började forska i poeten Clement Clarke Moore’s diktning och orsakerna till varför dikten *The Night Before Christmas* kom till. I det följande beskrivs Watson-Boones skiss över Nissenbaums forskningsprocess. Han höll

¹⁵ För fullständiga bibliografiska uppgifter till Uvas avhandling se s. 10.

¹⁶ Författarens översättning.

sitt föredrag, när han befann sig i slutet av fas 2. (Watson-Boone 1994, 211-12) Det är alltså frågan om en oavslutad forskningsprocess.

Fas 1: Idéer, spekulationer och intervjuer

Under den här perioden rörde sig Nissenbaum från idéer till spekulationer, som fick allt skarpare konturer och fokuserades.

1. Han gjorde ett försök att hitta en tidigare illustrerad upplaga av dikten.
2. Han tänker, skummar ett varierande material, lär sig, sluter sig till, förundrar sig och börjar binda samman.
3. En kollega gör ett förslag.
4. Nissenbaum fortsätter att spekulera och fyra kritiska frågor utvecklar sig.
5. Han utvecklar en intressant synvinkel.

Fas 2: Fokus, resultat och slutförande.

I den här fasen söker forskaren bevis, forskningsresultat och gör revideringar samt kommer till vissa inledande slutsatser.

6. En månad arbetar han relativt målmedvetet på nya informationskategorier, emedan "[...] nu visste jag åtminstone i vilka olika riktningar jag måste gå"¹⁷ (Nissenbaum 1989, 58).
7. Han får några resultat.
8. Han utvecklar fem hypoteser.
9. Bevis, några fler resultat, initiala slutsatser och tre nya hypoteser formuleras.

Denna skiss, och det bör poängteras att det är frågan om en sådan, av en humanistisk forskares forskningsprocess hör till de ytterst få omnämmanden av humanistiska forskares forskningsprocesser i litteraturen och är av den orsaken av intresse i detta sammanhang. Fas 1 kan sägas utgöra idéstadiet men att märka är att hypoteserna formuleras i slutet av fas 2. Det forskningsmaterial han använde behandlas i kapitel 3.4.

¹⁷ Författarens översättning.

3.4 Karaktäristik av humanistiska forskares forskningsmaterial

Man kan se en stark koppling mellan informationsbehov inom en vetenskap och dess forskningsmaterial. Reflektioner kring karaktären av en vetenskap har därför ofta koncentrerats på analyser av materialets struktur, främst hos den vetenskapliga litteraturen. Genom studier av forskningsmaterial inom olika vetenskaper har begrepp som ”normal science” (Kuhn 1970, 10), normal vetenskap, ”non-cumulative” (Deutsch 1958, 6-8), icke-kumulativ vetenskap och ”soft sciences” (Storer 1967, 75), mjuka vetenskaper i stor utsträckning myntats.

Enligt Thomas Kuhn representerar monografiberoende vetenskaper ett förparadigmalt stadium. Sådana vetenskaper är enligt honom i viss mening outvecklade eftersom vetandet inte kumuleras till normal vetenskap utan man måste hela tiden på nytt bygga upp en referensram i varje forskningsarbete. Ofta uppkommer då ett behov att publicera en monografi. T.ex. de flesta naturvetenskaper och tekniska vetenskaper, som har nått konsensus vad beträffar metod och resultat, behöver inte denna omfattande referensram vid resultatredovisning. Man replierar i stället på sin ”normal science, vilket gör det möjligt att presentera forskningsresultaten relativt kortfattat i tidskriftsartiklar och korta rapporter. (Kuhn 1970, 19-21).

I sin betraktelse över de två kulturerna, ”the two cultures”, myntat av C.P. Snow 1959 konkluderar John M. Budd: ”Det kan vara att de har samma riktning men man kan säga att de har olika sätt att resa. Mycket kan och har argumenterats men i själva verket kan ingendera kulturen hävda att den är överlägsen den andra. Vardera kan lära sig av den andra både när det gäller specifika sätt att forska eller att närma sig ett problem. Det är ett faktum att problem som skall lösas inom ett område skiljer sig från dem inom ett annat. Det gör också vetenskapernas natur. Först när skillnaderna har accepterats kan granskningen av vetenskaperna, ”examination of the scholarship”, och deras litteratur bli fruktbar.”¹⁸ (Budd 1989, 17-18) Michael Brittain tar de mjuka vetenskaperna i försvar och menar, på basen av erfarenheterna från DISISS-undersökningen, att vissa vetenskaper aldrig kommer att nå det

¹⁸ Författarens översättning.

man kallar för normal vetenskap. Men dessa vetenskaper kan ändå inte anses vara ovetenskapliga eller förparadigmala utan det är snarast frågan om att vetenskapliga problem alltid måste formuleras på olika sätt. (Brittain 1984, 16)

Citeringsanalys har ofta använts vid undersökning av karaktäristika hos det forskningsmaterial som forskare använder i sina forskningsarbeten. Metoden har vissa begränsningar. Man antar att citering av ett dokument implicerar användning av detta dokument av den citerande eller refererande författaren. Antagandet har två dimensioner: 1) författaren refererar till alla, eller åtminstone de viktigaste dokumenten som har använts vid färdigställandet av dennes arbete, och 2) alla förtecknade verk har faktiskt använts, dvs. en författare refererar till ett dokument endast om det har bidragit till hans/hennes arbete. Men allt som läses och används i forskningsprocessen tas inte med som referenser eller alla referenser i forskningspublikationer har inte nödvändigtvis använts. (Smith 1981, 87; Line 1981, 68) Donald Case, åter, har undersökt orsakerna till att forskare citerar andra forskare. Han fann att de gör tre typer av överväganden: 1) arbetet skall vara nytt, välkänt och begreppsbyggande "concept-marker", 2) citeringen skall höja värdet på eget arbete, och 3) arbetet förtjänar kritik. (Case 2000, 635) Man kan säga att de bibliografiska referenserna i ett forskningsarbete visar vilka influenser forskaren vill att skall synas offentligt.

Humanistiska forskares användning av olika materialtyper har undersökts i ett antal citatstudier på basen av citeringsanalys eller referensanalys. Till åtskillnad från citeringsanalys dokumenteras i en referensanalys varje verk endast en gång. Citatstudierna gällde bl.a. historia, tysk litteraturforskning, amerikansk litteratur, engelsk litteratur, musikvetenskap, litteraturforskning, brittisk och amerikansk litteratur, fransk och tysk litteratur, italiensk och spansk litteraturforskning samt språkvetenskap. Man har utgått från tidskriftsartiklar, vilket är det vanliga, eller monografier eller bådadera. Citeringar till monografier rör sig mellan 60 % och 85 % och till tidskrifter och övriga seriepublikationer mellan 15 % och 30 % . (Jfr Jones et al. 1972; Baker 1978; Budd 1986; Heinzkill 1980; Stern 1983; Jääskeläinen 1985; Cullars 1985; Cullars 1989, Cullars 1990; Cavallin 1988) Studierna har utförts på olika sätt och resultaten är därför inte helt kompatibla men visar ändå trenden vad gäller använt forskningsmaterial. De påvisar otvetydigt att monografier citeras betydligt oftare än seriepublikationer i humanistiska forskningsarbeten.

Med hänsyn till forskningsobjekt och använda forskningsmetoder inom de humanistiska vetenskaperna, samhällsvetenskaperna och naturvetenskaperna anser Stephen Wiberley det vara förvånande att citatstudier inom humaniora har skiljt sig så litet från dem inom samhälls- och naturvetenskaperna. I synnerhet då de principiella forskningsobjekten inom de humanistiska vetenskaperna är dokument och artefakter som är resultat av människors kreativa skapande är det, menar han, svårt att förstå varför så många citatstudier inom humaniora inte mäter användningen av primära källor. (Wiberley 1979, 517) Detta påstående stämmer såtillvida att fram till år 1979 var dessa studier erkänt få. Ett mindre antal citatstudier har medtagit primärmaterial som en kategori, vid sidan om bl.a. monografier och tidskriftsartiklar. Resultaten vittnar om en stark variation vad gäller citeringar till primärmaterial, 5-60 % (jfr Jones et al. 1972, 140-41; Baker 1978, 189; Frost 1979, 412). Efter 1979 har trenden varit att allt flera studier också har berört primärmaterial (Heinzkill 1980, 355; Stern 1983, 203; Cullars 1985, 516; Jääskeläinen 1985, 66-67; Cullars 1989, 313-14; Cullars 1990, 345). Monografierna gav ett betydligt högre antal citeringar till manuskript än vad tidskriftslitteraturen gjorde. Studierna visade att monografilitteraturen citerar manuskript oftare än vad tidskriftslitteraturen gör inom humaniora.

I vissa citatstudier undersöktes även forskningsmaterialets språk (jfr Jones et al. 1972, 146-47; Heinzkill 1980, 361; Cullars 1990, 347-48; Cullars 1989, 318) och åldersdistribution (jfr Baker 1978, 191-92; Budd 1986, 199-200; Cavallin 1988, 95-97, 90-91; Cullars 1989, 320-21; Cullars 1990, 349). Forskningsmaterialets språk har dock en underordnad betydelse i länder såsom i Finland, där en övervägande del av forskarens material är på de stora världsspråken, förutom när det gäller nationella forskningsområden.

Ett starkt beroende av primära källor är en av litteraturforskningens mest distinkta karaktäristika i allmänhet och vad gäller verk av individuella författare i synnerhet. Det förefaller vara så, att ju mera samtida en författare är desto större är forskarnas användning av primära källor, när de analyserar författares verk. Antalet tillgängliga kritiska verk är då färre och forskningen är mera beroende av själva texterna. Ifråga om äldre författare, från tidigare århundraden, har tidigare generationers litteraturforskare redan forskat i deras verk samt dokumenterat och evaluerat dem. Ju avlägsnare i tiden en skapande författares verk är, desto större är samlingen av sekundärlitteratur om dem och forskaren

behöver inte förlita sig uteslutande på själva texterna för att stöda sin värdering eller tolkning. (Stern 1983, 204-05) Intrycket av litteraturforskningen som en mycket monografidominerad disciplin förefaller vara ganska entydigt. Ändå har monografin undersökts mycket mindre inom humaniora än tidskriftslitteraturen trots det faktum att alla studier har kommit till att monografin är det primära redskapet för kommunikation inom de humanistiska vetenskaperna (Cullars 1990, 337).

Ett mindre antal användarstudier inom humaniora har gjorts. Till de mest omfattande hör det redan nämnda forskningsprojektet, Humanities Information Research Programme, som utfördes vid Centre for Research On User Studies (CRUS) vid universitetet i Sheffield i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet (jfr s. 10). I de två enkätundersökningar som utfördes hade man valt fem discipliner vilka man betraktade som representativa för hela spektret humanistiska discipliner, nämligen engelska, franska, historia, musik och filosofi. (Corkill & Mann 1978, 3)

Corkills och Manns undersökning pekade klart på vikten av bibliotek i det humanistiska forskningsarbetet, men det var lika uppenbart att biblioteksberoendet varierade enligt forskningsämne och vilken typ av forskning det gällde. Filosofiforskare kunde reda sig med enbart universitetsbiblioteket medan historikerna behövde tillgång till en räckta olika bibliotek. Kommentarererna angående användningen av bibliografier, referatorgan och indexorgan var så spridda att det var omöjligt att avgöra vilken roll de spelade i informationssökningen. (Ibid., 55-56) Resultaten visade vidare visavi användningen av materialtyper att den relativa vikten av monografier och tidskrifter varierade. Behovet av båda framkom tydligt och resultaten antyder att monografier och tidskrifter skulle vara lika viktiga för den humanistiska forskaren. (Ibid., 55) Detta rön avviker från den traditionella bilden av humanistiska forskares informationsbehov till vilken hör att monografierna skulle vara avsevärt viktigare än tidskrifter och andra seriepublikationer.

Inom ramen för projektet utfördes ytterligare två undersökningar (ibid.1981; Stone 1983) och en översikt gjordes över forskningsläget på området (ibid. 1985). Resultaten från undersökningarna bekräftade i stort sett det man redan visste om humanisters informationsanskaffning (Corkill et al. 1981; Stone 1983). Hela projektet nedlades slutligen år

1985. Syftet med de två nämnda studierna var egentligen att undersöka den information som låg till grund för fjärrlånebeställningar och att ta reda på om det fanns några informationskällor som effektivare än andra bidrog till att det beställda materialet erhöles och motsvarade användarens förväntningar. I den senare undersökningen erhöles man också resultat om användningen av olika materialtyper inom den humanistiska forskningen. Undersökningen, som utfördes vid universitetet i Sheffield, gällde fjärrlånebeställningar från flera fakulteter, däribland den humanistiska. (Ibid., 1983, 3)

Överraskande var, att en rätt stor del av de humanistiska forskarnas beställningar gällde tidskriftsartiklar, nämligen 66.9 % (224 av totalt 335). Andelen monografier utgjorde endast 19.4 % (ibid., 20). Resultatet kan ha sin förklaring i att de överlägset flesta beställningarna, både totalt sett och inom den humanistiska fakulteten, kom från institutionen för förhistoria och arkeologi (ibid., 16) och att undersökningstiden var endast två veckor (ibid., 3). En tidigare CRUS-studie antydde nämligen att arkeologernas informationsbehov skiljer sig från övriga humanistiska forskares genom att de uppvisar drag som är typiska för forskare inom naturvetenskaperna (Corkill et al. 1981, 30). Arkeologer använder naturvetenskapliga metoder och naturvetenskaplig litteratur i sin forskning. Den korta undersökningsperioden kan ha infallit under en litteraturanskaffningsintensiv period för förhistorikerna och arkeologerna. Informationssökning och -anskaffning görs ju i perioder beroende på i vilket skede av sin forskning forskaren befinner sig. Intressant att lägga märke till är antalet beställningar som gällde dissertationer, rapporter och konferenspublikationer. Endast 3.6 % (12 av totalt 335) av dessa kom från den humanistiska fakulteten (Stone 1983, 20), vilket tyder på att de har en ringa betydelse för det arkeologiska forskningsarbetet.

Johan L. Olaisen studerade forskares informationssökningsbeteende, inkl. humanistiska forskares. Han använde sig av enkätmetoden supplerad med 24 intervjuer och hans population utgjordes av 434 naturvetare, samhällsvetare och humanister vid distrikthögskolorna i Norge. Han fann att de humanistiska forskarna använde lika många tidskrifter som böcker både för undervisningen och för forskningen. Icke-etablerade forskare betonade litteraturens betydelse mer än de etablerade. Detta förklaras med att de etablerade har mera erfarenheter, bättre kännedom om litteraturen, ett mera utvecklat informellt kontaktnät och större möjligheter att erhålla preprints än de icke-etablerade forskarna. (Olaisen 1984, 152) Humanisterna läste färre

tidskrifter än forskarna inom naturvetenskaperna och samhällsvetenskaperna, 74 % endast högst tre tidskrifter, 23 % 4-7 och 3 % flera än 8 tidskrifter (ibid., 154-55).

Margaret Stieg har undersökt historikers informationsbehov. Hon sände ett frågeformulär till 767 historiker förtecknade i Directory of American Scholars. Huvudsyftet med undersökningen var att undersöka forskarnas användning av och attityder gentemot periodica. Hon fann att böcker och tidskrifter användes mest. Motviljan mot mikrofilmer var stor. Bl.a. dagstidningar var oftast på mikrofilm. De ansågs ofta vara av dålig kvalitet, likaså läsapparaterna. Man tyckte heller inte om att mikrofilmer måste användas i biblioteket under bibliotekets öppethållningstider. (Stieg 1981, 551-52)

Manuskript var den näst mest obekväma materialtypen. De hade den olägenheten att de var placerade på ett enda ställe. De kunde dessutom vara svårlästa och svåra att lokalisera. Guider och index till manuskript ansågs inte vara adekvata. Man klagade också på servicen vid arkiv och andra inrättningar som tillhandahöll manuskript. Det ansågs vara ett ofog att forskarna ges bara ett begränsat antal manuskript per dag. Största problemet med avhandlingar är svårigheten att få tag i dem och att de oftast är i mikroform. University Microfilms var problematiskt därför att systemet fungerade långsamt och det var dyrt att använda dess tjänster. Dagstidningar saknade guider och speciellt index. De fanns praktiskt taget aldrig i forskarnas eget bibliotek. De utländska dagstidningarna fanns inte ens i USA. Den vanligaste svårigheten beträffande statliga publikationer var indexeringen. De var dåligt indexerade och den systematiska ordningen var för komplicerad för forskaren att använda på egen hand. (Ibid., 552-53) Donald Case har undersökt historikers insamling och användning av både primärt och sekundärt material. Primärmaterialet finns i arkiv och är det avgjort viktigare av de två materialtyperna. Insamlingen av det var också avgjort arbetsdrygare än insamlingen av det sekundära. De undersökta historikernas material fanns i en mycket stort antal arkiv och bibliotek. (Case 1991, 61, 73-74)

Robert N. Broadus försökte i sin undersökning bestämma användningen av olika typer av biblioteksmaterial för humanistisk forskning. Undersökningen omfattar beställningar av publicerat material av 79 forskare vid National Humanities Center i USA under en två års period. (Broadus 1987, 113 -15) Av beställningarna utgjorde monografierna 59.7 % och

tidskrifterna 30.7 %. Användningsgraden av periodiskt material var ganska hög jämfört med andra studier. Dagstidningar, dokument, dissertationer och pamfletter användes litet. (Ibid., 117-18)

En av de få undersökningarna om filosofiforskarens informationssökning och -vanor är Jim Baskers studie, som han gjorde med hjälp av strukturerade djupintervjuer på en institution vid ett stort brittiskt universitet. Han intervjuade 11 forskare år 1977. (Basker 1984, 2) Forskarna polariserades i två grupper: kommunikatorerna och icke-kommunikatorerna. Fem forskare hörde till den förra gruppen och sex till den senare. Båda grupperna skötte sina inbördes kontakter via en gatekeeper. Kommunikatorerna kännetecknades för sitt historiska, politiska och sociala intresse medan icke-kommunikatorerna var intresserade av logik, lingvistik, psykologi och matematik. (Ibid., 8)

Forskarna i filosofi visade sig vara tämligen monografberoende. En av dem sade om tidskrifter (ibid., 6): ”Det finns en massa skräp i dem. Det är bra att artiklar senare samlas ihop i bokform.”¹⁹ Fem forskare prenumererade på två tidskrifter, två på en och två på fem. En äldre forskare menade att yngre forskare har nytta av att läsa tidskriftsartiklar men som äldre vet man mera och behöver läsa mindre. En forskare ansåg att när tidskriftsartikeln är tio år gammal, är den redan glömd medan en annan påstod att han inte läste något, som inte är mera än ett år gammalt. Två forskare betonade vikten av att läsa artiklar. (Ibid., 6-7)

Stephen Nissenbaum, en historiker, vittnade i ett personligt inlägg på ett symposium, *Humanists at Work*, vid the University of Illinois at Chicago hur han går tillväga i sin forskning och informationssökning (jfr ss. 43-44). Hans dåvarande forskningsprojekt gällde en dikt, som var skriven av Clement Clarke Moore och går under namnet *The Night Before Christmas* och är från ca. 1822. Hans forskningsmaterial var hans eget minne, en kollegas förslag, tryckta dagböcker och biografier skrivna av new yorkbor, historiker över New York City från första kvartalet av 1800-talet samt stadskartor över New York City från olika tidsperioder. Nissenbaum studerade olika versioner av dikten och index samt konsulterade kolleger inom närliggande forskningsområden samt slutligen ett konferensföredrag om

¹⁹ Författarens översättning.

lerpipor. Hans material var en blandning av sekundärkällor om ifrågavarande historiska period, europeiska jultraditioner och Santa Claus samt primära verk av poeten och poetens samtida. (Nissenbaum 1989, 44 -78) Materialet var ytterst varierande.

Citatstudierna ger vid handen att monografier citeras klart oftare än tidskrifter i humanisternas forskningspublikationer. Men allt material som används för ett forskningsarbete citeras inte. Tidskrifterna används i informationssökningen²⁰ men citeras inte frekvent. Det förefaller som om monografier och tidskrifter skulle vara lika viktiga för den humanistiska forskaren. Detta avviker från den traditionella bilden av förhållandet mellan monografier och tidskrifter i de humanistiska forskarnas användning av forskningsmaterial. Forskarna i filosofi avviker dock emedan de synes vara ytterst monografberoende. Resultat publicerade i en tidskriftsartikel rankas lägre än om de ingår i en monografi. Dessa reflektioner är av stort värde med tanke på den empiriska analysen i detta arbete.

3.5 Humanistiska forskares informationssökning

Få undersökningar fram till slutet av 1980-talet har berört humanistiska forskares informationssökning. I den nordiska undersökningen togs den dock upp som en av huvudfrågorna. Ämnessökning, dvs. att söka information om ett bestämt ämne, visade sig vara obekant för forskarna. Man hade inte behövt utgå från ett nolläge utan hade vanligtvis namnet på en författare eller en annan person och sökte litteratur av eller om denna. Texten gav sedan hänvisningar till forskningsmaterial som visade utvecklingen av en viss tankegång eller ett problem. Detta i sin tur gav nya hänvisningar och referenserna bildade en kedja som utsträckte sig åt alla håll. Att bara ha ett ämne att söka information om var ett främmande utgångsläge. (Lönnqvist 1988, 63)

Två typer av informationssökning kunde särskiljas. Förhandskunskaper och tidigare erfarenheter bestämmer forskarens sätt att söka information. Informationssökningen får en viss utformning om forskaren är insatt i ämnet och en annan om ämnet är nytt. Kedjesökning

²⁰ Jfr s. 60 för en redogörelse för historikers användning av tidskrifter i informationssökningen.

är ett viktigt element i båda sätten och ibland kan informationssökningen utgöras av nästan enbart kedjesökning, som innebär att en referens ger flera nya referenser och att dessa alltid värderas i en kontext. (Ibid., 64-65)

Resultaten från undersökningen indikerar att ämnessökning för den humanistiska forskaren oftast innebär sökning på redan kända forskares namn eller på behandlad person såsom konstnärer, författare osv. Vidare påvisades att informationssökning för en humanistisk forskare är en mycket lång process. Han fyller ständigt på sin ”kunskapsväska” som han bär med sig under hela sitt forskarliv. Den växer hela tiden i omfång genom att den utökas med nya fack med kopplingar till redan existerande fack. Denna ”kunskapsväska” är oundgänglig för den humanistiska forskaren (ibid., 64):

”Informationssökning när man är [...] **insatt i ämnet** betyder att man under en längre tid, ofta flera år, har ”samlat på sig referenser” till litteratur om ämnet. Forskaren utgår i sådana fall inte från ett nolläge [...] utan han/hon utnyttjar sin ”**kunskapsväska**”, sitt samlade vetande, samt de referenser han/hon tidigare har insamlat i samband med andra forskningsuppgifter. Dessutom spelar kedjesökningen en central roll. Böckers och tidskrifters käll- och litteraturförteckningar leder forskaren vidare till en nästan **oändlig kedja av referenser**, som utsträcker sig åt alla håll. Det gäller att välja rätt riktning och framför allt rätt spår. [...] Forskaren hade föga hjälp av bibliotekarien eller informatikern i denna sökprocess. Tidskrifterna ingick även som en väsentlig del av sökprocessen. [...]”

De bibliografiska hjälpmedlen, åter, intar en mycket blygsam plats. Ifall de används, används de för att kontrollera att inte något viktigt material har undgått uppmärksamhet. Biblioteket har heller inte någon plats i detta sätt att söka information. Rent allmänt kan man säga att det främst är den etablerade forskaren, som söker information på det ovan beskrivna sättet. (Ibid., 65-66)

Då forskaren gav sig i kast med en ny forskningsuppgift, ett nytt ämne sökte han information på ett sätt som avvek från det ovan beskrivna. Han utgick då i allmänhet från standardverk eller lexika. Litteraturhänvisningarna i dessa standardverk och lexika var betydelsefulla för forskarna och översiktsartiklarna erbjöd en kvalitetsvärdering av den refererade litteraturen. (Ibid., 66) Den här typen av informationssökning praktiserades av både yngre och äldre forskare men var betydligt mera ofta förekommande hos de yngre forskarna (ibid., 69). Efter att dessa typer av verk är genomgångna, eventuellt också allmänna encyklopedier, fortsätter

sökningen i bibliotekets systematiska katalog och ämnesbibliografier (ibid., 66-68). Den här typen av informationssökning återfinns bland både etablerade och icke-etablerade forskare men den är den vanligast förekommande bland icke-etablerade forskare emedan de ämnen de söker information om oftast är nya (ibid., 69).

Jim Baskers studie visade att forskarna i filosofi utnyttjade det informella kontaktnätet överlägset mest i sin informationssökning. 45 % av forskarna vände sig hellre till kolleger än till biblioteket vid sökning av information för ett nytt projekt och 55 % browsade i biblioteket först efter att de hade guidats av en kollega. De använde inte bibliografiska hjälpmedel, emedan de var skeptiska till urvalsprocessen och värdet av den information de erhöll på detta sätt. Denna studie visade tydligt att forskarna i filosofi arbetar ensamma, browsar när de använder biblioteket och att "[...] organ specialiserade på urval av information saknar trovärdighet för dem"²¹ (Basker 1984, 9). Resultaten från Donald och MaryEllen Sieverts studie om filosofiforskarens informationssökning ligger i linje med Baskers resultat. (Sievert & Sievert 1989, 86-93)

Raymond Vondran utförde en undersökning för att testa hypotesen att många karaktäristika för en forskares informationssökningsbeteende är förknippade med den forskningsmetod som används snarare än enbart med den ifrågasvarande disciplinen. För att utesluta effekten av ämnesområdet testades hypotesen inom en enda vetenskap, historia. Forskningsmetoderna i historia tudelades i två distinkta metoder: den kvantitativa metoden och den icke-kvantitativa. (Vondran 1976, 147)

Historiker, som använde den kvantitativa metoden, citerade material som var yngre än det historiker nyttjade som använde den icke-kvantitativa metoden. Graden av tidskriftscitering för historiker som använde den kvantitativa metoden var signifikant högre än för dem som använde den icke-kvantitativa metoden. Men ingen signifikant skillnad vad gällde spridningen av tidskriftstitlar kunde påvisas mellan de två grupperna. Inte heller tidsmedvetenheten, dvs. forskarens behov av snabb leverans av material och punktlig information om ny forskning, drog upp en klar skiljelinje mellan de två grupperna. De använde och värdesatte

²¹ Författarens översättning.

abstractservice i lika hög grad och båda gav liknande svar på hur förseningar vad gäller tillgängligheten av en tidskriftsartikel inverkar på arbetet. (Ibid., 150-51)

Historiker som använde den kvantitativa metoden ansåg informella informationskällor vara viktigare för slutförandet av forskningsarbetet än vad historiker som använde den icke-kvantitativa metoden gjorde. Däremot kunde ingen skillnad påvisas mellan forskare som använde någondera metoden när det gällde disciplinanknytning eller huruvida de arbetade på en ny eller välbekant forskningsuppgift när de påbörjade artikeln. Antalet år de hade arbetat vid universitetet eller forskarnas akademiska rang var inte förknippade med deras informella informationssökningsbeteende. (Ibid., 151-52)

Historiker som använde den kvantitativa metoden uppfattade biblioteket som en mindre viktig informationskälla för ett framgångsrikt slutförande av forskningsarbetet än vad historiker som använde den icke-kvantitativa metoden gjorde. För hela gruppen historiker inverkar både forskarens akademiska rang och ålder på deras uppfattning av biblioteket som en viktig informationskälla. När ålder och rang hölls konstanta, uppfattade historiker som använde den kvantitativa metoden biblioteket som en mindre viktig informationskälla än de historiker som använde den icke-kvantitativa metoden. Däremot kunde ingen signifikant skillnad mellan metodgrupperna påvisas när det gällde informationskällor för att hålla sig up-to-date med ny utveckling på området. Alla historiker, som deltog i undersökningen, rapporterade att ca 62 % av det material som användes för att hålla sig à jour med aktuell forskning erhöles från biblioteket. (Ibid., 152-53)

Vondran konkluderar att han endast delvis kunnat verifiera hypotesen om att många karaktäristika för en forskares informationssökningsbeteende är förknippade med den forskningsmetod han använder i sin forskning snarare än enbart den disciplin han företräder. Men han hävdar att hypotesen har verifierats visavi en fundamentalt viktig aspekt. På basen av de allmänna indikatorer som särskiljer samhällsvetenskaperna från de humanistiska vetenskaperna, anser han att man kan hävda att historiker som använder den kvantitativa metoden uppför sig mera likt samhällsvetare än vad historiker som använder den icke-kvantitativa metoden gör. (Ibid., 156) Vondran drar slutsatsen att forskningsmetoden påverkar några viktiga aspekter av informationssökningsbeteendet inom disciplinen historia. I synnerhet

skiljer sig vetenskapsidkare från varandra genom att de uppför sig mer eller mindre som samhällsvetare. I historia är inte enbart disciplinen ett tillräckligt predikament för informationssökningsbeteendet utan man måste också ta hänsyn till metoden. (Ibid., 158)

Shan-Ju Chang och Ronald E. Rice har studerat begreppet browsing ur sex discipliners synvinkel sett och ur olika dimensioner. Disciplinerna de studerade var informationsforskning, slutanvändares informationsåtervinning och systemdesign, konsumentbeteende, massmedia, organisationskommunikation och "wayfinding and environmental design". De föreslår följande konceptuella referensram (Chang & Rice 1993, 231-34, 258): "Browsing är en process där en person utsätter sig för ett rum med informationsresurser genom att scanna dess innehåll, representationsobjekt, och/eller struktur och som möjligen resulterar i medvetenhet om oväntat eller nytt innehåll eller nya stigar i rummet med källor. Browsing kan vara planerad eller oplanerad, invand eller situationsberoende som tjänar identifiering (eller val), att bli bekant med (eller lära sig), värdera och att följa med resurser i en miljö. Browsing influeras eller begränsas av olika faktorer och kan ha både positiva och negativa konsekvenser."²² Utgående från den här begreppsliga referensramen konstruerade de en allmän modell för browsing.

Browsing antas ofta vara ett betydelsefullt sätt för många humanistiska forskare att söka information. Ingående studier av fenomenet har inte gjorts men det tangeras i flera undersökningar. Roberto Delgadillo och Beverly P. Lynch fann i sin undersökning av historiestuderandes informationssökning att dessa praktiserade browsing ofta. Deras antagande var att browsing utgör en viktig del av studerandenas relationer till sina handledare. De efterlyser grundliga undersökningar om historikers browsingvanor och ställer frågan om browsing är en tillräckligt viktig aktivitet för att biblioteken skulle vara tvungna att konstruera system för det i digitaliserade samlingar? (Delgadillo & Lynch 1999, 92) Sievert och Sievert undersökte filosofiforskarens browsingvanor och fann, däremot, att endast ett fåtal hade ett regelbundet mönster för browsing (Sievert & Sievert 1989, 92): "Det verkar som om filosofer helt enkelt inte browsar. Åtminstone hör det inte till deras regelbundna vanor."²³ Susan

²² Författarens översättning.

²³ Författarens översättning.

Guests undersökning gällde forskare vid institutionerna för konst, klassiska språk, engelska, franska, tyska, spanska, italienska, lingvistik, filosofi, slaviska språk och kvinnoforskning vid State University of New York at Albany (Guest 1987, 159-60). Resultaten från undersökningen visade att browsing i bibliotekshyllornas böcker inte upplevdes som ett centralt sätt att upptäcka information. Endast 17 % av respondenterna sade sig ofta ha hittat material genom att browsa medan 55 % stundom hade gjort det medan 28% hade gjort det sällan eller aldrig. Att scanna, bläddra i tidskrifter, var mera givande när det gällde att finna nya referenser än att browsa. 46 % av forskarna påstod sig göra det ofta. (Ibid., 169-70)

På symposiet *Humanists at Work* kommenterade historikern Nissenbaum browsing i monografier. Han beskrev hur han "[...] började bläddra igenom den lilla boken. Det som jag fäste mig vid det ögonblicket var inte dikten [...] utan en kort biografisk skiss [...]"²⁴ (Nissenbaum 1989, 53). Han beskrev vidare hur han upptäckte något intressant då han letade efter något helt annat, dvs. ägnade sig åt passiv sökning (ibid., 71): "När jag flyktigt ögnade igenom Irwings text fastnade mitt öga på ett stycke som inte hade överhuvudtaget något att göra med Saint Nicholas [...]"²⁵. För den här forskaren var browsing ett viktigt sätt att hitta information, att av en slump finna något intressant.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Vondrans undersökning av huruvida forskningsmetoden påverkar historikers informationssökningsbeteende visade att den hade en viss inverkan. Historiker som använde kvantitativa metoder påminde om samhällsvetenskapliga forskare i sitt informationssökningsbeteende. Intressant att notera är att användning av kvantitativa metoder ledde till citerat material av yngre datum, frekventare citering av tidskriftsartiklar, mindre biblioteksberoende och större utnyttjande av informella informationskällor än om forskaren använde icke-kvantitativa forskningsmetoder. Forskare i språkvetenskap och lingvistik använder i ansenlig grad kvantitativa metoder och detta kan möjligen bidra till förklaringen av deras informationssökningsbeteende. Använda forskningsmetoder har dock inte speciellt undersökts i detta arbete.

²⁴ Författarens översättning.

²⁵ Författarens översättning.

Enligt Sieverts och Sieverts samt Guests undersökningar har browsing inte någon större betydelse i den humanistiska forskarens informationssökning medan historikern Nissenbaum var av motsatt åsikt. Enligt Delgadillo & Lynch var browsing betydelsefull också för historiestuderande. Denna diskrepans har gjort att jag har ansett det vara betydelsefullt att beröra browsing i mitt forskningsarbete.

3.6 Informationskanaler

Biblioteks- och informationstjänster. En av de första användarstudierna som gjordes inom humaniora var den som gäller historikers bibliografiska vanor och behov utförd i USA 1966. Initiativet till studien togs av The American Historical Association och dess syfte var att utreda hur de bibliografiska informationstjänsterna för historiker i USA skulle kunna förbättras. (Land 1968, 1) Forskarna, dvs. användarna av bibliografiska informationstjänster, och producenterna av dessa tjänster beslöt att tillsammans undersöka saken. I detta fall kom kravet på förbättrad service från forskarna själva, vilket sällan har varit fallet beträffande senare utförda studier. (Lönqvist 1988, 15)

Problemet angreps på tre olika sätt som alla kompletterar varandra. 1) En enkätundersökning utfördes i syfte att klarlägga historikernas forskningsvanor. 2) De bibliografiska informationstjänsterna kartlades inom disciplinen historia. En konferens ordnades där man diskuterade det bibliografiska läget på basen av insamlade data samt gjorde rekommendationer om hur informationsservicen borde förbättras. (Land 1968, 1) Enkätundersökningen är här föremål för speciellt intresse. Den syftade till att samla in data om 1) användningen av bibliografiska tjänster inom forskarnas specialområde och allmänt taget inom historia, 2) forskarnas bedömning av tjänsternas kvalitet, deras tillgänglighet, exakthet, täckningsgrad och ajourföring, samt 3) forskarnas kännedom om, och attityder till användning av ny teknologi för bibliografisk informationsservice. Undersökningen syftade till att undersöka vilka slags bibliografiska informationstjänster historikerna de facto använde, vilka de hade behov av och vilka slags tjänster de önskade. (Perman 1968, 8)

Undersökningens population utgjordes av ett slumpmässigt urval av medlemmar i The American Historical Association, sammanlagt 300. Den supplerades med ett dussin forskarintervjuer. Intervjupersonerna valdes inte endast bland sådana forskare som hade publicerat forskningsresultat utan även bland sådana som undervisade. Alla representerade olika områden inom ämnet historia. (Ibid.) Observeras bör att forskarna, till vilka enkäten sändes, valdes slumpmässigt men att de representerade bara ett av forskarsällskapen för historiker i USA. Vilken betydelse detta faktum senare hade för undersökningens resultat är svårt att bedöma utan närmare kännedom om de olika forskarsällskapens medlemsstruktur och hur de skiljde sig från varandra. Undersökningen är helt och hållet fokuserad på bibliografiska informationstjänster. Dess syfte var inte att belysa historikernas totala informationsbehov utan endast deras användning och behov av bibliografisk information och bibliografiska informationstjänster. Sålunda ställdes inga frågor om informella informationskanaler och deras betydelse.

Undersökningen rönt ett lamt intresse bland de 300 forskare som fick sig frågeformuläret tillsänt med tanke på att den var initierad av deras eget forskarsällskap. Endast 50 frågeformulär returnerades. Den låga svarsprocenten tillät inte allmängiltiga slutsatser och inga statistiska signifikansberäkningar kunde göras. (Ibid., 8, 18) Man kunde inte förklara varför 5/6 av historikerna inte besvarade frågeformuläret. Enkäten var möjligen alltför besvärlig och arbetsdryg att besvara och därför inte den rätta metoden att nalkas de problem man hade gett sig ut för att lösa.

Det var ändå möjligt att göra vissa allmänna observationer om vad historikerna önskade och behövde samt vad de var missnöjda med vad gällde bibliografiska informationstjänster. Historikern befanns ställa två helt olika krav på de bibliografiska informationstjänsterna beroende på om han söker material inom sitt eget specialområde eller närliggande områden. På sitt eget forskningsområde föredrar han heltäckande och àjourförda guider men förbehåller sig rätten att välja, granska, evaluera och annotera. Utanför sitt specialområde inom historia allmänt eller närliggande vetenskaper önskar han periodiska bibliografiska översikter på alla områden, abstract och selektiva bibliografier. Han föredrar mycket selektiva, evaluerande och annoterade guider på alla områden utom sitt eget. Önskemål framfördes speciellt om guider

till manuskriptsamlingar och arkiv som skulle bespara historikerna onödiga resor till dokumentinsamlingar. Tillgång till sökinstrument för arkiv och manuskriptsamlingar innan man besökte platsen betraktades som värdefull. (Ibid., 18)

De mest konsekventa och bittraste klagomålen gällde svårigheterna att söka material i historiska tidskrifter. Man fäste stor vikt vid den periodiska litteraturen som ansågs vara bristfälligt registrerad. De bibliografiska översikter som publiceras i tidskrifter borde göras lättare tillgängliga, t.ex. genom att publicera dem i en central publikation. Historikerna kunde inte undvara den bibliografiska informationen i tidskrifter och nästan alla klagade över att de bibliografiska hjälpmedlen var ofullständiga och inte à jour. (Ibid., 14, 18)

Forskarna höll sig à jour med vad som publicerades inom den egna disciplinen genom att systematiskt läsa bokrecensioner, främst i historiska tidskrifter men också i *Writings on American History* och *New York Times Book Review*. Vidare samtalade man med kolleger och deltog i konferenser och seminarier. Högt på de flestas önskelista stod periodiska bibliografiska översikter i form av en artikel eller essä som skulle underlätta möjligheterna att följa med vad kolleger på närliggande områden publicerade. (Ibid., 12, 15-16) Av undersökningens resultat synes det som om historikern tillfredsställer sin kunskapshunger på vad som publiceras inom historia med följande recept: han tar en solid dos av bokrecensioner, tillägger en portion av professionella rykten, vispar in en blandning av spridda papper från möten, rör om väl och kryddar med en nypa bibliografier (ibid., 16).

Deirdre Corcoran Stams doktorsavhandling som refereras i hans artikel (Stam 1984) gällde en empirisk undersökning av konsthistorikers informationssökning i två muséer och två college omfattande 49 respondenter. Denna undersökning är av speciellt intresse eftersom den behandlar konsthistorikers informationssökning. Materialet insamlades med hjälp av informella diskussioner, litteratur och löst strukturerade, bandade intervjuer med två konsthistoriker vid var och en av de fyra institutionerna. Öppna frågeformulär skickades till övrig personal vid de fyra institutionerna och till slumpmässigt valda konsthistoriker vid andra college och konstmuséer i hela landet. Stam fann att konsthistorikerna flitigt använde sina egna institutionsbibliotek, t.o.m. dagligen. Dessutom använde två till fem andra bibliotek

regelbundet. Museipersonalen tenderade att besöka stora samlingar för forskning av nationell konst. Forskarna vid college använde inte lokala universitetsbibliotek och allmänna bibliotek lika regelbundet som museipersonalen använde stora konstbibliotek. (Ibid., 117)

Nästan alla konsthistoriker hävdade att de förlitade sig mycket på sina privata bibliotek. De utökade det med 10-30 böcker per år och de prenumererade privat på omkring fyra tidskrifter. Betydande samlingar av diapositiv ägdes av 2/3 av de konsthistoriker som deltog i undersökningen. Samlingarna omfattade normalt 1500 diapositiv. Detta gällde speciellt forskarna vid college. Stams konklusion om konsthistorikers informationssökning är att den förefaller vara en ganska privat sysselsättning, som inbegriper frekventa kontakter med kolleger vid institutioner men endast sporadiska kontakter med andra personer inom området. Bibliotekarier kontaktades sällan förutom gällande lokalisering av litteratur. Han formulerar sig träffande (ibid. 1984, 119): "Informationssökningsprocessen tycks vara ett begrundande åtagande som inbegriper konstverk, reproduktioner av dessa och relaterade föremål. Dessutom inbegriper den beskrivningar och observationer rörande konstverk." ²⁶

Det informationssökningsmönster konsthistorikerna följde var att i initialskedet erhålla en vederhäftig åsikt om just det konstverk de var sysselsatta med att studera. Därefter letade de efter relevant tilläggsinformation om det och, slutligen, tolkade de konstverket i ljuset av existerande information och egna observationer. Processens andra och tredje skede föreföll vara lika mycket intuitivt som systematiskt. Några personer menade att en period av försök och misstag var nödvändig för att de skulle kunna precisera sina frågeställningar. Slumpen spelade en inte obetydlig roll i deras forskning och bibliotekarien kan inte eliminera ineffektiviten i denna process, eftersom sökningen i sig är lika viktig som lokaliseringen av materialet. Bibliotekarien kan hjälpa till att spåra material och peka på ledtrådar men ombeds inte att processa och förpacka information för konsthistoriker. (Ibid.)

Bristande förtroende för bibliotekspersonalen. I tidigare undersökningar, som har gällt andra forskningsområden än de humanistiska, kunde man redan på 1960-talet skönja att den

²⁶ Författarens översättning.

vetenskapliga litteraturen inte var så central i forskningsarbetet. I en av rapporterna från Bath-projektet från 1969 (INFROSS) vittnas att den inte var så viktig för samhällsvetare. (Line 1969, 3) Meadows rapporterar om en ännu häftigare litteraturfobi bland naturvetenskapliga forskare än bland samhällsvetare som tar sig uttryck i ett starkt ointresse för både bibliografiska hjälpmedel och bibliotekarier. Ointresset gällde följaktligen också det egna bibliotekets resurser medan vetenskapsmännen var ytterst intresserade av resor för att träffa kolleger. (Meadows 1974, 124-125) Olle Persson stöder Meadows slutsats om tendensen till litteraturfobi bland naturvetenskapliga forskare (Persson 1980, 71-72). En av Seldéns informanter vittnar om att bibliotekarier kan vara ett hinder för att komma åt informationen. De kunde bistå endast när frågorna som ställdes var mycket precisa men kunde sällan hjälpa till i en problemformuleringsprocess. (Seldén 1999, 169-70)

I utvärderingsrapporten om Helsingfors universitets biblioteksorganisation anses det, trots att den akademiskt utbildade bibliotekspersonalen nästan utan undantag är humanister, vara en öppen fråga varför vetenskapssamfundet litar på de biblioteksutbildade klart mindre än t.ex. de medicinska forskarna vilkas bibliotekspersonal helt och hållet saknar substansutbildning och varför de humanistiska forskarna var mera kritiska till biblioteksverksamheten än forskare vid andra fakulteter. En representant för fakultetsadministrationen betonade dessutom att bibliotekspersonalens roll är att bistå och inte att besluta. Man poängterade särskilt institutionernas egen beslutsmyndighet när det gällde användningen av resurser och valet av material. I många diskussioner märktes tudelningen (Mäkinen & Virtanen 2000, 46): "[...] bibliotekarierna - folket på institutionerna, samt bekymmer över att bibliotekarierna som yrkeskår skulle sträva till att överta uppgifter, t.ex. undervisning om informationskällor, som institutionerna själva sköter eller skulle sköta bättre"²⁷.

Den förtroendeklyfta mellan bibliotekspersonalen och de humanistiska forskarna som framkom i utvärderingen av Helsingfors universitets biblioteksorganisation är rätt anmärkningsvärd. Den skulle inte överbryggas enbart genom att höja utbildningskraven på bibliotekarierna utan missnöjet med att bibliotekarierna som yrkeskår försöker överta

²⁷ Författarens översättning.

uppgifter, t. ex. undervisning om informationskällor, som traditionellt har hört till institutionerna, skulle förmodligen kvarstå. Forskarna värnar om sitt revir, vilket är förståeligt, och det är skäl att poängtera ännu en gång att informationssökningen av forskarna själva faktiskt uppfattas vara en del av forskningsprocessen. Mot den bakgrunden är det begripligt att de inte önskar att bibliotekarier skall ingripa i deras informationssökning och därmed i deras forskningsprocess.

Informationsåtervinning. På 1990-talet gjordes ett flertal undersökningar om humanistiska forskares attityder till och användning av databaser och annan digitaliserad information. En av dessa är Getty online sökningsprojekt för slutanvändare inom humaniora, ”The Getty End-User Online Searching Project in the Humanities”. Under en två års period genomförde The Getty Information Institute en större undersökning av humanistiska forskares online sökning när de agerade slutanvändare. Undersökningen gällde sökningar i omkring 60 humanistiska och samhällsvetenskapliga databaser hos databasvärden DIALOG. Undersökningens upplägg behandlas inte närmare här men några resultat presenteras. Ett resultat var bekant från tidigare, nämligen, det att ett fåtal ofta söker online i databaser och de flesta söker litet. Till de positiva reaktionerna hörde bl.a. DIALOGs förmåga att täcka en mångfald av ämnen och litteratur. Till de negativa kommentarerna räknades svårigheter med kommandospråket och avsaknaden av önskade resurser tillgängliga online. Kommandospråket uppfattades som alltför komplicerat och översättningen av sökfrågorna till Booles logik beredde dem svårigheter. (Bates 1996, 514-517) En forskare uttryckte sig på följande sätt (ibid., 517): ”Jag motsätter mig vad som förefaller mig vara ett slags industrialisering av vetenskapen”²⁸.

Getty-projektet visade att forskarnas attityd till informationsåtervinning på det hela taget var positiv men att de ansåg DIALOG vara problematisk för nybörjare. De ansåg att sökningarna kompletterade ”deras vanliga forskningsmetoder”, men förändrade dem på något fundamentalt sätt. Innehållet i databaserna ansågs inte heller matcha forskarnas informationsbehov. (Bates et al. 1995, 36) Den logiska ingenjörsorienterade design som karaktäriserar DIALOGs databaser matchar dåligt den humanistiska forskarens möjligheter att

²⁸ Författarens översättning.

göra online sökningar. (Bates 1996, 519) Wiberley varnar också för sådan uppbyggnad av databaser som har utvecklats för forskare t.ex. inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskap. Tillgången till ny informationsteknologi (IT) kommer inte att leda till att humanisterna ändrar sina informationssökningsvanor utan den måste anpassas efter forskarnas behov. (Wiberley 1991, 20) Användningen av elektroniska tidskrifter bland universitetsforskare var enligt resultaten från en undersökning gjord vid ett brittisk universitet åren 1996-97 ännu ganska sparsam. Forskare vid två humanistiska institutioner, engelsk filologi och historia, deltog i undersökningen. Humanisternas användning av elektroniska tidskrifter var i det närmaste obefintlig. (Tomney & Burton 1998, 422-23) Detta kan delvis ha sin förklaring i antalet humanister som deltog i undersökningen: de var endast 11. Här behandlas inte användningen av elektroniska tidskrifter i någon större omfattning av den orsaken att sådana inte var tillgängliga för forskarna vid tidpunkten för intervjuerna. Ett träffande uttalande av en äldre historiker återgavs av en deltagare i Delgadillos & Lynch undersökning (Delgadillo & Lynch 1999, 258): Varför slösa tid genom att gå vilse i den enorma historiska litteraturen via en dator då jag vet att jag kan lita på en referens som en historiker, vars verk jag har granskat, har fäst uppmärksamhet vid”²⁹

Paul Sturges och Jessica Sambrook refererar en intervjuundersökning som Jessica Sambrook har gjort om ämnet ifråga. Den omfattade historiker vid tre brittiska universitet och samplet var litet, hur stort uppges inte. Man är medveten om att det inte är representativt för alla humanistiska forskare, inte ens för alla historiker. Men författarna hävdar att resultaten ändå kan anses peka på trender. Resultaten visade att de flesta forskare hade en positiv attityd till IT men de antog också att endast en minoritet av humanistiska forskare använde Internet. De ansåg att Internet användes mest för att få tillgång till bibliografisk information och betraktade digitala resurser som nyttiga när det gällde att samla allmän information för sitt arbete och som hjälpredskap i initialskedet av ett forskningsprojekt. Forskarna betonade mera kommunikationsaspekten än möjligheterna att få tillgång till avlägset belägna dokumentsamlingar. Elektronisk post rönt särskilt stor uppskattning men diskussionsgrupper var mera till nytta när det gällde att få information om t.ex. konferenser än som medium för diskussioner med andra forskare. (Sturges & Sambrook 1999, 67-68)

²⁹ Författarens översättning.

Forskarna ansåg digitaliserade resurser vara nyttigare för undervisningsändamål än för forskningen eftersom arkivdokumenten på Internet inte är fullständiga texter, vilket en forskare behöver. Endast ett fåtal hade läst elektroniska tidskrifter med artiklar i full text och dessa betraktades som sekundära i förhållande till tryckta tidskrifter. Det rådde konsensus bland forskarna om att digitaliserade resurser inte hade förändrat forskarnas sätt att forska även om många av dem ansåg att det fanns en stor potential för digitaliserade resurser. Men de vägrade tro att konventionella arkiv skulle kunna ersättas av dem. Sturges och Sambrooks slutsats är ändå att attityderna till digitaliserade resurser bland historiker hela tiden höll sig i en positiv riktning. (Ibid., 68)

Resultaten från Maria Mäkinens undersökning gällande nio kulturforskarens informationssökning pekar på en förändring i humanistiska forskares attityder till informationsåtervinning och till användningen av tjänster på nätet. Internet är numera för många humanister en viktig informationskanal. Via nätet kan forskarna bland annat få tillgång till, förutom de inhemska forskningsbibliotekens kataloger, också utländska bibliotek och kan bläddra i deras kataloger och nyhetslistor. (Mäkinen 2002, 53) Största delen av de forskare hon intervjuade företrädde åsikten att Internet hade underlättat deras informationssökning när det gällde att skaffa små uppgifter. Att göra det via Internet ansåg forskarna vara relativt snabbt och bekvämt. De flesta forskare var av den åsikten att Internet har kompletterat andra informationskällor men att det egentligen inte ersatt någon av de andra. (Ibid., 42)

Informell kommunikation och information. Få undersökningar har seriöst behandlat humanistiska forskares utnyttjande av informell information och deras kommunikationsmönster. En uppsjö av undersökningar framhäver att den humanistiska forskaren arbetar ensam och detta påstående implicerar mången gång ett ointresse för informella diskussioner med sina forskarkolleger, dvs. att avsaknaden av informell kommunikation är ett karaktäristiskt drag för den humanistiska forskaren. (Jfr Frye 1973, 25-26; Weintraub 1980, 30; Hopkins 1988, 164; Watson-Boone 1994, 212) James Dill är mera nyanserad och anser att det fortfarande är oklart huruvida informell kommunikation är lika betydelsefull för det humanistiska forskningsarbetet och de ”mjuka” vetenskaperna som för de ”hårda” vetenskaperna (Dill 1986, 15). Corkill och Mann menade att det kan hävdas att den

humanistiska forskaren mera sällan arbetar i grupp tillsammans med andra forskare utan han har sitt eget forskningsprojekt även om många humanistiska forskare idag arbetar i forskargrupper. Trots att många humanister arbetar ensamma innebär det inte a priori att forskaren inte har något intresse för informell kommunikation. (Jfr Corkill & Mann 1978, 56)

Idrisa Pandits forskningsarbete slår hål på myten om den humanistiska forskarens ointresse för informell kommunikation. Hans syfte var att granska karaktären av den informella kommunikationen bland forskare i filosofi, historia och litteraturvetenskap samt bestämma dess effekt på deras forskning. Pandit studerade också processen hur humanistisk kunskap genereras och vilken roll den informella kommunikationen har i skapandet och spridningen av denna kunskap. (Pandit 1992, 7) Hans två forskningsproblem var 1) vilken karaktär har de humanistiska forskarnas informella kommunikation? Vilket värde tillmäter de den informella kommunikationen? På vilket sätt influerar den deras forskning och på vilket sätt influerar deras forskning deras informella kommunikation? 2) Vilka är skillnaderna och likheterna mellan filosofernas, litteraturforskarnas och historikernas informella kommunikation? (Ibid., 9) Pandits angreppssätt var kvalitativt med djupintervjuer, emedan kvantitativa mätningar hade konstaterats vara inadekvata för studier av humanistiska forskares informationssökning och informell kommunikation (Wilson 1999, 250; Hopkins 1988, 114-15).

Pandit konstaterar att kommunikationen sker på två nivåer: den formella och den informella. Den formella kommunikationen sker via publikationer men dessa har ofta föregåtts av informell kommunikation såsom informationsutbyte före publicering i form av informella diskussioner och undervisning. Undersökningen visade också att humanistiska forskare inte kommunicerar med varandra endast för att inte mista sin position i det vetenskapliga samfundet utan också för att erhålla erkänsla för sin forskning av sina jämlingar. De ansåg informell kommunikation vara väsentlig men inte avgörande för det humanistiska forskningsarbetet. (Ibid., 251-52)

Pandits forskning påvisade att de informella kommunikationskanalerna är efemära till sin karaktär. De är inte alls lika stabila som de formella. Eftersom de informella sociala cirklarna, eller de osynliga kollegierna, är temporära kan forskaren välja om han önskar höra till dem

eller inte. De informella kanalerna spelade en viktig roll vid användningen av de formella kommunikationskanalerna och när det gällde att hålla sig à jour med forskningsläget på sitt forskningsområde. De huvudsakliga sätten att skapa informella kontakter var, t.ex. att korrespondera med andra forskare, delta i konferenser, hålla föreläsningar vid universitet samt genom medlemskap i kommittéer. Forskare med interdisciplinära intressen har livligare informella kontakter än andra forskare. Informella grupper kunde av forskarna benämnas t.ex. åldersspecifika peer grupper, old boys nätverk eller systerskap. (Ibid., 252-53)

Resultaten av den nordiska undersökningen påvisade att informell information var betydelsefull inom forskningsområden där det fanns behov för snabbtillgänglig information. Till dessa hörde bl.a. språkvetenskap och lingvistik, förutom de språkhistoriskt inriktade forskningsämnena. Om forskningsämnet var av internationell karaktär, ökade det informella kontaktnätets betydelse. Med kollegernas hjälp höll forskarna sig à jour inom sitt forskningsområde och fick sig tillsänt forskningsmaterial från utlandet. (Lönnqvist 1988, 54)

Även Chu anser påståendet om den humanistiska forskarens isolation vara överdrivet. Hon fann att förutom forskarkolleger och studerande var konferenser och kollokvier betydelsefulla informella informationskällor. Hon framhåller att typen av hjälp forskarna erhöll på konferenser var informella kontakter och känsla av att höra till en gemenskap medan kollokvier utgjorde fora för nya idéer och feedback. (Chu 1999, 266) Carole L. Palmer och Laura J. Neumann fann i sitt forskningsprojekt om interdisciplinära humanistiska forskare att de i hög grad förlitar sig på informella kontakter i sin informationssökning (Palmer & Neumann 2002, 85)

De flesta forskare i Mäkinens intervju-undersökning hade första gången bekantat sig med Internet i mitten av 1990-talet och en del av dem redan i brytningen mellan 1980- och 1990-talen. Då använde de nätet främst för elektronisk post. Numera hörde eposten till deras dagliga rutiner och möjligheterna att bifoga bilagor hade försnabbat och underlättat deras kommunikation och minskat pappershanteringen. Kontakterna till kolleger hade förbättrats avsevärt tack vare eposten. Det var lätt att kontakta myndigheter och främmande människor tack vare den. Den ökade kommunikationen har även en negativ sida: det var tidsödande att

skriva och läsa all epost som egentligen tog en stor del av arbetsdagen i anspråk. (Mäkinen 2002, 41-42)

Sammanfattning. Redan 1966 uppfattade historiker tidskrifterna som en värdefull informationskälla. Särskilt uppskattade var de bibliografiska översiktsartiklarna och bokrecensionerna i dem. Tidskrifterna var dessutom centrala i deras àjourhållning. Här framkommer tydligt citatstudiernas begränsning som mäter endast citering av verk och därför ger tidskrifterna en undanskymd roll i det humanistiska forskningsarbetet. Guider och sökinstrument till manuskriptsamlingar och arkiv för konsultation innan forskaren besökte platsen stod högt på historikernas önskelista. Det är anmärkningsvärt att sådana hjälpredskap fortfarande saknas i de flesta arkiv i Finland, vilket har framkommit i den empiriska undersökningen i detta arbete, och var på 1990-talet lika efterlängtade här som 1966 i USA. I konsthistorikernas forskning och informationssökning spelade slumpen en stor roll. Sökningen var lika viktig som lokaliseringen av materialet och bibliotekarierna ansågs inte kunna bistå med att leverera forskarna informationspaket. För dem var informationssökningen en del av själva forskningsprocessen.

Pandits och Chus forskningsarbeten klargjorde vikten av informell kommunikation bland humanistiska forskare. Palmer och Neumann, liksom även Pandit, fann att interdisciplinära humanistiska forskare förlitade sig i sin informationssökning i hög grad på sina forskarkolleger.

De tillgängliga humanistiska databaserna, framför allt DIALOGs databaser, förefaller inte vara uppbyggda på ett sådant sätt att de skulle befrämja humanistiska forskares sökning i dem. De påminner alltför mycket om den inom natur- och ingenjörsvetenskap. För att de humanistiska forskarna skall söka i databaser måste dessa vara anpassade efter forskarnas behov. Det är uppenbart att informationsteknologiska vinningar inte vinner humanisternas gehör om dessa inte är anpassade till deras behov. Forskarna kommer knappast att lägga om sina sökvanor för att de skall matcha de möjligheter databaserna ger. Däremot har de tagit till sig möjligheterna till informell kommunikation via Internet. Användningen av epost var i slutet av 1990-talet vardag bland de humanistiska forskarna.

4. Humanistiska typer av forskningsprocesser

Den empiriska undersökningen

4.1 Introduktion

Granskningen av forskningslitteraturen i föregående kapitel visade att den humanistiska forskarens informationssökning är starkt förankrad i själva forskningsprocessen. Min avsikt är att undersöka denna koppling närmare genom analys av empiriskt material. Syftet har därför varit att klarlägga forskarnas forskningsprocesser, deras förlopp och olika skeden. Forskarna ombads beskriva forskningsprocessen inom sitt forskningsområde, antingen sin egen eller den typiska, om en sådan kunde anses finnas, eller både och. Få valde att beskriva den typiska processen, eftersom det enligt deras förmenande inte kunde sägas finnas någon typisk forskningsprocess vare sig bland humanistiska forskare i gemen eller inom en viss disciplin. De flesta kunde berätta endast om sin egen forskningsprocess.

Efter att ha tagit del av forskarens egen fritt formulerade beskrivning av forskningsprocessen ställdes mera detaljerade frågor i syfte att ytterligare förtydliga bilden av processens olika skeden och vad de innefattade. Materialinsamlingens och den övriga informationssökningens plats i processen penetrerades särskilt ingående. Slutligen, när den hade skisserats upp och tagit form presenterade intervjuaren, identisk med författaren, för forskaren en på ett allmänt plan beskriven samhällsvetenskaplig forskningsprocess (jfr Boalt 1968, 12-13) i formen av en modell (fig. 5). Forskaren tillfrågades om han kunde omfatta den. Ville han göra ändringar i den och i så fall vilka, för att den skulle motsvara hans egen forskningsprocess?

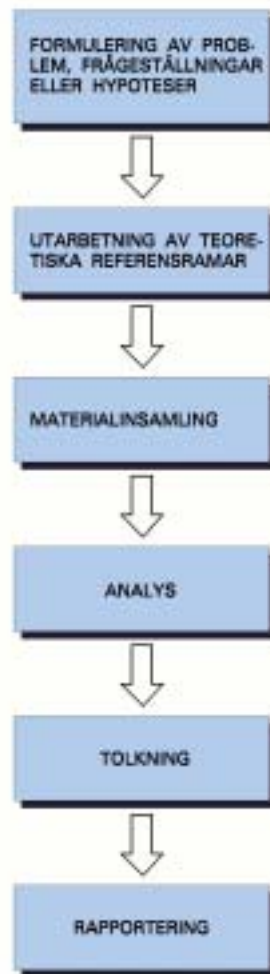

Fig. 5 Modell för en allmän forskningsprocess inom samhällsvetenskaperna

Analysen baserar sig på intervjuer med sex konsthistoriker, sex arkeologer, sex filosofer och sex språkforskare, totalt 24 forskare. Dessa har sedan kontrollerats mot de återstående åtta intervjuerna, som har konstaterats följa samma linje som de analyserade. De har m.a.o. inte tillfört något nytt till bilderna av forskningsprocesserna (jfr s. 22).

Av konsthistorikerna var tre etablerade och tre icke-etablerade forskare. En av forskarna var medlem i en forskargrupp. Deras forskningsområden inom konsthistorien utgjorde finländsk bildkonst under senare hälften av 1800-talet, finländsk arkitekturhistoria, grafisk konst i Finland under förra hälften av 1900-talet, medeltida konst, ryska emigranternas ikonmåleri i

diasporan samt relationen mellan bilden och åskådaren ur ett filosofiskt, psykologiskt och estetiskt perspektiv. Av de intervjuade arkeologerna var likaså tre etablerade och tre icke-etablerade forskare. Fem av dem forskade i Finlands arkeologi medan en hade sina forskningsprojekt förlagda till andra världsdelar än Europa. Ingen av dem forskade i klassisk arkeologi, ett forskningsområde som få forskare i Finland är engagerade i. Tre av forskarna var ledare för forskargrupper.

Fyra etablerade och två icke-etablerade forskare i filosofi ingår i analysen. En av forskarna var medlem i en forskargrupp och en annan ledare för en forskargrupp. Deras forskningsområden var divergerande. En äldre forskare var filosofihistoriker och forskade i uppfattningar om tänkande och intentionalitet i modern filosofisk psykologi, egentligen Dèscartes' filosofi. En annan var sysselsatt med forskning i samhällsvetenskapernas filosofi, närmare bestämt den sociala verksamhetens filosofi och teori. En yngre forskare hade nyligen färdigställt sin doktorsavhandling som behandlade konstruktivistisk kategorispråklära ur logisk synvinkel sett. En äldre forskare klassificerade sig som forskare i kognitionsvetenskap och var involverad i ett interdisciplinärt projekt med två ansvarsområden, filosofi och musikvetenskap, men med starka kopplingar även till psykologi, språkvetenskap, neurofysiologi och artificiell intelligens. En annan äldre forskares forskning berörde betydelsen av den mätbara osäkerheten för vetenskapsfilosofiska problem. De övriga av hans projekt gällde kvalitetsstandard och kvalitetsmässig verksamhet. En yngre forskare tillämpade, slutligen, ett naturalistiskt synsätt på kognition vid studerandet av handlingar och erfarenheter.

Av språkforskarna var tre etablerade och tre icke-etablerade forskare. En av de etablerade forskarna var ledare för en forskargrupp och en av de yngre forskarna medlem i en forskargrupp. Tre av forskarna representerade enskilda språkdiscipliner och två allmän språkvetenskap medan en representerade både en enskild språkdisciplin och allmän språkvetenskap. En av de etablerade forskarna var språkhistoriker och forskade i de indo-europeiska och uraliska språkens tidiga kontakter och hur detta syns i förekomsten av lånord. Hans forskning var typiskt interdisciplinär. En av de yngre forskarna var medlem i en europeisk forskargrupp vars uppgift var att kartlägga de europeiska språken, forska i deras karaktär och jämföra dem med varandra. Detta var i främsta hand ett typologiprojekt. Samma

forskare höll också på med ett annat projekt samtidigt som gällde ordföljden i finska språket. En annan yngre forskares projekt, som skulle leda till en doktorsavhandling, behandlade en språkläro- och gestaltningsteori. Han var sysselsatt med att utveckla en satsstrukturanalysmodell för svenska språket. En äldre forskare forskade i det finlandssvenska talspråket och kommunikativa mönster. Hon jämförde härvid tre varianter av det svenska språket. En annan äldre forskare forskade i finska språket och en yngre forskare, slutligen, var engagerad i ett socio-lingvistiskt projekt.

Detta kapitel, och detsamma gäller kapitel 5, baserar sig nästan uteslutande på mitt empiriska material emedan relevant jämförelsematerial från tidigare forskningsarbeten inte har funnits tillgängligt. Jag har av den orsaken varit tvungen att till stora delar bygga analysen på den egna empirin.

4.2 Kriterier för typologiseringen av forskningsprocesserna

Typologisering på en allmän nivå har granskats i kapitel 2.1. I detta kapitel redogörs för hur kriterierna för typologisering har tillämpats på forskningsprocessen. Enligt Alasuutari bör man vid typologisering sträva till att den inte resulterar i mycket få fall inom varje enskild typ (Alasuutari 1999, 94). Ett enda fall kan därför tänkas vara för begränsat för att definiera en typ. Min uttryckliga strävan har varit att undvika sådana typer. Trots grundliga undersökningar huruvida extraordinära forskningsprocesser kunde hänföras till någon annan typ, har detta inte varit möjligt (se s. 74). Sju olika typer av forskningsprocesser kunde identifieras inom de fyra vetenskaperna. De har typologiserats enligt följande fem kriterier:

1. Karaktären av det första skedet: forskningsarbetets början. Exempelvis bibliografisk inventering, teoretisk referensram, materialinsamling eller något annat.
2. Utarbetande av teoretisk referensram före materialinsamlingen eller parallellt med den senare.
3. Startpunkt för skrivprocessen.
4. Analysens och tolkningens ställning i processen.

5. Forskningsarbetets karaktär, t.ex. kaotiskt, systematiskt eller filosofiskt.

Typologin baserar sig nästan uteslutande på forskningsprocessens olika skeden. Endast det femte kriteriet avviker från mönstret och det beskriver processens allmänna karaktär. Det centrala är skedenas innehåll och ordningsföljd i processen, dvs. den temporala dimensionen. Tidpunkten för skrivprocessens början är relevant genom att den säger något om forskarens sätt att arbeta. En av de intervjuade poängterade att den forskare som sätter igång med skrivandet genast i forskningsprocessens första skede, eller senast i det andra, för en ständig dialog med sig själv. Forskningsprocessen blir dialektisk. Den som inleder skrivandet först efter att analysresultaten är klara, redogör för resultaten och diskuterar dem på slutet sedan, har därför missat dialogen med sig själv under hela forskningsprocessen.

Det femte kriteriet för typologiseringen berättar något om forskarens läggning. Är han kaotisk, systematisk eller filosofisk? Dessa tre epitet har framtagits ur materialet och de beskriver forskarens arbetsstil. En och samma person har tilldelats endast ett av dessa epitet. I detta material är de varandra uteslutande begrepp. Hur kan man då utvärdera vem som är kaotisk, systematisk eller filosofisk? Endast de forskare, som *själva* har sagt sig vara kaotiska eller att deras forskningsarbete är ett enda kaos från början till slutet, har betecknats som kaotiska. Forskarna har inte varit utsatta för deltagande observation eller någon annan form av observation under själva forskningsarbetet. De som har erhållit epitetet systematisk har antingen själva framhållit att de arbetar systematiskt och/eller detta har påtagligt framgått ur deras utsagor. Filosofisk har jag benämnt den forskare, som antingen själv har sagt sig vara sådan och/eller denna omständighet har framgått med önskad tydlighet ur personens utsagor.

Forskningsprocesstyperna har givits metaforiska namn hämtade ur djurvärlden. Alla namn är inte så sympatiska men graden av sympati har inte varit huvudkriterium vid benämningen av typerna. Exempelvis flugan uppfattas i allmänhet som en obehaglig insekt med en negativ laddning medan fjärilen är vacker och har en positiv laddning. Med dessa metaforiska namn har jag på inget sätt velat sår mina informanter utan hoppas på förståelse samt en saklig attityd. Nedan ges en kort beskrivning av de sju typerna.

1. *Flugan*. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen
2. *Svärmaren*. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram
3. *Biet*. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen
4. *Mätaren*. Science-greppet
5. *Mullvaden*. Traditionalistens forskningsprocess
6. *Härmsångaren*. Den textanalytiska forskningsprocessen
7. *Spindeln*. Problemlösarens forskningsprocess

Två av typerna, den första och den tredje, överskred disciplingränserna medan fem av dem endast förekom hos forskare inom en bestämd disciplin. Typerna 2 och 4 - 7 förekom endast inom konsthistoria, resp. arkeologi och filosofi. Tre forskare har fallit inom typen (1) *flugan*. Dessa forskade i konsthistoria, resp. arkeologi samt språkvetenskap och lingvistik. Två av dessa var etablerade forskare och en icke-etablerad. Endast en forskare kunde typologiseras som (2) *svärmare*. Hon var en yngre konsthistoriker. Däremot kunde hela nio intervjupersoner hänföras till (3) *biet*. Av dessa var fyra konsthistoriker och fem språkvetare. Av de förra var två äldre och två yngre medan motsvarande antal för de senare var två resp. tre. (4) *Mätaren* förekom endast inom arkeologin. En äldre forskare och tre yngre kunde hänföras till denna typ. (5) *Mullvaden* var ensam i sin typ och utgjordes av en etablerad arkeolog. (6) *Härmsångaren* representeras av en etablerad och en icke-etablerad forskare i filosofi. (7) *Spindeln*, slutligen, förekom enbart bland filosoferna. Urvalet av intervjupersoner innehöll fyra spindlar, tre äldre och en yngre.

Två forskningsprocesser bildar var sin egen typ trots strävan att undvika typer med ett enda fall. Svärmarens forskningsprocess är så extraordinär att en överföring av den till någon annan typ inte låter sig göras. Mullvadens forskningsprocess erbjuder kanske mindre problem och den liknar närmast biets. Mullvadens första skede i processen avviker dock helt från biets och skulle den sammanföras med biet skulle biets forskningsprocess urvattnas och bli ganska karaktärslös.

Flugan rör sig på ett till synes förvirrat sätt, i synnerhet om den blir jagad. *Flugans* forskningsprocess karaktäriseras av ett kaotiskt grepp på själva forskningsarbetet och brist på systematik. Flugan jagas av sig själv genom forskningsprocessen och försöker ständigt hitta en öppning till friheten. Processen är samtidigt intuitiv och dynamisk. Han prövar lösningar till forskningsproblemet än från det ena och än från det andra hållet. Flugan samlar intuitivt material från olika källor, tills han finner det vara tillräckligt. Ur kaoset stiger retningar, som ger processen ett dynamiskt förlopp och utmynnar i en slutprodukt, en helhet. Flugans kaos är en förutsättning för skapande arbete. Det skapar ordning. Det beredde forskaren stora svårigheter att klart och tydligt indela sin forskningsprocess i olika skeden. Men ur hans berättelse var det möjligt att skissera upp och strukturera processen samt indela den i skeden. När intervjuaren hade strukturen och skedena i processen klara och visade resultatet för forskaren kunde denne alltid verifiera det.

Karaktäristiskt för en *svärmare* är att vara förälskad i, hänförd av någon, att hänge sig åt drömmeri. Svärmaren är en drömmare, en fantast och en idealist. Svärmaren håller sig länge på avstånd från den person han svärmar för, innan han så småningom närmar sig denna. Svärmaren är också en fjärilsfamilj (Sphingidae). Denna skymningsfjäril svävar omkring och doftar än på den ena blomman och än på den andra tills den till slut nalkas en blomma och njuter av dess nektar, hela tiden svävande.

Svärmarens dubbla språkliga betydelse förenas i denna forskares forskningsprocess. För svärmaren är allt systematiskt forskningsarbete främmande. Forskaren är hänförd av sitt forskningsproblem och hela sitt forskningsarbete. Forskaren är filosofisk till sin läggning och drömmer sig igenom forskningsprocessen användande sina egna känslspröt. Svärmaren läser från ett brett område litteratur, både forskningslitteratur och skönlitteratur, under en mycket lång tid och influeras av tankegångar i litteraturen. Forskaren sitter t.ex. på kaféer med en lugn atmosfär och läser, tänker, filosoferar och drömmer. Svärmaren är föga intresserad av att diskutera sin forskning med andra forskare men besöker flitigt utställningar och låter konstverken, bilderna, influera tankegångarna. På detta sätt bygger forskaren upp ett tankematerial, som är hennes egentliga forskningsmaterial. När svärmarens flykt avmattas landar hon på en blomma och njuter av dess nektar. Forskaren har bestämt sig för att överföra

forskningen i skrift, vilket sker inom en kort tidsrymd. En slutprodukt, ett manuskript, har kommit till.

Biet är svärmarens raka motsats. Forskaren arbetar mycket systematiskt liksom biet bygger och fyller sina kakor. Den ena efter den andra biten läggs till tills kakan är klar att fyllas med honung. Forskningsprocessen går framåt skede efter skede, visserligen ofta i formen av en spiral så att senare skeden påverkar tidigare skeden. Forskaren arbetar sig framåt på ett uppenbart metodiskt sätt. Forskningsprocessen går framåt likt ett drivhjul. Biet är dessutom i hög grad fixerat vid sitt material och märkbart beroende av det. Han insamlar det systematiskt och möjligast fullständigt. Otillgängliga materialsamlingar kan vara ett stort irritationsmoment som forskaren till sin stora förtrytelse måste anpassa sig till.

Mätaren kan i vissa avseenden, både zoologiska och rörelsemässiga, jämföras med svärmaren. Mätaren har nämligen också en dubbel språklig betydelse, som är signifikant i detta sammanhang. Den är en fjärilsfamilj (*Geometrae*) och i larvskedet rör den sig mätande framåt. En mätare är även en person som yrkesmässigt sysslar med mätning av något. En arkeolog mäter alla föremål han hittar vid utgrävningar användande t.ex. måttband. Dessutom mäts andra kvaliteter genom en mängd olika naturvetenskapliga metoder. Mätarens teorimedvetenhet är hög och han konstruerar ofta situationsmodeller, dvs. modeller för forntida tillstånd. Modellbyggandet har han övertagit från antropologerna och ekologerna. Typiskt för mätaren är även att han utnyttjar forskningsresultat från sådana närliggande vetenskaper såsom geologi, jordartsgeologi, ekologi, antropologi, botanik, zoologi och etnografi.

Mullvaden har ett traditionellt grepp på det arkeologiska forskningsarbetet. Hon utgår alltid från fornfynden och startar forskningsprocessen genom att stöta spaden i marken på fältet utan hypoteser eller ens frågeställningar. Mullvaden gräver sina gångar åt alla håll i sitt letande efter fornfynd. Fältdarbete ingår ovillkorligen i processen och frågeställningarna växer fram ur materialet. Det är omöjligt att på förhand uppställa hypoteser om t.ex. järnålderns eller någon annan förhistorisk tidsålders samhälle. Endast fornfynden kan ge upphov till beaktansvärda och relevanta frågeställningar. Teorimedvetenheten är låg jämfört med exempelvis mätarens.

Mullvaden konstruerar inte heller situationsmodeller.

Karaktäristiskt för *härmsångarens* (också gulsångare, alternativt bastardnäktergal) sång är ett långvarigt pladder med härmotiv från andra fågelarters sång. Motiven upprepas ofta 3-4 gånger i följd. Härmsångarens forskningsprocess är den textanalytiska. Han tolkar och analyserar historiska filosofiska texter och använder inte det vi vanligtvis avser med forskningsmetoder utan med arbetsredskap såsom logik och argumentationsanalys. Han återvänder ständigt till de historiska texterna och tolkar dem åter och återigen. Hans forskningsmaterial utgörs, förutom av historiska filosofiska texter, av kommentarlitteratur och regelrätt forskningslitteratur.

Spindelns forskningsprocess kan karaktäriseras som problemlösarens. Forskaren har ett problem, som skall lösas. Han sitter som spindeln i nätet och försöker spinna ett nät av de rätta trådarna. Han försöker hitta svaret på sitt problem prövande än den ena än den andra lösningen. Typiskt för mången filosofisk forskning är just problemlösning. Det första skedet i processen, formuleringen av problemställningen, är vanligen det tidsmässigt längsta och mest arbetsdryga. Ej heller spindeln använder forskningsmetoder i egentlig bemärkelse utan sådana arbetsredskap som logik och argumentationsanalys. Hans forskningsmaterial utgörs av, i motsats till härmsångaren, i regel av endast forskningslitteratur. Materialets karaktär är en signifikant skiljelinje mellan härmsångarens och spindelns forskningsprocess.

Man kan jämföra svärmaren och mätaren på följande sätt: mätaren rör sig på jorden medan svärmaren svävar i tankarna, i luften utan någon kontakt med marken tills svärmaren slutligen bestämmer sig för att överföra tankearbetet i skrift. Dessa fjärilar kan också jämföras med mullvaden, som rör sig i jorden, dvs. gräver sig fram för att hitta nya fynd. Mullvaden lyfter sitt material ur jorden, det material som är det mest väsentliga för henne. Det väcker frågor som placerar sig inom ramen för en övergripande problemställning. Eventuellt uppställer mullvaden hypoteser, men inte nödvändigtvis. Det grävs vidare när det anses vara befogat.

Om man vill konkretisera typologiseringen och beskriva den bakomliggande tankeprocessen,

kan det sägas att typologiseringen fick sin början i och med att *svärmaren* upptäcktes. Svärmaren framstår därför som kärnan i hela typologin. Forskarens svärmande attityd till forskningsarbetet och dennes ovanliga forskningsprocess gjorde att hon först framstod som en typ. Därefter letade jag efter svärmarens motsats, den andra ytterligheten, som slutligen fick namnet *biet*. Därefter undersöktes om någon annan forskares forskningsprocess kunde hänföras till svärmaren. Det har däremot inte varit möjligt. Till typen *bi* kunde hänföras flera medlemmar. Arbetet fortsatte som en gruppering. *Flugan*, som betonade det kaotiska i forskningsarbetet och kaosets nödvändighet, kunde identifieras utan svårigheter. *Mätaren* var följande typ i ordningen, alla forskningsprocesser för forskare i arkeologi, som bildades med sin speciella materialinsamling i form av utgrävningar. En forskare i arkeologi, *mullvaden*, föll utanför de övriga typerna och bildar därför en egen typ. Forskarna i filosofi var de sista för vilkas forskningsprocesser man kunde finna typer, *härmsångaren* resp. *spindeln*, vilket inte betyder att de skulle ha varit problemfall. Det var dessvärre inte möjligt att hysa dem i en och samma typ på grund av betydande skillnader i forskningsprocessen. Det var inte möjligt att ur forskningsprocesstyperna direkt härleda informationssökartyper utan en ny uppsättning kriterier måste utvecklas.

Ytterligare kan könsmissiga jämförelser göras. I det analyserade materialet representeras *flugan* av en kvinnlig och två manliga forskare. Man kunde anta att förhållandet skulle vara just tvärtom emedan det inte är typiskt manligt att vara kaotisk eller förvirrad. Fyra kvinnliga och fem manliga forskares forskningsprocesser har typologiserats som *bin*. Bina är följaktligen på det stora hela jämnt fördelade mellan könen. Två kvinnliga och två manliga forskares forskningsprocesser befanns vara *mätare* samt en kvinnlig och en manlig *härmsångare*. Alla tre *spindlar*, de seriösa problemlösarna, var manliga forskares forskningsprocesser. *Svärmaren* och *mullvaden*, som är ensamma i sin typ, var båda kvinnliga forskare och man kan spekulera i orsakerna till denna omständighet. Svärmarens och mullvadens forskningsprocesser är till karaktären mycket olika. Den enas process saknar fasta och klara gränser medan den andras styrs av verktyg, som svingas enligt bestämda koordinater. Deras forskningsprocesser saknar likheter liksom deras personligheter. Den ena är drömmande och filosoferande och den andra konkret och traditionell.

Av denna könsmissiga fördelning kan dock inga slutsatser dras. Det insamlade materialet är för knapphändig för att tillåta det. Men det kan ändå anses befogat att lyfta fram och resonera kring den könsmissiga fördelningen. Fördelningen har i detta sammanhang närmast ett kuriositetsvärde men kan bli upptakten till vidare studier.

Vid genomgången av typerna av forskningsprocesser i det följande är det nödvändigt att behandla element som tillhör informationssökningen då de ingår som skeden i forskningsprocessen. Men det är inte frågan om en överlappning utan strävan har varit att beskriva informationssökningselementena möjligast koncentrerat. De har medtagits endast i den mån det har varit nödvändigt för att beskriva forskningsprocessen möjligast detaljerat. Exempelvis har skedet bibliografisk inventering inte kunnat förbigås med en hänvisning till analysen av informationssökartyperna i kapitel 5.

4.3 Karaktäristik av de sju typerna av forskningsprocesser

4.3.1 Flugan. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen

Flugan representeras av en äldre forskare i konsthistoria, en i arkeologi och en yngre forskare i språkvetenskap och lingvistik. För ett flertal forskare var det uppenbart svårt att beskriva forskningsprocessen inom sin vetenskap. Man kunde i regel enbart berätta om den egna forskningsprocessen. Den etablerade forskaren i arkeologi formulerade sig så här:

”Jag har överhuvudtaget inte tänkt på det annat än ur egen synvinkel [...]”³⁰. Det här är frågor som är svåra att besvara, i synnerhet kort.”³¹

Denna forskare hade ett pragmatiskt förhållande till forskningsarbetet och betraktade sig själv som amatörforskare för att han inom ramen för sin huvudtjänst inte hade tid att forska:

³⁰ [...] betyder att text är utelämnad.

³¹ ”Emmä sitä osaa ajatella ollenkaan muuta kuin itseni kannalta. [...] Nää on tämmösiä kysymyksiä, joihin vastaaminen on yleensä vaikeata, varsinkin lyhyesti.”

”[...] du talar inte med en yrkesforskare utan med en amatör”.³²

Han forskade endast på fritiden och under tjänstledigheter och han var uppenbart frustrerad över arbetssituationen på sin arbetsplats.

”Som sagt, jag är en pragmatiker. Det beror nu på det att min hobby regleras av så mycket och sedan mitt tjänstearbete och hur mycket tid det medger för den här hobbyn. Jag är tvungen att vara en sådan här pragmatiker.”³³

Idén som utgångspunkt. Forskningsprocessen började med att en tanke föddes, som väckte intresse. Därefter kläckte forskaren en idé. Han definierade ämnet och en arbetshypotes formulerades utgående från idén.

”Ibland dyker det upp en tanke, som börjar intressera så mycket att man börjar utreda. Och därmed basta. Sedan framskrider det hela enligt de praktiska möjligheterna. [...] Kanske min forskning går framåt så där kaotiskt. [...] I detta arbete är som man sagt om politiken att den är det möjligas konst. Och jag skulle säga att i vårt land är en arkeologisk skatt ännu mera konst och så gäller det bara att söka medel och finna finansiering.”³⁴

Med en forskningsidé som utgångspunkt orienterade sig konsthistorikern och språkforskaren i ämnet genom ett intensivt studium av litteratur. Språkforskaren deltog också aktivt i konferenser och seminarier.

”Jag har [...] läst någon bok eller annat under studierna och någon tanke har börjat intressera och sedan har jag börjat fundera på den. [...] Sedan försökte man presentera sitt ämne på något seminarium. Jag skrev sedan mitt licentiatarbete på det. På den grunden fick jag [...] den här forskartjänsten. Det gäller att läsa. Först måste man så klart läsa någonting så att man kan ställa de där frågorna. Eller att läsa eller att så att säga vara med på konferenser och seminarier eller vad som helst. Så kan man komma på någon ny vettig fråga. Sedan börjar man fundera då man läser nya tankar. De påverkar

³² ”[...] et juttele ammattitutkijan kanssa vaan amatööriin kanssa”.

³³ ”Niinkuin sanottu, mä oon pragmaatikko. Se johtuu myös tästä ihan sitten ... mun harrastustani säätelee niin paljon sitten tää mun virkatyö ja se mitä siit jää aikaa tälle harrastukselle. Mun on pakko olla tämmönen pragmaatikko.”

³⁴ ”Joskus tulee joku ajatus mieleen, joka rupee kiinnostaa siks paljon että sitä rupee selvittämään. Ja sillä siisti. Sitten se etenee käytännön mahdollisuuksien mukaan [...] kai se mun tutkimukseni etenee sillai kaoottisesti. [...]. Ja tässä työssä niin joku on sanonut että politiikka on mahdollisen taidetta ja mä sanoisin että Suomen tasavallassa niin arkeologinen aarre on vielä enemmänkin taidetta ett sit pitää etsiä ne keinot ja, ja löytää se rahoitus.”

forskningsidén.”³⁵

Den teoretiska referensramen utarbetas. Någon slags teoretisk bas fanns när forskningsarbetet påbörjades men den ändrade form under arbetets gång. Konsthistorikern läste forskningslitteratur från olika områden och fick därifrån impulser och idéer för sin egen forskning. Språkforskaren samlade sina tankar och utvecklade sin forskningsidé till frågeställningar men medgav att hans arbetssätt var förvirrat. När frågeställningarna var formulerade framskred forskningsprocessen i ett kaos.

”Och sedan försöker man bara få alla dessa tankar i ordning och reda i huvudet och också övertyga andra om att det finns vett i det hela. För min del är det [...] rörligt och jag har inte haft något annat klart skede än att man i början [...] insåg: detta är en bra fråga! Det som sedan följt är på något sätt ett kaotiskt framåtskridande. Man har försökt fundera och sedan märkt att det här är inte riktigt bra. Sen försöker man bättra på. Början är en aha-upplevelse och slutpunkten sedan förhoppningsvis: den färdiga avhandlingen. De är de två klara skedena.”³⁶

Arkeologens tankar rörde sig inom en viss teoretisk referensram utan att han nödvändigtvis skrev ned den. Hans forskningsidé skulle alltid anknyta sig till en teori och förändrades under arbetets gång.

Materialinsamlingen startar utan klara hypoteser eller frågeställningar. En arbetshypotes förekom oftast. Forskningsprocessen gick fram genom ett kaos. Materialet väckte frågor och då började också skrivandet. Frågorna utvecklades och preciserades under skrivförloppet till problemställningar som ständigt reviderades i dialog med materialet. Konsthistorikern beskrev situationen så här:

³⁵ ”Mitä mä oon [...] lukenut opiskeluja varten jotain kirjaa tai jotain joku ajatus on alkanut kiinnostaa ja sit mä oon alkanut miettiä sitä. [...] Sit alkoi miettiä ja sit yritti esittää aiheensa jossain seminaarissa. Ja mä kirjoitin siitä liseniaattityön ja sit sen pohjalta sai tään tutkijaviran. Siis, lukee. Ensiks tietekin pitää lukea jotain ett osaa esittää niitä kysymyksiä. Tai lukea tai [...] olla mukana konferensseissa ja seminaareissa tai mitä vaan. Ett tulee mieleen joku järkevä kysymys. [...] Sit alkaa miettiä [...] kun lukee uusia ajatuksia. Ne vaikuttaa siihen.”

³⁶ ”Ja sit yrittää vaan saada kaikki nää erilaiset ajatukset päässä [...] jollain tavalla kasaan ja yrittää uskotella muillekin, että täss on järkeä. Se on jotenkin mun kohdalla [...] sekava ettei oo mitään muuta selvää vaihetta mun mielestä mulla ollut muuta kun se alku [...] oivalsi: tää on hyvä kysymys. Sit se, mitä sen jälkeen on seurannut niin on vaan semmosta jollain tavalla kaaosmaista eteenpäin menemistä. Yrittänyt miettiä ja sit huomannut, ett tää ei oo oikein hyvä. Yrittää sit parantaa. Alku: oivallus ja sit toivottavasti se loppupiste: valmis väitöskirja. Ne on ne kaks selvää vaihetta.”

”Jag har egentligen frågeställningar hela tiden. Jag har [...] hela tiden ett sådant skede på sätt och vis. Jag försöker fortlöpande läsa till exempel sådan litteratur som föder tankar. När man någon tid har läst sådant här teoretiskt intressant, kan man få hela frågan ...³⁷ [...] på nytt sätt.”³⁸

Hon beskrev sin forskningsprocess som osystematisk, ja t.o.m. kaotisk. Hon motsatte sig alla modeller för forskning. När hon deltog i licentiatseminariet, gav professorn deltagarna en modell för hur man ställer upp hypoteser och gör deduktiva slutsatser:

”[...] som om det vore frågan om någon naturvetenskap. Och det går ju inte förstås ... [...] dödtrista undersökningar, om man gjorde dem enligt en sådan bestämd modell. Jag har ganska mycket varit av den åsikten att varje ämne i sig redan innehåller metoden. Åtminstone inom de humanistiska vetenskaperna är det mycket svårt att besluta på det sättet att jag tar nu den här modellen och tillämpar sedan mitt material på den. Det lyckas aldrig. Det är som om det skulle vara en olämplig form. Det går lätt så att allt svämmar över. Och sedan sådana här förfärligt strama forskningsmodeller. Dom leder just ofta till det att när man uppställer hypotesen vet man redan vad man strävar till, vad slutresultatet är och då har man egentligen gjort en onödig cirkel om man vänder tillbaka till just det som man ... ”³⁹

Modeller för forskning passar illa för humanistiska vetenskaper emedan forskningsmaterialet i hög grad bestämmer angreppssättet, menade denna äldre forskare. Forskaren beskrev forskningsprocessen för sitt pågående forskningsprojekt, som gällde en monografi över en av Finlands främsta kvinnliga konstnärer. Hon hade påbörjat detta arbete genom att försöka samla allt tänkbart tryckt material som kunde uppspåras och därefter alla brev. Hon betonade särskilt en för henne viktig materialkälla, nämligen arkiven för tidningsurklipp.

Arkeologens materialinsamlingsskede varade i allmänhet länge och styrdes av

³⁷ Tre punkter, ... , i en sats innebär att intervjupersonen har hållit en tankepaus.

³⁸ ”No, mulla on oikeastaan ongelmanasetteluja koko ajan. Mulla on [...] koko ajan semmonen vaihe tavallaan. Yritän jatkuvasti lukea esimerkiksi [...] kirjallisuutta, joka antaa [...] ajatuksia. Sitten se että kun on lukenut jonkun aikaa tämmöstä teoreettisesti kiinnostavaa saattaa saada koko asian ... [...] uudella tavalla.”

³⁹ ”[...] ihan kun olisi kysymys jostain luonnontieteestä. Ja sehän ei tietysti [...] kuolettavia tutkimuksia jos tehtäisi semmosen määrätyn mallin mukaan. Olen aika paljon ollut sitä mieltä, että jokainen aihe sinänsä jo tavallaan sisältää sen menetelmän että ainakin humanistisissä tieteissä on hirveän vaikeata päättää sillä tavalla, että minä otan tämän mallin ja sovellan sitten tämän materiaalini siihen. Se ei koskaan mene siihen. Se on kuin olisi vääränlainen muotti. Helposti kaikki pursuu yli. Ja sitten tämmöset hirveän tiukat tutkimusmallit nehän usein johtaa sitten siihen, että kun asetetaan se hypoteesi tavallaan jo tiedetään se mihin ollaan pyrkimässä, mikä se lopputulos on ja silloin se on [...] tavallaan turhaan käyty ympyrä jos palaa takaisin just siihen mitä on ... ”

arbetshypotesen. Han utgick från kartotek och föremålssamlingar, typologiserade fynden och vände sig därefter till litteraturen. Forskaren beskrev det så här:

”Jag går igenom de där olika kartoteken här. [...] Där finns de där mapparna och de är materialet och sedan går jag igenom fyndena där och typologiserar dem och därefter börjar jag gräva fram uppgifter från litteraturen [...]”⁴⁰

Hur länge materialinsamlingen varade berodde vanligtvis på två faktorer. Den ena var forskningsarbetets omfattning, dvs. om det skulle resultera i en monografi eller i en artikel. Den andra gällde forskaren som person.

”En del är sådana precis som sprinterlöpare och maratonlöpare. Inom vetenskapen finns samma indelning. Min lärare [...] är kanske en sådan här sprinterlöpartyp. Vad jag minns löpte han som skolpojke ifatt sin far på 100 meter på tiden 11,5 som är en förskräckligt snabb tid. Han är den blixtrande mannen med visioner. Det känns som om artiklarna föds på en natt och bara sprutar ned på papper.”⁴¹

Denna forskares lärare om vilken detta sades, delade dock inte den uppfattningen att indelningen i sprinterlöpare och maratonlöpare också skulle finnas bland forskare. Han ansåg sig inte heller vara en sprinterlöpare i den bemärkelse som här avses.

Till materialinsamlingskedet hör också genomgången av det skriftliga arkivmaterialet och forskningslitteraturen.

”[...] ibland sker det samtidigt då jag går igenom de där fynden och jag minns att ahaa! Just det, ska vi se på det här! Alltså inte är den där arbetsprocessen så klart uppdelad att genomgången av litteraturen är ett eget separat skede. Jag kan inte [...] komma ihåg. Det går så där vid sidan om, vid sidan om.”⁴²

⁴⁰ ”Mä käyn läpi noi meidän erilaiset kortistot täällä. [...] Tossa on noita mappeja, niin ne on sitä aineistoa ja sitten mä käyn läpi löydöt tuolla ja tyypittelen ne ja sen jälkeen mä rupeen kaivaa kirjallisuudesta tietoja [...]”

⁴¹ ”Jotkut on sellaisia aivan [...] pikajuoksijoita ja maratoonareita. Niin tieteessä on sama jako. Mun opettajani [...] on ehkä tällainen sprintterityyppi. Muistaakseni juussut koulupoikana faijan jaloille satasella jotain 11,5 mikä on hirvittävä aika [...] se on sellainen [...] leimahduksen ja näkemysten mies. Musta tuntuu, että ne [artiklarna] ihan syntyy yhdessä yössä, purkautuu paperille.”

⁴² ”[...] joskus se tapahtuu samalla siinä kun mä käyn niitä löytöjä läpi niin mä muistan että Ai! Niin, joo, katotaaks toi! Että ei se niin selkeästi ole jaettu se työprosessi välttämättä että, että tapahtuis [...] tää kirjallisuuden läpikäyminen [...] omana erillisenä vaiheena. En pysty [...] muistaa. Se [...] siinä ohessa, ohessa.”

Arbetsättet var ganska osystematiskt. Genomgången av primärmaterial varvades med litteraturläsning. Denna forskare satt bokstavligen på sitt primärmaterial. Det fanns i magasin i källarvåningen under hans arbetsrum. Arbetet med primärmaterialet börjar sålunda:

”[...] först sker den där genomgången av arkivet och sedan i ett visst skede när man går igenom fynden kommer man ihåg numren. Allt är numrerat. Och så går jag med ett nummer till magasinet. Sedan går jag igenom dem och gör anteckningar. Och då blir det oftast klart för mig vad föremålen egentligen är. Sedan går jag till den litteratur, som behandlar dem och söker ny litteratur, som inte bara behandlar föremålen utan även de vidare problemen. Jag tittar på vad man har sagt ute i världen och så vidare. Och kanske jag tittar i något teoretiskt verk och så där.”⁴³

Det blir en växelverkan mellan primärmaterialet, forskningslitteraturen och arbetshypotesen, som revideras hela tiden under arbetets gång. Hypotesen lever.

”I själva verket minns jag inte mera vad starthypotesen var i min avhandling. Jag hade en, som var en annan än den jag kom fram till. Den [...] levde undervägs hela tiden och i själva verket lever den ännu och nu är man redan, hm, av annan åsikt än vad man skrivit. [...] så brukar det alltid gå. Sakerna lever hela tiden och i ett visst skede bara slutade jag.”⁴⁴

Flera forskare betonade svårigheterna med att sätta punkt för ett forskningsarbete, vilket förmodligen är ett av den humanistiska forskarens största dilemman.

Problemställningarna förändras under forskningsprocessen. Forskaren bör inte låsa sig och förskjuta nya iakttagelser. Ödmjukhet inför nya fakta bör vara en egenskap hos forskaren.

”Man kan inte låsa sig. Man kan inte förneka sådana iakttagelser som man inte vetat om då man har börjat ana något. Ödmjukheten inför realiteter och

⁴³ ”[...] ensiks tapahtuu toi arkiston läpikäynti ja muistiinpanojen tekeminen ja tietyssä vaiheessa kun ne esineet käy läpi tietää ne numerot. Kaikki on numeroitu. Mä menen yhden numeron kanssa makasiiniin. Sit mä käyn niit läpi ja teen muistiinpanoja ja silloin mulle sitten selviää usein, mitä ne esineet on. Ja sen jälkeen mä tartun niihin liittyvään kirjallisuuteen ja sitten mä rupeen myös tietysti metsästämään kirjallisuutta, joka liittyy sitten ei pelkästään näihin esineisiin vaan näihin laajempiin ongelmiin. Kattelen mitä maailmalla on sanottu ja niin pois päin ja saatan kattoo jotain teoreettisia kirjoja ja niin edelleen.”

⁴⁴ ”Itse asiassa en enää muista mikä mun väitöskirjan lähtöteesi oli. Mulla oli joku, joka oli jotakin muuta kuin mihin mä päädyin. Se sit matkan varrella [...] eli koko ajan ja itse asiassa elää vieläkin ja nyt sitä on varmaan jo [...] eri mieltä siitä mitä on kirjoittanut. [...] noin siinä aina käy. Asiat elää ihan koko ajan ja tietyssä vaiheessa sitten mä lopetin.”

fakta är en egenskap hos forskaren bland andra forskaregenskaper.”⁴⁵

Den yngre språkforskaren samlade inte något egentligt forskningsmaterial såsom text från dagstidningar bestående av en miljon ord. Hans material bestod enbart av den litteratur som han samlade på sig under forskningsarbetets förlopp.

”Det samlas [...] undervägs. Först finns naturligtvis något ur vilket man får de där idéerna. Sedan när man kontinuerligt läser mera kommer de med i bilden. Det är [...] en sådan bok, som ger idéer, där det finns exempelsatser och allt annat. Detta täcker för mig [...] hela vägen. Då man hela tiden läser nytt så påverkar det obönhörligt.”⁴⁶

Han läste under hela forskningsprocessens förlopp. I början var dock läsandet intensivast och han försökte hela tiden följa med nyutkommen litteratur. Han strävade till att alltid ha flera läsvärda böcker som väntade på läsning.

Skrivandet påbörjas. Forskaren i arkeologi satte igång med att skriva parallellt med att han började analysera primärmaterialet. Konsthistorikern inledde skrivandet innan hela materialet var insamlat. Det betraktade hon dessutom som en omöjlig uppgift. När materialet hon penetrerade gav upphov till frågor, började hon skriva. Medan hon skrev fick hon associationer, idéer och nya tankar.

[...] egentligen först i skrivskedet, då märker man hur det börjar gestalta sig - jag vill inte säga på papperet utan på bildskärmen - så då föds många sådana associationer och idéer och tankar, först då i skrivskedet”.⁴⁷

När materialet var insamlat visste hon sällan helt och hållet vad hon hade samlat. Detta gjorde henne ytterst frustrerad. Trots forskningsprocessens kaotiska karaktär framstod den för forskaren själv som på något sätt förnuftig.

⁴⁵ ”Ei voi lukkiutua. Ei voi kieltää sellaisia havaintoja, joista ei oo aiemmin ollut tietoa siinä vaiheessa kun on lähtenyt jotakin aavistelemaan. Kyllä sitten nöyryys tosiasioiden, faktojen edessä, se on muun muassa tutkijan ominaisuus.”

⁴⁶ ”Se kerääntyy [...] matkan varrella. Aluks on tietysti jotain, mistä saa niitä ajatuksia. Sit kun koko aika lukee lisää ne tulee mukaan siihen kuvaan.. Tää on [...] jos ajatellaan tällainen kirja, mistä saa ajatuksia, missä on esimerkkilauseita, ja myös ja kaikkea muuta. Tää mulla kattaa [...] koko tään matkan. Kun koko aika lukee uutta niin se välttämättä vaikuttaa.”

⁴⁷ ”[...] oikeastaan vasta se kirjoittamistilanne ... usein näkee, kun se alkaa hahmottua siihen - mä en voi sanoa paperille mutta ruudulle - niin silloin syntyy ne monet tämmöset assosiaatiot ja ideat ja ajatukset vasta siinä kirjoittamistilanteessa”.

”[...] fastän jag nångång har känt att det egna arbetssättet på något sätt är kaotiskt så finns där ändå en inneboende logik och man arbetar ändå på sitt sätt vettigt”.⁴⁸

För konsthistorikern var skrivandet en lätt uppgift. Hon formulerade sig snabbt och ledigt i text. Arkeologen uppskattade att skrivandet i regel tar en tredjedel av forskningsarbetets tid i anspråk. Att skriva var för honom en lång och mödosam process.

”Jag skriver långsamt. Och jag måste sedan skriva många gånger, jag finslipar texten. Det [...] kommer ut av mig ... det kan bli mycket styvt och klumpigt och så måste man börja ändra den språkliga utformningen [...]. Jag har inte lätt för att skriva.”⁴⁹

Språkforskaren uppfattade skrivandet som något verkligt svårt. Svårigheterna gällde främst att klart och tydligt formulera tankegångarna på ett sätt som inte gav utrymme för olika tolkningar men ändå tog fram alla viktiga nyanser. Ibland var han sysselsatt en hel dag med att formulera en enda sats. Detta berodde åtminstone delvis på att analysen av materialet och tolkningarna av analysresultaten inte ännu var klara då skrivandet inleddes. Under skrivprocessen framkom ogenomtänkta tolkningar som måste åtgärdas. Att samtidigt analysera, tolka och skriva förefaller att för forskaren bli en helt kaotisk situation. Han hade inte ett systematiskt grepp på sitt forskningsarbete trots att han signalerade noggrannhet, ja t.o.m. pedanteri. Det var inte heller enbart skrivandet som han uppfattade vara svårt.

”I princip är jag nu i det skedet då jag borde börja skriva. Men samtidigt finns det kvar av funderingsskedet, för då man faktiskt noga försöker formulera någon sak, så märker man att det inte riktigt var på det sättet. [...] Någon gång då man haft riktigt rysliga dagar så tar en sats en hel dag att formulera, att formulera denna enda sats. [...] Det måste vara noggrant uttryckt. [...] Att få tankar klart formulerade, det är svårt.”⁵⁰

⁴⁸ ”[...] vaikka mä joskus olen tuntenut, että se oma työtapa on jotenkin kaoottinen, kyllähän siinä on kuitenkin oma järkensä ja sitähan [...] tekee omalla tavallaansa järkevästi kuitenkin”.

⁴⁹ ”Mä olen hidas kirjoittaja. Ett mun täytyy sitten kirjoittaa useampaan otteeseen, hioa sitä tekstiä. Ett multa ei synny sitä ... se voi olla hyvinkin kankeata ja kömpelöä ja sit sitä pitää ruveta [...] myös ihan kieliasua muuttamaan. [...] Kirjoittaminen ei oo mulla helppoa.”

⁵⁰ ”[...] periaatteessa olen nyt siinä vaiheessa, että mun pitäis kirjoittaa mutt samalla on edelleen sitä miettimisvaihetta koska sit kun todella tarkasti yrittää ilmaista jonkun asian niin sit helposti huomaa, ettei ei se nyt ollutkaan ihan näin. [...] Joskus kun on ihan hirveitä päiviä niin saattaa mennä että yks lause ... siinä menee koko päivä sen yhden lauseen ett miten mä tään sanoisin. [...] Että haluaa ilmaista sen just [...] sopivalla tavalla. Kaikki ne sopivat vivahteet tulee siihen. [...] Pitää olla tarkasti ilmaistu. [...] Että saadaan

Analysen. Parallellt med skrivandet skedde analysen av materialet. Den äldre forskaren i konsthistoria började skriva från sidan 1 och fortsatte tills hon nådde slutet. Behov av att göra ändringar i texten uppstod efterhand.

”Jag börjar skriva från början och sedan skriver jag tills jag kommer till slutet. Och sedan måste man ju lappa ganska mycket emellanåt. [...] Jag är ändå ganska snabb alltså, som skribent. Det beror mycket på att jag blir så förfärligt entusiastisk. Sedan måste man bara göra och inte lämna det från sina händer. Därför blir arbetsdagarna så långa, när jag bara inte kan avbryta någonstans. Man är så ängslig för att tanken rymmer sin väg.”⁵¹

Arkeologen samlade anteckningar med observationer på papperslappar, placerade dem i kuvert eller pärmar och tog stundom fram dem för att ge observationerna konturer och gestalta dem vidare. Han påbörjade skrivandet när han ansåg att materialet var samlat.

”Jag har sådana där röriga papperslappar. Jag tecknar ned olika iakttagelser. Sedan finns det i allmänhet en mapp eller ett kuvert. Där är ett exempel. Jag slänger dit en lapp när en association eller ett minne dyker upp eller då jag kommer ihåg en artikel eller ett fynd [...]. Sedan kan jag systematisera papperslapparna och systematiseringarna kan ändras. Sedan, då jag anser att mitt material är samlat, börjar jag skriva.”⁵²

Den egentliga analysen av materialet påbörjas först i.o.m. att skrivandet tar vid. Tills dess gror hans forskningsfrågor och pockar på att bli besvarade.

”Jag har olika arbetshypoteser i tankarna då jag samlar materialet. Men sedan då man är tvungen att sätta allt på papper, så kan de förändras i hög grad. De börjar då leva i egentlig mening. Att när man faktiskt är tvungen att väga dem mot iakttagelserna så märker man att det hela inte inte håller och då måste de ändras. Kanske dessa systematiseringsförsök finns där under processen. Kanske det på ett papper med franska streck finns ett frö för

ajatuksset selkeästi esitettyä niin se on vaikeata.”

⁵¹ ”Aloitan kirjoittaa alusta ja sit mä kirjoitan niin kauan kunnes pääsen loppuun. Ja sit tietysti siinä joutuu aika paljon paikkailemaan välillä. [...] Mä oon sittenkin aika nopea kuitenkin, yleensä [...] kirjoittajana. Se johtuu paljon siitä, että mä innostun niin hirveästi. Sitten täytyy vaan tehdä eikä sitä voi jättää käsistään. Sen takia tulee niin pitkiä nuo työpäivätkin, kun minä en pysty yhtäkkiä jättämään johonkin. Niin sit pelkää, että se ajatus mikä nyt on menossa niin se karkaa.”

⁵² ”Ett mulla on semmosia sekavia paperilappuja. Mä kirjoittelen erilaisia havaintoja. Sit ne on yleensä yhdessä kansiossa tai kirjekuoreessa. Tossa on yks esimerkiksi. Mä heitän sinne silloin, kun mulle tulee joku assosiaatio tai joku muisti kun muistan jonkun artikkelin tai löydön tungen sen sinne [...] Noita paperilappuja saatan jäsenellä ja se jäsentely voi sitten muuttua. Sitten, kun mä katson ett nyt mulla on se aineisto kerättyinä, niin sit mä rupeen kirjoittamaan.”

analysen.”⁵³

I analyskedet måste ofta kontroller göras och då vände sig forskaren på nytt till sitt primärmaterial och litteraturen. Han ondgjorde sig över att han aldrig gjorde tillräckligt noggranna anteckningar. Detaljer kunde bli outredda och han måste på nytt konsultera källmaterialet och litteraturen. Analys och tolkning var helt parallella skeden för den yngre språkforskaren, som kallade detta skede ”att fundera på problemen”. I det avseendet avvek han från de två övriga flugorna .

”De kan sammanfattas med termen ’problemgrubbel’”.⁵⁴

Sammanfattning. Flugan som forskningsprocess representeras av en konsthistoriker, en arkeolog och en forskare inom språkvetenskapen men inte av någon forskare i filosofi. Forskningsprocessen har i stort sett samma förlopp hos de tre forskarna. Smärre variationer kan dock skönjas. I fig. 6 presenteras flugans forskningsprocess. Ett av de gemensamma dragen är det kaos hela processen karaktäriseras av, vilket inte direkt framgår ur figuren. Det kaotiska förloppet framhåller forskarna själva i sina utsagor. En annan gemensam nämnare är intuitionen. Alla tre framhävde att forskningsarbetet framskred på ett intuitivt sätt snarare än enligt någon viss forskningsmodell.

De kunde inte själva indela forskningsprocessen i olika skeden, vilket också kan ses som ett tecken på dess kaotiska förlopp. Men på basen av deras beskrivningar är det ändå möjligt att skönja vissa faser. Allas utgångspunkt var en idé.

⁵³ ”Siinä on erilaisia työhypoteeseja mielessä silloin kun sitä aineistoa kerää mutt jotenkin sit kun on pakko panna asiat paperille ne saattaa muuttua huomattavalla tavalla. Ne rupee silloin varsinaisesti elämään. Ett kun on todella punnittava niitä havaintoja vasten ... niin ne ei aina pidäkään, vaan ne muuttuvat. Ehkä nää tämmöset jäsentely-yritykset on siinä matkan varrella, joita saattaa tehdä. Ehkä siinä on sitä analyysin itua ranskalaisin viivoin tehty yks liuska.”

⁵⁴ ”Yhteen ne menee termillä ’ongelmien miettiminen’”.

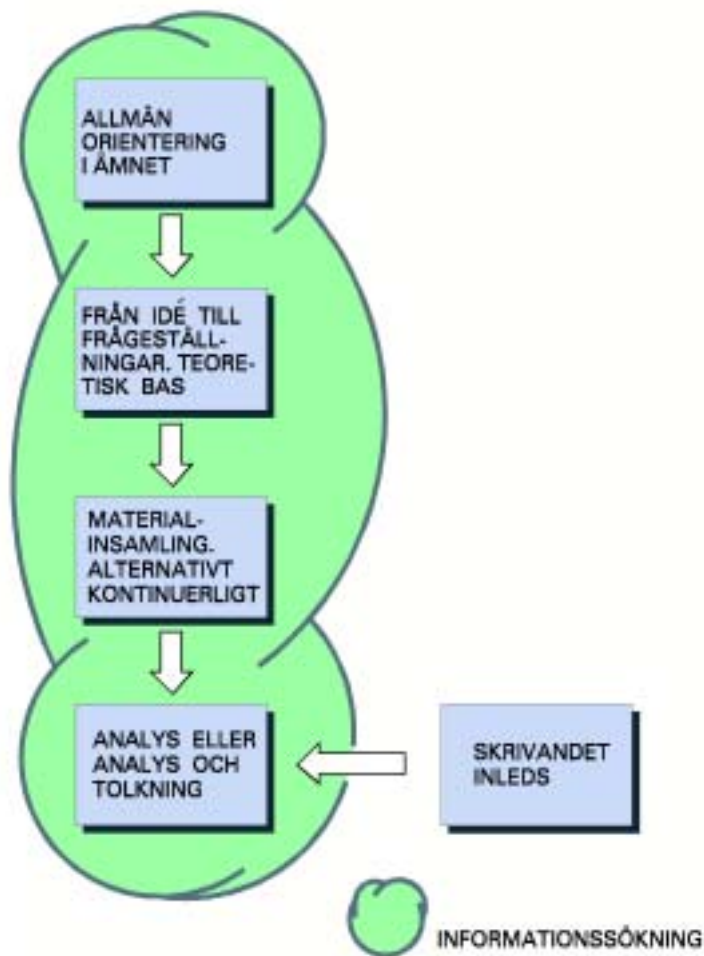

Fig. 6. *Flugan. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen*

De definierade ämnet samt formulerade en arbetshypotes. Endast konsthistorikern sade själv att hon utarbetade en teoretisk referensram för forskningsarbetet medan språkforskaren utvecklade sin forskningsidé till frågeställningar. Både den teoretiska referensramen och utvecklandet av forskningsidé till frågeställningar kan dock anses utgöra en teoretisk bas för arbetet och därför i det närmaste motsvara varandra. Arkeologen ville däremot hänföra formuleringen av arbetshypotes till samma skede där ämnet definieras, dvs. det första skedet.

Följande skede, materialinsamlingen, utgjorde för konsthistorikern och arkeologen en klart avgränsad fas. Båda behövde stora mängder material som tog lång tid i anspråk och var

arbetsdrygt att spåra och samla in. Språkforskaren däremot avvek visavi materialinsamlingen från de två övriga genom att han samlade på sig forskningsmaterialet, som utgjordes av uteslutande forskningslitteratur, under forskningsarbetets gång. Han kunde inte förlägga insamlingen av materialet till något visst skede i forskningsprocessen, utan det var något han gjorde kontinuerligt.

Efter att materialet var insamlat påbörjades analysen av det. Detta skede var gemensamt för de tre forskarna. Endast språkforskaren sade sig uttryckligen tolka analysresultaten. Arkeologen och konsthistorikern började skriva samtidigt som de påbörjade analysen, medan språkforskaren väntade med skrivandet av sammanhängande text tills han hade analysresultaten någorlunda klara och tolkningarna gjorda. Det är möjligt att detta var en personlig egenskap hos denna forskare. Skrivprocessen beredde honom stora svårigheter och det förefaller som om han därför tog itu med skrivandet allra sist. Under hela forskningsprocessen var forskarna engagerade i informationssökning. Den kunde inte hänföras till något eller några stadier i processen.

4.3.2 Svärmaren. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram

Svärmarens omedelbara förhållande till forskningsarbetet var osystematiskt. Betoningen låg starkt på läsning av all slags litteratur under en lång tid. Det kunde vara frågan om ett par år. Hon bekantade sig med litteratur och konstverk inom ett brett spektrum.

”[...] jag arbetar ganska mycket ... jag är väldigt osystematisk i mitt skrivande. Det har gått flera år under vilka jag bara läser och funderar och skriver några vaga artiklar och sedan går det flera månader innan jag skriver någon större grej och det är först då jag [...] beslutar. En del skriver hela tiden på något större, typ avhandling eller annan större forskningspublikation. De skriver till exempel dagligen i ett eller två års tid. Jag klarar inte av det.”^{55 56}

⁵⁵ Svärmaren representeras av endast en forskare, en konsthistoriker, varför identifikationsnumret bortlämnas.

⁵⁶ ”[...] työskentelen aika paljon ... mä oon hirveän epäsystemaattinen mun kirjoittamisessa. Mulla on mennyt pariin vuotta että mä vaan [...] luen ja mietin ja teen jotain epämääräisiä artikkeleita ja sit mulla menee pari kuukautta siihen, että mä kirjoitan jotain isompaa juttua ett sit vasta [...] päätän ... Jotkuthan kirjoittaa silti

Forskaren var osäker på om epitetet konsthistoriker kunde tillämpas på henne. Hon betonade att hon inte gör s.k. egentlig konsthistorisk forskning där man insamlar ett stort primärmaterial om någon enskild konstnär eller någon stilriktning. Det var uppenbart att hon inte ville placera sig själv i något bestämt fack. Hon uttryckte en stark motvilja mot gränser för sitt arbete. Fastän hon är konsthistoriker var hon ändå inte riktigt säker på sitt epitet därför att hon inte ansåg sig göra s.k. grundforskning. Hon gjorde inte krönikeaktig forskning och kunde därför inte påbörja skrivandet samtidigt som hon gick igenom sitt forskningsmaterial. Hon forskade i människors varseblivning av konst, förändringar inom konsten samt vad som skrivs om den:

”[...] som jag själv gestaltar det, är att under tanke- och arbetsprocessen ställs jag inför jättestora frågor om hur människor iakttar och om förändringar i konsten och förändringar i vad som skrivs om hur de samverkar. Jag läser filosofi och romaner och litet vad som helst. Och först då jag är tvungen att skriva något, först då stannar jag upp och funderar på vad jag skall göra, vilken form det hela skall få. Ofta syns sedan inte de frågor som varit allra viktigast för mig under forskningsprocessen. Och om de syns så är det frågan om generella underströmmar i den skriftliga produkt som jag sedan presterar.”⁵⁷

Den här yngre forskaren hade visserligen tidigare gjort forskning som kunde karaktäriseras som grundforskning, men hade övergått till att forska i mera filosofiska frågor kring konst. Hon poängterade att hon som forskare måste vara fullständigt fri att välja forskningsämne. Forskningsarbetet startar med att hennes intresse väcks för något ämne och hon börjar förundra sig över det. Hon uttalade sig kritiskt om den undervisning hon hade fått vid universitetet och värderade den inte särskilt högt.

”Ingen kommer någonsin till mig och säger att nu ska du studera detta, här har du detta och ta nu reda på vad det är! Varje gång jag börjat forska, så att säga, då har det varit så att jag själv har börjat intressera mig för eller förundra mig över något. Och sedan beror det mycket på hurudant det är. [...] Då jag går i muséer uppstår frågan Vadå? eller Varför? eller något i den

vaikk ne kirjoittaa [...] jotain isompaa, vaikk väitöskirjaa tai mikä tahansa niin isoa tutkimusta. Ne kirjoittaa esimerkiksi päivittäin jotakin vuoden tai kaks. Mä en sellaiseen pysty.”

⁵⁷ ”[...] mitä mä itse hahmotan sen ainakin sen [...] ajattelu- ja työskentelyprosessin aikana on se, ett mull on itsellä hirveän isoja kysymyksiä jostain ihmisten havaitsemisesta ja muutoksista, taiteesta ja muutoksista siitä mitä taiteessa kirjoitetaan ja miten ne vaikuttaa siihen. Mä luen [...] filosofiaa ja [...] romaaneja ja ihan mitä tahansa. Ja sit vasta sit, kun mun on pakko tehdä se työ, joku työ niin silloin mä [...] vasta katson, ett mitä mä oon tekemässä, [...] millaiseen muotoon mä sen laitan ja usein ne kysymykset, jotka mulle itsellään on kaikista tärkeimmät sen tutkimusprosessin aikana ei välttämättä oo sellaisia jotka [...] edes näkyy siinä tai ne näkyy jonain sellaisina yleisinä vireinä niin siinä kirjallisuustuotteessa, jonka mä sit teen lopulta.”

stilen. Och det kan finnas sådant som verkar märkligt i förhållande till vad man lärt mig vilket inte är så mycket eftersom Ha! Jovisst, ändå ... vid universitetet.”⁵⁸

Efter att en idé hade fötts följde läsning av all slags litteratur. Forskningsprocessen startade från nyfikenhet på någonting.

”Det föds en sån där nyfikenhet och jag blir intresserad Jag är intresserad av att vad allt som finns ... och så blir jag också entusiastisk.”⁵⁹

Med tanke på forskningsuppgiften föreföll den litteratur hon läste härstamma från ett mycket brett spektrum. Litteraturen väckte hos henne idéer och tankar och ledde tankearbetet vidare.

”Jag är säkerligen en som läser de mest udda böcker [...] här nu med det jag håller på med. Jag har bland annat läst om olika uttryck för förundran i homerisk text, på sätt och vis språkforskning eller alltså terminologisk forskning. Sedan har jag läst verk om barns tecknande och ... i själva verket är jag egentligen en verkligt atypisk forskare [...]”⁶⁰

Hon sade att hennes sätt att forska är också hennes sätt att leva.

”[...] det här är inte bara mitt sätt att arbeta utan mitt sätt att vara också”.⁶¹

Insamling av forskningsmaterialet samt formulering av problemställningen.

Materialinsamlingen börjar då förundran över någon viss fråga eller vissa frågor når en viss styrka och besvarar forskaren. Hon tog som exempel en finländsk symbolist, som hade engagerat henne en längre tid.

”[...] att hur är detta möjligt i vanlig historisk kontext. Och här i biblioteket [universitetsbiblioteket] har jag gått igenom nästan allt som finns på 1800-

⁵⁸ ”Mulle ei kukaan koskaan tule sanomaan, ett nyt tutkit tätä että tässä on ja otat selvää mitä tää on! Aina kun mä oon jotain [...] ruvennut niin sanotusti tutkimaan niin se on ollut sellainen, ett mua itse [...] ruvennut kiinnostaa ja ihmetyttämään joku asia ja sitten riippuu niin paljon siitä ett millainen on. [...] Jos mä kierrän museoissa tai näin mulle herää tämmönen ett Mitä? tai Miksi? tai jotain tällaista ja on sellaista, joka must on omituista suhteessa siihen esimerkiksi mitä mulle on opetettu mikä ei kyllä oo kovin paljon koska Hah! No, niin no kuitenkin, yliopistossa.”

⁵⁹ ”Kai minussa herää [...] sellainen uteliaisuus ja sit mua kiinnostaa nää ... Mua kiinnostaa tavallaan, ett mitä kaikkea on ... ja sit mä innostun myös.”

⁶⁰ ”Mä oon varmaan sellainen, joka lukee mitä omituisimpia kirjoja ... [...] nyt tähän mitä mä oon nyt tekemässä. Mä oon lukenut muun muassa jotain [...] eri homeerisia ihmetyksen sanoja käsittelevää kreikan, tavallaan kielentutkimusta tai, siis, terminologista tutkimusta. Ja sitten mä oon lukenut lasten piirtämistä käsitteleviä asioita ja ... itse asiassa mä oon nyt oikeastaan varmaan tosi epätutkija [...]”

⁶¹ ”[...] tää ei oo vaan mun tapani tehdä työtäni vaan mun tapani olla kanss.”

talets sida [...] till 1880- eller 1890-talet ... alla tänkbara tidskrifter som ens litet snuddar vid konstnärlig kontext och sedan har jag läst konstnärens publicerade brev om de saker som han har uppfattat som viktiga [...] kanske problemet till en början är just det att man förundras över något Den noggrannare problemformuleringen sker sedan då man stiftar bekantskap med materialet [...] och då jag funderar på vad jag skriver och då är det endast en bråkdel av allt det jag läst.”⁶²

Hennes problemformulering var till en början helt enkelt förundran över något. Hur är det t.ex. möjligt att ett visst fenomen uppträder vid en viss tidpunkt och i en bestämd kontext? Mera precisa frågeställningar utkristalliserar sig när hon bekantar sig närmare med det material hon har samlat in.

Litteraturen var inte egentligt material för hennes pågående forskningsprojekt. Den influerade hennes tankar och problemställningar, men stod inte i förgrunden. Hennes material var ett ”tankematerial”.

”Jag har [...] ett tankematerial [...] Det kan vara att jag inte gör speciellt vettig forskning.”⁶³

Hon forskade inte i litteraturen utan använde den för sin problemformulering. Hon gav stundom uttryck för en något vacklande tro på sin forskning, men kunde inte heller tänka sig att forska på något annat sätt.

Men också bilder väckte frågor och idéer. Bilderna var minst lika viktiga som litteraturen. Hon besökte ofta konstsamlingar, både i hemlandet och i utlandet. Hon hade gjort en arbetsresa till Madrid, Florens och Paris och där besökt Pradomuséet, Uffizierna och Louvren. Hon besökte ofta också utställningar med modern konst trots att hennes forskningsämnen egentligen berörde renässansens och symbolismens konst.

⁶² ”[...] ett miten se on tavallisessa historiallisessa kontekstissa mahdollinen. Ja mä oon [...] täällä kirjastossa käynyt läpi suurin piirtein kaikki, mitä täällä on [...] 1800-luvun puolella [...] 1880- tai 1890-luvulle saakka ... kaikkea mahdollista aikakauslehteä, joka on vähänkin taiteellisessa kontekstissa ja sit mulla on julkaistuja taiteilijan kirjeitä että mitkä hänestä on ollut tärkeitä asioita. [...] ehkä se ongelma aluks on just lähinnä ett ihmettelee jotakin Tarkempi ongelmanmuotoilu tapahtuu sit, kun tutustuu siihen aineistoon [...] ja oon miettimässä sitä, ett mitä mä kirjoitan ja silloin se on vain murto-osa siit kaikesta mitä mä oon lukenut.”

⁶³ ”Mulla on [...] ajatteluaineisto [...] Ehkä mä en tee kovin järkevää tutkimusta.”

Skrivandet börjar i takt med analysen. Skrivandet har föregåtts av en lång, osystematisk litteraturläsningssperiod och reflektioner kring det lästa. Bilderna har utsatts för ett liknande, osystematiskt studium och preliminära analyser har gjorts. Efter påtryckningar från forskarkolleger bestämmer hon sig så småningom för att inleda skrivandet.

”Nå, sedan läser jag bara mera. Sedan börjar man säga: Hej! Borde du inte göra något! Vad skall du nu läsa mera! Du kan hålla på med det i oändlighet!”⁶⁴

Forskningsarbetet gestaltas, frågeställningarna tar form och framställningen finner sina konturer. Det hon har förundrat sig över har förändrat form. En helhet blir till.

”[...] sedan när jag står inför uppgiften att jag vill börja skriva något, så inställer sig frågor och så börjar jag fundera på hur jag skall formulera det som jag egentligen funderat på och som är viktigt. [...] någon sådan vag bild av analys av en målning har jag nog i tankarna, fastän jag ännu inte skrivit ut den. Men den bilden är nog ytterst vag så klart och jag planerar in den någonstans i framställningen och sedan då jag skriver så börjar jag först egentligen med att tänka ordentligt på saken. Sedan gör jag analysen, för det räcker egentligen för mig att veta var jag skall placera den och vilka saker jag skall lyfta fram där.”⁶⁵

Analysen sker medan skrivandet pågår. När hon började skriva hade hon ett utkast till disposition men påpekade att dispositionen måste få en klarare utformning innan hon kunde börja skriva.

”Sedan börjar jag bara slava och skriva [...]. Jag börjar skriva från kapitel ett om jag nu alls har något att skriva eller så slutar jag!”⁶⁶

Hennes något svaga tro på sitt sätt att forska lyste stundom igenom, men egentligen utan orsak. Hennes pro gradu avhandling utgavs som monografi av ett kommersiellt förlag efter att ha betygsatts med högsta vitsord. Det tog henne fyra månader att skriva licentiatavhandlingen

⁶⁴ ”No, sit mä vaan luen lisää ... juttuja. Sit ihmiset rupee sanomaan, ett Hei! Eiks sun pitäis tehdä jotakin! Mitä sä nyt enää luet! Lukemista voi jatkaa loputtomiin!”

⁶⁵ ”[...] sit kun mä olen sen tehtävän edessä ett mä haluan ruveta kirjoittaa jotakin, asettuu joksikin sellaisiksi kysymyksiksi ja sit mä rupeen ajattelee sitä ett millä tavalla mä [...] millä tapaa mä esitän tään mitä mä oikeastaan olen miettinyt ja mitä on tärkeätä. [...] joku semmonen analyysin hahmo jostain maalauksesta mulla on jo mielessä vaikka mä en oo sitä vielä kirjoittanut ulos. Mutt se on hirveän [...] epämääräinen tietenkin ja mä ajattelen sen johonkin kohtaan sitä kirjallista ja sit, kun mä kirjoitan niin sit mä [...] oikeastaan tavallaan vast rupeen hyvin huolellisesti katsoo sitä asiaa. Sitten teen sen analyysin koska mulle riittää tavallaan se ett mä, ett miss ... mihin sen sijoittaa ja mitä asioita mä otan esille.”

⁶⁶ ”Sit mä vaan rupeen raatamaan ja kirjoittelen [...] mä rupeen kirjoittaa luvusta yksi jos mulla on jotain kirjoitettavaa, tai sit mä lopetan!”

efter en två-årig litteraturläsningsperiod och hon disputerade vårterminen 1996. Hon har trots sitt uppenbart osystematiska grepp på forskningsarbetet med tydlighet visat prov på framgångsrik konsthistorisk forskning.

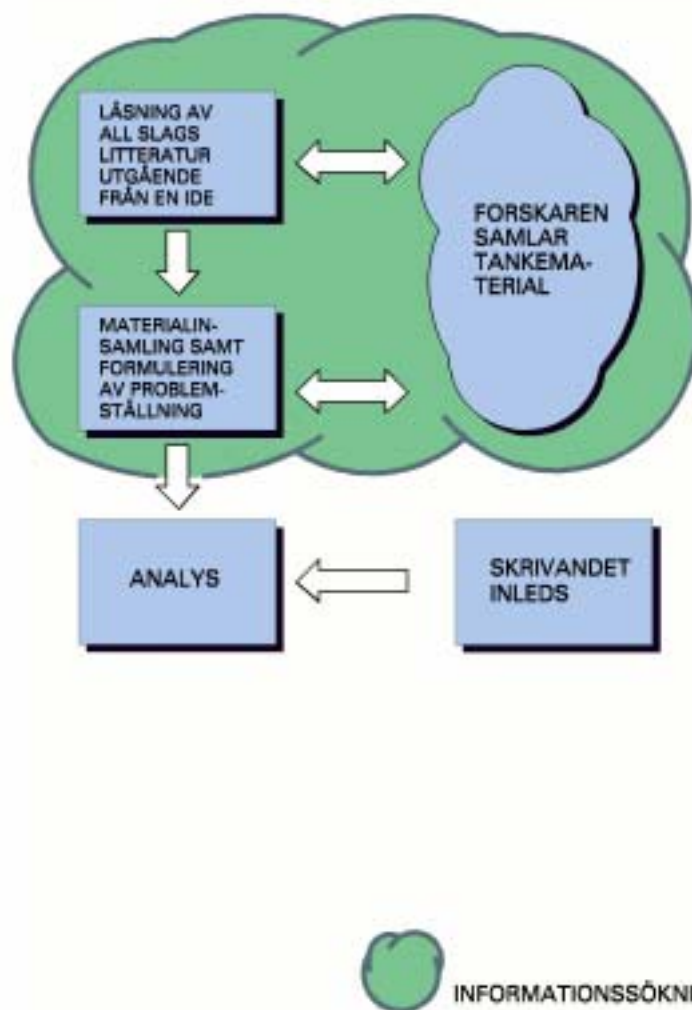

Fig. 7. Svärmararen. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram

Sammanfattning. Endast en forskare, en konsthistoriker, kan hänföras till denna typ av forskningsprocess (fig. 7). Trots sin kaotiska karaktär kan den inte inordnas under typ 1 på grund av det mycket omfattande och långvariga första skedet i processen. När forskaren startar ett nytt forskningsprojekt börjar hon med att under en lång tid, kanske två år, läsa all slags litteratur utgående från en forskningsidé. Den lästa litteraturen behandlar ett brett

spektrum av ämnen. Den ger ett tankematerial. Likt en fjärl flyger forskaren i tankarna länge drömmande omkring från en blomma till en annan och suger av deras nektar. Svärmeriet utmynnar så småningom i ett närmande till objektet, det som är föremål för svärmarens intresse. När förundran över en viss fråga, ett problem, blir allt större börjar forskaren samla in material för att undersöka saken. Problemställningen växer fram ur materialet. Forskaren betraktar inte litteraturen som sitt forskningsmaterial utan den influerar hennes tankar och problemställningar

Konstverken var minst lika viktiga som litteraturen. Det oaktat bör ändå både litteraturen och konstverken också anses vara hennes material emedan hon för sitt pågående projekt inte använde sig av något annat, som kunde betraktas som ett konkret material. I och med att hon påbörjade analysen inledde hon också formulerandet av forskningen i skrift. Före det har dispositionen fått en precisare utformning.

4.3.3 Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen

Biet representeras av fyra konsthistoriker och fem språkforskare. De presenteras här tillsammans så att konsthistorikerna kommer först och därefter språkforskarna.

Konsthistorikerna. *Allmän orientering.* När intresset för ett specifikt ämne hade väckts orienterade sig forskaren i ämnet. En av de yngre forskarna berättade att först väcktes ett intresse för någon konstnär, en epok, arkitekt eller någon byggnadsstil.

”Och sedan, låt oss säga, att någon konstnär känns mig nära, så [...] bekantar jag mig litet med konstnärens produktion så där preliminärt, med det som råkar finnas skrivet om den”.⁶⁷ [11]

Den andra yngre forskaren tydde sig mest till forskningslitteraturen i början av forskningsprocessen. Han läste allra mest då han försökte skapa sig en överblick över ämnet

⁶⁷ ”Ja sen jälkeen, sano nyt vaikka mulle läheisin on joku taiteilija, niin [...] tutustuu vähän tähän taiteilijan tuotantoon [...] alustavasti, niihin kirjoituksiin mitä sattuu olemaan.”

och då han funderade på problemformuleringen. Men litteratur behövde han också när han penetrerade källorna.

Bibliografisk inventering. Den bibliografiska inventeringen betraktades som mycket väsentlig. Inte bara sådant, som har publicerats bör fastna i nätet utan också pågående forskning för att undvika överlappning.

”Tidigare var man mera känslig än nuförtiden för såna här kollisioner. Idag tycker vi [...] att det inte gör så mycket om folk sysslar med sånt som överlappar. Men det som vi nu fortfarande naturligtvis försöker undvika är att folk skriver doktorsavhandlingar om samma ämne. Och då är det ju viktigt att ta reda på vad de andra sysslar med och att ingen annan håller på med faktiskt precis samma ämne med samma avgränsning.” [10]

Dessutom bör en kontinuerlig kontroll av att situationen inte har förändrats göras. Kontakter med andra forskare ansågs vara central.

En teoretisk bas för forskningsarbetet utarbetas. Ifall hypoteser och frågeställningar uppställs på förhand görs det utgående från den teoretiska referensramen. Så är dock långt ifrån alltid fallet. En av de yngre forskarna, som redan hade forskningsarbete bakom sig, sade sig inte längre starta med en allmän orientering i ämnet utan började direkt med frågeställningarna och problemställningen.

”Om jag nu forskade i något ämne som intresserar mig så inte skulle jag starta med någon konstnär utan jag har vissa frågor som jag vill få svar på. Det betyder att jag skulle starta direkt med problemformulering för jag känner ju fältet ganska bra.”⁶⁸ [11]

Samma forskare utarbetade den teoretiska referensramen för forskningsarbetet först i slutskedet av forskningsprocessen för att undvika att materialet anpassas till den teoretiska referensramen och inte tvärtom.

”Till exempel på estetikens område finns just det problemet att man tar avstamp i den där teoretiska referensramen. Man strävar sedan till att anpassa materialet till den teoretiska referensramen och inte tvärtom. Man tar inte avstamp i gräsrotsnivån [...], i de verk eller konstnärens verksamhet och de frågor som uppstår där och därifrån [...] till det mera generella, till en

⁶⁸ ”Jos mä nyt tekisin tätä tutkimusta jostain aiheesta, jota mua kiinnostaa emmä lähtis [...] jostain taiteilijasta vaan mulla on tiettyjä kysymyksiä, joita mä haluan lähteä selvittämään. [...] tavallaan mä lähtisin ongelmanasettelusta suoraan koska tunnen kenttää [...] enemmän.”

sådan teoribildning. Jag uppfattar [...] det som en bättre metod.”⁶⁹ [11]

Han startade från konstverken, konstnärens verksamhet och frågor kring dem, och arbetade sig fram mot en teoretisk referensram. Bland konsthistorikerna, men även de övriga intervjuade forskarna, var den här forskaren den enda som utarbetade den teoretiska referensramen i slutet av forskningsprocessen.

Materialinsamlingen. Materialinsamlingen började i regel mycket tidigt, framhöll den äldre forskaren som hade en stark internationell inriktning. Han pekade på det faktum att det inte är ovanligt att muséer, som på ett eller annat sätt har kommit över unikt material, konstverk eller arkivmaterial, förbehåller sina egna forskare rätten att först använda materialet innan utomstående forskare får tillgång till det. Forskningen kan då knappast anses vara fri, men sådan är verkligheten. Han ansåg att

”[...] frågeställningar och problematik är beroende av det material som finns. Jag menar det är praktiska saker som till exempel att nån fan kan sitta och trycka på ett material som man inte kommer åt. OK, det här är inte nån finare vetenskaplig metodisk fråga. Det är en praktisk fråga. Det här kan jag inte skriva om därför att den där killen sitter och trycker på det här materialet.” [10]

En av de yngre forskarna sade sig inte börja med ett rent teoretiskt problem utan med vissa frågeställningar i omedelbar anslutning till konkreta konstverk som kunde betyda allt från teckningar till byggnader eller städer. Han fortsatte sedan med materialinsamling i den betydelsen att

”[...] du tar och fotar, du tar och mäter, du tar och klassificerar. Detta som en skild enhet och så, och så börjar du läsa in dig på bakgrundsuppgifter, [...] litteratur, bara för att veta vad det rör sig om. Och sen så småningom så, så går man in eller försöker [...] ... se inom den där litteraturen då olika tolkningar och olika skillnader och så här. [...] vem ska jag lita på? [...] vilka frågor ställer jag nu på basen av min kännedom av [...] dels objektet och dels den där litteraturen?” [15]

Hans handledares goda råd, som han visserligen inte alltid följde, var sedan att börja skriva.

⁶⁹ ”Esimerkiksi estetiikan puolella on just se ongelma, että siellä lähetään usein siitä teoreettisesta viitekehystä liikkeelle. Tavallaan sitten sitä aineistoa pyritään soveltamaan siihen teoreettiseen viitekehykseen eikä päin vastoin. Ei lähetä siitä tavallaan ruohojuuritasolta [...] niistä teoksista, taiteilijan toiminnasta ja siellä syntyvistä kysymyksistä liikkeelle ja sieltä [...] sitten mennään tällaiseen yleisempään, tällaiseen teoreettiseen teorianmuodostukseen tavallaan. Mä koen sen [...] oikeampana tapana.”

Då

”[...] dyker de där nya frågorna upp av sig själv och det gäller att gå tillbaka till materialet och eventuellt sen lite fråga handledaren eller nån kollega: Hur sku du se på det här? Och så skriver man och så är det klart det här. Enkelt och grovt sagt.” [15]

En annan yngre konsthistoriker berättade att han efter problemformuleringen, eller egentligen den preliminära problemformuleringen, bekantade sig med konstnärens produktion på ett sätt som var relevant för den egna problematiken och med det skriftliga materialet av betydelse för den. Han studerade konstverken och arkivmaterialet jämsides. Sedan försökte han besvara sina frågeställningar och se huruvida han eventuellt borde precisera problemformuleringen.

”Har det blivit några problem eller har det dykt upp några lösningar på problemformuleringen, som man kunde precisera? Borde man ännu begränsa forskningstemat ännu noggrannare i detta skede?”⁷⁰ [11]

En av de äldre forskarna kallade materialinsamlingen och genomgången av materialet för ”materialobservationen”:

”[...] det är [...] det här deskriptiva skedet och det är att man blir bekant med konstverket, att man iakttar i det så mycket som möjligt, att man verbaliserar åt sig själv, så att säga ‘käsitteistää näkemänsä’ [fångar det man sett i begrepp]. [...] Sen när man blir bekant och man vet allt, allt, man har [...] verbaliserat sig själv, allt vad man ser där, så sen kan man börja syssla med sina problem och då börjar man iaktta det som [...] man tror att är relevant för problemställningen och letar efter en lösning.” [6]

Hypoteserna och frågeställningarna växer fram ur materialet, ifall de inte har uppställts redan på förhand. Det uppstår en växelverkan. De revideras kontinuerligt. Under genomgången av källmaterialet stöter forskaren på nya frågor, som ger anledning för forskaren att på nytt konsultera forskningslitteraturen. När det under arbetets gång dyker upp nya dokument, samtida skrifter, blir forskaren tvungen att ta reda på om dessa eventuellt redan har behandlats i forskningslitteraturen. Informationssökningen fortsätter medan forskaren går igenom källorna. Den är central ända till slutet av forskningsprocessen. Forskaren medgav dock att det kan finnas sådana som samlar in sitt material så systematiskt från första början att det sedan bara är att skriva. Enligt hans åsikt var detta ett slutet och inflexibelt sätt att forska.

⁷⁰ ”Onks siinä mitään ongelmia tullut mitään ratkaisuja esimerkiksi tähän kysymyksenasetteluun, joita voidaan tarkentaa? Vieläkö pitää rajata sit tässä vaiheessa tää tutkimusaihe vielä tarkemmin?”

Även den andra äldre forskaren betonade det dialektiska förhållandet mellan frågeställningar och källmaterial, inkl. konstverken.

”Det är ju i ganska hög grad en slags växelverkan, en dialog mellan det material man börjar samla i tron att där ska finnas något intressant. Och när man lär känna det materialet närmare så reviderar man då sina utgångsfrågor. Det visade sig att en del frågor inte var så intelligenta och dem skippar man. Och då visar det sig att det finns andra saker som kommer in här och de frågorna kan till och med bli centrala fast man inte först visste det.” [10]

I början är forskaren liberal med gränserna för att sedan i takt med att han lär känna materialet specificera dem. Det kronologiska perspektivet kan i början vara vitt. Sedan märker han att

”[...] det finns en sån jävla massa material att det omöjligt går att säga nånting förnuftigt om det. Ja, då får man specificera det antingen till sitt innehåll eller då kronologiskt. Man slutar inte 1910 utan man slutar 1900 eller 1890 och då krymper perspektivet just därför att det har visat sig att materialet är så rikt. Men sen finns ju det motsatta. Det visar sig att det inte finns så mycket material som man hade hoppats och då brukar det kanske inte alltid räcka att öppna det här kronologiska perspektivet utan då får man ta istället den här problematiken.” [10]

Ämnet kan utvidgas från ”Skomakare som motiv i Finlands konst” till ”Hantverkare som motiv”. Materialtillgången och det befintliga materialets karaktär är avgörande för begränsningen av ämnet.

”*Materialinsamlingen med stort M*”. Allt källmaterial som kan belysa frågeställningarna spåras och genomgås. Detta skede är en lång och omfattande del av forskningsprocessen som vävs samman med informationssökningen i många sammanhang. Detta är i hög grad även en definitionsfråga. Med en begreppsapparat tillhörande disciplinen informationsforskning, skulle materialinsamlingen tillhöra informationssökningen eftersom materialet är informationsbärande. Men den humanistiska forskarens terminologi skiljer mellan materialinsamling och informationssökning.

En äldre konsthistoriker var mån om att betona att det finns olika typer av forskningsarbete men menade att det avgjort mest arbetsdryga är att insamla de behövliga historiska källorna. Samtidigt görs provisoriska dispositionsförslag som bör vara utförliga.

”Man har alltså kapitelindelning och så skriver man kort vad man tänker sätta under dem. Och den dispositionen börjar man ju använda så småningom.” [10]

En yngre och uppenbart systematisk forskare sade sig göra en preliminär analys av konstverken redan i materialinsamlingskedet, t.ex. av vilka former och tekniker som har använts. Analysen bör göras så

”[...] att det inte nödvändigtvis kommer fram så noga i texten. [...] sedan måste man [...] ännu klargöra saker i anslutning till denna fråga. Och sedan blir man faktiskt tvungen att gå till sådana detaljerade källor, till exempel till konstnärers släktingar [...] om de nu skulle råka ha något sådant material eller om man kanske i arkiven kunde finna något.”⁷¹ [11]

Forskaren var ibland tvungen att vända sig till konstnärens släktingar för att komma åt brev och annat skriftligt material som inte hade överlämnats till arkiv. I sådana fall kunde det bli frågan om rena detektivarbetet för att spåra dessa släktingar via kyrkoarkiv o.dyl..

Den yngre forskarens strävan var alltid att söka fram all information för den för forskningsarbetet aktuella konsten och problemställningen. Det var viktigt för honom att bekanta sig med den tidsperiod och den konstepok under vilken konstnären hade verkat för att kunna placera in denna i rätt sammanhang. Mot denna bakgrund granskas problemställningens och hypotesernas hållbarhet.

”Men sedan bör man även bekanta sig möjligast heltäckande med tiden, epoken och konstnärens vänner och sådant, så att man [...] kan relatera konstnären, och kanske problemställningen, till den här helheten. Det är självklart ganska krävande.”⁷² [11]

Den etablerade forskaren påpekade att det stora problemet med humanisterna är att de har svårigheter med att avsluta ett forskningsarbete. Men i ett visst skede måste man besluta att materialinsamlingen är avslutad. Materialet föråldras och det kommer nytt.

”Och därför måste man i ett visst skede besluta att nu är det här materialet det som jag har samlat och jag skriver det här på basen av det här materialet. Det är huvudprincipen. Men om det nu sen ett tu tre visar sig sen i ett senare skede att det kommer nån som skriver lite om samma sak så då är det klart

⁷¹ ”[...] että sitä ei [...] välttämättä siinä itse tekstissä tule niin seikkaperäisesti esiin. Ja ... sitten pitää [...] pyrkiä selittämään tarkemmin vielä tähän kysymykseen liittyviä asioita ja siinä sitten joudutaan tosiaan menemään tällaisiin [...] yksityiskohtaisiin lähteisiin, esimerkiksi [...] ehkä sen omaisiin [...] jos niillä sattuis olemaan jotakin tällaista aineistoa tai mahtaako arkistoista löytyä jotain.”

⁷² ”Mutt sit pitää myös tutustua siihen aikaan, aikakauteen ja taiteilijan tovereihin ja tällaisiin mahdollisimman laajasti että pystyy [...] suhteuttamaan se tähän kokonaisuuteen, tää tietty henkilö ja ehkä se kysymyksenasettelu. Se on tietysti aika vaativa.”

att man måste ta med det.” [6]

Forskaren ansåg det vara viktigt att i ett visst skede avsluta litteratursökningen och insamlingen av källmaterial och sätta igång med analysen samt skrivandet. Detta tyder på att forskaren själv hade haft dåliga erfarenheter. En utdragen materialinsamling förlänger hela forskningsprocessen och nya publikationer utges hela tiden. Innehållet i dem kan ofta påverka det han har skrivit i ett tidigare skede.

Skrivandet inleds. När den andra etablerade forskaren har nått något slags balans mellan frågeställningar och material påbörjas skrivandet. Han var dock inte lika rigid och bestämd vad gällde materialinsamlingen som den föregående forskaren. Han arbetade enligt den disposition som hade utkristalliserat sig i den andra fasen. Han lät materialinsamlingen pågå ända till pressläggningsögonblicket, om så krävdes. Ifall något relevant framkom i slutskedet, måste det beaktas.

När professorn handledde sina adepter brukade han rekommendera att de börjar skriva i ett så tidigt skede som möjligt. Han rådde dem att börja berätta någonting, när de hade litet material insamlat och tankar om i vilken riktning lösningarna går. Skrivandet inleddes så

”[...] att man strukturerar sin text på det sättet att det här vet jag, det här vet jag inte. Och det jag inte vet så skriver man helt enkelt ut att gör det, gå dit och det här ska kontrolleras och det här vet jag ingenting om. Att det [...] växer upp den där texten så småningom och det här gör att man också kan kontrollera i dispositionen att det här fungerar inte. Det fungerade förrän jag visste det där så fungerade den här dispositionen i grunden men ... [...]” [6]

Han varnade för ett alltför långt materialinsamlingskede för då har man

”[...] missat den öppna diskussionen med sig själv. [...] Man diskuterar med sig själv om man har en diskussionskumpan och den är texten. Texten säger så här, vad säger jag då åt texten?” [6]

Det blir en växelverkan mellan materialet och forskaren, en argumentationsprocess som är dialektisk till sin karaktär. Medan den yngre forskaren skrev uppstod det ofta behov av att kontrollera uppgifter och samband som plötsligt framstod i ett nytt ljus. Han måste söka fram också för honom ny litteratur i det här skedet. Han nämnde att han under en kort tid måste resa den långa vägen till Helsingfors två gånger för att kontrollera uppgifter i verk som inte fanns på hans ort.

Analys och tolkning. Analysen av materialet och tolkningarna av analysresultaten görs medan skrivandet pågår. Det är en fortgående process. Frågorna får sina svar medan forskaren skriver.

”Man kan säga att analysen och tolkningen börjar man väl med när man alltså skriver, försöker få ner den här preliminära dispositionen. Men nu är det ju sen i detalj först när man skriver ner den för att mänskan har en så pass begränsad kapacitet när det gäller att hålla data i huvudet.” [10]

När materialet är insamlat och genomgången, blir forskaren tvungen att precisera frågeställningarna och ämnesbegränsningen. Sedan testas hypotesen mot materialet. Den verifieras eller falsifieras. Han ansåg att materialinsamlingen är ett mekaniskt arbete för att möjligast översiktligt behärska ämnet tillsammans med vad litteraturen ger. När frågeställningarna är klara och stringenta och forskaren har en känsla av vad materialet innehåller kan hypotesen testas.

”[...] du kan sedan börja studera och analysera noggrannare de bilder, som ansluter sig till hypotesen. Det är enligt min åsikt fråga om att testa hypotesen.”⁷³ [11]

Denna yngre forskare preciserade sina frågeställningar på basen av det som genomgången av konstverken och källorna hade gett innan han gav sig in på den egentliga analysen av materialet.

När analysresultaten föreligger inleder forskaren skrivandet.

”Jag inleder skrivandet först då jag har ... i allmänhet gör jag iakttagelser, anteckningar om dessa verk, som jag behandlar eller som jag forskar i. Men sedan när jag inleder det egentliga skrivarbetet i forskningen, börjar skriva manuskriptet så då är det egentligen när materialet är genomgången och ... eller det är i det skedet då hypotesen testas. Man börjar [...] göra det på basen av analysen.”⁷⁴ [11]

Denna forskares forskningsprocess avvek från de övriga inom denna typ. Han analyserade först sitt material och därefter började han skriva på manuskriptet. Han var den enda konsthistorikern som inledde skrivprocessen först när analysresultaten förelåg. Alla andra

⁷³ ”[...] voit alkaa sitä tarkemmin tutkimaan ja tarkemmin analysoimaan niitä kuvia siihen liittyen. Se on tavallaan musta sitä testaamista, sen hypoteesin testaamista.”

⁷⁴ ”Mä alan kirjoittaa vasta silloin, kun mulla on ... yleensä mä teen huomioita, muistiinpanoja näistä teoksista, mitä mä käsittelen tai, mitä mä tutkin. Mutta sitten varsinaista tutkimuksen kirjoitustyötä, käsikirjoituksen tekemistä niin se on oikeastaan sit kun se aineisto on käyty läpi ja ... tai se on hypoteesin testaamisvaiheessa. Sä alat [...] sen aineiston analyysin pohjalta tekemään sitä.”

analyserade medan de överförde forskningen i skrift. Detta drag hade han gemensamt med vissa forskare i t.ex. filosofi.

Tolkningen av analysresultaten sker jämsides med skrivandet. Den i det föregående citerade forskaren gjorde någon form av tolkningar parallellt redan när han analyserade källmaterialet men de fick sin bestämda, nyanserade form först under skrivprocessen.

”[...] tolkning och skrivande sker simultant. [...] åtminstone har man så mycket i sinnet som man borde behandla och ta i beaktande och gå igenom. Om du skriver det så har du en uppsjö av det där källmaterialet. Jag har allt på golvet runt mig. Sedan skriver jag texten och kollar i källorna, som jag har. Då går man samtidigt [...] igenom källmaterialet. Samtidigt skapas tolkningar men det sker vid sidan om skrivandet.”⁷⁵ [11]

En äldre forskare poängterade att faserna inte alltid följer strikt efter varandra. De påverkade varandra. Från analysen eller materialinsamlingen gick han kanske tillbaka till problemformuleringen för att göra justeringar. Forskaren märkte kanske att materialet inte besvarade de uppställda frågeställningarna och då var han tvungen att korrigera dem.

Biets forskningsprocess innehåller faser, där forskaren känner sig osäker. Då kan han vidta ”säkerhetsåtgärder” och t.ex. i tolkningsskedet utföra kontroller i forskningslitteraturen. Dessa kanske redan var förberedda i själva forskningsprocessen genom grundlig genomgång av källmaterial och litteratur:

”[...] jag läste så grundligt och mycket att det kanske snarare var frågan om att få det att smälta och [...] när det sen började komma ut så kom det också ut. Nu var det ganska klart hur det sku gestalta sig. Int kan jag säga att jag då sku ha gjort det så mycket. Men i skrivningsfasen så var det nog en del sånt här kontrollerande nog”. [15]

Dessa fyra konsthistorikers forskningsprocess sammanfattas i fig. 8. De har en på det stora hela överensstämmande forskningsprocess, vilket innebär att de kan sammanföras till en typ.

⁷⁵ ”[...] tulkinta ja kirjoittaminen tapahtuu yht'aikaa, elikä ainakin niitä on mielessä niin paljon asioita, joihin pitäisi puuttua ja ottaa huomioon ja käydä läpi. Jos sä kirjoitat sitä niin sulla on hirveästi kaikenlaista sitä lähdeaineistoa. Mulla on kaikki lattialla ympärilläni. Sitten mä kirjoitan se tekstin ja tsekkaan niistä lähteistä, mitä mulla on. Sitten käy sitä lähdeaineistoa siinä samalla läpi. Samalla luo sitä tulkintaa mutta se tapahtuu siinä kirjoitustyön ohella.”

De uppvisar ett systematiskt grepp på forskningsarbetet. Efter en allmän orientering i ämnet gör de en noggrann bibliografisk inventering, som också uppföljs i flera reprints. Därefter utarbetas den teoretiska referensramen och formuleringen av problemställning och hypoteser inleds. Dessa formuleras dock inte nödvändigtvis på förhand utan ibland under arbetets gång. En av de yngre forskarna uppvisar härvid ett avvikande mönster. Han utarbetar den teoretiska referensramen först i slutet av forskningsprocessen.

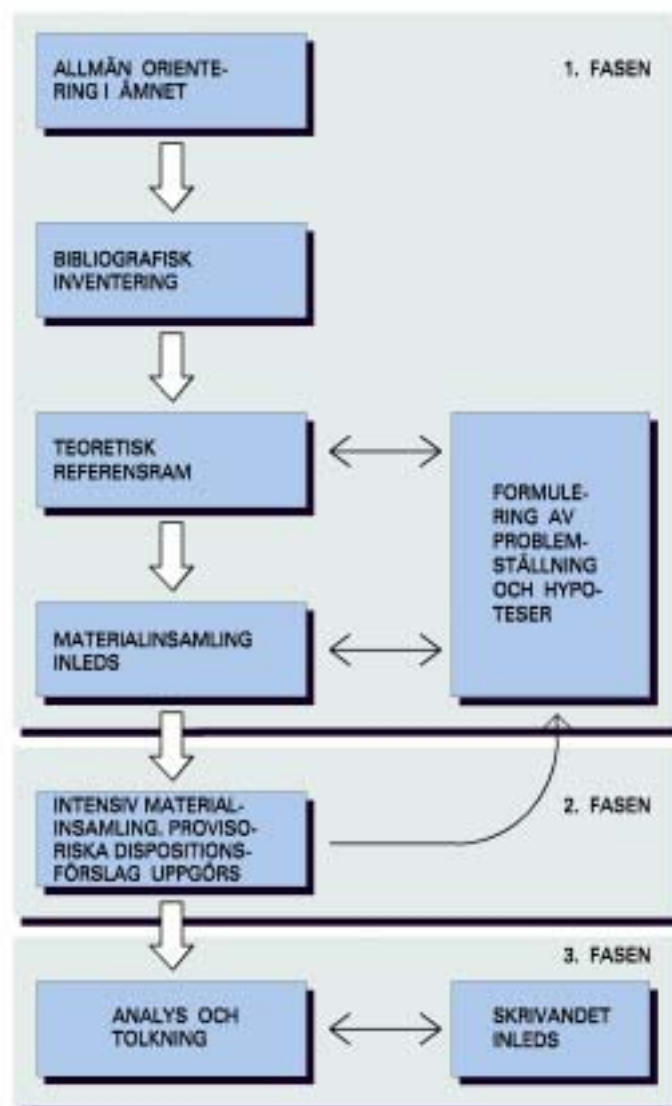

Fig. 8 Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen. (Konsthistoriker)

I följande skede påbörjas påbörjas materialinsamlingen och problemställningen och hypoteserna anpassas till materialet emedan de är beroende av tillgängligt material. Därefter insamlas resten av det behövliga materialet och i detta skede görs också förslag till disposition. Därefter sker analysen av materialet och tolkningen av analysresultaten samtidigt som forskaren börjar skriva sammanhängande text.

Språkforskarna. *Bibliografisk inventering.* För att bekanta sig med vad som hade gjorts på området vände sig den etablerade forskaren till litteraturen. Ofta märkte han att den idé han trodde att han hade kommit på själv redan var kläckt av andra.

”I början då det här för mig var mera en sådan där hobby så då refuserades så där 95 % och då märkte man framför allt att det, som man trodde var ens eget påhitt det var redan påhittat av andra, då man gick igenom hela litteraturen”.⁷⁶ [12]

Från litteraturen sökte den yngre forskaren forskningsarbeten som liknade det hon själv var sysselsatt med och som hade varit framgångsrika och gett intressanta resultat. Hon kunde i dem hitta svar på de frågor hon själv också hade ställt och kunde därför basera sin egen undersökning på dem. Litteraturen kunde också visa hur man inte skulle gå tillväga samt ge konkreta exempel på metoder för materialinsamling. När forskningsproblemet skulle avgränsas och problemställningen samt hypoteserna utformas, hade forskningslitteraturen en stor betydelse.

”Ibland läser jag samma saker två gånger. Först då problemställningen inte ännu har formats och sedan då den har formats så plockar man ur dem det som är väsentligast och sedan läser man om dem.”⁷⁷ [3]

Även den äldre forskaren läste litteratur i synnerhet i det skede, då hon formulerade problemställningen. Det gällde att sätta sig in i ämnet och att inte forska i sådant, som redan var utforskat.

⁷⁶ ”Tietysti alkuaikoina jolloin tää oli mulle nyt enemmän [...] hobby niin tietysti sitä [ideoiden] hylkäämistä [...] oli ehkä 95 % ja [...] ennen kaikkea huomasi sen, että mitä luuli omaksi keksinnöksi ne oli jo toisten keksimä kun tutustui kirjallisuuteen”.

⁷⁷ ”Joskus lukee samat jutut kahteen kertaan. Ensiks silloin, kun ei oo vielä muotoutunut ja sit, kun ne on muotoutunut poimii niist varmasti mitkä oli tärkeitä ja lukee uudestaan.”

”Nog försöker jag åtminstone själv läsa mycket som berör samma ämnesområde och sådan litteratur som jag uppfattar som relevant innan jag inleder ett nytt arbete. Och det är därför att mitt problem måste relateras till det man redan känner till.”⁷⁸ [25]

Formulering av problemställning och hypoteser samt val av metod. Den etablerade forskaren utgick från en idé, ett problem som utvecklas till en frågeställning. Sedan skall man

”[...] fundera på hur man ska kunna lösa den, dvs. man ska kunna hitta på en metod och eventuellt en teoretisk ram för [...] den problematiken. Och sen ska man försöka bevisa genom ett empiriskt material att problemet går att lösa.” [31]

Vikten av att utgå från ett relevant problem betonade en annan äldre forskare. Efter att problemet är formulerat ger sig dispositionen av sig själv.

”[...] A och O är att man kan se och formulera ett relevant problem. Finns det ett problem så föds nog en strukturering ur det.”⁷⁹ [25]

En tredje etablerad forskare utgick från en fruktbar idé. Han nådde fram till den fruktbara idén genom att testa den ena idén efter den andra. Till slut accepterade han någon av dessa idéer och arbetade vidare med den.

”Självklart kommer någon form av idé, en fruktbar idé, förhoppningsvis fruktbar. Det är inte alltid så men man måste försöka testa om den är fruktbar och se vad man kan finna med dess hjälp. Förklarar den något som inte tidigare förklarats? [...] Sedan godtar man idén åtminstone preliminärt och går vidare med dess hjälp eller så förkastar man den.”⁸⁰ [12]

Den förstnämnda etablerade forskaren betonade vikten av att omsorgsfullt avgränsa forskningsproblemet för att kunna fastställa en tidtabell för forskningsarbetet. Att bestämma forskningsmetod, närmast analysmetod, eftersom språkforskaren ofta tyr sig till färdigt

⁷⁸ ”Että kyllä mä ainakin itse olen yrittänyt ennen uuden työn aloittamista niin varsin paljon lukea samaa aihepiiriä käsittelevää ja relevantiksi katsomaani kirjallisuutta koska ... mun ongelmani ... on suhteuduttava siihen, mitä jo tiedetään”.

⁷⁹ ”[...] A ja O on se, että pystyy näkemään ja muotoilemaan relevantin ongelman. Jos on ongelma niin se jäsentelyrakenne [...] syntyy sen perusteella”.

⁸⁰ ”Tietysti ensin tulee joku tuollainen idea, hedelmällinen idea. Toivottavasti hedelmällinen. Aina se ei ole mutta sen täytyy sitten yrittää testata onko se hedelmällinen ja katsoa, mitä sen avulla mahdollisesti löytyy. Selittääkö se jotain, mitä ei ole aikaisemmin selitetty. [...] Ja sitten sitä joko päättyy siihen ideaan, ainakin omakohtaiseen hyväksymiseen, ja sen avulla eteenpäin työskentely tai sitten sen hylkää.”

insamlat material i de stora arkiven, ansåg samma äldre forskare också vara primärt. Detta skede är litteraturintensivt och det är då forskaren blir beroende av bibliotekets utbud.

En yngre forskare poängterade att valet av problem som ansluter sig till någon för henne från tidigare bekant teoretisk språkvetenskaplig fråga, ofta sker slumpmässigt eller intuitivt:

”[...] som på något sätt ansluter sig till en språkvetenskaplig point som jag känner till från andra sammanhang. Detta är kanske en sådan utgångspunkt för hur mitt forskningsproblem i allmänhet blir valt och jag skulle säga att det är en slumpartad eller intuitiv grej. [...] och ofta finns då flera problem samtidigt i ens sinne. Och sedan [...] grannar man på att välja enligt något kriterium vad man egentligen skall rikta in sig på.”⁸¹ [3]

En annan yngre forskare framhöll också intuitionens betydelse för valet av forskningsproblem som ofta var resultatet av en aha-upplevelse. Hon kunde t.ex. läsa ett forskningsarbete som gav henne inspiration och en idé:

”Ahaa! Det här kanske kan bli något. Det här kanske skulle gå till så. Jag kunde ju använda mig av detta. [...] Men ingen har ännu kunnat säga som så att jag tar en bättre klunk av det. Där föddes det: Ahaa! Där fanns kanske nog en sådan hypotes att Ahaa! Så kan man greja det! Sådana är [...] de belysande ... distinktioner som förklarar.”⁸² [28]

En annan yngre forskare betonade vikten av klara och precisa hypoteser innan materialinsamlingen påbörjades. Det underlättade insamlandet av relevant material. Hon bekantade sig också med andra forskares undersökningar som var av samma karaktär som hennes egen för att sedan basera sin undersökning på deras resultat. På detta sätt undvek hon att samla in onödigt material och det var dessutom lärorikt.

”[...] materialinsamlingsfasen är ganska arbetsdryg och besvärlig. Om man funderar på att gå till sjukhus och rehabiliteringsanstalter för att intervjua patienter [...]. För att få ett relevant material borde forskningshypoteserna man har i tankarna vara väldigt noggranna så att man säkert vet vilka

⁸¹ ”[...] jollakin tapaa liittyy johonkin sellaiseen teoreettiseen kielitieteelliseen pointtiin, minkä mä taas jostakin muualta tiedän. Tää on ehkä se [...] sellainen lähtökohta miten se tutkimusongelma yleensä tulee valituksi ja se on aika sellainen [...] sattumanvarainen tai intuitiivinen asia. [...] ja usein niit on sitten useampikin ongelma yht'aikaa mielessä ja sit [...] miettii sitä valitsemista jollakin kriteerilla, mitä lähtee tarkastelemaan.”

⁸² ”Ahaa! Ett täst vois olla asia. Nää asiat ehkä menis näin. Mä voisin käyttää tätä. [...] Mut kukaan ei oo osannut sanoa sitä vielä. Ett mä otan paremman kulauksen siitä. Täst syntyi sit: Ahaa! Oli ehkä semmonen hypoteesi ett: Ahaa! Näin sen voi tehdä! Nää on [...] valaisevat ... distinktiot, jotka selittää.”

uppgifter man ger patienterna, vad man frågar dem. Nog är det viktigt att man försöker finna liknande undersökningar och se hur man förfarit i dem och vilka resultat man fått innan man går dit och intervjuar. Annars samlar man material i onödan. Men därav lär man sig väldans mycket.”⁸³ [3]

Också analyskedet underlättades av att hypoteserna var stringent formulerade innan materialinsamlingen inleddes. När materialet var insamlat kontrollerade forskaren ännu en gång sina hypoteser mot det. Nya frågor kunde uppstå, vilket sedan gjorde analysen mindre klar.

”Då blir det av att se mera i litteraturen och sedan fogas det [...] in i nästa problem tillsammans med den teoretiska referensramen och det konkreta arbetet som till exempel att uppgöra en experimentplan”.⁸⁴ [3]

En teoretisk referensram utarbetas. Den etablerade forskaren framhöll vikten av att utarbeta en teoretisk referensram för sin forskningsproblematik, att ha ett klart formulerat forskningsproblem och adekvata metoder att lösa det med. Den yngre forskaren gjorde ett sammandrag av litteraturen om det fenomen hon gav sig ut för att forska i, hennes forskningsplan och forskningsmetoder, både för materialinsamlingen och analysen. Dessa bildade sedan tillsammans den teoretiska basen för hennes arbete. Denna bas förändrades under forskningsprocessens gång:

”[...] jag försöker hålla mig till någorlunda klara hypoteser. Det hjälper [...] till att läsa litteraturen och att göra upp en teoretisk referensram. Samtidigt skriver man på och gör iakttagelser. Och dessutom underlättar det väldigt mycket i slutfasen. Det skulle vara hemskt om man hade alla resultaten där och sedan började skriva från noll.”⁸⁵ [3]

⁸³ ”[...] aineiston keruuvaihe on aika työläs ja hankala. Jos ajattelee ett tonne sairaaloihin tai kuntoutuslaitoksiin menee niitä potilaita haastattelemaan [...] jotta sais sellaisen relevantin aineiston sen pitäis olla hirveän tarkat ne tutkimushypoteesit itse mielessä ja päätytty minkälaisiin tehtäviin niille potilaille annetaan, mitä niilt kysyy niin kyll se on hirveän tärkeätä ennenkuin sinne menee ett koettaa löytää sellaisia samantyyppisiä tutkimuksia ja kattoo ett miten niiss on menetelty ja minkälaisia tuloksia on saatu ettei sit [...] turhaan kerää sitä aineistoa. Siit'hän oppii hurjan paljon.”

⁸⁴ ”Siinä tulee enemmän sitä kirjallisuutta katottua ja sit se taas limittyy [...] jo seuraavaan ongelmaan [...] sen teoreettisen viitekehyksen ja sen konkreettisen, esimerkiksi koesuunnitelman tekemisen kanssa”.

⁸⁵ ”[...] yritän ett mulla on jonkunlaiset selkeät hypoteesit. Ja must se [...] auttaa sitä kirjallisuuden lukemista ja koko sitä [...] sen teoreettisen viitekehyksen muodostamisen. Samalla kirjoittaa sitä ja panee merkille ja sit toisaalta se helpottaa hirveästi sitä loppuvaihetta. Se olis hirveä sit kun olis kaikki tulokset tässä ja alkaa ihan tyhjästä kirjoittaa.”

Materialinsamling. Typiskt för materialinsamlingen är, hävdade den yngre språkforskaren, att när forskningsämnet på det stora hela hade valts samlade hon sitt material eller observerade det fenomen hon hade för avsikt att studera i redan insamlat material. Därefter funderade hon alldeles oerhört. En äldre forskare, som också forskade i finska språket, påbörjade materialinsamlingen innan problemställningen hade fått sin slutliga formulering. Men det var viktigt för forskaren att den hade en bestämd utformning. Han måste veta hurudant material han skulle samla. I annat fall skulle han komma att samla onödigt material med tidsslöseri som följd.

En stor del av forskningen i finska språket är till sin karaktär sådan att materialinsamlingen består antingen av intervjuer med personer eller av bandat talspråk, t.ex. diskussioner. Den yngre forskaren motsatte sig starkt den stora vikt man lade vid den materialbaserade forskningen inom hennes disciplin. Inom ramen för ett nyare paradigm kunde man forska utgående från några satser man själv hade konstruerat.

”[...] det finns faktiskt en sådan paradigm, enligt vilken stora forskningsarbeten kan göras på basen av några få satser, som man själv kommit på. Men i forskningen gällande det finska språket har materialinsamling av hävd varit A och O. [...] Numera är forskarna mera teoretiskt medvetna.”⁸⁶ [28]

Materialet som finns i arkivsamlingar var ofta insamlat utan någon given problemställning eller givna hypoteser och då var det omöjligt att använda det för forskningsändamål.

Materialet borde enligt den yngre forskaren insamlas efter att man har beslutat vilket fenomen, som skall undersökas för att det skall finnas en möjlighet för fenomenet att kunna uppträda i materialet.

”I finsk språkforskning finns Forskningscentralen för de inhemska språken, som egentligen producerar material utan att ha något syfte med det. Detta ger ju väldiga bekymmer för forskarna för de kan inte använda det. Alltså där finns mängder av prat eller skrift eller vad som helst men det kan man inte använda för där finns alltid något som inte är som det borde vara. [...] man bör insamla först efter det man beslutat vad som studeras. [...] Materialet bör

⁸⁶ ”[...] on olemassa todella semmonen paradigma, jossa [...] isojakin juttuja voidaan tehdä ihan muutaman lauseen pohjalta, mitkä on itse keksinyt. Mutt, siis, suomalaisessa kielentutkimuksessa aineistonkeruu on ... se on aina ollut [...] a ja o. [...] Ihmiset on nykyään enemmän teoreettisesti tietoisia.”

samlas så att fenomenet, som skall studeras, förekommer i det.”⁸⁷ [28]

Å andra sidan betonade den äldre forskaren betydelsen av ett empiriskt material samt vikten av att välja det rätta materialet att testa sin problemställning på. Det var också viktigt att kunna påvisa att man kunde lösa ett forskningsproblem med empiriskt material samt att man insåg hur mycket material man behövde för uppgiften. Ett alternativt tillvägagångssätt kunde baseras på en undersökning, huruvida det finns material, fakta, som kunde stöda den hypotes som formulerats. Den etablerade forskaren använde sig av olika språks ordböcker och ämneshistoriker.

Då den yngre forskaren hade valt sitt forskningsproblem, formulerat problemställningen och eventuellt hypoteser gav hon sig i kast med materialinsamlingen, som i hennes fall oftast innebar intervjuer men även annat språkvetenskapligt dokumentärmaterial. Hon närmade sig sina intervjupersoner med både frågeformulär och bandspelare. Hon bandade oftast intervjuerna.

”Inte en sådan helt fri intervju utan jag följer en mera experimentell uppställning, som dikterar, vilka uppgifter jag ger dem. Men jag försöker nog få med också ganska mycket spontant språk. Jo, de bör naturligtvis littereras och banden avlyssnas och ses på satskonstruktion och ljudfel och vad jag nu har varit ute efter.”⁸⁸ [3]

Denna forskares experimentella intervjuer syftade till att leda intervjupersonerna att producera de språkstrukturer hon hade för avsikt att studera.

”[...] om man där börjar studera typiska språkliga strukturer så finner man ändå inte så lätt dem. Man borde på något sätt försöka leda människorna till att prestera de strukturer, som intresserar en att utvärdera deras Å ena sidan finns där ganska fritt prat, [...] intervjumaterial, eller å andra sidan sådant

⁸⁷ ”Siis, suomenkielessä on ... on olemassa Kotimaisten kielten tutkimuskeskus joka oikeastaan tuottaa aineistoa ilman, ett niillä on mielessä mitään erityistä tarkoitusta sille. Sehän on kauhee päänsärky [...] tutkijoille koska ne ei voi sitä käyttää. [...] siellä on isot määrät jonkun puhetta tai kirjoitusta tai mitä vaan mutta sitä ei voi käyttää koska [...] joku asia ei oo siinä [...] pitäis olla. [...] pitää kerätä sen jälkeen kun on päätetty, mitä asioita katsotaan. [...] Aineiston pitää hankkia niin että se ilmiö näkyy siinä.”

⁸⁸ ”Ei tällaista niinkään vapaamuotoista haastattelua vaan mulla [...] sellainen kokeellisempi se asetelma, ne tehtävät mitä mä teetan niille. Mutta ett kyllä aika paljon sellaista [...] spontaanikieltä mä yritän saada myös. Niin, ne pitää tietysti litteroida ja katsoa sieltä nauhoja ja lauseenrakenteita ja äänivirheitä ja mitä mä nyt milloinkin halusin.”

mera experimentellt material.”⁸⁹ [3]

En annan yngre forskare menade att materialets betydelse varierade. Hon lät inspirationen och intuitionen bestämma vilket material hon samlade in och i vilket skede av forskningsprocessen hon gjorde det. Materialinsamlingen kunde också höra till analyskedet.

”Jag funderar över hur detta nu kunde vara? Är ett sådant påstående om finska språket sant? Och sedan bildar man snabbt några satser på basen av vilka Ahaa! Det är inte riktigt sant. Om inte å andra sidan ... skulle här finnas någon annan orsak? Sedan börjar man ... hitta på flera exempel på att detta, just detta förklarar att den första tanken [...] i det fallet hör materialinsamlingen på sätt och vis till analysen. Det här är ett vedertaget sätt.”⁹⁰ [28]

Analys och tolkning. När materialet var insamlat inleddes analysen. Forskningsmetoden tillämpades på materialet och slutsatserna presenterades i en resultatredovisning. Tolkningarna redovisades i diskussionen, som betraktades som ett separat skede i forskningsprocessen. I detta skede anknöts forskningen på nytt till litteraturen.

”Jag tror att man behöver litteratur hela tiden. Medan man analyserar så inser man att man vet för lite. Man kommer på problem som man inte kan lösa.” [31]

En annan äldre forskare menade att man inte kan säga att analys och tolkning utgör två skilda skeden i forskningsprocessen. Jämsides med presentationen av materialet analyserade hon det och tolkade resultaten.

”Och den strukturering som syns på forskningens dispositionsnivå, den går enligt delfrågorna. Och man presenterar i behövlig mån det material som ansluts till den delfrågan. Där i samma veva analyserar man och samtidigt tolkar man redan och då föds sedan något slags iakttagelser. Presentation av material, analys och tolkning sker enligt min åsikt parallellt i typisk språkvetenskaplig forskning. [...] Om man tänker på slutresultatet så finns

⁸⁹ ”[...] jos sieltä alkaa esimerkiksi tyypillisiä kielellisiä rakenteita katsoa niin usein niit ei sit kuitenkaan niin helposti löydy. Ett sit pitäis jotenkin [...] koettaa johdattaa ihmiset tuottamaan niit rakenteita, mist olis kiinnostunut tai arvioimaan niiden Siin on toisaalta tällaista aika vapaata puhetta, [...] haastatteluaineisto tai sitten [...] tällaista kokeellisempaa aineistoa.”

⁹⁰ ”Mä mietin ett miten tää nyt vois olla? Onks tämmönen väite totta suomen kielestä? Ja sit äkkiä keksis muutamia lauseita joiden perusteella Ahaa! Se ei oo ihan totta. Ellei sit toisaalta ... voisko tällä olla joku muu syy? Sit rupee ... keksii lisää esimerkkejä ett tää, just tää selittää se ett se ensimmäinen ajatus [...] siinä tapauksessa aineiston keruu tavallaan kuuluu analyysiin. Se on ihan yleinen tapa.”

där på slutet [...] samlande iakttagelser och generaliseringar och bruksrekommendationer och perspektiv framåt. Jag tänker mig att det åtminstone i mina egna arbeten är så.”⁹¹ [25]

Denna forskare hade behov av litteratur under hela forskningsarbetet. I analyskedet behövdes en annan typ av litteratur än när problemställningen formulerades. I slutskedet, som antingen kan benämnas tolkningsskedet eller uppsamling av resultat, ser forskaren hur den nya kunskapen förhåller sig till tidigare kunskap. Stöder den tidigare uppfattningar, preciserar den eller rentav förkastar den någon tidigare uppfattning? Då behövs också litteratur. Användningen av litteratur var olika i olika skeden av forskningsprocessen.

En annan äldre forskare hade svårt att placera in analysen i något visst skede av forskningsprocessen. Han analyserade sitt material oavbrutet.

”Det är klart att jag hela tiden analyserar, så att jag nästan skulle säga att det är svårt ... jag gör sådan slags forskning som gör att det är svårt att svara på det på annat sätt än att jag egentligen analyserar oavbrutet så att där inte finns någon [...] särskild fas eller sådant skede då man speciellt skulle analysera utan det finns hela tiden med i bilden.”⁹² [12]

Den här forskaren forskade i forna kontakter mellan indo-européernas och uralernas språk och hur dessa syns i låneord. Hans forskning var i huvudsak språkhistorisk men också tvärvetenskaplig. Den gick ut på att göra rekonstruktioner genom jämförelse av ordböcker samt att försöka hitta paralleller mellan ord i olika språk.

”[...] i allt ligger ett parallellt fenomen i bevisföringen eller, [...] låt oss säga när man gör det sannolikt för man måste alltid var modest. Detta är viktigt i dessa vetenskaper att om jag har endast ett fall så kan det röra sig om slumpen. Men om jag har två, tre, fyra, fem fall som följer samma lag, vad

⁹¹ ”Ja tavallaan se tutkimuksen [...] disposition tasolla näkyvä jäsentely niin menee [...] osakysymysten mukaan. Ja siihen osakysymykseen liittyvä aineisto tarvittavissa määrin esitellään. Siinä samalla analysoidaan ja samalla sitä jo tulkitaan ja samalla syntyy jo jonkinlaisia havaintoja. Että aineiston esittely, analyysi ja tulkinta mun mielestäni tyypillisissä kielitieteellisissä tutkimuksissa kulkee rinnakkain. [...] Jos ajattelee tätä lopputulosta niin omana jaksona on lopussa sitten on [...] kokoavat havainnot ja yleistyksset ja käyttösuositukset ja näkymät eteenpäin. Ajattelen, että se ainakin mun omissa töissäni on näin.”

⁹² ”Mä tietysti koko ajan analysoin että melkein sanoisin että [...] mulla on sen tapainen tutkimus, että on vaikeata tähän vastata sen kummemmin muuta että tässä nyt analysoi oikeastaan lakkaamatta ettei siinä mitään [...] erikoista faasia tai [...] vaihetta ole, jolloin sitä erikoisesti tekis vaan on koko ajan siinä kuvassa mukana.”

den sen än må vara, då är det svårt att förklara den som slump.”⁹³ [12]

Han tolkade också analysresultaten samtidigt som han analyserade materialet. De olika faserna i forskningsprocessen överlappade varandra.

När den yngre forskaren hade samlat in sitt material tog hon itu med att först göra en grov analys genom att undersöka vad hon kunde få ut av det. Då var hon oftast i behov av litteratur. Därefter kodade hon materialet, som bestod av avvikande talspråk. Hon använde sig av akustiskt-fonetiska analysmetoder och vid sidan om dessa även traditionella språkvetenskapliga metoder såsom analys av felaktiga strukturer.

”Jag kan sålunda mäta ljudets längd och vokalernas formatstruktur ur frekvensens storlek i s-ljudet. Och om jag skriver om ljudstrukturer så har jag haft tillgång till experimentband för avlyssning. Jag har alltså plockat ord från olika talare och haft en grupp av lyssnare att nedskriva dem, litterera dem och bedöma ljudet och hur pass flytande det är.”⁹⁴ [3]

I denna speciella forskningsprocess räknades ordmängder och frekvenser men också ordmängders samt ljudens, enskilda ords och deras olika delars längd i millisekunder.

”Sedan kan man [...] kapa dem till utsagor eller satser och ta fram olika utskrifter och på automatisk väg räkna ordmängder. [...] Jag kan till exempel mäta ljudens längd eller längden på vissa ord eller delar av ord.”⁹⁵ [3]

Användningen av litteratur var betydande i detta skede av forskningsprocessen. Det insamlade materialet kunde bjuda på överraskningar och visa på sådant som inte hade beaktats i planeringskedet, vilket förlängde analyskedet och gjorde det arbetsdrygt.

”Ta nu kodning av några satskonstruktioner. Trots att man noggrant planerat hur kodningen skall ske så märker man att man finner några sådana

⁹³ ”Voi sanoa melkein kaikissakin jossain määrin paralleelin käsite on siinä todentamisessa tai, siis, sanotaan nyt todennäköiseksi tekemisessä koska täytyy olla aina vaatimaton. On tärkeätä minusta näissä tieteissä että jos mulla on vain yksi tapaus niin se voi olla aina vielä sattuma mutta että jos mulla on kaks tai kolme tai neljä tai viis, jotka [...] tottelee sitä samaa lakia, mikä se nyt sitten onkin, niin silloin sitä on vähän vaikeata selittää enää sattumaks.”

⁹⁴ “[...] mä voin mitata sieltä äänen kestoa ja vokaalien formaattirakennetta ja s:än hälyn korkeutta. Ja jos mä teen äänirakenteellista juttua ja sit mulla on ollut kuuntelukoenuhoja. [...] mä oon poiminut sieltä eri puhujilta sanoja ja ottanut kuulijaryhmän kirjoittamaan ne, litteroimaan ja arvioimaan sitä ääntä, sen sujuvuutta.”

⁹⁵ ”Sit voi esimerkiksi [...] pätkiä ne ilmauksiin tai lauseisiin ja ottaa erilaisia printteja sitten ja niit sanamääriä laskea sielt automaattisesti. [...] Mä voin mitata esimerkiksi joittenkin äännteitten kestoja tai tiettyjen sanojen kestoja ja niitten eri osien kestoja.”

strukturer som man inte känner till och då måste man se hur andra tolkat dem och vilka kriterier som använts i olika gränsfall.”⁹⁶ [3]

Denna yngre forskare tolkade sina forskningsresultat först efter att största delen av analysen var gjord. Hon tog arbetet med sin doktorsavhandling som exempel och berättade att ännu när hon hade littererat alla band och gjort den akustiska analysen sade materialet henne ingenting.

”[...] under den där analysen började man finna att nog finns det skillnader mellan patienter. Här finns en jätteskillnad och sedan låg den liksom däri ... nog glider analys och tolkning in i varandra. Men måste analysera länge innan man får något ur den.”⁹⁷ [3]

Skrivandet börjar efter analysen. Den äldre forskaren väntade med skrivandet av sammanhängande text tills hon hade analysresultaten klara. Hon lärde sina studenter att göra på samma sätt.

”[...] om de frågar i vilken ordning man ska skriva - jag brukar int säga - men om de frågar så säger jag nog att, att man gärna ska veta vilket resultat det är som man har fått. Man kan ju nog motivera ett annat förfaringssätt också. Man skriver en ordentlig teoretisk inledning. Kanske man kan skriva en teoretisk inledning men int en metodbeskrivning i varje fall innan man har analyserat.” [31]

En allmän modell för forskningsprocessen. Den äldre forskaren fann inte den presenterade allmänna modellen för en forskningsprocess främmande. Han kunde mycket väl inse logiken i den men poängterade att i hans forskningsprocess var alla skeden samtidigt aktuella.

”Om man försöker åstadkomma någon tidsmässig samordning så är det naturligtvis så. Jag inbillar mig naturligtvis att alla dessa vetenskaper och all forskning där det föreligger en sådan vidlyftig korpus eller annat material från vilket man utgår.”⁹⁸ [12]

⁹⁶ ”Sanotaan koodaus joitakin lauseenrakenteita niin pitää sit [...] vaikka olis aika tarkkaan suunnitellut ett miten sen koodauksen tekee niin sit sielt löytyy joitakin rakenteita joist ei tiedä ja pitää kattoa sitten miten muut on niitä tulkinnut ja mitä kriteereitä on erilaisessa rajatapauksessa käytetty.”

⁹⁷ ”Ett kyll [...] sen analyysin myötä kun sitä teki alkoi löytää sieltä - onhan näitten potilaitten välillä eroa. Tässähän on hirveän suuri ero ja sit se [...] lähti siitä ett ... kyll se analyysi ja tulkinta [...] limittyy. Mutt sitä analyysia pitää tehdä aika paljon ennenkuin siit saa irti mitään.”

⁹⁸ ”Jos jonkunlaista ajallista järjestelyä pyrkii siihen ett saamaan niin kyllähän se tietysti näin on. [...] Kuvittelen tietysti että kaikki tämmöset tieteet ja tutkimukset, joissa on [...] tämmönen tietty laajahko korpus tai joku muu material, josta aloitetaan.”

Han menade att modellen inte strikt kunde beskriva hans forskningsprocess.

”[...] eftersom jag [...] alltid genast måste beakta alla olika nivåer, så att jag inte [...] förrirar mig. Ett konkret exempel: om jag har någon ny etymologi så bör jag naturligtvis [...] planera alla andra skeden, hur den passar in. Är den överhuvudtaget förnuftig? Kan den överhuvudtaget tolkas? [...] Man kan inte just då särskilja det.”⁹⁹ [12]

En yngre forskare fann inte heller modellen för forskningsprocessen främmande, men ansåg att man bör se processen som en spiral från vilken det utgår sidosprång.

”[...] jag ser inte att det går så elegant fram. Här borde tillkomma någon form av luckor från alla [...]”.¹⁰⁰ [28]

Hon menade att forskaren efter varje skede ser bakåt och funderar hur det pågående skedet påverkar det föregående.

”Det beror väldigt mycket på ämnet. Man kan verkligen tänka sig en vidlyftig sociologiskt orienterad undersökning Då kan man inte så där bara plötsligt besluta sig för att Ahaa! nu behövs mera data. Det måste man mycket noga”¹⁰¹ [28]

Hon ansåg vidare att man väl kan indela forskningsprocessen i olika skeden men att forskningsämnet nog är avgörande.

⁹⁹ ”[...] koska mun tavallaan täytyy aina ottaa ne kaikki tasot jo heti huomioon, jotta mä en menis harhaan ikäänkuin. [...] ihan konkreettinen asia, jos mulla on joku uus etymologia niin tietysti mun täytyy [...] jo miettiä sitten näitä kaikkia muitakin vaiheita että miten se sopii. Ett onko se nyt ollenkaan järjellinen? Voidaanks se tulkita ollenkaan? [...] Että siinä ei voi sillä tavalla erottaa.”

¹⁰⁰ ”[...] mä en [...] näe näitisti ajassa. Täst pitää jokaisesta olla jonkinlaisia luokkuja [...]”

¹⁰¹ ”Kyllä se kauheesti riippuu aiheesta. [...] tosiaan voi kuvitella että jos on joku laaja [...] sosiologisesti orientoitunut tutkimus Niin siinä ei voi noin vaan äkkiä päättää ett Ahaa! Nyt mä tarvinkin lisää dataa. Se pitää hyvin tarkkaan”

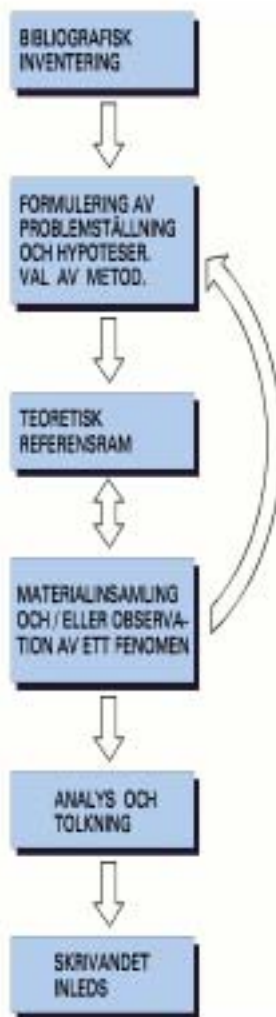

Fig. 9. Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen. (Språkforskare)

I fig. 9 beskrivs språkforskarnas forskningsprocess. Dessa fem språkforskare, två icke-etablerade och tre etablerade, är starkt förankrade i sitt forskningsmaterial.

Forskningsprocessen inleds med bibliografisk inventering och fortsätter med formulering av problemställning och hypoteser samt val av metod. Därefter utarbetas den teoretiska referensramen varefter materialinsamlingen och/eller observationen av ett fenomen påbörjades. I följande skede analyseras materialet och/eller observationerna och resultaten tolkas. Först när analysresultaten förelåg och tolkningarna är gjorda börjar forskarna formulera forskningen i skrift. Informationssökningen är aktuell under hela forskningsprocessen.

Sammanfattning. Sammanlagt nio forskares forskningsprocess kunde sammanföras till biets forskningsprocess, som kan karakteriseras som den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen. Fyra av dessa forskare är konsthistoriker, två etablerade och två icke-etablerade medan fem är språkforskare, tre etablerade och två icke-etablerade. Inga signifikanta skillnader kan skönjas mellan yngre och äldre forskare. Intressant är också att ingen forskare i arkeologi eller filosofi har en forskningsprocess, som överensstämde med biets. I fig. 10 sammanfattas alla bins forskningsprocess.

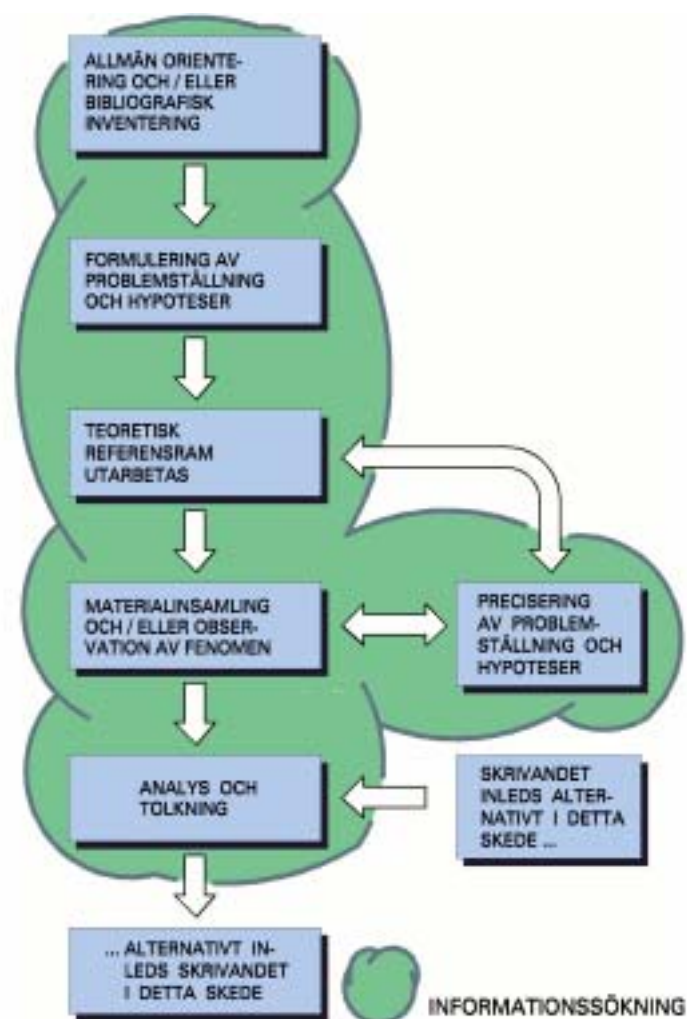

Fig. 10. Biet. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen

Forskningsprocessen inleds med en allmän orientering i ämnet och bibliografisk inventering, eller direkt med bibliografisk inventering. Därefter formulerar språkforskarna problemställningen och uppställer hypoteser medan konsthistorikerna inte nödvändigtvis gör det på förhand utan ibland under arbetets gång. I följande skede utarbetas den teoretiska referensramen. Den yngre konsthistorikern, däremot, har valt att göra det först i slutet av forskningsprocessen för att undvika att materialet anpassades efter den teoretiska referensramen.

Härnäst följer materialinsamlingen, som för språkforskare även kan innebära observation av ett fenomen i ett redan insamlat material. I detta skede preciseras problemställningen och hypoteserna, emedan de påverkas av tillgängligt material. I följande skede analyseras materialet eller, för vissa språkforskares del, observationerna av ett fenomen samt tolkas analysresultaten. I detta skede börjar konsthistorikerna också skriva sammanhängande text medan språkforskarna gör det först när analysresultaten förelåg och tolkningarna av analysresultaten var gjorda.

Flertalet forskare uppgav att de behövde och sökte information i forskningsprocessens alla skeden. De ägnade sig åt informationssökning i synnerhet i de tre första skedena, nämligen 1) allmän orientering och/eller bibliografisk inventering, 2) formulering av problemställning och hypoteser samt 3) utarbetandet av en teoretisk referensram. Alla förutom två gjorde ämnessökningar av något slag. Det kunde vara i bibliografier, vetenskapliga serier eller personligt kartotek. En av de etablerade språkforskarna hittade den litteratur han behövde på annat sätt, eftersom han var en erfaren forskare. En av de yngre språkforskarna gjorde praktiskt taget aldrig ämnessökningar på grund av att terminologin på hennes forskningsområde var så diffus. Hon sade sig inte ha någon nytta av ämnesord i sin informationssökning.

Kedjesökningen var ytterst central för alla bin. Kedjan hade sin startpunkt i litteraturförteckningen till antingen ett standardverk eller en tidskriftsartikel.

Denna typ av forskningsprocess förekom inte, vilket redan har framgått, hos alla nio forskare i en renodlad form utan smärre avvikelser förekom. De gick däremot alla mycket systematiskt tillväga i sitt forskningsarbete och var strikt bundna till sitt material. Forskningsprocessen

drivs fram likt ett drivhjul, tungt och sävligt, skede efter skede. Det kan därför anses vara befogat att sammanföra dessa forskares forskningsprocess till en och samma typ, biet.

4.3.4 Mätaren. Science-greppet

Fyra forskare i arkeologi har typologiserats som mätare. Forskare, som företrädde de tre övriga disciplinerna, har inte kunnat hänföras till denna typ. Av de fyra arkeologerna var tre yngre forskare och den fjärde äldre som betonade att arkeologen är en typisk fältforskare. En god arkeolog är alltid fältforskare:

”Arkeologin är ju en vetenskap som insamlar sitt basmaterial på fältet. [...] han [arkeologen] är fältforskare [...] och en god arkeolog är fältduglig. Han bör till allra först förstå materialinsamlingens karaktär, dess krav och källkritiken. Annars kan man inte göra god arkeologi i något som helst skede.”¹⁰² [14]

All arkeologisk forskning leder inte till vetenskapliga slutsatser. Månet forskningsarbete stannar vid materialinsamling och presentation av materialet, dvs. vid fältforskningens resultat. Den etablerade forskaren menade ändå att sådan forskning kan vara god forskning:

”[...] forskningsprocessen behöver inte [...] leda speciellt långt för att vara god arkeologi”.¹⁰³ [14]

En yngre forskare var inne på samma linje och framhöll att det typiska forskningsarbetet och den typiska forskningsprocessen är att forskaren får i uppdrag att undersöka en plats i terrängen som är hotad av förstörelse. Det är således frågan om fältforskning i form av räddningsutgrävningar och därpå följande rapportering till Museiverket. Det är det normala forskningsarbetet och det utförs av tillfällig arbetskraft. Den typiska forskningen stannar vid materialinsamling som inte är egentlig forskning, eftersom den inte utfördes utgående från bestämda frågeställningar. Sådant forskningsarbete ansåg hon vara otillfredsställande.

”Vi måste utföra mängder av otillfredsställande fältforskning som beror just på det att fornlämningarna ständigt nedbryts ... och den lilla finansiering som

¹⁰² ”Arkeologiahan on tiede, joka hankkii [...] perusmateriaalina kentältä. [Arkeologi] se on kentätutkija [...] ja hyvä arkeologi on kenttäkelpoinen. Sen täytyy [...] ensinnäkin ymmärtää sen materiaalin hankinnan luonteen, vaatimukset, lähdekritiikin. Muuten ei voi tehdä hyvää arkeologiaa missään vaiheessa.”

¹⁰³ ”[...] minusta sen tutkimusprosessin ei tarvitse [...] johtaa [...] kovin pitkälle ollakseen hyvää arkeologiaa”.

fältforskningen får gör att man just måste undersöka dem. Det gör att det som blir föremål för forskning inte beror av problemställningarna inom disciplinen, av vidare forskningsfrågor. Förutom i det avseendet att det som anses värt att undersökas så kanske delvis beror på dem.”¹⁰⁴ [21]

Den arkeologiska forskningsprocessen börjar alltid på fältet, framhöll den etablerade forskaren. Men han betonade att svaren på de frågor som arkeologen vill besvara inte hittas på fältet utan materialet måste bearbetas:

”[...] inte ännu hittas på fältet så då måste man processa materialet. [...] Med andra ord, den arkeologiska forskningsprocessen börjar enligt min åsikt på fältet. Det finns ingen genväg. Det måste ske genom fältarbete.”¹⁰⁵ [14]

En idé uppstår. En yngre, mycket teorimedveten forskare framhöll att forskningsprocessen börjar i och med att man har en idé:

”Först finns idén, något slags idé, ett problem som är mycket generellt. Man förundras alltså.”¹⁰⁶ [21]

Därefter görs en översikt över tillgängligt källmaterial, föremål och arkivmaterial. Inledningen av forskningsprocessen karaktäriseras av ett osystematiskt tillvägagångssätt. Ingen systematisk informationssökning görs. Forskaren styrs långsamt in i forskningsprocessens fåra. Detta tyder på en betydande förvirring i början av processen.

”Det är till en början mycket osystematiskt och sedan driver vi [han och assistenten] sakta in i forskningsprocessens fåra. Alltid då det uppstår ett nytt forskningsämne så känner vi oss vilsna under en ganska lång tid. Information söks inte systematiskt på något håll utan situationen klarnar så småningom. Där finns information och där och av den här typen av litteratur kan man ha nytta.”¹⁰⁷ [14]

¹⁰⁴ ”Me joudutaan tekemään hirveän paljon [...] epätyydyttävää kenttätutkimusta, joka liittyy [...] juuri siihen että ne muinaisjäänökset ne tuhoutuu jatkuvasti ja [...] ainoa rahoitus mitä saadaan kenttätutkimukseen on yleensä se, että tutkitaan just niitä. Ja silloin ne, mitkä tulee tutkimuksen piiriin ne ei riipu tutkimusten kysymyksenasetteluista, laajemmista tutkimuksenasetteluista. Paitsi tietysti siinä mielessä, että se mitä katotaan tutkimuksenarvoista se ehkä riippuu sit jossain määrin niistä.”

¹⁰⁵ ”[...] ei löydy vielä kentällä vaan sitten täytyy prosessoida se aineisto. [...] toisin sanoen, arkeologinen tutkimusprosessi alkaa aina minusta kentältä. [...] ei ole oikotietä. Sen täytyy olla kenttätyötä.”

¹⁰⁶ ”Ensin on idea, jonkun näköinen idea, ongelma, joka on hyvin yleinen. Ihmettelee, siis.”

¹⁰⁷ ”Se on hyvin epäsystemaattista aluksi ja sitten me [han och hans assistent] ajaudumme niinkuin hitaasti siihen tutkimusprosessin uomaan. Aina jos tulee joku uus tutkimusaihe niin me pitkän aikaa me ollaan vähän tuuliajolla. Sitä informaatiota ei haeta systemaattisesti jostakin vaan sit sitä ... se tilanne hahmottuu vähitellen. Tuosta saadaan tietoa ja tuolta löytyy ja, ja tuontyyppisestä kirjallisuudesta vois olla hyötyä.”

Materialinsamling utgående från vaga hypoteser som utmynnar i en problemformulering och mera stringenta hypoteser. Analysen påbörjas. Forskningsprocessen börjar i och med att vaga hypoteser uppställs. Därefter tar fältarbetet vid i terrängen och arkeologen stöter spaden i marken. Litteraturen kan väcka frågor och peka på intressanta problem, som borde klarläggas, menade den äldre forskaren. Dem kan man hitta i litteraturen, arkiven och museerna men det var en självklarhet att svaren på frågorna hittades endast genom fältarbete. Det utförs utgående från vaga hypoteser. Den etablerade forskaren motiverar ytterligare sitt krav på fältarbete som en oundgänglig del av det arkeologiska forskningsarbetet:

”Det må vara hur god litteratur som helst, monografier, materialpublikationer. Oberoende av hur bra museisamlingen är så måste man ändå evaluera den källkritiskt. Och den källkritiken kan man inte utöva, om man inte i detalj känner till fältforskningsmetoder och själv är på fältet.”¹⁰⁸ [14]

En forskare kan inte göra de rätta källkritiska övervägandena, om han inte har gjort fältarbete. Han hade en kompromisslös inställning till fältforskningens nödvändighet.

En yngre forskare framhöll att han vanligtvis, efter att ha formulerat arbetshypoteser, började med arkivforskning, främst vid Museiverkets arkiv för att klarlägga hurudan information fanns tillgänglig. Därefter vände han sig till landskapsmuseerna för att inventera deras fynd. Han hade haft små möjligheter att utföra fältforskning. Yngre forskare har inte alltid de ekonomiska och personella resurser som behövs för att utföra fältforskning utan måste nöja sig med fynd som lagras i Museiverket och andra museer samt dessas arkivmaterial.

En annan yngre forskares tillvägagångssätt i forskningsprocessens inledningsskede överensstämde ganska långt med den föregående. Hennes process startade med kunskap om vissa föremålssamlingar, redan framtaget material, och utifrån det uppstod frågorna.

”Han [forskaren] har inte nödvändigtvis sett med egna ögon men han känner det från litteraturen och ... han har en föreställning av vad för slags föremål där finns. [...] Där finns alltså primärmaterialet och man har då en ganska klar bild av vad allt det finns och egentligen lönar det [...] inte sig att ställa så förfärligt mycket frågor om ... man inte är medveten om vad slags

¹⁰⁸ ”Oli miten tahansa hyvää kirjallisuutta, monografioita, materiaali-julkaisuja. Oli miten hyvää museokokoelmaa tahansa niin [...] se täytyy kuitenkin lähdekriittisesti evaluoida. Ja sitä lähdekritiikkiä ei osaa soveltaa, ellei tunne tarkoin kenttätyömenetelmiä ja olla itse kentällä.”

material som existerar.”¹⁰⁹ [13]

Forskaren var ofta tvungen att utgå från redan existerande material därför att det är en ganska hopplös uppgift att någonstans börja gräva efter föremål och vänta sig att hitta några bestämda fornyfynd.

”Det lyckas helt säkert inte!”¹¹⁰ [13]

Redan forskningshistoriskt är det fynden man utgår ifrån. De befintliga fornyfyndssamlingarna begränsar och bestämmer ganska långt forskningsarbetets frågeställningar, i synnerhet för de forskare som har begränsade möjligheter till fältforskning. Ifall möjligheter till fältforskning förelåg, fortsatte samma forskare med inventering av potentiella utgrävningssmål. Detta betydde i praktiken att hon sökte bestämda mål som kunde ge svar på de ställda frågorna.

”[...] att röra sig i terrängen sökande efter nya objekt [...] sådana objekt som kunde utgöra svar på dessa våra frågor”.¹¹¹ [13]

En annan yngre forskare påbörjade materialinventeringen genast efter att en idé fötts. I mån av möjlighet och behov gjorde hon fältforskning. Därefter tog hon reda på hurudant material fanns tillgängligt i Museiverket, andra muséer och arkiv. Hon framhöll speciellt problemen med att få ut material från Museiverket.

”Sedan genomgår man en omfattande byråkratisk exercis om hur man får ut ett visst material från Museiverket. Det är för oss en central ... åtminstone här då vi befinner oss i en annan stad är det mycket viktigt.”¹¹² [21]

Hon etablerade kontakter med forskare inom närliggande vetenskaper, t.ex. biologer, jordartsgeologer eller kemister för utförande av olika materialanalyser såsom pollenanalyser,

¹⁰⁹ ”Hän ei välttämättä oo katsonut mutta hän tietää sen kirjallisuudesta ja ... hänellä on etukäteiskuva siitä mitä esineistöä siellä on. [...] Se on se primaarimateriaali niin meillä on aika selvä kuva siitä ett mitä ... [...] kaikkea on ja oikeastaan ei [...] kannata hirveästi lähteä esittämäänkään kysymyksiä jos ... ei oo tietoinen siitä, että mitä materiaalia on olemassa.”

¹¹⁰ ”Se ei [...] ihan varmasti onnistu!”

¹¹¹ ”[...] sellaista maastossa kulkemista ja uusien kohteiden etsimistä [...] haetaan tietuutyyppisiä kohteita, jotka vois vastata näihin meidän kysymyksiimme”.

¹¹² ”Sit käydään läpi [...] laaja byrokratia että mitä kukin, millä tavalla saadaan tietty materiaali ulos Museovirastosta. Se on meille hyvin sellainen keskeinen ... ainakin täällä, kun ollaan eri kaupungissa niin se on hirveän tärkeä.”

C¹⁴ osv. Småningom bestämde hon sig för en viss problemställning och betonade att den måste vara sådan att den kan lösas med hjälp av arkeologiskt material. Hon uppställde hypoteser på basen av en teori, som måste kunna tillämpas på materialet och utarbetade den teoretiska referensramen för forskningsarbetet.

Samma forskare påpekade att hon jämsides med materialinventeringen samt problemformuleringen fördjupade sig i litteratur relaterad till forskningsämnet. Hon var inte särskilt missnöjd med tillgången på litteratur trots att hon ansåg biblioteken vara dåliga.

”Med litteraturen är det inte så problematiskt trots att vi har dåliga bibliotek”.¹¹³ [21]

Hon ansåg det vara särskilt viktigt att sätta sig in i den teoretiska och forskningsmetodiska litteraturen. Under hela forskningsarbetets förlopp sökte hon ny litteratur och var engagerad i en ständig läsningsprocess, en ständig diskussion med litteraturen:

”Inte kan jag till att börja med enbart bekanta mig med teorin. [...] När jag kontinuerligt får nya idéer, nya analogier så måste jag reflektera över den. Så hittar jag ny litteratur som jag tycker att ansluter sig till detta, vilket jag inte noterade till en början [...]”¹¹⁴ [21]

En annan yngre forskare menade att hon inte behöver särskilt mycket litteratur då hon utarbetade den teoretiska referensramen. Hon läste förstås litteratur men engagerade sig inte aktivt i informationssökning men hennes tankegångar influerades givetvis av omgivningen och av det som försiggick och diskuterades där:

”[...] åtminstone gör jag ingen särskilt märkvärdig, separat, aktiv informationssökning i det skedet. Den har helt enkelt uppstått. [...] Det kommer incitament från alla håll och det uppstår av det.”¹¹⁵ [13]

Däremot var hon mycket beroende av litteratur, särskilt teoretisk och forskningsmetodisk litteratur, under den fortsatta forskningsprocessen.

¹¹³ ”Kirjallisuuden kanssa nyt [...] ei varmaan hirvittäviä ongelmia oo vaikk meill onkin huonot kirjastot”.

¹¹⁴ ”Emmä voi [...] ensin pelkästään tutustua teoriaan. [...] Jatkuvasti kun mä saan uusia ideoita, uusia analogioita mun täytyy jatkuvasti pohtia sitä. Mä löydän taas uutta kirjallisuutta mikä mun mielestäni liittyy tähän, mitä mä en huomannut aluksi [...]”

¹¹⁵ ”[...] emmä ainakaan itse tee mitään kovin ihmeellistä, erillistä, aktiivista tiedonhakua siinä vaiheessa. Se on vaan syntynyt. [...] Sinne [...] tulee vaikutteita joka puolelta ja se syntyy siitä

När materialet hade samlats in gjorde den etablerade forskaren en källkritisk analys av det.

”Man funderar, grannar och undersöker på vilket sätt detta material ... vilka möjligheter materialet ger att besvara de uppställda frågorna ... och sedan återvänder man till fältet för att skaffa mera material eller om man annars anser det vara ensidigt eller så, då bör man revidera målsättningen”.¹¹⁶ [14]

Forskaren bör göra noggranna källkritiska överväganden för att inte tolkningen av analysresultaten skall försvåras eller rentav omöjliggöras. Forskarens ärlighet sätts ofta på prov. Han måste eventuellt återvända till fältet för att samla in ytterligare material ifall de redan insamlade fynden är för fåtaliga eller inte uppfyller de kvalitativa måtten för att de formulerade frågeställningarna skall kunna besvaras. Forskaren måste på nytt stöta spaden i jorden.

”Hela tiden under denna källkritiska fas måste forskaren erkänna inför sig själv och vara hederlig, det vill säga att materialet inte ger svar på de frågor som tidigare ställts. Det räcker helt enkelt inte till. Varken kvantitativt eller kvalitativt. Man måste antingen gräva mera eller slopa frågor, omformulera dem och sedan sanningsenligt [...]”.¹¹⁷ [14]

Inom arkeologin är det vanligt att forskaren finner sådant i materialet som inte finns där och drar orätta slutsatser, som upptäcks först i tolkningsskedet. Forskaren har då försuttit möjligheten att gå tillbaka till fältet:

”[...] inom arkeologin sker det mycket misstag av att man pressar materialet för mycket. Man vill se mera i det än vad det ger möjligheter till. Och sedan om man har varit alltför slapp och hoppats alltför rastlöst att ja, ja nog reder detta upp sig när man kommer till tolkningsskedet. Sen blir nöden verkligt stor då man märker att ens material, herrejessus, materialet ger inte möjligheter till det här. Då är det alltför sent att återvända till fältet för kompletteringar [...]. Och särskilt de forskare som inte gärna arbetar här på fältet, de råkar sedan in i svårigheter”.¹¹⁸ [14]

¹¹⁶ ”Mietitään, pohditaan ja tutkitaan sitä, millä tavoin tää aineisto ... minkälaiset mahdollisuudet se aineisto antaa sitten niitten asetettujen kysymysten vastaamiseen ... ja sitten palataan kentälle hankkimaan sitä lisää tai jos muuten katsotaan, että se on yksipuolista [...] sitten täytyy miettiä niitä tavoitteita uudestaan”.

¹¹⁷ ”Siinä tutkija koko aika tässä lähdekriittisessä vaiheessa niin joutuu tunnustamaan itselleen ja [...] olemaan rehellinen, eli että aineisto ei vastaa niihin [...] kysymyksiin joita on aikaisemmin asetettu. Se ei riitä kerta kaikkiaan. Ei kvantitatiivisesti tai kvalitatiivisesti. Täytyy joko kaivaa lisää tai hylätä täältä sitten kysymyksiä, muotoilla niitä uudestaan ja [...] rehellisesti sitten [...]”.

¹¹⁸ ”[...] siinä tapahtuu hyvin paljon arkeologiassa virheitä että puristetaan aineistosta liikaa. [...] halutaan nähdä enemmän kuin mihin se itse asiassa antaisi mahdollisuuden. Ja sitten jos [...] on ikäänkuin ollut liian löysä, on liian hätäisesti, on ajateltu että Joo, joo, kyllä tää tästä järjestyy kun mä sitten pääsen

Den etablerade forskaren missade inget tillfälle att poängtera källkritikens betydelse och framhöll att fornfyndens källkritiska värde ofta fastställs först av de naturvetenskapliga analyserna. När den källkritiska analysen är slutförd sätter man igång med de ”normala” analyserna. Man gör en typologisk analys, grupperar materialet, med statistiska metoder av vilka det finns en mängd olika som kan användas.

”Alltså, man får klart för sig hur materialet kan utnyttjas i slutledningarna och var gränsen går”.¹¹⁹ [14]

Hit hör också t.ex. naturvetenskapliga analyser, materialanalyser, som ger svar på frågor gällande proveniens.

Analysen fortsätter. En modell konstrueras. En modell konstrueras på basen av de resultat som analysen av materialet har gett. Forskaren gör situationsanalyser. På en forntida bosättningsplats:

”Vi bedömer, vad för olika verksamheter funnits på olika platser på den boplatsen. Var finns bosättningen? Var ligger gravplatserna? Var avfallsplatserna? [...] Man uppgör en slags modell över hur den forna situationen sett ut.”¹²⁰ [14]

Dessa hypotetiska modeller jämförs sedan med andra, tidigare uppgjorda modeller. Man jämför med exempelvis av antropologer gjorda motsvarande analyser.

”Man undersöker om de motsvarar ... någon beskrivning av något naturfolks bebyggelsestrukturer och så vidare. Och sedan drar man slutsatser av samstämmigheter och olikheter.”¹²¹ [14]

Särskilt framhölls arkeologens svårigheter, då han studerar ett forntida tillstånd, som har

tulkintapuolelle. Sitten täällä tulee hurja [...] hätä etteihän mun aineisto ... niin eihän se herrajestas annakaan tähän mahdollisuutta. Ja sitten on myöhäistä mennä enää kentälle hakemaan lisää [...]. Ja varsinkin ne tutkijat jotka [...] eivät mielellään vietä aikaansa täällä kentällä niin ne on sitten vaikeuksissa.”

¹¹⁹ ”[...] saa sen aineiston ... [...] selville millä tavoin sitä voidaan päätelmissä käyttää hyväkseen ja missä on se raja”.

¹²⁰ ”[...] katsomme, missä mitäkin toimintaa on tapahtunut sillä asuinpaikalla. Missä on asumukset? Missä on hautaukset? Missä on jätealueet? [...] Tehdään [...] ikäänkuin malli siitä miten se [...] muinainen tilanne on ollut.”

¹²¹ ”Katsotaan, että vastaako ne sitten ... jotain kuvausta jostakin luonnonkansojen rakenteista jne. Ja sitten yhtäläisyyksistä ja eroista tehdään johtopäätelmiä.”

funnits för länge sedan. Man kan inte testa riktigheten i påståenden med objektiva metoder. Informationssökning förekommer mest i analys- och tolkningsskedet.

”Han kan inte gå ut och intervjua eller fråga hur det varit utan han kan helt förirra sig redan i det där modellbildandet, alltså i uppbyggandet av en hypotetisk modell för den situationen kan han gå vilse. [...] arkeologen kan aldrig testa sanningshalten med objektiva metoder.”¹²² [14]

Tolkning av analysresultaten. En yngre forskare framhöll att hon i analyskedet också tolkar analysresultaten.

”Jag kan inte analysera själv om jag inte hela tiden tolkar dem”.¹²³ [21]

För henne var dessa skeden parallella. Härvid avvek hon från de övriga som kunde hänföras till denna typ av forskningsprocess. Vid tolkningen av resultaten använde sig den etablerade forskaren av modeller som andra forskare konstruerat. I synnerhet då behövde han konsultera forskningslitteratur:

”Om forskaren har grupperat sitt material och uppgjort olika modeller för föremålsgruppernas kontexter i förhållande till varandra så är det här inte nog utan man måste sedan tolka dem på något sätt. Och tolkningarna kan man hitta i andra modeller, i andra forskares slutledningar, och så behövs naturligtvis också litteratur.”¹²⁴ [14]

Forskaren betonade att tolkningarna bör sträva till syntes. Det var inte tillräckligt att forskaren förklarade analysresultaten utan

”[...] man måste komma fram till någon syntes, skapa någon slags helhetsbild. Den blir sedan kvar som tolkningsresultat.”¹²⁵ [14]

Skrivandet inleds. Skrivandet påbörjade den etablerade forskaren efter att alla behövliga analyser har gjorts. Han redogjorde då för arbetsprocessen och slutresultatet. Denna forskare

¹²² ”Hän ei voi mennä haastattelemaan ja kyselemään miten [...] on ollut vaan hän voi mennä aivan harhaan [...] jo siinä mallintamisessaan, siis, siinä tilanteen hypoteettisen mallin rakentamisessa hän voi mennä harhaan. [...] arkeologi ei koskaan voi ikäänkuin testata sitä oikeellisuutta objektiivisella menetelmällä.”

¹²³ ”Emmä voi tehdä analyysia itse, ellen koko aika tulkitse sitä.”

¹²⁴ ”Jos tutkija on sen oman aineistonsa ryhmitellyt ja tehnyt siitä erilaisia malleja ja niitten [...] esineryhmiensä [...] konteksteja toisiinsa nähden [...] niin se ei riitä vaan ne täytyy jotenkin tulkita sitten. Ja ne tulkinnat löytyy muista malleista, muiden tutkijoiden tekemistä päätelmistä, niin siinä tarvitaan sitten kirjallisuutta tiettenkin.”

¹²⁵ ”[...] täytyy päätyä myös jonkinlaiseen synteisiin, muodostaa jonkinlainen kokonaiskuva. Jää [...] tulkinnan tuloksena sitten.”

representerade mätaren och science-greppet i dess renaste form bland de intervjuade arkeologerna.

En av de yngre forskarna menade att det varierade från person till person när skrivandet inleds. Personligen började hon skriva då hon utarbetade problemformuleringen. Hon började skriva i ett tidigt skede och förändrade texten efterhand.

”Eftersom mänskan [...] har vant sig vid textbehandlingsmaskinen, så skriver hon ned allt det som hon tänker och då inleds ju skrivprocessen väldigt tidigt. Och det är nog bättre att det hela finns där så att man [...] kan behandla det än att allt finns på papperslappar som man aldrig mera [...] hittar.”¹²⁶ [21]

Den datorbaserade textbehandlingen har väsentligt förändrat forskarens arbete och gjort det möjligt att inleda skrivprocessen i ett tidigt skede av forskningsprocessen. Denna forskare ansåg det vara viktigt att genast skriva ner alla idéer, tankar, problem och slutsatser för att ha dem i gott förvar och lättillgängliga för bearbetning i ett senare skede.

Sammanfattning. Mätaren förekom endast bland arkeologer. Forskningsprocessen kännetecknas av ett naturvetenskapligt grepp på forskningsarbetet. Forskningsarbetet hade en stark teoriförankring och användningen av naturvetenskapliga analysmetoder av olika slag var central. En etablerad forskares och tre icke-etablerades forskningsprocesser kunde hänföras till denna typ av forskningsprocess, som visualiseras i fig. 11. Forskningsprocessen inleds genom att formulera vaga hypoteser utgående från en idé. Forskaren har något slags uppfattning om vad han är ute efter. Den markanta skiljelinjen mellan mätaren och mullvaden (se nedan) är just den att mätaren utgår från åtminstone vaga hypoteser medan mullvaden direkt sätter igång med fältforskningsarbetet utan en tillstymmelse till ens en vag hypotes eller frågeställning.

¹²⁶

”Koska [...] ihminen kun on tottunut käyttämään tekstinkäsittelylaitetta niin se varmuuden vuoksi kaiken mitä se ajattelee niin se kirjoittaa koska se unohtaa muuten niin silloin se kirjoitusprosessi tavallaan alkaa hirveän aikaisin. Ja se on parempi että se on siellä että sitä voi [...] muokata kuin että se on lappusilla, joita ei koskaan enää löydä sitten.”

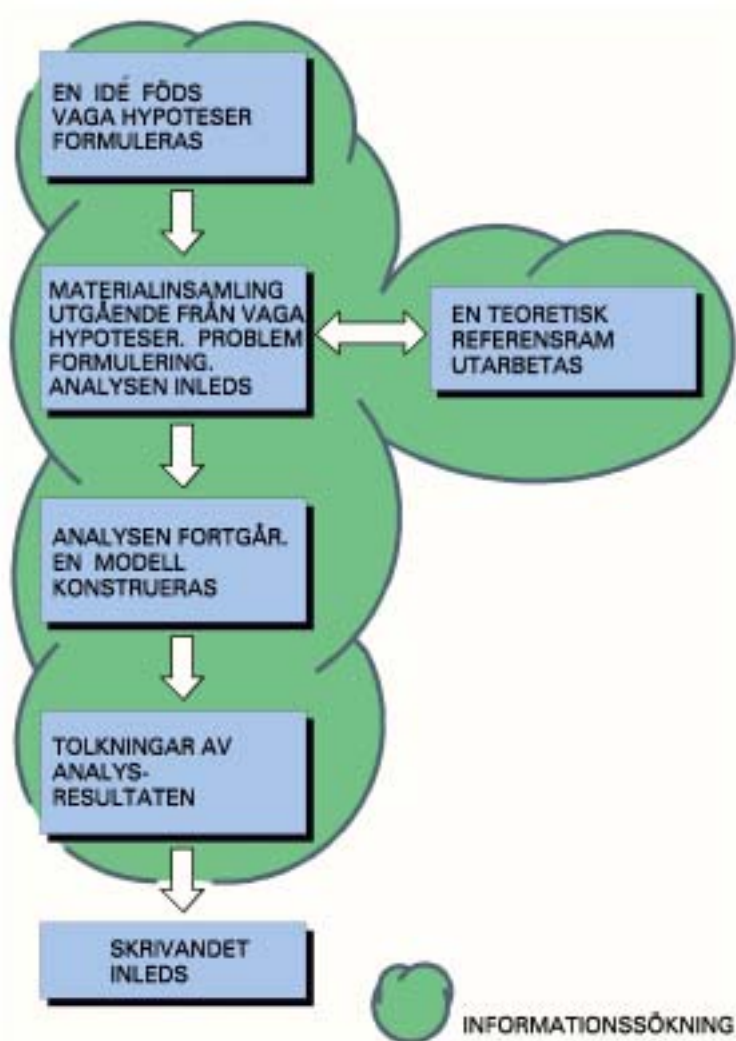

Fig. 11. Mätaren. Science-greppet

Efter att ha uppställt vaga hypoteser ger sig mätaren i kast med materialinsamlingen, som åtminstone för den etablerade forskarens del alltid innebar fältforskning. Yngre forskare hade inte alltid möjlighet att utföra fältforskning utan måste nöja sig med redan samlat material lagrat i Museiverkets och landskapsmuséernas samlingar. I detta skede formuleras också forskningsproblemet och analysen av materialet inleddes. I följande skede fortsätter analysen och en modell konstrueras. I denna typ av forskningsprocess bildar tolkningarna av analysresultaten ett skilt skede för sig i motsats till vad som är fallet i de flesta övriga typer. Först när tolkningarna var gjorda inleddes skrivandet av sammanhängande text.

4.3.5 Mullvaden. Traditionalistens forskningsprocess

En etablerad och mycket målmedveten forskare i arkeologi beskrev sin forskningsprocess som ganska rätlinjig och systematisk. Hon ansåg också att den var rätt så ”normal” inom arkeologin. Hon betonade materialets, fornfyndens, betydelse för forskningsarbetet.

”[...] man vet inte på vilket sätt olika människor bygger upp olika saker. Det är klart att det också finns sådana forskare som hittar på något fint och sedan börjar [...] tvinga hela materialet just åt det hållet. Men jag har aldrig varit en sådan forskare! För mig är det nog helt naturligt att jag först måste känna mitt material oerhört bra [...]”^{127 128}

Hon betonade vikten av att känna sitt material, att skaffa fram all tillgänglig information om det. Hon sade med eftertryck att:

”Man bör allra först veta vad man skall skriva om”.¹²⁹

Hon fortsatte att beskriva sina utgångspunkter med sitt pågående forskningsprojekt som exempel. Hon ansåg att det var omöjligt att uppställa hypoteser på förhand om forskningsobjektet. Hon startade utgående från fornfynden.

”Jag har själv studerat stenålderssamhället och om jag inledningsvis hade slagit fast att stenålderssamhället ovillkorligt borde ha varit funtat på ett visst sätt, att där skulle ha funnits vissa bestämda saker så då hade jag nog börjat söka just dem [...]”.¹³⁰

Hon var i en så privilegierad ställning att hon hade erhållit uppdraget att ansvara för utgrävningarna av Finlands största begravningsplats:

”Nu var jag i den lyckliga situationen att jag fick lov att utgräva Finlands största gravfält, där man finner gravar i sekel efter sekel som aldrig funnits någonstans. Alltså, så många sekel av kontinuitet på samma plats. Jo, jag

¹²⁷ Mullvaden representeras av en forskare och av den orsaken bortlämnas identifikationen.

¹²⁸ ”[...] ei sitä tiedä, millä tavalla eri ihmiset asioita rakentelee. Tietysti on sellaisiakin aina tutkijoita, jotka keksii jonkun hienon asian ja sen jälkeen yrittää [...] väen väkisin painaa kaiken materiaalin juuri siihen. Mutta mä en oo koskaan ollut semmonen tutkija! Mulle [...] tää on kyllä aivan luonnollista, että mun pitää [...], ensin tuntee materiaali äärettömän hyvin [...]”

¹²⁹ ”Ensin täytyy tuntee se mistä aikoo puhua”.

¹³⁰ ”Mä itse olen tutkinut rautakauden yhteiskuntaa ja [...], jos mä olisin ensimmäiseks sanonut, että mun mielestä niin rautakauden yhteiskunnan on ehdottomasti täytynyt olla sellainen, että siellä on ollut määrättyjä [...] asioita ja sit mä olisin yrittänyt ruveta etsimään niitä [...]”

hade att göra med ett enastående material. Jag kunde inte stöda mig i egentlig mening på tidigare material eftersom de var klart mera bristfälliga än det som jag hade fått att handskas med. [...] All forskning beror helt på ämnet.”¹³¹

Materialinsamling genom fältforskning. Forskningsprocessen inleddes således i terrängen när forskaren startade utgrävningarna:

”Nå! I vanliga fall inleds allt med att man går ut på fältet och stöter spaden i marken och börjar gräva!”¹³²

Före det måste hon visserligen veta var hon skulle börja gräva. Hon framhöll att i Finland är det oftast så att utgrävningar inleds då någon vill bygga ett hus eller en väg och då måste platsen undersökas. Man måste ta reda på om där möjligen finns arkeologiska fynd. Hade man tur kunde man få tilläggsfinansiering och föra forskningen vidare mot vetenskapliga mål.

Fortsatt materialinsamling och formulering av frågeställningar. Innan frågeställningarna görs, måste materialet grundligt genomgå. Materialet väcker frågor och det bestämmer vilka frågeställningar som eventuellt kan besvaras:

”Arkeologin är så beroende av sitt material att man först bör känna materialet innan man kan förstå att nu klarläggs någon bestämd fråga med detta material. Om jag till exempel tar mitt forskningsområde så inte vet jag vilka möjligheter som öppnas förrän nu då hela gravfältet är utgrävt. Det är klart att jag hela tiden under forskningsarbetets gång har hittat på nya frågor det kanske kunde besvara. [...] Man kan naturligtvis säga: ja, jag vill nu undersöka någon specifik fråga. Men om jag inte lyckas samla material, som belyser den frågan så kan jag inte heller undersöka den.”¹³³

¹³¹ ”Nythän mä olin siinä onnellisessa tilanteessa, että mä sain kaivettavakseni Suomen suurimman kalmiston, josta löytyy vuosisata toisensa jälkeen niitä hautoja joista, joita ei oltu koskaan aikaisemmin mistään saatu. Siis, niin monta vuosisataa jatkuvuutta samasta paikasta. Niin, mä olin [...] ainutlaatuisen aineiston kanssa tekemisissä. Enkä mä voinut varsinaisesti [...] nojata niihin aikaisempiin aineistoihin koska ne oli ehdottomasti puutteellisempia kuin se [...] minkä kanssa mä olin päässyt tekemisiin. [...] Kaikki tutkimus [...] on aiheesta kiinni.”

¹³² ”Noh! Tavallisesti se alkaa siitä että mennään maastoon ja pistetään lapio maahan ja ruvetaan kaivamaan!”

¹³³ ”Arkeologia on niin kiinni siinä materiaalissa, että täytyy ensin tuntea se materiaali [...] ennenkuin pystyy sanomaan että nyt mä selvitän tämän materiaalin avulla jotain määrättyä kysymystä. Jos mä nyt ajattelen esimerkiksi omaa tutkimusaluettani niin [...] enhän mä tiedä ennenkuin nyt vasta kun mä olen sen koko kalmiston kaivannut mihin se antaa mahdollisuudet. Tietysti mä olen koko tään ajan kun mä olen sitä tutkinut niin mä olen keksinyt uusia kysymyksiä mihin se mahdollisesti vastaa. [...] Voimme tietysti sanoa että joo, että mä haluan nyt tutkia jotain määrättyä asiaa mutta jos mä en onnistu keräämään materiaalia, joka valaisee sitä kysymystä niin ei sitä silloin pysty tutkimaan.”

Materialet begränsar forskningsarbetets målsättning och frågeställningar. Först när alla utgrävningar är gjorda och materialet har penetrerats i sin helhet vet forskaren vilka frågor det kan besvara.

I takt med att nya arkeologiska fynd kommer i dagen, revideras den arkeologiska kunskapen. Det är omöjligt att nå fram till objektiv kunskap. Den är kontinuerligt underställd en förändringsprocess och arkeologen måste därför ha en ödmjuk men samtidigt kritisk inställning till sitt forskningsarbete samt de fornyfynd han bringar i dagen:

”[...] varje forskare inom arkeologin måste vara färdig att medge att det inte finns någon slutgiltig sanning eftersom nya fynd alltid kan ändra den bild man skapat sig och just därför bör arkeologen vara mycket flexibel”.¹³⁴

Sortering och presentation av materialet samt precisering av frågeställningarna. När forskaren har samlat sitt material och bekantat sig med det samt frågeställningarna har formulerats, sorteras materialet

”[...] i sådana lämpliga grupper eftersom materialet bör presenteras i de allra flesta arkeologiska undersökningar. En stor del av materialet är sådant som inte vem som helst får bekanta sig med då det finns i museisamlingar. Det kan finnas här och där i arkiv och så vidare, och därför föreligger det oftast i ett arkeologiskt forskningsarbete ett sådant avsnitt där materialet presenteras [...] och det händer att man är tvungen att även uppgöra en mycket vidlyftig illustration. Alltså, innan man sedan verkligen kan framlägga sina hypoteser trovärdigt måste man presentera det som hypoteserna baserar sig på.”¹³⁵

I början av en arkeologisk forskningspublikation presenteras vanligtvis fornyfynden, som har hittats vid egna och andras utgrävningar. Presentationen innehåller ofta ett omfattande bildmaterial. Innan forskaren kan presentera sina hypoteser på ett trovärdigt sätt måste han

¹³⁴ ”[...] jokaisen tutkijan joka tutkii arkeologiaa niin sen täytyy olla aina valmis siihen että mitään lopullista totuutta ei ole olemassakaan, koska uudet löydöt saattaa aina muuttaa sitä kuvaa mikä on saatu ja juuri sen tähden niin arkeologin täytyy [...] olla hyvin joustava”.

¹³⁵ ”[...] sellaisiin sopiviin ryhmiin koska nythän useammassa arkeologisissa tutkimuksissa on myöskin pakko esitellä se materiaali. [...] suuri osa materiaalista on semmosta joka, johon ei kuka tahansa pääse tutustumaan, koska se on museoiden kokoelmissa. Saattaa olla eri puolilla arkistoissa ja muuta ja sen tähden arkeologisen tutkimuksen alussa niin tavallisesti on sellainen osa, joka esittelee sen materiaalin [...] ja mahdollisesti siihen joudutaan myöskin laatimaan hyvin tämmönen laaja kuvitus. [...] ennenkuin pystyy niitä hypoteesejaan sitten todella esittämään uskottavasti niin täytyy esitellä se, mihin hypoteesit pohjaa.”

således presentera det som hypoteserna bygger på. I detta skede av forskningsprocessen bekantar sig forskaren grundligt med den litteratur som behandlar analoga fynd. Han måste dessutom under hela forskningsarbetets gång konsultera litteratur.

”Alltså ingen arkeolog har lärt sig alla föremål, fornfynd och annat så utan och innan att han klarar av att skriva om dem enbart ur eget minne. Och det är inte ens önskvärt utan han är tvungen att kontinuerligt söka likheter i tidigare verk [...]. Jag har nu till exempel ett sådant bältspänne [...] som är så märkligt att jag under flera år har genomökt all tänkbar litteratur som behandlar något liknande, och detta enbart för att få veta varifrån detta bältspänne kunde härstamma.”¹³⁶

Skrivandet påbörjas. I och med presentationen av materialet påbörjade forskaren också skrivandet av sammanhängande text. Hon bestämde vilket material som verkade givande och arbetade vidare med det.

”[...] det här är det material ur vilket jag kan hitta något viktigt så [...] därför bekantar man sig närmare med det materialet just i samband med att man skriver om det. Och sedan då man är klar med presentationen så då har ofta frågorna blivit mycket klara [...] för en.”¹³⁷

Bibliografisk inventering. När presentationen av fynden var slutförd satte sig forskaren in i forskningslitteraturen på nytt och på ett annat sätt än förut. Hon gjorde en bibliografisk inventering för att finna ut om någon annan redan hade utvecklat samma idé, som hon hade gjort och om något var publicerat om den. Då använde hon litteraturen annorlunda än vid materialpresentationen.

”Är denna min fina idé kanske sådan som någon annan redan publicerat? [...] De frågor som då uppkommer, de är givetvis andra än då när man använder ... den här litteraturen då man endast intresserar sig för vad det egna

¹³⁶ ”[...] ei kukaan arkeologi ole niin perusteellisesti oppinut kaikkia esineitä ja muinaisjäännöksiä ja muita, että hän pystyis kirjoittamaan niistä [...] vaan omasta muististaan. Eikä se ole edes toivottavaakaan vaan siinä joutuu koko ajan [...] etsimään aikaisemmista teoksista niitä vastaavaisuuksia [...]. Mulla on nyt esimerkiksi semmonen vyön solki, [...] joka on niin merkillinen, että mä olen usean vuoden ajan niin kaiken mahdollisen kirjallisuuden, mikä tulee mun eteeni, joka käsittelee jotain samantapaista niin mä olen selannut läpi vaan tietääkseni mistä se vyön solki mahdollisesti saattais olla kotoisin.”

¹³⁷ ”[...] tää on se aineisto, josta mä pystyn [...] saamaan jotakin tärkeätä irti niin [...] siihen aineistoon tutustuu lähemmin juuri siinä yhteydessä, kun kirjoittaa siitä aineistosta. Ja sitten, kun on saanut sen aineiston esittelyn valmiiksi niin usein silloin ne on ne kysymykset tulleet hyvin selkeästi [...] mieleen.”

materialet innehåller.”¹³⁸

Analys av materialet. När presentationen av materialet var slutförd, tog den egentliga analysen vid. Forskaren betonade att materialet är avgörande för framställningssättet.

”Självklart beror det på hur man bygger upp sin framställning. Det finns inte ett enda saliggörande riktigt sätt utan det är nog mycket beroende av materialet.”¹³⁹

Det är uppenbart att analys och tolkning inte betraktas som samma sak inom arkeologin. Hon jämförde dessa med varandra och konstaterade att tolkningarna innebär en vidareutveckling av analysresultaten som ger fakta.

”Vid tolkningen kan man redan fråga Varför? [...] Ofta kan någon basera behandlingen av någon fråga enbart på analys utan att han ställer sig de frågor som sedan tolkar dem, till exempel Vad har detta föremål använts till? och annat dylikt.”¹⁴⁰

Fakta berättar hur saken ligger till medan forskaren genom tolkningar frågar varför något är på ett visst sätt.

Sammanfattning. Mullvadens forskningsprocess (fig. 12) är ganska rätlinjig och systematisk. Trots detta kan den inte typologiseras som bi, emedan hennes forskningsprocess har en tämligen avvikande början. Hon betonade fältforskningens betydelse. Hon gjorde varken en bibliografisk inventering eller utarbetade en teoretisk referensram. Det var på fältet med spaden i handen hennes forskningsprocess startade. Utgrävningarna inleddes utan några som helst hypoteser eller ens frågeställningar. Mullvaden kan inte utgå från bestämda frågeställningar, därför att man inte på förhand kan veta vilka frågor det utgrävda materialet kan besvara. Därför utgår forskaren alltid från materialet och testar vilka frågor det möjligen kan besvara. Därefter fortsätter materialinsamlingen.

¹³⁸ ”Onks tää hieno mun ideani kenties semmonen, jonka joku toinen on jo julkaissut? [...] Ne kysymykset jotka tulee siinä vaiheessa esiin ne on tietenkin erilaisia kuin silloin kun [...] ... tätä kirjallisuutta käyttäen vaan tietääkseen mitä oma materiaali sisältää.”

¹³⁹ ”Tietenkin se riippuu siitä millä tavalla sitä rakentaa sen esityksensä. Ei ole olemassa yhtä ainoata oikeata tapaa [...] vaan kyllä se on hyvin paljon riippuvainen materiaalista.”

¹⁴⁰ ”Tulkinnassa jo voidaan kysyä, että mitä varten [...]. Monta kertaa joku voi jättää [...] jonkun asian käsittelemisen pelkän analyysin varaan eikä tehdä niitä kysymyksiä, jotka sitten tulkitsee sitä, esimerkiksi tään esineen käyttöä ja muuta tämmöstä.”

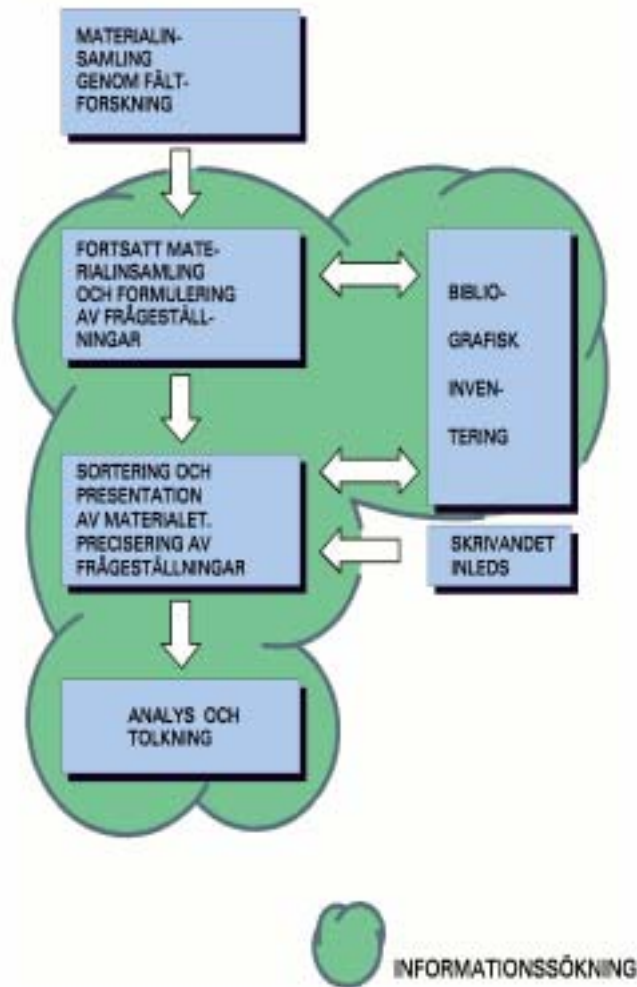

Fig. 12. Mullvaden. Traditionalistens forskningsprocess

Slutligen sorteras och presenteras materialet och frågeställningarna preciseras. I detta skede börjar forskaren också formulera forskningen i skrift. I det sista skedet analyseras materialet och analysresultaten tolkas. Denna forskares forskningsprocess representerar ett traditionellt sätt att forska inom arkeologin. Den stöder sig inte på teorier utan är starkt förankrad i sitt arkeologiska material, fornfynden. Mullvaden avviker från mätaren genom sin bristfälliga teorimedvetenhet. Hon konstruerar inte heller situationsmodeller i likhet med mätaren. Hennes grepp på det arkeologiska forskningsarbetet är tämligen traditionellt.

Mullvadens informationssökning startar från encyklopedier och handböcker och i dem söks på ämnesord. I likhet med för alla andra arkeologer är Nordic Archaeological Abstracts (NAA) ett viktigt bibliografiskt hjälpmedel. Kedjesökningen är ytterst betydelsefull. I synnerhet vid sökning av information om ett ämne, som är bekant från tidigare, praktiseras kedjesökning. Då är sökning i handböcker och bibliografier obehövt. Det kunde vara nog att leta fram en forskarkollegas litteraturförteckning eller att gå igenom nya doktorsavhandlingars litteraturförteckningar, som vanligtvis är mycket täckande. Kollegerna är också en viktig länk i informationssökningen om ett bekant ämne.

NAA var så central för hennes informationssökning att hon hade den i sitt privata bibliotek. Användningsmöjligheterna av den begränsades av att utgivningen av referatorganet var starkt försenad. Mullvaden sade sig också använda andra bibliografier men kunde inte nämna någon vid namn. Som redan nämnts startade forskaren informationssökningen från encyklopedier. Dem använde hon i biblioteket och i synnerhet en, Larousse Universelle, betraktade hon som särskilt användbar. Ämnesorden var välvalda och varje artikel avslutades med en litteraturförteckning. Forskaren var helt okunnig om sökningar i databaser och på CD-ROM.

4.3.6 Härmsångaren. Den textanalytiska forskningsprocessen

Härmsångaren företräds av en yngre och en äldre forskare i filosofi.

Utarbetar någon form av frågeställningar. När en forskare ställs inför filosofiska texter är de frågor filosofen har ställt i dem ofta för läsaren höljda i dunkel. Ej heller är forskaren alltid på det klara med vilket problem han själv skall lösa. Den äldre forskaren i filosofi menade att

”Det som kanske skiljer filosofi från alla andra vetenskaper är att ofta vet man int vad den där frågeställningen är som ... filosofer talar om eller man vet kanske int ens vad det problem är som man själv är ställd inför som filosof”. [16]

Detta beror på filosofins speciella karaktär:

”[...] filosofi [...] är en slags begreppsvetenskap [...] som när andra vetenskaper har ganska väldefinierade problem vad de undersöker så är filosofins problem kanske då till exempel kunskap eller budskapets

gränser eller kunskapens föremål eller språklig mening eller rationalitet eller tänkande för att nu säga några som jag har, som jag har sysslat med”. [16]

Centralt i filosofisk forskning är att försöka inringa ett problem och att bestämma problemets art. Likaså bör forskaren undersöka möjligheterna att lösa det. Problem kan vara resultat av begreppsförvirring eller en fråga kan vara ställd i fel sammanhang.

”[...] en stor del av filosofin är att man försöker fastställa att ett hurudant problem är det här? Är det något problem som man överhuvudtaget kan svara på eller är det här problemet ett sånt som går utöver vår fattningsförmåga. Och då är det kanske så att, att det är ställt på fel sätt. Många problem är såna att de uppstår bara därför att man har blandat ihop begrepp eller man ställer fel fråga i fel sammanhang. Och då går mycket av filosofin ut på att hitta det där rätta sammanhanget och återföra den där frågan till något sammanhang var den då kan bli besvarad.” [16]

Arbetsredskap för forskningsarbetet. Forskare inom filosofin påstår sig i allmänhet inte använda forskningsmetoder i egentlig mening. Deras hjälpmedel, arbetsredskap, är i regel logik och argumentationsanalys:

”[...] försöker man komma underfund med vad de här utgångspunkterna är vad än man undersöker. Om det är några teorier eller något filosofiskt system. Vad är utgångspunkten och vad är axiomen, också de som int är uttalade? Vad finns det för implicita antaganden? [...] De flesta filosofer framlägger något slags argument och man börjar med att analysera det där argumentet. Alltså hänger det här ihop eller inte.” [16]

Läsning av filosofiska texter och kommentarlitteratur. Forskaren läste de relevanta texterna och ställde frågorna mot texterna. Efter studiet av texterna vände sig den etablerade forskaren till kommentarlitteraturen som gav tolkningar av de aktuella texterna. Sedan uppställdes hypoteser om vilka tolkningar som var rimliga.

”[...] så sitter man då med en uppsjö av olika tolkningar av samma text och då gör man sen hypoteser om vilka tolkningar som är plausibla”. [16]

Efter att ha formulerat problemställningen började den yngre forskaren läsa de historiska texterna och litteraturen. För honom var det egna greppet på forskningsarbetet av största betydelse. Han filtrerade all ny kunskap genom sitt eget forskningsproblem.

”[...] det är viktigt att man har en sådan självständig infallsvinkel ur vilken man betraktar alla nya frågor för det finns oändligt med information och den kan man inte bara läsa slumpartat. Man är tvungen att ha en egen

synvinkel. Jag har ett starkt forskningsproblem genom vilket jag filtrerar all ny information.”¹⁴¹ [17]

Tolkning och analys. Den yngre forskaren analyserade sitt material jämsides med läsandet. Han läste mycket långsamt, begrundade det han läste och inte enbart det författaren skrev utan särskilt det han fick ut av texten med tanke på sitt eget problem:

”Jag följer inte alls med i skribentens frågeställning”.¹⁴² [17]

Analysen pågick i princip under hela forskningsprocessen. Den äldre forskaren gav en mera nyanserad bild av analyskedet. Hon återvände till texterna och jämförde texttolkningarna med dem för att granska om de gav stöd för tolkningarna. Mången gång är det så att det inte finns något rätt svar utan det finns olika möjligheter.

”Och sen beroende på ens intresse så väljer man då att försvara nån tolkning eller så lämnar man det då öppet. Det som man kanske försöker göra främst av allt är att man försöker få klarhet i vad det är de här ... vad en filosof ... vad har varit hans problem och hur har han försökt besvara det. Och man försöker få klarhet i vad det där svaret är på vad som följer av det.” [16]

Det är inte ovanligt i filosofisk forskning att man försöker klargöra vad en teori eller en tes går ut på, dvs. vad den betyder. När det gäller filosofihistoria är det viktigt att fastställa vilka frågor de äldre teorierna har försökt besvara, menade den äldre forskaren. Det är inte alltid självklart vilka de är och forskaren blir då tvungen att skaffa sig inblick i den tidens frågor och problematik, också vetenskapliga teorier. Vilken var sådan kunskap som alla var ense om och därför inte uttalades för att det som låg bakom den var självklart?

Filosofihistorikern menade att man inte kan se tolkningarna som ett separat skede i forskningsprocessen därför att varje gång forskaren analyserar en text har han någon tolkning utgående från vilken han analyserar. Tolkningarna kan vara flera och då blir det

¹⁴¹ ”[...] on tärkeä, että on [...] tällainen itsenäinen näkökulma, jonka kautta katsoo kaikkia uusia asioita koska muuten [...] informaatiota on loputtomasti että ei voi [...] lukea vaan satunnaisesti. On pakko olla joku [...] oma näkökulma. Mulla on [...] vahva tutkimusongelma, jonka kautta mä suodatan kaiken uuden tiedon.”

¹⁴² ”Mä en ollenkaan mene siihen kirjoittajan kysymyksenasetteluun mukaan”.

”[...] en ny analys att försöka bestämma vilken av de här som gör texten rättvisa eller som är den klaraste och på något vis ... Det är väl en sån där princip som man ... utgår ifrån att, att det finns nånting positivt, nånting värt att försvara i en teori hur befängd den än ser ut och så försöker man då se ... göra den bästa tolkningen som gör den möjligast sammanhängande.” [16]

Här är det inte frågan om tolkningar av analysresultat utan om den tolkning av texterna forskaren utgår ifrån vid analysen. Egentligen är det så att tolkningen kommer före analysen av texten. För att kunna analysera en text måste forskaren utgå från någon tolkning för att kunna sätta sig in i den problematik som texten behandlar. Materialet kan inte analyseras utan tolkning. Svårigheten är

”[...] ren om du försöker dela upp en text liksom i nån slags ... , försöker särskilja då vad som är grundläggande och vad som är, vad som är slutsats och så där har du ren nån ... du måst ju ren förstå den för då har du ren tolkat den på något vis. [...] Man går om och om igen samma process liksom på olika nivåer kanske.” [16]

En av spindlarna som inte själv forskade i filosofins historia och vars forskningsprocess inte kunde hänföras till den textanalytiska, betonade likaså tolkningens betydelse, när föremålet för forskningsarbetet är historiska filosofiska texter. Då är tolkningen och tolkningens metoder centrala. Han nämnde flera exempel på sådana metoder såsom hermeneutisk textkritik eller dekonstruktion, där man tror att det inte finns fasta betydelser utan flera motsägelsefulla betydelser. Dessutom behövs

”[...] lärdom som alla naturligtvis inte har, det vill säga något mitt emellan historiska texter och filosofiska texter och deras kontext. [...] om vi nu sysslar med ganska modern forskning på kognitionsvetenskapens område så har vi inte tid att forska i de lärda. Men den är väsentlig om man vill veta vad Platon avsåg. Vad var det frågan om?”¹⁴³ [29]

Då hade forskaren ingen annan möjlighet än att ty sig till dessa lärda, ”skolaarikot”, som är bevärdade i den tidens terminologi och tänkesätt. Det är väsentligt, när det gäller svåra filosofiska texter. Forskaren är tvungen att försöka förstå dem på sitt eget sätt och då gör han tolkningar.

¹⁴³ ”[...] skolaaraisuutta mitä kaikilla ei tietystikään ole, eli [...] vanhojen historiallisten tekstien ja filosofisten tekstien sen kontekstin sieltä välistä. [...] Jos me tehdään [...] aika modernia tutkimusta kognitiotieteen piiristä niin meillä ei ole aikaa skolaariseen tutkimukseen. Mutta se on olennaista jos halutaan sanoa mitä Platon tarkoitti. Mitä se oli?”

Skrivandet inleds. När den äldre forskaren var yngre och oerfaren gjorde hon en hel del anteckningar först på basen av vad hon hade läst, också från kommentarlitteratur. Sedan började hon efter hand att skriva. Numera började hon skriva samtidigt hon började läsa. Hon menade att det berodde på att

”[...] jag har ren läst ganska mycket, som jag [...] har glömt men sen när jag ... [...] börjar läsa så, [...] finns det nånstans och [...] så ... jag får genast nånting att säga om det så [...] jag börjar då skriva ganska genast och sen läser jag lite mer ...”. [16]

Hon kommenterade och tolkade texterna och litteraturen jämsides i takt med skrivandet. Den yngre forskaren började skriva möjligast tidigt och läste jämsides.

Sammanfattning. Den textanalytiska forskningsprocessen (fig. 13) återfanns endast bland forskare i filosofi. Typiskt för dem var att de studerar filosofiska texter, ofta historiska. Både en etablerad och en icke-etablerad forskares forskningsprocess hör till denna typ. En tredje, etablerad forskare framförde också sin syn på denna typ av forskningsprocess. Forskaren inleder forskningsarbetet med att inringa forskningsproblemet och med att bestämma dess karaktär. Detta gör han genom att formulera frågeställningar.

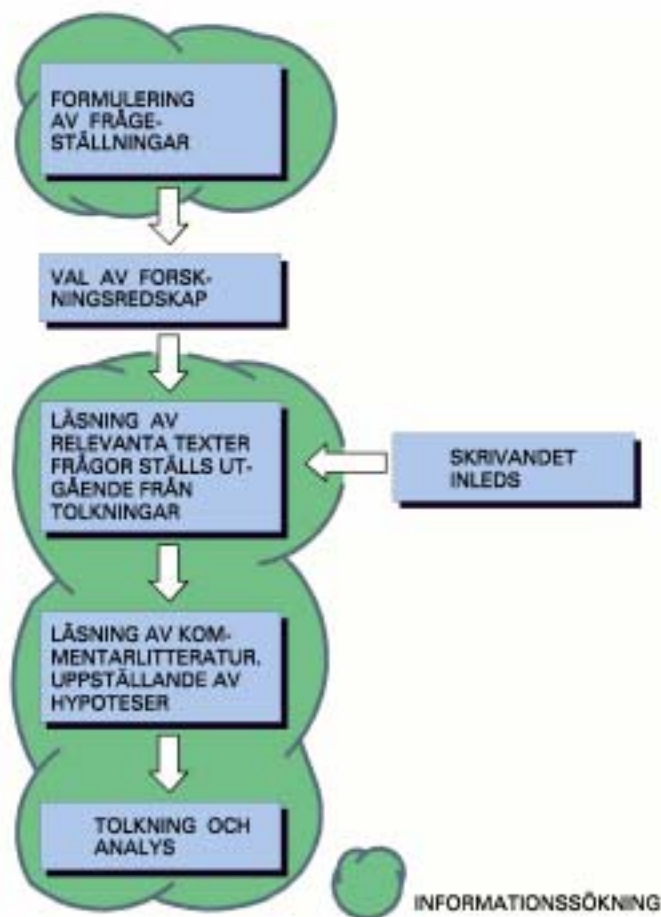

Fig. 13. Härmsångaren. Den textanalytiska forskningsprocessen

Därefter väljs arbetsredskapen och sedan kan studiet av de filosofiska texterna inledas. Frågorna ställs mot texterna och sedan vänder sig forskaren till kommentarlitteraturen för tolkningar av dem. Samtidigt inleds skrivandet av sammanhängande text. Därefter uppställs hypoteser om vilka texttolkningar som är plausibla.

Analysen föregås av tolkningar av texterna. Forskaren analyserar alltid en text utgående från någon tolkning. Denna typ av forskningsprocess är den enda av de sju i vilken tolkningar görs före analysen.

4.3.7 Spindeln. Problemlösarens forskningsprocess

Formulering av problemställning. Forskaren inleder forskningsarbetet med en idé, ett problem, som skall formuleras. Han kan t.ex. ifrågasätta en teoris riktighet eller påstå att en teori inte fungerar. Då finner han ut argument, som kan vara kontroversiella. Den etablerade forskaren uttryckte sig så här:

”[...] som exempel kan påvisas att en teori inte fungerar och man kan konstruera mycket komplicerade exempel med vilka man sedan försöker visa att något synsätt, någon teoribildning eller hypotes är felaktig”.¹⁴⁴
[22]

En annan äldre forskare ville särskilt betona vikten av detta skede i forskningsarbetet, som för honom innebar diskussion med antingen levande filosofer eller med den filosofiska litteraturen.

”[...] där gäller det att isolera problemet, att betrakta det från olika synvinklar och sedan isolera till exempel det som är väsentligt. Med andra ord att finna det väsentliga och den metod enligt vilken det görs är att söka olika synvinklar till samma fråga. Det må sedan vara fråga om diskussion med levande filosofer eller diskussion med litteraturen, för åtminstone jag vill tala om det att vi kan diskutera med den filosofiska litteraturen, med den gamla filosofiska litteraturen.”¹⁴⁵ [30]

Detta skede ansåg han vara det längsta, det mest arbetsdryga och besvärligaste skedet i forskningsprocessen.

Forskaren bestämde sig för en tematik, som preciserades. Han tog via forskningslitteraturen reda på vad som hade skrivits om den tidigare. Den begreppsliga helheten korrigerades. Problemen gestaltades och lokaliserades och han försökte hitta lösningarna. Filosofisk forskning har ofta påståtts vara problemlösning.

¹⁴⁴ ”[...] esimerkkinä voi osoittaa, että joku teoria ei pelaa ja voidaan konstruoida usein hyvinkin monimutkaisia [...] esimerkkejä, joilla sitten pyritään osoittamaan vääräksi joku näkemys [...] teorian muodostusta tai hypoteesin keksimistä”.

¹⁴⁵ ”[...] siinä on sen ongelman eristäminen, eli katsominen eri näkökulmista ja eristäminen esimerkiksi se, mikä on olennaista. [...] sen olennaisen ongelman löytäminen ja se menetelmä, jolla se tapahtuu on eri näkökulmien hakeminen siihen samaan asiaan. Oli ne sitten keskustelua elävien filosofien kanssa tai oli sitten keskustelua kirjallisuuden kanssa koska ainakin minä haluaisin puhua siitä, että me voidaan keskustella filosofisen kirjallisuuden kanssa, vanhan filosofisen kirjallisuuden kanssa.”

”[Det gäller att] korrigera den begreppsliga helheten, att gestalta eller lokalisera problemen och sedan att försöka hitta lösningar. Man har sagt att filosofin är problemlösning. Den utmynnar alltid i någon form av problemsituationer som man bör försöka reda ut [...].”¹⁴⁶ [29]

Den yngre forskaren berättade att han började arbetet med sin doktorsavhandling med att konstruera en ”mindmap”, som inringade hans problem. När han hade åstadkommit en figur, ur vilken de olika bitarnas relationer till varandra framgick, inledde han skrivandet från sidan ett på basen av figuren. Då märkte han vilka frågor han ytterligare måste besvara.

”Sedan ritade jag upp den del av bilden som ännu utgör en central figur och intill dess hade jag [...] inget skriftligt material. [...] Då när jag i den figuren kunde fånga hur dessa olika bitar förhåller sig till varandra så då började jag från sidan ett och skrev helt enligt den figuren.”¹⁴⁷ [8]

När han hade ritat sin ”mindmap” märkte han att han t.ex. måste svara på frågan: vilken är logikens och det logiskt-matematiska tänkesättets struktur? Vad baserar den sig på då han försökte förklara det materialistiskt baserat på naturalismen?

Detta skede, när problemet skall inringas och dess kärna skall sökas, är det viktigaste och mest litteraturintensiva i hela forskningsprocessen. Från litteraturen sökte forskaren infallsvinklar till problemet, synvinklar från vilka tänkare tidigare har studerat problemet.

”Det betyder att man i själva verket söker metoden ur litteraturen om hur människor sett på det problemet eller närstående problem. Att finns det något problem som någon kallat för något annat när det i själva verket är fråga om samma sak?”¹⁴⁸ [30]

En annan äldre forskare hade liknande tankegångar. Han använde mycket litteratur i början av

¹⁴⁶ ”Korjataan sitä käsitteellistä kokonaisuutta, hahmottaa tai paikallistaa niitä ongelmia ja sitten [...] koettaa löytää ratkaisuja. Filosofia on sanottukin että [...] se on ongelmanratkaisua. Se aina päätyy jonkinlaisiin ongelmatilanteisiin, jotka täytyy koettaa selvittää [...]”

¹⁴⁷ ”Sit mä piirsin sen osan kuvaa, joka siinä nyt on vieläkin keskeinen kuvio ja siihen mennessä mulla ei oikeastaan ollut [...] kirjallista materiaalia. [...] Silloin kun mä sain sen kiinnitettyä sen kuvioon ikäänkuin miten nää eri palaset suhtautuu toisiinsa niin silloin mä aloitin sivulta 1 ja rupesin kirjoittamaan ihan sen kuvan perusteella.”

¹⁴⁸ ”[...] itse asiassa haetaan kirjallisuus ... kirjallisuudesta haetaan tapoja miten ihmiset ovat katsoneet sitä ongelmaa tai lähellä olevaa ongelmaa. Että onko jokin asia, joka joku on nimennyt joksikin toiseksi niin onko itse asiassa kysymyksessä sama asia?”

forskningsprocessen och därefter mycket selektivt. I fortsättningen sökte han endast litteratur som behandlade en liknande problematik eller någon annan relevant aspekt på hans egna forskningsproblem. Han betraktade användningen av litteratur i den filosofiska forskningen som ytterst omfattande. Den svåraste uppgiften filosofiforskaren var ställd inför var att finna den rätta problemställningen, att ta reda på allt vad som har skrivits om den och sedan definiera den egna synvinkeln. När han hade gjort det, intog litteraturen en sekundär plats i forskningsarbetet och han läste mycket selektivt.

”[...] jag betonar att man i ganska hög grad slänger böckerna åt sidan i det skede då det egna arbetet är intensivare så att man kom fram till fräscha problemställningar och egen lösningar”.¹⁴⁹ [29]

Trots att litteraturanvändningen var störst i början när problemet skulle inringas och formuleras kunde forskningen leda in på nya spår och då uppstod det behov av att konsultera litteratur. En äldre forskare beskrev situationen sålunda:

”[...] men det kan uppstå en sådan plötslig ... som hans [forskarens] resonemang leder till några nya problem och sedan märker han att han får beröringspunkter till nya områden. Då måste han se i litteraturen och litet vad som har gjorts i den Det är fråga om en ganska komplicerad process och i den håller man på och bollar med saker fram och tillbaks.”¹⁵⁰ [22]

Det finns också sådan filosofisk forskning där ingen litteratur behövs, framhöll samma äldre forskare. Forskaren kunde basera sin forskning på vardagliga erfarenheter och finna ut exempel på basen av common sense.

”Om vi vill utreda några kunskapsteoretiska frågor om att hur man kan veta så då kan man konstruera några komplicerade exempel med avstamp i vardagliga erfarenheter. Om man vill utröna vad verksamhet är eller till exempel vulgär verksamhet så då kan man hitta på exempel från ens egen livserfarenhet.”¹⁵¹ [22]

¹⁴⁹ ”[...] korostan sitä, että aika paljon sit heitetään ne kirjat syrjään siinä vaiheessa, kun se oma työ on intensiivisempi jotta tulis [...] tuoreita kysymyksenasetteluja ja omia ratkaisuja.”

¹⁵⁰ ”[...] mutt sitä voi aina tulla semmonen yht’äkkinen ... johtaakin johonkin uusiin probleemoihin näin hänen tarkastelunsa ja sit hän huomaa, ett hän saa yhtymäkohtia joihinkin muihin alueisiin. Sit hänen pitää mennä katsomaan sitä kirjallisuutta vähän mitä siellä on tehty ja ... On aika semmonen monimutkainen prosessi ja siinä pyöritellään [...] edes takaisin näitä asioita.”

¹⁵¹ ”Jos me halutaan selvittää jotain tieto-opillisia kysymyksiä että miten voidaan tietää voidaan [...] vähän konstruoida jotain komplisoituja esimerkkejä arkipäivän kokemuksen pohjalta. Jos halutaan tietää mitä on toiminta, ja mitä on esimerkiksi vulgaarinen toiminta ja silloin voi yrittää keksiä esimerkkejä oman

Val av forskningsredskap. När problemet är inringat följer val av forskningsredskap med vilka problemet skall lösas. Man kan också säga, ifall problemet skall lösas. Mången gång inom filosofiforskningen kan man också nöja sig med, eller är t.o.m. tvungen att göra så, att man påvisar att här finns ett problem. Det här är ett begreppsligt problem, ett intellektuellt sett viktigt och intressant problem.

”Om vi vill lösa det så funderar vi om det finns eller kan finnas en lösning och vad som skulle vara kriteriet för lösningen. Vi väljer redskap och sedan skapar vi lösningar som är mera eller mindre ganska mekaniskt arbete än det där tidig ... om man här kan tala om mekaniskt arbete.”¹⁵²
[30]

Analys - syntes - tolkning. En av forskarna ställde sig först tveksam till användningen av termen analys om ett av skedena i forskningsprocessen men böjde sig vid närmare eftertanke för den. Han påpekade dock att det lika gärna kan vara frågan om syntes. Enligt hans resonemang kunde analysen vara frågan om

”[...] analys av tankar som andra presenterat eller så kan det vara analys av problemet eller forskaren. Så kan det också vara syntes [...]”¹⁵³ [22]

Ofta tror en lekman att en filosof konstruerar stora system, heltäckande synsätt om olika frågor. Jämfört med syntes ansåg han ändå analysen vara mera central. Det väsentliga var att man finner

”[...] nya idéer och nya synsätt som man utvecklar och argumenterar för. Analys behövs alltid men, men sedan något annat.”¹⁵⁴ [22]

Detta något kunde inte vara tolkning utan kreativitet och argumentation. Enligt honom tolkade inte filosofen sina egna resultat men nog andra forskares.

Skrivandet inleds. Tidpunkten för när skrivandet inleds förefaller vara en personlig fråga för

elämän kokemuksiensa pohjalta.”

¹⁵² ”Jos me haluamme sen ratkaista mietimme että onko, löytyykö ratkaisu ja mikä olisi sen ratkaisun kriteeri. Me valitsemme nyt työkalut ja sitten me teemme ratkaisuja, joka on enemmän tai vähemmän aika paljon mekaanisempaa työtä kuin tuo aikai... jos nyt mekaanisesta työstä voidaan puhua

¹⁵³ ”[...] muiden esittämien ajatusten analyysia tai sit se voi olla sen ongelman analyysia tai tutkijan. Sit se voi olla myöskin synteisiä [...]”

¹⁵⁴ ”[...] uusia ideoita, uusia näkemyksiä, joita kehittää ja, joiden puolesta argumentoi. [...] Siinä on jotain muuta vielä kuin pelkkä analyysi. Analyysia aina tarvitaan mutta [...] jotakin muuta sitten.”

spindel. Vissa människor tänker genom att skriva, menade den etablerade forskaren, och sålunda inleder vissa forskare skrivandet tidigt, kanske redan när idén har fötts, och andra först när forskningsresultaten och lösningarna på problemen föreligger.

”Men om man tänker att man gör systematiskt arbete [...] så är det väl i stort sett i det mittersta skedet. [...] Vidlyftigare undersökningar föds bitvis då de nedskrivs under olika skeden under en mycket lång tid. De testas liksom i diskussioner vid olika seminarier och vid många tillfällen skrivna på olika sätt. [...] Jag tycker att det är ganska mycket beroende på person.”¹⁵⁵ [30]

En annan äldre forskare ansåg att för filosofer i gemen innebär överförandet av forskningen i skrift stora svårigheter. För egen del ansåg han skrivandet vara en pågående process. Till det mest väsentliga inom filosofin hör att kunna formulera sina tankegångar, problem och slutsatser och det kan man inte göra genom att tänka utan man måste se sina formuleringar. Detta är en grundval inom en abstrakt vetenskap som filosofin. Med sina studeranden använde han ofta ett rapporteringsförfarande i kortfattad form:

”[...] att det skulle göras som arbete med A4:or, sådana referatsidor, som sedan diskuteras. Ett annat sätt är att skriva korta artiklar om dem. Men det skulle jag nog inte riktigt rekommendera att man skriver långa rapporter utan att man hela tiden skriver korta rapporter och försöker klart koncentrera de centrala teserna.”¹⁵⁶ [29]

En annan äldre forskare började skriva, när han hade en uppfattning om målsättningarna med forskningsarbetet och vilka de vetenskapliga resultaten skulle bli:

”Man borde göra forskningsarbetet så där allmänt taget helt innan man börjar skriva den slutliga eller nästan slutliga texten [...]. Det kan vara frågan om nya argument eller några nya idéer. Dem måste man sedan utveckla tillräckligt innan man kan tala om vad denna slutliga är ... [...]. Jag skriver otroligt många versioner av varje artikel. Där ska det ena och

¹⁵⁵ ”Mutta jos ajatellaan, että tehdään systemaattista työtä [...] niin kai se on sit keskivaiheessa suurin piirtein. [...] Laajemmat tutkimukset ne syntyvät paloittain, jolloin ne kirjoitetaan eri aikaisina hyvinkin pitkän ajan kuluessa. Niitä testataan ikäänkuin keskustelulla erilaisissa seminaareissa ja hyvin useissa tilanteissa eri tavalla kirjoitettuina. [...] Minusta se on aika paljon henkilökohtaista.”

¹⁵⁶ ”[...] ett ne tehtäis työskentelyä [...] A4-sina, [...] tiivistelmäsiivuna, joista keskustellaan. Sitten toinen on kirjoittaa lyhyitä artikkeleita niistä. Mutt sitä mä en kyllä niin kauheesti suosita että [...] tekee hirveän pitkiä raportteja vaan kirjoitetaan koko ajan tällaista lyhyttä raporttia ja koetetaan tiivistää ne keskeiset teesit selkeästi.”

det andra.”¹⁵⁷ [22]

Den yngre forskaren arbetade med sin problemlösning utgående från den ”mindmap” som ovan beskrivits (se s. 143).

Sammanfattning. Problemlösarens forskningsprocess förekom endast hos forskare i filosofi. Den är således bunden till en viss disciplin liksom den föregående. Filosofin kan därmed sägas avvika från de övriga i denna undersökning studerade disciplinerna vad gäller forskningsprocessen. Fyra forskare i filosofi följde i sitt forskningsarbete problemlösarens forskningsprocess. Av dessa var tre etablerade forskare och en icke-etablerad. Problemlösarens forskningsprocess visualiseras i fig. 14. Problemlösning har ofta ansetts vara kännetecknande för filosofisk forskning. Forskningsprocessen inleds med formulering av problemställningen. Detta skede är vanligtvis det längsta och mest arbetsdryga i processen. Det är också mycket litteraturintensivt. I följande skede, då problemet har inringats och preciserats, följer val av forskningsredskap, dvs. hur skall problemet lösas?

¹⁵⁷

”Pitäis sitä tutkimusta, noin yleisesti ottaen tätä tutkimustyötä tehdä ihan ennenkuin rupee sitä lopullista versiota tai semmosta, mikä on lähes [...] lopullista tekstiä [...] niin kirjoittamaan [...]. Ne voi olla jotain uusia argumentteja ja, tai jotain uusia ideoita. Niitä pitää nyt kehitellä sitten tarpeeksi siinä ennenkuin voi lähteä kertomaan, mikä on tää lopullinen ... [...]. Mä kirjoitan hyvin monta versiota jokaisesta artikkelista. Siinä tapahtuu kaikenlaista.”

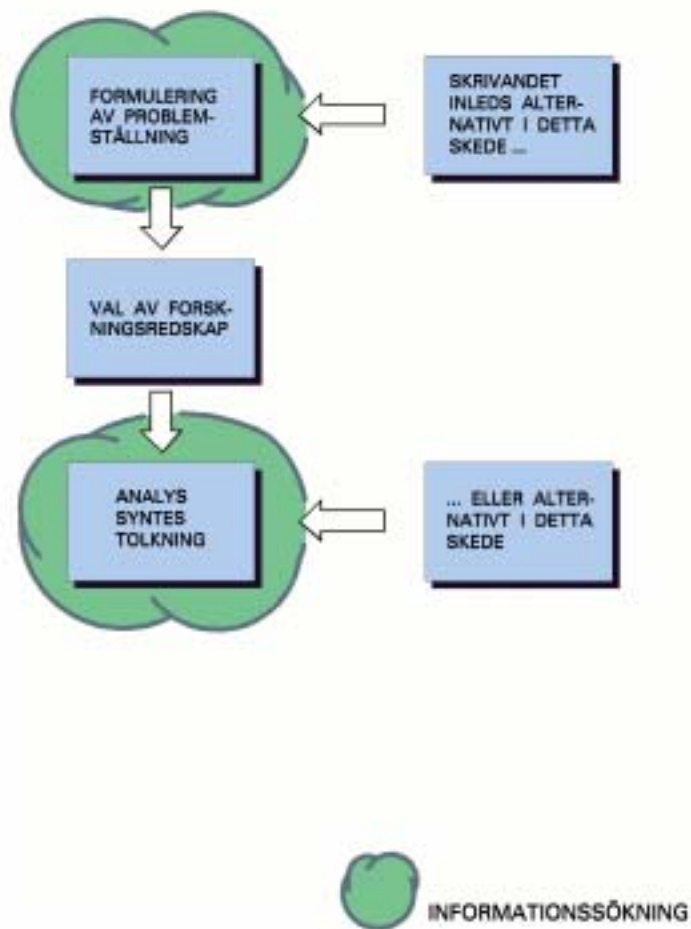

Fig. 14. Spindeln. Problemlösarens forskningsprocess

Därefter kommer analysen som lika väl kunde innebära syntes. Filosofiforskaren tolkar inte sina egna analysresultat men väl andra forskares. I det sista skedet i forskningsprocessen, då forskaren har löst problemet, eller inringat och påvisat att här föreligger ett problem, formulerar han forskningen i skrift. Skrivandet kan också inledas redan i det första skedet, då problemställningen formuleras.

Jämfört med den textanalytiska forskningsprocessen, där forskaren är beroende av filosofiska texter, ofta historiska, nöjde sig spindeln i regel med enbart litteratur. Forskningsmaterialet kan anses utgöra den stora skiljelinjen mellan dessa två forskningsprocesser.

5. Humanistiska informationssökartyper

Den empiriska undersökningen

Vid planeringen av detta forskningsarbete övervägde jag att undersöka informationssökningsprocessen enligt Kuhlthaus modell (Kuhlthau 1993, 41-51). Den hade emellertid förutsatt en longitudinell undersökning, dvs. en studie av förloppet av ett specifikt forskningsarbete av varje forskare i urvalet från början till slutet av forskningsprocessen och informationssökningen i samband med denna. Detta angreppssätt övergavs på grund av att undersökningens materialinsamling skulle bli tidsmässigt utdragen och synnerligen arbetsdryg med intervjuer i olika skeden av processen, dagböcker och eventuellt även deltagande observation. I stället gick jag in för att låta forskarna berätta om hur de i allmänhet sökte information för sin forskning och på basen av deras berättelser typologisera dem som informationssökare.

I ett tidigt skede av forskningsarbetet blev det uppenbart att forskningsprocessen inte kongruerade med informationssökningen, dvs. de forskare som tillhörde en och samma typ av forskningsprocess uppvisade inte ett liknande informationssökningsbeteende. Det blev nödvändigt att utveckla en uppsättning kriterier som definierade informationssökartyper. Av de 15 kriterierna utsågs en kärna bestående av sex kriterier som alla forskare i en typ måste uppfylla. Om kravet hade varit att alla 15 kriterier skulle uppfyllas, hade spridningen blivit alltför stor och antalet typer förmodligen alltför många.

5.1 De kriterier som definierar informationssökartyperna

I detta kapitel behandlas de informationssökartyper bland de humanistiska forskarna som utkristalliserade sig ur intervjumaterialet samt kriterierna för deras definiering med motiveringar. Med en informationssökartyp menas i detta forskningsarbete en grupp forskare, eller i vissa fall en enskild forskare, som har sådana kännetecken vad gäller

informationssökning och -anskaffning, att den kan särskiljas från andra. Ingen typ, som har flera än en medlem, förekommer i renodlad form men en forskare skall uppfylla vissa bestämda kriterier för att kunna höra till typen ifråga. I kapitlen 5.3 och 5.8 behandlas de inbördes relationerna mellan forskningsprocesstyperna och informationssökartyperna. På sidan 240 presenteras i tabell 2 relationerna mellan forskningsprocesstyperna och informationssökartyperna.

Informationssökartyperna har tilldelats metaforiska namn¹⁵⁸, som tar fasta på något säreget hos typen. Detta har gjorts på samma sätt som vid benämningen av forskningsprocesstyperna. Metaforen framhäver det mest centrala draget och beskriver således inte alla drag hos typen. Sådana metaforer skulle vara ytterst svåra att finna. Betydelsen av en metafor är att förstå och uppleva något genom formen av någonting annat. Här är det på sin plats att återkalla i minnet betydelserna av Lakoffs begrepp, "target-domain" och "source-domain". Någonting konkret och bekant från vardagslivet, t.ex. snokaren, gör ett abstrakt och svårligen definierbart område, exempelvis informationssökartypen, förståeligt. Snokaren representerar "source domain" och informationssökartypen "target domain" (jfr Lakoff 1993, 206-07).

Fem informationssökartyper kunde särskiljas. Dessa är snokaren, den självsäkra samlaren, finsmakaren, hagelskytten och elitisten. Sju forskare tillhör typen snokaren, tio typen den självsäkra samlaren samt fem typen finsmakaren. En forskare, igen svärmaren, faller utanför och bildar även i informationssökningsavseende en egen typ, hagelskytten. En annan forskare, en spindel, är också den enda representanten för sin informationssökartyp, nämligen elitisten.

Snokaren har fått sitt namn därför att han är mån om att finna så mycket relevant information som möjligt. Verbet att snoka har i det svenska språket något olika betydelser och det är skäl att här nämna dem. Att snoka kan betyda att leta i smyg, rota, spionera, söka och genomsöka. Det är i betydelsen genomsöka ordet snoka används här. De genomsöker terrängen, flera av dem ganska systematiskt, för att hitta den forskningsinformation och det källmaterial de behöver. De ger dessutom intryck av att ha näsa, intuition för var dessa kan finnas.

¹⁵⁸ Jfr ss. 31-33 för en framställning av metaforens karaktär och funktion.

Följande typ har gemensamma drag med Judith Palmers ”confident collectors” och bär därför namnet *den självsäkra samlaren*. Typiskt för denna är att de har övergett reguljära informationssökningsvanor men ändå övertygade om att de har tillgång till all nödvändig och väsentlig information tack vare de olika aktiviteter de ägnar sig åt. De flesta är informationsmedvetna och använder sig regelbundet av möjligheten till datorbaserade sökningar. Kännetecknande för dessa forskare är dessutom att de anser dissertationer vara en viktig informationskälla samt att de håller sig med omfattande, ofta på ett komplext sätt ordnade kopiesamlingar. De är självsäkra och förlitar sig inte på andra. (Palmer 1991a, 120-121) I mitt forskningsmaterial uppvisar den självsäkra samlaren inte helt samma kännetecken som i Palmers. De har inte särskilt framhävt dissertationerna som en betydande informationskälla. Ej heller håller de sig med omfattande kopiesamlingar. De söker inte aktivt i databaser. Endast tre av tio hade gjort datorbaserade sökningar. Men i övrigt sammanfaller kännetecknen med Palmers ”confident collectors”.

Finsmakaren har fått sitt namn av en av forskarna, som hör till denna informationssökartyp. Han sade sig ha utvecklat ett vetenskapligt smaksinne (jfr s. 214), vilket gjorde att han besatt förmågan att avgöra publikationers vederhäftighet och att hitta referenserna till dem. Det var inte väsentligt att få tag i all relevant information utan att kunna finna det vederhäftiga och väsentliga, de bästa bitarna. Kvalitet är viktigare än mängden. Finsmakaren förser sig med endast de bästa bitarna och i små, noga komponerade portioner. Ett annat typiskt drag är de mer eller mindre regelbundna datorbaserade sökningarna han gör. Ett par av forskarna, som hör till typen, anlitar t.o.m. bibliotekarien eller informatikern för att göra manuella och datorbaserade sökningar åt sig.

Hagelskytten är en yngre konsthistoriker och vad gäller typ av forskningsprocess representerar hon svärmaren. Forskaren har som informationssökare fått sitt namn av sitt rätt så osystematiska sätt att göra informationssökningar på CD-ROM skivor. Hon gjorde helst breda sökningar. Sökordet skulle innehålla många hagel, som möjliggjorde en vid spridning. Varje sökning syftade till genomkamning av ett stort fält. Hon eftersträvade många träffar, en lång referenslista. Forskaren uppvisade också en systematisk sida. Hon kunde i vissa fall utgå från UDK-tabellerna och fortsätta sökningen i bibliotekets systematiska katalog.

Elitisten representeras av en enda forskare. Han är en etablerad forskare i filosofi och tillhör forskningsprocesstypen spindeln. Han hörde till den absoluta internationella eliten på sitt forskningsområde. Han kan därför utan tvekan anses vara en toppforskare. Hans informationssökningsstil har flera gemensamma drag med Judith Palmers ”lone, wide rangers” såsom att arbeta i ensamhet och att förlita sig på sina egna kunskaper och sin erfarenhet. Hans arbetsmiljö är hemmet, vilket däremot inte var fallet med Palmers ”lone, wide rangers” (Palmer 1991a, 118-120). I hemlandet är han en ensam forskare utan kolleger men till kolleger i utlandet har han ymniga kontakter. Han är en ensam elitforskare på sitt område.

Informationssökartyperna har definierats enligt 15 kriterier, vilka baserar sig på analys av intervjumaterialet, intervjuguiden och på tidigare forskning om humanistiska forskares informationssökning (jfr bl.a. Brittain 1984, Broadbent 1986, Broadus 1989, Case 1986, Case 1991, Chu 1992, Corkill & Mann 1978, 1981, Ellis 1993, Grover & Hale 1988, Guest 1987, Hopkins 1990, Pandit 1992, Perman 1968, Popkin 1990, Soper 1976, Stone 1982, 1983, 1985). Tidigare forskningsresultat har inverkat i betydande grad på valet av kriterier, som bestämmer informationssökartyperna och beskriver humanistiska forskares informationssökning. En stor inspirationskälla för hela mitt forskningsarbete har Corkills och Manns forskning varit. Deras arbete har haft en betydande inverkan på valet av kriterier (jfr Corkill & Mann 1978).

Jag kommer här att ta upp några av deras resultat som har bidragit till att kriterierna hittades. Dessa pekade, i motsats till resultat från tidigare undersökningar, på den relativa vikten av monografier och tidskrifter (ibid., 55). Vissa humanistiska vetenskaper indikerades vara mera monografberoende än andra. Monografiers och tidskrifters vikt kan därför motiveras som ett åtskiljande kriterium. Deras resultat angående användningen av bibliografier, abstrakt- och indexpublikationer (ibid.) var, emellertid, magra och av den orsaken inte vederhäftiga. Få forskare hade besvarat deras frågor om bibliografiska hjälpmedel. Det var av den anledningen förelegat skäl att undersöka saken på nytt. I Corkills och Manns forskningsresultat kunde man skönja de första tecknen på en förändring vad gällde den informella informationens, dvs. forskarkollegernas betydelse för humanistiska forskare (ibid., 56). Dittills hade man hävdats det motsatta. Chu har i ett senare forskningsarbete även lyft fram den informella informationens

betydelse och hävdar att den är lika central som information erhållen via formella informationskanaler (Chu 1992, 185). Den informella informationens betydelse framträdde därför som ett naturligt åtskiljande kriterium.

Resultaten från den nordiska undersökningen har av naturliga skäl varit grundläggande för utformningen av intervjuguiden för föreliggande forskningsarbete samt för valet av kriterier för informationssökartyperna. Den nordiska undersökningen, som var av explorativ karaktär, genomfördes som en intervjuundersökning med temaintervjuer i alla fem nordiska länder. Intervjuguiden var resultatet av diskussioner på ett seminarium, där alla fem intervjuare och två rådgivare deltog. Den finländska intervjuaren fungerade som projektledare och ansvarig för analysarbetet med påföljande rapportskrivande. Den ena rådgivaren fungerade som sakkunnig vad gällde de humanistiska vetenskapernas kunskapsbas och den andra beträffande samhällsvetenskaplig forskningsmetodik. (Lönnqvist 1988, 29-30)

Intervjuguiden till den nordiska undersökningen hade en öppen karaktär och var utformad så att den tjänade som en håv, vars syfte var att fånga in det som var relevant gällande humanistiska forskares informationssökning och gallra bort det irrelevanta. I intervjuguiden ville man t.ex. utröna om forskaren kontaktade bibliotekarien, när han sökte uppgifter om s.k. grå litteratur såsom preprints, opublicerade konferensföredrag, stencilerade rapporter och konferenspublikationer (ibid., bil. 2). Resultaten visade att forskaren vände sig till det informella kontaktnätet för uppgifter och anskaffning av denna typ av material. Här hade således kontaktnätet en viktig funktion (ibid., 106). Bibliotekarien, det irrelevanta, föll igenom håvens maskor och ersattes av forskarkollegerna.

Ett centralt tema i intervjuguiden var hur forskaren utnyttjade bibliotek för att söka information om ett givet ämne. Den föreslog användning av olika typer av bibliografier, index- och abstraktpublikationer samt databaser. Dessutom frågades om forskaren gav bibliotekarien resp. informatikern i uppdrag att göra ämnessökningar för sin räkning. (Ibid., bil. 2) Man kan med fog hävda att större delen av de bibliografiska hjälpmedlen, inkl. databaserna, föll genom håvens maskor. Detsamma gjorde bibliotekarien, som inte befanns ha någon funktion i forskarens ämnessökning. Den visade sig innebära sökning på redan kända forskares namn

eller på behandlad person i ett begränsat antal bibliografier och abstraktorgan. (Ibid., 124-125)

Ytterligare har författarens egna erfarenheter från informationssökning i historia och religionsvetenskap bidragit till valet av kriterier. Dessa har pekat på kedjesökningens uppenbara fördelar och klena sökresultat i bibliografiska hjälpmedel.

Kriterierna har indelats i tre grupper: *olika sätt att söka information, typer av informationskanaler* och *typer av informationskällor*. Gruppen olika sätt att söka information omfattar ämnessökning, kedjesökning, konsultation och informationssökningens kontinuitet. Typer av informationskanaler inbegriper sökning i bibliografiska hjälpmedel och databaser, biblioteksorienterad informationssökning inkl. avståndets betydelse, bokhandelssituationen, informationssökning i arkiv och muséer och forskarkollegernas betydelse för informationssökningen, dvs. det informella kontaktnätets inflytande. Den tredje gruppen, typen av informationskällor, omfattar olika typer av material, utöver arkiv- och museimaterial, som är aktuella för detta urval av forskare såsom monografier, tidskrifter, bildmaterial, utställningskataloger och dagstidningar.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning, att söka information om ett ämne, är ytterst allmänt inom de s.k. hårda vetenskaperna, dvs. naturvetenskaperna, teknik och medicin. Denna typ av sökning har, emellertid, traditionellt sett inte ansetts vara ägnad för humanistiska forskare. Den främsta orsaken har varit de humanistiska vetenskapernas diffusa och mångtydiga terminologi, som försvårar användningen av ämnesord i informationssökningen samt uppbyggnaden av ämnesordslistor, tesauri och klassifikationssystem (jfr bl.a. Wiberley 1983, 420; Lönnqvist 1982, 129-131). Den nordiska undersökningen gav vid handen att forskarna hellre sökte på personnamn än på ämnesord. De behövde inte utgå från ett nolläge utan kände till en eller flera forskare som forskade i det aktuella ämnet. Ett personnamn, ett forskarnamn, kan då uppfattas som ett ämnesord. Att man bara hade ett ämne man sökte information om var ett främmande utgångsläge. (Lönnqvist 1988, 63-64) Av dessa orsaker har det varit motiverat att även i detta forskningsarbete undersöka forskarnas attityder till ämnessökning och ämnesord samt om de överhuvudtaget gjorde ämnessökningar och i så fall på vilket sätt och utnyttjande hurudana informationskällor.

Resultaten från den nordiska undersökningen visade också att de humanistiska forskarna använde sig frekvent av kedjesökning (ibid., 64). Seldén antyder att forskarna använder sig av bl.a. kedjesökning för att ha litteraturen under kontroll på sitt huvudområde (Seldén 1999, 78). Denna typ av sökning är ju inte på något sätt utmärkande för humanistiska forskares informationssökning utan förekommer allmänt bland forskare inom alla vetenskaper. Syftet i detta forskningsarbete har varit att ta reda på hur pass utbredd kedjesökningen är bland humanister och orsakerna till varför forskarna tyr sig till denna sökmetod. Vad ger kedjesökningen som inte de bibliografiska hjälpmedlen ger?

Det är också bekant från tidigare forskning att forskarna är obenägna att överlåta informationssökningsuppgifter till bibliotekspersonalen och att de utnyttjar den i huvudsak för konsultation gällande lokalisering av litteratur och annat material. Det finns en uppsjö av undersökningar som pekar på detta (jfr bl.a. Lönnqvist 1988, 80-82; Hopkins 1988, 257; Wiberley 1991, 18). Informationssökningen uppfattas som en väsentlig del av forskningsprocessen. Möjligheterna till slumpmässiga upptäckter betraktas som värdefull. Robert Grover och Martha Hale anser, däremot, att orsaken till detta är bibliotekariernas och informatikernas bristande kunskaper om forskningsprocessen. I USA saknar största delen av medlemmarna i dessa två yrkesgrupper forskarutbildning. Han hävdar att en disciplin eller ett yrkes paradigmatiska struktur är fundamental för förståelsen av forskningsprocessen, dvs. skapandet av ny kunskap. Bibliotekarien måste kunna identifiera de ledande paradigmen inom en disciplin och relatera dem till de forskare och deras forskningsarbete, som de betjänar. (Grover & Hale 1988, 10-11). I de nordiska länderna har bibliotekarierna och informatikerna i regel akademisk slutexamen och många dessutom forskarutbildning. Trots det utnyttjas bibliotekspersonalens expertis nästan uteslutande för lokalisering av litteratur och i bibliotek förekommande källmaterial. Avsikten är att granska orsakerna till denna omständighet.

Informationssökningens kontinuitet har undersökts för att få en uppfattning om informationssökningens tidsmässiga omfattning. Det bakomliggande antagandet har varit att informationssökningen för en humanistisk forskare är mer eller mindre kontinuerlig. Forskningsarbetet är inte så klart avgränsat utan ett arbete emanerar från ett tidigare arbete, dvs. ett tidigare arbete ger impulser till senare arbeten. Tidigare forskningsresultat antyder att

forskaren oavbrutet fyller på sin "kunskapsväska" (se s. 53), som han sedan bär med sig hela sitt forskarliv. Avsikten har varit att undersöka om metaforen gäller också detta intervjumaterial. Metaforen har erhållit positiv bedömning av Seldén i hans doktorsavhandling som behandlar företagsekonomers informationssökning. Alla var doktorander. Han menar att den "[...] måste anses som fruktbar" (Seldén 1999, 55-56). Metaforen har också applicerats på kliniskt verksamma psykologers informationssökningsbeteende och befunnits användbar (Block & Lagberg 1998, 29-30, 55).

Typer av informationskanaler. Forskarnas bibliografiska medvetenhet och användning av bibliografier, referatorgan, handböcker och encyklopedier i tryckt version har undersökts för att ta reda på om situationen har förändrats sedan den nordiska undersökningen utfördes. Den påvisade rent allmänt sett en låg bibliografisk medvetenhet hos forskarna och att bibliografiernas roll ofta var att fungera som kontrollredskap för att försäkra sig om att ingen väsentlig litteratur hade förbisetts. (Lönnqvist 1988, 125) Samma resultat har rapporterats från studiet av en mindre, interdisciplinär seminariegrupps informationssökningsvanor i samband med ett ett år långt seminarium i humanistiska vetenskaper. De 11 medlemmarna representerade bl.a. engelsk filologi, historia, konsthistoria och filosofi. (Wiberley & Jones 1989, 640-41)

Det av British Library finansierade omfattande projektet Humanities Information Research Programme gav varierande och endast sporadiska kommentarer om användningen av bibliografiska hjälpmedel, vilket har försvårat möjligheterna att bilda sig en klar uppfattning vilken roll de spelade i informationssökningen (jfr Corkill & Mann 1978, 56). Resultaten från Richard Hopkins undersökning, igen, visade med något förvånande tydlighet att de bibliografiska hjälpmedlen spelade den viktigaste rollen när det gällde att söka och identifiera primära källor och sekundärlitteratur. Forskarnas bibliografiska medvetenhet varierade emellertid. (Hopkins 1988, 258) Liksom Vondran (1976, 159-161) och Stieg (1981, 555-556) kunde Hopkins konstatera att abstraktorgan inte är väsentliga bibliografiska hjälpmedel för humanistiska forskare. Hopkins fann också att Dissertation Abstracts och Arts & Humanities Citation Index användes i liten utsträckning av forskarna. (Hopkins 1988, 259)

I ett något nyare forskningsarbete, som gäller litteraturforskarens forskningsprocesser och informationssökning, hävdas att de formella informationskanalerna har fått stark konkurrens av de informella informationskanalerna (Chu 1992, 185). En relativt allmän uppfattning har varit rådande om att humanistiska forskare skulle vara flitiga användare av olika slag av bibliografiska hjälpmedel. Men det förefaller som om situationen håller på att förändras. (Jfr ibid., 190) Den viktigaste orsaken till detta kan antas vara den informella kommunikationens nya former och växande betydelse för informationssökningen även för de humanistiska forskarna. Man kan skönja ett livligare deltagande i konferenser och seminarier i hemlandet och i utlandet under det senaste årtiondet. De informella kontakterna till forskarkollegerna borde rimligtvis också ha underlättats av bruket av telefax och elektronisk post samt deltagande i diskussioner i elektroniska konferenssystem. De två senare möjligheterna existerade redan vid materialinsamlingen för denna undersökning 1992-93 även om de inte var utvecklade. Vid den tiden kommunicerade forskarna via Bibnet och Internet, som inte på långt när hade samma utformning som Internet idag.

Informationsåtervinning kan antas vara ett kriterium, som åtskiljer informationssökartyper, emedan de inte ännu åren 1992-1993 kunde anses höra till de informationssökningsmetoder som humanistiska forskare använder ofta. Den nordiska undersökningens resultat visade att vissa forskare endast sporadiskt varit engagerade i informationsåtervinning (Lönnqvist 1988, 77-78). Men man bör beakta att de humanistiska databaserna då var få och att de nationella datoriserade bibliotekssystemen ännu låg i sin linda. Av dessa var det svenska LIBRIS då det mest omfattande och utvecklade av alla i de nordiska länderna. Men man kunde förvänta sig att sökningar i databaser skulle göras av humanistiska forskare i en större utsträckning åren 1992-1993 än tidigare av den anledningen att de personliga datorerna gjorde sin inmarsch i de finländska universiteten i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet. Steget till att söka i databaser kan då inte synas vara oöverkomligt stort. Men tidigare forskningsresultat pekar i den riktningen att det inte skulle finnas något samband mellan användningen av nya datateknologiska vinningar i forskningsarbetet och för informationsåtervinning. Generellt förhöll sig forskarna övervägande positivt till användningen av PC:n och annan ny teknik i forskningsarbetet men inställningen till informationsåtervinning var negativ. (Ibid., 126-127)

Eftersom de humanistiska forskarna har ansetts vara de mest bokberoende forskarna av alla forskare och biblioteken nästan av hävd har ansetts vara humanisternas laboratorium (jfr Corkill & Mann 1978, 2; Fabian 1986, 85; Weintraub 1980, 25), är det skäl att närmare granska deras biblioteksorienterade informationsökning och användning av olika bibliotekstyper. Institutionsbiblioteket, universitetsbiblioteket och specialbiblioteken är i detta forskningsarbete föremål för särskilt intresse. Den nordiska undersökningen påvisade klart att institutionsbiblioteken var alldeles fundamentala för forskarnas informationsförsörjning på grund av deras fysiska närhet till forskarna. Specialbiblioteken var också uppskattade och forskarna var beredda att resa långt för att få tillgång till ett specialbiblioteksamlingar. Universitetsbibliotek och andra multidisciplinära forskningsbibliotek uppskattades inte i lika hög grad av forskarna. Anmärkningsvärt var att forskarna i språkvetenskap uppvisade ett klart svagare biblioteksberoende än forskare inom övriga discipliner. (Lönnqvist 1988, 123-124; Corkill & Mann 1978, 55). Avståndets betydelse till informationskällan har också undersökts, emedan det kan utgöra ett hinder i informationsökningen, vilket tydligt framkom i den nordiska undersökningen (Lönnqvist 1988, 124).

Det är ytterligare motiverat att av en annan orsak undersöka institutionsbibliotekens vikt för forskarna. Institutionsbibliotek har slagits samman med varandra och bildat fakultetsbibliotek i tron att servicen skulle effektiveras. Redan på 1980-talet erhöll man erfarenheter av sådana sammanslagningar i Sverige som inte var så positiva (ibid., 123-124). Planer på sammanslagning av institutionsbibliotek förekommer trots det fortfarande bland biblioteksadministratörer. Det nya Humanistiska fakultetsbiblioteket vid Åbo Akademi planeras i framtiden etableras i fastigheten Arken. Dit flyttar då alla humanistiska institutioner, förutom musikvetenskapen, och alla dessa institutioners bibliotek kommer att sammanslås och bilda det Humanistiska fakultetsbiblioteket. (Erlin 2001, 6-7)

För vissa forskare, i detta intervjumaterial konsthistoriker och arkeologer, tillhandahåller arkiv och muséer väsentligt källmaterial och det är därför av vikt att undersöka hur forskarna kommer till rätta med dem och hittar sina källor där. Forskarnas privata inköp av litteratur som komplement till bibliotekssamlingarna och deras uppfattning om bokhandelssituationen på sin arbetsort har varit av intresse att undersöka. I vilken mån förser de sig själva med litteratur,

dvs. i vilken utsträckning satsar de på uppbyggnaden av ett privat bibliotek? Den nordiska undersökningens resultat visade, nämligen, att forskarna höll sig med rätt omfattande privata litteratursamlingar. Den mest centrala forskningslitteraturen på det egna forskningsområdet hade forskarna för vana att köpa själva för att ha den till hands då den behövdes. Många av dem hade egna prenumerationer på de för dem mest centrala tidskrifterna. (Lönnqvist 1988, 123).

Den informella informationen betraktas ofta som värdefull för forskare. Begreppet det osynliga kollegiet, "the invisible college", har myntats i forskningsarbeten gällande främst naturvetenskapliga forskare (jfr Crane 1988). Tidigare forskning har bekräftat att det även bland de humanistiska forskarna finns osynliga kollegier. Corkill och Mann konstaterade i sin undersökning att även om de flesta forskarna arbetade ensamma, dvs. var inte medlemmar i en projektgrupp, fäste de stor vikt vid kontakter till forskarkolleger och kontaktade dem frekvent även när det gällde informationssökning (Corkill & Mann 1978, 56).

Forskningen rörande humanistiska forskares informationssökning har både före Corkills och Manns arbete och senare producerat motstridiga resultat angående kollegernas betydelse. Man har t.o.m. hävdats att den informella informationen så gott som saknar betydelse (jfr Hopkins 1988, 259) medan vissa nyare forskningsarbeten anför det motsatta (jfr Lönnqvist 1990; Pandit 1992, 251-254; Chu 1999, 266). Det är vanligt att forskare önskar feedback på sitt arbete innan det publiceras. Enligt Indrisa Pandit ansåg forskare i historia och litteraturvetenskap det vara något problematiskt att sända sina utkast till manuskript för kommentarer till sina kolleger, eftersom dessa var så omfattande. Det var inte bara tidsödande för läsarna utan förorsakade också förseningar för författarna. Utbyte av utkast till tidskriftsartiklar var betydligt vanligare, i synnerhet bland forskarna i filosofi. Pandit kunde i själva verket identifiera ett "underjordiskt" nätverk, där kommande publikationer cirkulerades. Vissa arbeten citerades, innan de var publicerade. (Pandit 1992, 223) Det är därför av intresse att på nytt undersöka den informella informationens betydelse i informationssökningen. I vilken mån erhåller forskarna litteraturtips, opublicerade konferensföredrag och manuskript av sina kolleger?

Typer av informationskällor. Monografierna har traditionellt ansetts vara viktigare för de humanistiska forskarna än tidskrifterna när det gäller spridning av forskningsresultat. Inom ramen för den nordiska undersökningen gjorde Mats Cavallin en citatundersökning, som visade att monografierna är "[...] huvudaktörer inom de humanistiska vetenskaperna i det "referral system", som avgivna referenser i vetenskapliga arbeten utgör" (Lönnqvist 1988, 125). Tidskriftsartiklar och andra publikationer rankades lägre på denna punkt. Detta tyder på att de konventionella publiceringsformerna, monografier och periodica, intar en dominerande plats i det vetenskapssystem, som är humanioras. (Ibid.) Detta resultat förstärker Michael Brittain's syn att det finns vetenskaper som fortfarande är och kanske kommer att förbli förparadigmala (Brittain 1984, 11).

I samma riktning pekar resultaten från Pandits forskningsarbete om den informella kommunikationen bland forskare i historia, filosofi och litteraturvetenskap. Monografierna visade sig fortsättningsvis vara den huvudsakliga publikationsformen för informationsspridning. Men inom filosofin kunde en förskjutning från monografier till tidskriftsartiklar iakttas. Inom historia och litteraturvetenskap, däremot, betonade det akademiska belöningsystemet monografier. (Pandit 1992, 223) Robert N. Broadus rapporterar å sin sida om en undersökning gjord vid National Humanities Center i North Carolina, USA, gällande humanistiska forskares fjärrlånebeställningar av tidskriftsmaterial. Väsentligt att notera är här att centrets egna litteratursamlingar var mycket små. 30,7 % av beställningarna gällde tidskrifter och 69,3 % monografier och rapporter. (Broadus 1989, 124) Broadus resultat befäste den traditionella bilden av läget. I den nordiska undersökningens intervju-utsagor lyfts, däremot, tidskrifterna fram på en framträdande plats (Lönnqvist 1988, 125). Emedan den tidigare forskningen inte ger en entydig bild av förhållandet mellan monografier och tidskrifter, är det angeläget att granska situationen på nytt. Betoningen på monografier eller tidskrifter antas utgöra åtskiljande kriterier för informationssökartyperna.

Informationskällor såsom bilder, utställningskataloger och dagstidningar (utställningsrecensioner) har i den tidigare forskningen varit rätt förbisedda. Särskilt för konsthistoriker och arkeologer är dessa materialtyper betydelsefulla men forskningsämnet bestämmer alltid relevansen. Konsthistoria är en vetenskap där bilden står i centrum. För

forskarna i arkeologi intar bilden likaledes en framträdande plats, då ju bilden jämte bildtext mången gång är viktigare för forskaren än texten i sig i en monografi eller tidskriftsartikel. Utställningskatalogerna samt utställningsrecensionerna i dagspressen, igen, var ofta den enda källan till utställd konst under äldre tider.

I tabell 1 presenteras informationssökartyperna och kriterierna för typologin.

Informationssökartyperna					
KRITERIER	<i>Snokaren</i>	<i>Självssäkra samlaren</i>	<i>Finsmakaren</i>	<i>Hagelskytten</i>	<i>Elitisten</i>
Ämnessökning	(7) X		(3) X	X	
Kedjesökning	(7) X	(10) X	(5) X	X	X
Konsultation i tekn. frågor -inkl. infosök	(6) X (2)	(10) X	(4) X (1)		X
Informations-sökningens kontinuitet: - fortlöpande - början och slut	(5) X	(6) (4) X	(3) (2) X	X	X
Bibliogr., referatorgan etc.	(7) X	(5)	(4) X		X
Informations-återvinning			(4) X	X	X
Bibl.orienterad inform.sökning	(7) X	(6) X	(5) X	X	
Bokhandlar					X
Arkiv & muséer	(6) X	(4) X	(2) X	X	
Informell information	(6) X	(10) X	(5) X		X
Monografiers vikt	(7) X				X
Tidskrifters vikt		(8) X	(4) X		X
Bilder	(2) X			X	
Utställn.katalogers vikt	(2) X			X	
Tidningar	(1) X				

Tab. 1. Informationssökartyperna och kriterierna för typologiseringen.

() antalet individer , X = kriteriet gäller informanten

I tabell 1 har varje informationssökartyp erhållit en positiv notering (X), ifall kriteriet gäller flertalet individer inom typen. Nyanseringar har beaktats i sådana fall där kriteriet inte kan gälla alla individer, t.ex. informationssökning i arkiv och muséer, utställningskataloger, dagstidningar och bilder. Potentiella användare av dessa typer av informationskällor är i detta intervjumaterial i regel enbart forskarna i arkeologi och konsthistoria. Ifall till en informationssökartyp hör t.ex. tre sådana forskare och två har använt bilder och betonat deras betydelse, har kriteriet ”bilder” erhållit en positiv notering.

Eftersom vissa kriterier gäller alla informationssökartyper förekommer det i texten oundvikligen överlappningar. Mellan typerna, exempelvis snokaren och hagelskytten, görs inte nödvändigtvis en detaljerad jämförelse av hurudan deras kedjesökning, är utan tyngdpunkten ligger på informationssökartypens helhetsbild. Typernas ordningsföljd i tabell 1 är informationsbärande. De har ett inre sammanhang och typerna har många gemensamma egenskaper, t.ex. snokaren och den självsäkra samlaren. Snokaren och elitisten är placerade längst bort från varandra för att visa att de ligger längst från varandra i fråga om informationssökningsvanor. Snokaren och den självsäkra samlaren, igen, ligger närmast varandra liksom finsmakaren och den självsäkra samlaren. Hagelskytten står närmast finsmakaren medan elitisten inte har så mycket gemensamt med någon annan typ.

Typologin bör betraktas som en gradering. Typerna betecknar snarast gradskillnader om till vilken typ en forskare huvudsakligen och inte ovillkorligt hör. Avsikten med typologin är att påvisa att det finns skillnader mellan humanistiska forskares informationssökning. Det är m.a.o. dags att en gång för alla skrota myten om att de skulle vara stöpta i samma form. Variationer finns och de humanistiska forskarna är både som forskare och informationssökare annorlunda än vad olika stereotypa föreställningar har låtit förstå.

Forskarna inom alla fem informationssökartyper använder sig av kedjesökningsmetoden, vilket kunde indikera att den inte utgör ett urskiljande kriterium. Snokaren, den självsäkra samlaren och finsmakaren gör kedjesökningar på ett relativt liknande sätt och för liknande syften. Men hagelskytten och elitisten avviker från de övriga. Hagelskytten praktiserar kedjesökning för alldeles speciella syften. Forskaren söker samband mellan begrepp och företeelser. Hon var den

enda forskaren, som uttryckligen ägnade sig åt kedjesökning i detta syfte och gjorde inte sådana i andra situationer. Elitisten tar till kedjesökningsmetoden, då han skall orientera sig i litteraturen på angränsande områden, vilket ofta bereder honom svårigheter. Han praktiserar inte kedjesökning för andra syften.

Av de informationssökare som hör till typen snokaren var det två, en yngre och en äldre forskare, som inte gav någon utsago om informationssökningens kontinuitet. En yngre forskare, igen, gav ingen utsago om den informella informationens betydelse. De övriga sex, som betonade den informella informationens betydelse hade också de facto ett flertal gånger erhållit information av sina forskarkolleger, dvs. en positiv notering visavi informell information betyder faktiskt anskaffningsbeteende med frekvent upprepning. Detsamma gäller givetvis alla informationssökartyper. Fyra forskare tillhörande typen snokaren lät bli att kommentera frågan om tidskrifters vikt. De gled förbi frågan i intervjuerna, vilket tyder på att de inte hade en klar åsikt om saken.

Av de forskare som hörde till typen den självsäkra samlaren ansåg en yngre forskare att informationssökningen hade en början och ett slut när det gällde en bestämd forskningsuppgift. Bibliografier och referatorgan har behandlats som likvärdiga bibliografiska hjälpmedel och encyklopedier och handböcker har använts som kompletterande hjälpmedel. Endast tre självsäkra samlare använde bibliografier och två av dessa enbart den mest centrala bibliografin inom sitt område. Två forskare i filosofi använde det mest centrala referatorganet, Philosophers' Index, på sitt område. Bibliografier de kunde ha använt existerade inte. Endast en forskare använde handböcker och encyklopedier medan de övriga ansåg att dessa inte kunde användas i forskningsarbetet p.g.a. deras allmänna karaktär.

Ingen forskare som hörde till typen den självsäkra samlaren hade gjort sökningar i internationella databaser online eller på CD-ROM och endast tre hade några gånger provat på att göra sökningar i universitetsbibliotekets automatiserade katalog. Denna inaktivitet har självfallet inte föranlett en positiv notering i tabell 1. Vad gällde den biblioteksorienterade informationssökningen koncentrerade den självsäkra samlaren den till institutionsbiblioteket. Endast två forskare, en arkeolog och en filosof, använde andra bibliotek än

institutionsbiblioteket i någon högre grad. Tre språkforskare undvek bibliotek närhelst det var möjligt. Tre forskare tillhörande typen den självsäkra samlaren var potentiella användare av arkiv- och museisamlingar och alla använde sådana. De var alla forskare i arkeologi. Dessutom använde en språkforskare, som var språkhistoriker, arkivsamlingar. Kriteriet har därför erhållit en positiv notering i tabell 1.

I det närmaste alla forskare betraktade den informella informationen och kontakten till kolleger som ytterst essentiell och en av dem kände sig isolerad från sina kolleger på grund av att han tillfälligt under den tid han innehade en forskarprofessur vid Finlands Akademi, fysiskt arbetade på ett forskningsinstitut, där man främst ägnade sig åt att producera ordböcker. En forskare i filosofi ansåg att monografin var viktigare än tidskriften inom filosofin. Endast fyra forskare uttalade sig om monografiers vikt men tre av dem gjorde det utan att framhäva monografin på tidskriftens bekostnad. En positiv notering i tabell 1 uteblir därför. Två forskare, en filosof och en arkeolog, tillmätte tidskrifterna en klart mindre betydelse än monografin. Ingen av de tre potentiella forskarna i arkeologi, som kunde ha använt bilder och utställningskataloger, ansåg att de var viktiga. Urvalet forskare innehåller inte språkforskare, som kunde ha varit potentiella användare av dagstidningar.

Finsmakaren, som var en äldre forskare i filosofi, konsulterade aldrig bibliotekarier i bibliotek. De saknade kompetens och kunde inte stå till tjänst på något sätt. Men samma forskare lät informatikern söka i databaser åt sig vid den statliga myndighets informationstjänst, där han tjänstgjorde som konsult. Alla tre forskare i filosofi, som hör till informationssökartypen finsmakaren, använde Philosophers' Index. Av dem använde en indexet endast som databas. Två forskare använde encyklopedier men ingen bibliografier på grund av att relevanta sådana saknades. Konsthistorikern och forskaren i arkeologi, som hör till typen finsmakaren, använde bibliografier sparsamt. Dessa forskare var också de enda potentiella arkiv- och museianvändarna bland finsmakarna. Av den orsaken erhåller kriteriet en positiv notering. Två forskare uttalade sig särskilt om monografiers vikt och ansåg att de var viktigare än tidskrifterna. Båda var forskare i filosofi. Av detta följer ingen notering i tabell 1. Däremot betonade fyra forskare tidskrifternas betydelse.

Hagelskytten använde bibliografier och referatorgan uteslutande på CD-ROM.

Informationsåtervinning ur online databaser hade hon inte gjort eller låtit göra. Sökning på CD-ROM skivor uppfattas här liktydigt med sökning i databaser. Elitisten använde endast sin egen disciplins referatorgan, *Philosophers' Index*, manuellt och någon enstaka gång som databas.

5.2 Humanistiska informationssökartyper

För att en forskare skall hänföras till en viss informationssökartyp skall han uppfylla vissa kriterier visavi informationssökning och -anskaffning (se ss. 154-62). Alla 15 kriterier måste inte uppfyllas, utan jag har ansett det vara tillräckligt, om de flesta av de mest centrala har erhållit samma notering, positiv eller negativ. De mest centrala kriterierna, sex till antalet, är följande: ämnessökning, kedjesökning, konsultation, användning av bibliografiska hjälpmedel, biblioteksorienterad informationssökning och informell information. Dessa sex kriterier kan med stöd av tidigare forskning anses bilda kärnan (jfr Chu 1992, 189-90; Palmer 2002, 89-90) i uppsättningen på 15 kriterier och beskriver centrala informationssökningsmetoder som humanistiska forskare antas använda sig av. En positiv eller negativ notering visavi dessa ger väsentliga uppgifter om forskarens informationssökning.

Informationssökartyperna är forskarens, dvs. författarens, konstruktioner och de förekommer inte i renodlad form. Detta betyder att om någon forskares informationssökningsbeteende avviker markant angående några av dessa centrala kriterier, kan han inte hänföras till typen ifråga. M.a.o. varje forskare, som hör till en viss typ, gör det i högre eller mindre grad.

5.2.1 Snokaren

Två flugor [1, 2], fyra bin [6, 10, 11, 25], och mullvaden [5], tillsammans sju forskare, kunde hänföras till informationssökartypen snokaren. Fyra av dem var konsthistoriker, tre äldre och en yngre, två etablerade arkeologer samt en av dem äldre forskare i språkvetenskap. Alla nämnda forskare kunde utan svårigheter hänföras till denna typ. Deras informationssökningsprofiler var

klara och inga tveksamma fall förekommer. De är de mest mångsidiga och dynamiska informationssökarna (jfr tab. 1, s. 162). Typen snokaren består av en homogen grupp forskare.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning. För snokaren var ämnessökningen betydelsefull men han praktiserade den på något varierande vis. När den etablerade konsthistorikern och forskaren i arkeologi, båda flugor, behövde information om ett visst ämne vände de sig antingen direkt till en bibliografi eller till biblioteket.

”Det betyder för mig att jag har något ämne och sedan går jag till bibliografin och ser på ämnesorden”.¹⁵⁹ [1]

Konsthistorikern var en trågen användare av olika slag av bibliografier, naturligt nog främst konsthistoriska bibliografier, men även andra kunde komma ifråga. Hon ansåg bibliografierna vara svåra att använda. När hon sökte information om ett ämne hon var bekant med från tidigare men behövde ytterligare uppgifter om återvände hon till det material hon hade behandlat tidigare. Trots att ämnet var välbekant kunde hon inte helt förbise standardverk, handböcker och bibliografier. Också i bibliotekskatalogen måste kontroller göras:

”[...] då skulle jag åter börja nysta upp den här kedjan eller så skulle jag på något sätt med bibliotekets hjälp försöka finna, för i det skedet vet man nog då man redan en gång genomgått litteraturen på något område. Då vet man i stort sett var det inte lönar sig [att söka] och då är det troligt att man är tvungen att fjärrlåna.”¹⁶⁰ [1]

Den äldre forskaren i arkeologi var även han väl förtrogen med områdets bibliografiska hjälpmedel och deltog i egenskap av finländsk redaktör i utarbetandet av ett av dessa, ett referatorgan. Han praktiserade ämnessökning i bibliografier på följande sätt:

”Jag söker först på ämnesorden, WEAPONS först och hierarkiskt söker jag mig nedåt och sedan ser jag om verket utkommit efter den tidpunkten eller om det är frågan om en fullständig presentation av materialet i ett klassiskt standardverk. Om det utkommit något nytt och sedan kollar jag att helhetsbilden inte förändrats eller ser jag på någon bosättningshistoria eller

¹⁵⁹ “Se tarkoittaa mulle sitä että mulla on joku aihe ja sitten mä menen bibliografian ääreen ja katson hakusanat”.

¹⁶⁰ ”[...] lähtisin sitten uudelleen, joko uudelleen keräämään tätä ketjua eteenpäin tai sitten yrittäisin jollakin lailla kirjaston konsteilla löytää, koska siinä vaiheessa jo tietää jos on kertaalleen käynyt läpi esimerkiksi jonkun alan kirjallisuutta. Se tietää suurin piirtein mistä ei enää kannata ja luultavasti se on sit niin että siin vaiheessa joutuu sitten kaukolainoja hakemaan.”

pollenanalys. Det praktiserar jag nog.”¹⁶¹ [2]

Forskaren i arkeologi gick tillväga på i stort sett samma sätt oberoende om han sökte information om ett nytt ämne eller om det gällde ett bekant ämne.

Den etablerade konsthistorikern, som representerade forskningsprocesstypen biet, hade ett personligt kartotek som han kontinuerligt utökade med nya referenser. Hans ämnessökning bestod i att han följde med vissa teman kontinuerligt i t.ex. tidskrifter och bibliografier. Den andra äldre konsthistorikern, även han ett bi, sade sig göra två typer av ämnessökning. Den ena typen gjorde han exemplevis i samband med en föreläsningkurs han skulle hålla, för att finna litteratur om ämnet. Den andra typen av sökning gjorde han när han behövde få fram forskningslitteratur. Dessa två typer skiljde sig från varandra men forskaren kunde inte förklara på vilket sätt. Ämnessökningar var något han gjorde kontinuerligt när det gällde forskningen.

Den etablerade språkforskaren gjorde ämnessökningar i tryckta bibliografier och vetenskapliga seriers ämnesregister. Hennes viktigaste bibliografi var *Bibliographia studiorum Uralicorum*. Därefter vände forskaren sig till de ledande tidskrifterna och seriepublikationerna på området. Sedan inledde hon kedjesökningen. När hon sökte information om ett bekant ämne sökte hon inte på ämnesord utan på kända forskares namn. Hon kände de forskarkolleger som forskade i samma eller liknande ämnen som hon. Då kunde hon använda sig av forskarnas bibliografier och

”[...] sedan söker jag på personens namn i tidskrifternas register, artiklar alfabetiserade enligt personens namn för ofta är det så att jag vet att en viss person skrivit om frågan men jag minns inte var och när. Då behövs den här typens register.”¹⁶² [25]

¹⁶¹ ”Katson hakusanojen mukaan WEAPONS ensin ja hierarkkisesti siirrytään alaspäin ja sitten katon että onko tullut sen tietyn ajankohdan jälkeen tai tietyn tämmösen klassisen perusteoksen materiaalin täydellinen esittely. Onko tullut jotain uutta ja sit mä tsekkaan ettei tää kokonaiskuva oo muuttunut tai sitten mä katson jotain asutushistoriaa tai siitepölyanalyysit. Kyllä mä sitä harrastan.”

¹⁶² ”[...] sitten noiden aikakauskirjojen hakemistoa henkilön [...] mukaan aakkostettuja osia koska usein on niin, ainakin mun kohdallani, että mä tiedän että tietty henkilö on asiasta kirjoittanut mutt mä en muista koska ja missä. Silloin tarvitaan tääntyypistä hakemistoa.”

När informationssökningen gällde ett obekant ämne, vände hon sig till bibliografierna och slog upp på ämnesord. Forskaren i arkeologi, som företräder forskningsprocesstypen mullvaden, inledde informationssökningen med att söka i encyklopedier eller handböcker, vilket hon var helt ensam om. Referenserna hon fann i dessa ledde till artiklars litteraturlistor där hon letade efter kända forskarnamn. När hon sökte information om ett bekant ämne hade hon sällan behov av att gå till handböcker eller bibliografier. Då utgick hon från en forskarkollegas litteraturlista i en nyligen publicerad bok eller tidskriftsartikel som behandlade det ämne hon var intresserad av. En tredje möjlighet var att gå igenom litteraturlistor till nya doktorsavhandlingar som hon kontinuerligt fick sig tillsända.

Kedjesökning. Snokaren prioriterar kedjesökningen högt. En av forskarna i konsthistoria värderade kedjesökning högre än sökning i bibliografier och samkataloger. Böckernas titlar kunde vara mycket förrädiska och hon kunde inte vara säker på att bokens titel verkligen motsvarade innehållet. Om titeln aviserade att boken t.ex. handlar enbart om romantiken, misstänkte hon att

”[...] det här är säkert just [litteratur] där något helt annat behandlas för den har kommit dit liksom utan samband och den kanske inte alls ansluter sig till den frågan. Namn kan vara förfärligt förrädiska.”¹⁶³ [1]

Trots att kedjesökning inte var något sofistikerat sätt att söka information använde forskaren sig frekvent av denna metod, som hon betraktade som snabb, bekväm och ändamålsenlig. Sökning i bibliografier var arbetsdrygt och osmidigt. När samma referenser upprepade sig i verkens litteraturlistor var det dags att avsluta sökningen. Då hade forskaren funnit de centrala författarna och de centrala verken.

”[...] å ena sidan kan detta verka att vara ett antikverat och opålitligt system men å andra sidan är systemet det enda naturliga och sådant gör man ju jämnt. På sätt och vis är hela arbetet en enda kedjesökning.”¹⁶⁴ [1]

¹⁶³ ”[...] täa on varmaan just sitä missä saattaa käsitellä jotain ihan muuta, koska se on tullut sieltä vaan [...] irrallisena, tavallaan, ja se ei liity sit ehkä mitenkään just siihen asiaan. Ne nimet voi olla kauhean petollisia.”

¹⁶⁴ ”[...] toisaalta voi tuntua [...] vanhanaikaiselta ja epäluotettavalta systeemiltä mutta toisaalta se on joissakin tapauksissa ainoa semmonen luonteva ja sitähan se tekee koko ajan. Tavallaan se koko työ on pelkkää ketjuhakua.”

Kedjesökningen kunde dessvärre också leda forskaren in i en ond cirkel som han blev fångad i. Konsthistorikern berättade om en kollega som av den orsaken aldrig kunde slutföra sitt forskningsarbete:

”Jag har en vän som har råkat i klistret med sin kedjesökning i källförteckningar. Hon kan inte avsluta den och hon fick just därför aldrig klar sin avhandling. Hon håller på [...] att förirra sig. [...] Det finns sådana som helt enkelt inte kan avsluta utan tror att det ännu någonstans kan finnas något.”¹⁶⁵ [1]

Den äldre forskaren i arkeologi ansåg att kedjesökning var en viktig del av hans informationssökning trots hans goda litteraturkännedom. Detta berodde enligt egen utsago på hans redaktörsbakgrund. Han kunde i böckers litteraturförteckningar hitta referenser han hade varit helt ovetande om.

”Ibland är de ganska svåra att få tag på. Om där dyker upp någon referens som leder vidare och känns nyttig då ber jag dem [bibliotekarierna] genast skaffa fram. [...] Ibland kommer väggen genast emot. Ibland hittar man ingenting.”¹⁶⁶ [2]

Den yngre konsthistorikern fortsatte kedjesökningen i de verk han hade fått fram. Den var speciellt viktig för honom på grund av avsaknaden av en bibliografi över Finlands konsthistoria även om den konsthistoriska forskningen i Finland inte är särskilt omfattande. Suomen kuvataiteiden ja arkkitehtuurin bibliografia 1990 (Bibliography of Architecture and Visual Arts in Finland 1990) utkom 1992 men efter intervjun med forskaren. Han ansåg kedjesökning vara ett oerhört betydande, snabbt och okomplicerat sätt att söka information.

”Det är ganska lätt att finna något forskningsarbete som ansluter sig på ett eller annat sätt till mitt område och via det, via källförteckningen kommer man alltid till de viktigaste källorna. [...] Det går ganska snabbt. Om man hittar så där 5-6 litteraturhänvisningar så klarar man sig att gå vidare med dem. Om man hittar en avhandling så finns där redan flera hundra. Nog

¹⁶⁵ ”Mulla on yksi ystävä joka on joutunut sumaan näitten lähdeluetteloitten ketjuhakunsa kanssa. Se ei osaa lopettaa sitä ikinä ja se ei saanut ikinä väitöskirjansa tehtyä just sen takia. Se on kuin eksymässä. [...] On ihmisiä jotka eivät osaa lopettaa sitä ollenkaan. Ne ajattelee että vielä voi olla jossain joku.”

¹⁶⁶ ”Joskus nimittäin ne on aika vaikeasti metsästettävissä. Jos siitä tulee joku käyttökelpoisen tuntuinen jatkoreferenssi niin sitten mä pyydän heitä metsästämään. [...] Joskus tyssää heti. Joskus ei löydä mitään.”

kommer man ganska lätt undan.”¹⁶⁷ [11]

I likhet med den yngre forskaren ansåg också de äldre forskarna i konsthistoria kedjesökning vara ett centralt sätt att söka information. Den ena av dem föredrog kedjesökning framom sökning i databaser på grund av ovissheten om vad referenslistorna skulle ge. Den andra etablerade forskaren, som praktiserade kedjesökning punktvis, jämförde den med dragen i ett schackspel:

”[...] i likhet med dragen i ett schackspel så ökar de [problemen] så fruktansvärt så att det där man måste ju alltså begränsa, man måste skärpa kriterierna för vad man tar med. [...] Man kan inte bara hålla på och söka information. Man måste också läsa det man hittar.” [10]

Det var oftast ett enskilt spår han följde upp och försökte inte täcka ett helt ämnesområde. Ett annat problem ansåg han vara att publikationerna, som referenserna hänvisade till, inte sedan fanns tillgängliga på hans ort och han allt oftare måste ty sig till fjärrlån. Numera räckte det många gånger inte med att vända sig till de nordiska länderna utan fjärrlånen kom allt oftare från England eller Frankrike. De övriga forskarna, som hörde till typen snokaren, delade dessa forskares åsikt om kedjesökningens betydelse.

Konsultation. Snokarna förlitade sig inte på bibliotekarien eller informatikern när det gällde informationssökning, utan de konsulterade dem främst gällande lokalisering av litteratur, t.ex. då bibliotekskatalogen vållade problem. Arkeologen menade att

”[...] inte ens bibliotekarierna klarar av att hitta en viss information åt mig. [...] Säkert inte gällande vissa frågor och då måste jag bläddra i innehållsförteckningar. Det skulle nämligen krävas samma kunskapsnivå om den frågan som jag själv har. Och den typens specialkunskaper i arkeologi kan man inte ens kräva.”¹⁶⁸ [2]

Den andra etablerade arkeologen poängterade att orsaken till sakförhållandet inte var brist på

¹⁶⁷ ”Aika helposti löytää jonkun tutkimuksen, joka liittyy siihen alueeseen tavalla tai toisella ja sitä kautta, lähdeluettelon kautta, pääsee aina tärkeimpiin lähteisiin. [...] Se menee aika nopeasti. Aiheesta tavallaan semmonen vähintään 5-6 kirjallisuusviitettä ja niiden pohjalta löytyy sitten jo. Jos tulee väitöskirja vastaan niin siinä on jo monta sataa. Kyllä siinä aika helpolla pääsee.”

¹⁶⁸ ”[...] kirjastonhoitajatkään ei tietysti ... ei ne pysty mulle hakemaan jotain tietoa. [...] Ei varmasti tietystä asioista jolloin mun pitää pläramällä sisällysluetteloita. Se edellyttäis niin samaa tiedontasoa siitä kysymyksestä mitä mulla on itselläni mielessä. Siis, sen kaltaista arkeologista asiantuntemusta että sitä ei voi edes vaatia.”

förtroende utan att de uppgifter hon behövde kunde vara sådana att det var omöjligt att förklara för en annan person vad hon egentligen sökte. Ett undantag utgjorde den etablerade konsthistorikern som konsulterade informatikern för att orientera sig i databasernas innehåll och låta göra sökningar i dem eller för att rådgöra om bibliografier. Han var något av en mästare att utnyttja bibliotekens samlingar och tjänster. En förklaring till detta är helt säkert att han var utbildad bibliotekarie.

Den andra etablerade och den yngre forskaren i konsthistoria samt den etablerade språkforskaren bad bibliotekarien om råd, då de inte hittade i bibliotekskatalogen det de var ute efter. Exempelvis tidskrifters titlar kunde vålla problem på grund av komplicerad katalogisering. Det var det enda de behövde hjälp med. Informationssökningen kunde de inte tänka sig att delegera åt en informatiker eller en bibliotekarie.

”Jag litar bäst på mig själv. Jag kan inte förutsätta att en informatiker ... Men det är ju frågan också om det meningsfulla. Man anar sig till en bok ... Man kan missa ibland men som sagt ingen har tillsvidare sagt att jag har stora luckor i bibliografierna.” [6]

Den etablerade forskaren i konsthistoria var i stort sett nöjd med den hjälp han hade fått i biblioteket och vände sig alltid till bibliotekarier som han kände och som hade tjänstgjort där ungefär lika länge som han hade använt biblioteket. Unga bibliotekarier tyckte han var knepiga. Språkforskaren kunde inte minnas en enda situation, där hon inte skulle ha blivit hjälpt.

Informationssökningens kontinuitet. De tre äldre konsthistorikerna, som representerade forskningsprocesstypen biet, samt den äldre forskaren i arkeologi, mullvaden, uppfattade alldeles uppenbart informationssökningen som en pågående process. Efter att ett forskningsprojekt var slutfört, höll de sig à jour med vad som publicerades på området trots att de inte var engagerade i forskning på det längre. Informationssökningen var kontinuerlig och upphörde inte i och med att ett projekt avslutades. Konsthistorikern uttryckte sig så här:

”[...] på sätt och vis fortsätter det från ett arbete till ett annat. När jag nu gör detta arbete så är mycket av den information som jag nu använder sådan som jag inhämtat under det föregående arbetet. Och dessutom har jag alltid [...] flera arbeten igång, invävda i varandra och jag vet vad som kommer därefter. Jag inställer mig på det redan under det föregående arbetet. Jag

funderar på vad man möjligen kunde luska fram färdigt. Men det är nog inte alls så lätt att avgränsa det.”¹⁶⁹ [1]

Den etablerade forskaren i arkeologi, däremot, ansåg att informationssökningens inledning och avslutning var beroende av situationen. Ifall forskningsarbetet skulle utmynna i en artikel, dvs. en kortare begränsad helhet, hade informationssökningen en startpunkt och en avslutning. I annat fall var den kontinuerlig.

”Men sedan kan det hända att när skrivandet är över så ser man någon artikel som man kanske läser och begrundar. Sedan efter någon tid kanske man återvänder till dessa frågor, gamla frågor som aktualiseras på nytt. Men i detta skrivarbete måste det motas. Annars skulle man aldrig kunna publicera ett dugg. Sedan efter en tid när den situationen är passé och manuskriptet är inlämnat och artikeln publicerad, så då kan det hända att man tittar efter vad andra har sagt om ämnet och så vidare. Och då kanske man återvänder till det. Som sagt, allt lever kvar i ens sinne hela tiden.”¹⁷⁰ [2]

Det var inte ovanligt att forskaren återvände till tidigare forskningsämnen. Gamla forskningsfrågor kunde aktualiseras på nytt.

Informationskanaler. Bibliografier, referatorgan, lexika och handböcker. Båda forskarna som företrädde forskningsprocesstypen flugan var flitiga användare av olika slag av bibliografier och samkataloger. Den etablerade forskaren i arkeologi startade sin informationssökning med att penetrera bibliografier och lexika. De mest centrala hade han i sitt arbetsrum. Han använde ofta Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid, som hade mycket användbara ämnesord och litteraturreferenser av hög standard. Han kunde t.ex. slå upp på ”gravskick” eller ”likkista”.

¹⁶⁹ ”[...] tavallaan se jatkuu kanss [...] työstä toiseen. Nyt kun mä teen tätä työtä mitä mä nyt teen hyvin paljon siitä tiedosta mitä mä nyt käytän niin mä oon hakenut jo sen edellisen työn aikana ja sit kun mulla on sitä että mulla on aina [...] useampi työ sillai lomittain ja tiedän mitä tulee seuraavaksi. Siihen tavallaan [...] asennoidun jo sitä edellistä tehdessäni. Ajattelen mikä mahdollisesti vois hakea valmiiksi. Mutta se ei ole ollenkaan niin selkeästi rajattavissa.”

¹⁷⁰ ”Mutt sit se saattaa olla ett kun se kirjoitustyö siitä on mennyt ohi näkee jonkun artikkelin niin sen saattaa lukaista ja funtsata. Sit tietyn ajan jälkeen saattaa palata näihin kysymyksiin, vanhoihin kysymyksiin ja aktualisoida uudestaan. Mutta tään kirjoitustehtävän yhteydessä niin se on stopattava. Muuten ei vois koskaan itse julkaista mitään. [...] Sitten se saattaa jonkun ajan kuluttua, kun se on passé se tilanne ja käsikirjoitus on jätetty ja juttu on ilmestynyt ja näin pois päin niin sit saattaa taas joskus, katsotaas nyt mitä muut ovat sanoneet aiheesta ja näin pois päin. Ja siihen saattaa sitten palata. Niinkuin sanottu, kaikki elää ihan koko ajan mielessä.”

”[...] det är på sätt och vis också en bibliografi. För mig hör det till samma kategori [...] man får källhänvisningar därifrån, i synnerhet från det här verket där det finns synnerligen fina referenser som leder vidare. En verkligt bra bok. Den kan inte prisas för mycket.”¹⁷¹ [2]

Han använde ett stort antal bibliografier och referatorgan, främst det nordiska referatorganet, Nordic Archaeological Abstracts (NAA). På grund av hans forskningsinriktning hörde östersjöbibliografierna till de mest centrala för honom. Hans bibliografimedvetenhet kan sägas vara ytterst hög. Han höll sig à jour med den internationella forskningen genom att läsa nyhetslistor, som biblioteket på hans arbetsplats tillhandahöll honom med, och gjorde förslag till anskaffning av litteratur till biblioteket. Den andra etablerade forskaren i arkeologi inledde i regel informationssökningen med att söka i encyklopedier och handböcker såsom ovan redan framhållits, varefter kedjesökningen tog vid. Sökning i bibliografier ingick som ett viktigt element i hennes ämnessökning. Den viktigaste bibliografien var för henne, i likhet med de andra forskarna i arkeologi, Nordic Archaeological Abstracts (NAA).

Konsthistorikern ansåg bibliografierna vara komplicerade att använda men ändå var hennes kunskaper om dem omfattande. Hon använde de centrala konsthistoriska bibliografierna såsom Répertoire International de la Littérature de l'Art (RILA) och Art Index. Båda fanns i institutionsbiblioteket. Finlands historiska bibliografi, som fanns i universitetsbiblioteket, hade hon också anledning att konsultera tämligen ofta. Den nyaste konsthistoriska bibliografien, Bibliography of the History of Art (BHA) var hon däremot inte bekant med. Hon värderade inte i likhet med tre av bina, två äldre konsthistoriker och en språkvetare, handböcker särskilt högt som hjälpmedel i informationssökningen. Hon ansåg att de var ganska bristfälliga och att deras litteraturförteckningar många gånger var avsevärt föråldrade. Men forskaren måste ju utgå från någonting och där ansåg hon att de kunde ha en uppgift.

”Det är klart att man kan utgå från dem. Och i dem, till exempel i Oxford Companion finns det [...] definierat. Där har man gjort en sådan inom konsthistorien vedertagen definition av något begrepp, och den är givetvis

¹⁷¹ ”[...] se on tavallaan myös bibliografia. Mulle se kuuluu [...] siihen samaan kategoriaan [...] sieltä saa niitä lähdeviitteitä, varsinkin tästä teoksesta missä on erittäin hyvät jatkolähteet löydettävissä. Tosi hyvä kirja. Sitä ei voi kyllin ylistää.”

en bra utgångspunkt. Man måste starta någonstans.”¹⁷² [1]

Encyklopedierna och konstnärslexika var viktigare än de förra. Den äldre, internationellt framstående forskaren, följde med forskningen rörande bestämda konstnärer genom att göra manuella sökningar i Arts and Humanities Citation Index. Han var den enda av de intervjuade forskarna som använde detta index.

När den etablerade konsthistorikern sökte information om ett nytt ämne gick han först till standardbibliografierna inom hans disciplin såsom Répertoire International de la Littérature de l'Art (RILA), Bibliography of History of Art (BHA) och Art Index för den äldre litteraturen. Om det sedan gällde att följa med forskningen om en viss konstnär, var det snabbaste sättet att konsultera Arts & Humanities Citation Index.

”Man slår upp [konstnärens namn] och så får man alla ställen där [han] har behandlats, dvs. citerats. [...] Nå, sen är ju ett annat sätt naturligtvis bibliografier i såna studier som behandlar samma eller likartade ämnen. [...] när det gäller de gamla källorna så finns det standardverk som heter Literatura Artistica som behandlar hela konstillitteraturen fram till ca 1700.”
[10]

De två etablerade forskarna i konsthistoria gick igenom bibliografierna i forskningsprocessens första skede men när forskningsarbetet drog ut på tiden föråldrades uppgifterna och nya sökningar måste göras. De kontrollerade regelbundet bibliografierna under hela forskningsprocessen. Handböcker och standardverk tillmätte den ena av dem föga betydelse i informationssökningen. Encyklopedierna och konstnärslexika var viktigare än de förra. Handböckerna, ansåg han, kunde ge endast allmänbildning och man hade föga nytta av dem i forskningsarbetet.

Den etablerade språkforskaren var även hon en flitig användare av bibliografier och referatorgan. Hon gjorde ämnessökningar i tryckta bibliografier och vetenskapliga seriers ämnesregister. När hon sökte information om ett nytt ämne började hon med att slå upp i

¹⁷² ”Tietysti niistä saattaa lähteä. Ja niissähan on usein [...] esimerkiksi Oxford Companionhan on semmonen ett siin on [...] määritelty, siinä on annettu [...] taidehistorian perinteisesti hyväksymä määritelmä jollekin asialle ja semmonen on tietysti ihan hyvä lähtökohta. Jostain on pakko lähteä.”

bibliografier på ämnesord. Hennes viktigaste bibliografi var *Bibliographia studiorum Uralicorum*, den tryckta versionen. Därefter inledde hon kedjesökningen.

”[...] och sedan tittar jag naturligtvis i bibliografin på de publikationer som jag hittar på basen av ämnesord, och de allra färskaste bland dem. Jag försöker skaffa fram dem och går igenom deras källförteckningar för den metod jag vant mig vid att använda är att gå från källförteckning till källförteckning.”¹⁷³ [25]

Efter att ha gjort ämnessökningar i bibliografier vände forskaren sig till de ledande tidskrifterna på området för litteraturen efter 1987. Hon gick igenom de två ledande tidskrifternas, *Virittäjä*s och *Sanajalka*s, innehållsförteckningar och sökte artiklar, som behandlade det aktuella ämnet. Sedan läste hon artiklarnas litteraturförteckningar och kom via dem vidare i litteratursökningen. Sedan gjorde hon samma sak med tidskrifter och serier på hela fenno-ugristikens område, t.ex. *Finsk-ugriska sällskapets publikationer*, *Finsk-ugriska sällskapets tidskrift*, *Finsk-ugriska sällskapets handlingar (toimituksia)* och *Finnisch-Ugrische Forschungen*. Däremot gav handböcker och standardverk alltför generell information för att kunna betjäna henne i hennes informationssökning. Den yngre konsthistorikern använde bibliografier ganska sällan men var ändå bevandrad i olika sökmöjligheter vid universitetsbiblioteket som han använde i någon mån vid sidan om institutionsbiblioteket.

Språkforskarna använde bibliotekskatalogen i huvudsak för lokalisering av litteratur.

Referenserna till litteraturen skaffade de på annat sätt, t.ex. från olika verks litteraturförteckningar.

”I det skede då jag till exempel via någon källförteckning i något forskningsarbete har fått reda på i vilken artikel eller i vilket verk det kanske för mig finns nyttigt material så då måste jag naturligtvis kolla om boken eller publikationen finns här. Kan jag använda den här? Det går väl ganska behändigt med den här [universitetsbibliotekets datorbaserade katalog].”¹⁷⁴ [25]

¹⁷³ ”[...] mä tietysti katson sitten sieltä bibliografiasta ne julkaisut, jotka asiansanan perusteella löytyy, ja niistä kaikkein uusimmat. Yritän saada ne käsiini ja katson niitten lähdeluettelot koska se menetelmä, jota mä olen tottunut käyttämään, on lähdeluettelosta lähdeluetteloon.”

¹⁷⁴ ”Siinä vaiheessa tietysti kun mä olen nyt esimerkiksi jonkun tutkimuksen lähdeluettelon avulla [...] saanut selville missä artikkelissa tai teoksessa mahdollisesti on mulle tähdellistä tietoa niin sitten mun tietysti täytyy tarkistaa onko se kirja, se julkaisu täällä. Pystynkö mä sitä täällä käyttämään? Niin kai se

Informationsåtervinning. Konsthistorikern och arkeologen hade inte gjort sökningar i universitetsbibliotekets automatiserade katalog eller andra databaser. De var medvetna om att man kunde låta göra sökningar i utländska databaser men ingendera hade utnyttjat möjligheten antingen på grund av bristande kännedom om innehåll och sökmetoder eller en förvissning om databasernas onyttighet för det egna forskningsarbetet. Arkeologen var övertygad om att han kunde komma till rätta utan dem och hävdade självsäkert att

”[...] jag har för mig att jag får veta mera och liksom tillräckligt med dessa invanda, välkända metoder. Men jag tror faktiskt att jag behärskar dem bra.”¹⁷⁵ [2]

Han medgav dock att det skulle spara personalresurser om Nordic Archaeological Abstracts skulle finnas som en databas till vilken man hade direkt tillgång. Stundvis var han tvungen att börja sökningen i den första årgången, som hade utkommit år 1974 och söka i varje årgång ända till den då senast utkomna årgången, som hade utkommit 1988. Det var arbetsdrygt och besvärligt.

Konsthistorikern hade inte gjort sökningar i universitetsbibliotekets datorbaserade katalog därför att hon drog sig för att besvära bibliotekspersonalen:

”Jag har en kollega som säkert har kilometervis med boklistor men [...] Men vet du att jag alltid har en känsla av att störa.”¹⁷⁶ [1]

Hon behövde undervisning i sökmetoderna, innan hon kunde börja söka själv och det krävde att

”[...] om man får fatt på en mänska, haha! som kunde visa. Det är stor brist just på sådana [...] att dessa bibliotekarier skulle ha tid att vägleda enskilda människor då där passerar hundratals om dagen så är det ju klart”¹⁷⁷ [1]

Den äldre och den yngre forskaren i konsthistoria, båda bin, hade inte gjort sökningar i

tään [universitetsbibliotekets datorbaserade katalog] avulla kävis näppärästi.”

¹⁷⁵ ”[...] mä kuvittelen tietäväni enemmän ja [...] tarpeeks näillä omilla tutuilla keinoilla. Mutt tosiaan mä luulisin ett mä hallitsen ne hyvin”.

¹⁷⁶ ”Mulla on kollega joka varmaan kilometrien kaupalla niitä kirjalistoja mutta [...] Mutt' tieät sä kun mulla on aina semmonen olo ett' mä vaivaan.”

¹⁷⁷ ”[...] sais napattua itselleen yhden ihmisen, hah! hah!, ja se näyttäisi. Se on hirvittävä pula just tämmösestä [...] että näillä kirjastonhoitajilla olisi aikaa neuvoa yksittäisiä ihmisiä kun siellä käy satoja päivässä niin sehän on aivan selvää”

databaser, på grund av att deras institution inte ännu vid intervjutillfället var uppkopplad till universitetets datanät. Den äldre konsthistorikern såg fram emot att så skulle vara fallet inom en snar framtid. Det var speciellt de stora tyska konsthistoriska databaserna han var inriktad på. Trots att möjligheten fanns hade dessa två forskare ändå inte låtit göra sökningar i databaser i universitetsbiblioteket. Den andra etablerade konsthistorikern, däremot, hade ett flertal gånger låtit informatikern vid huvudbiblioteket göra datorbaserade informationssökningar åt honom. Han hade varit nöjd med resultatet trots att han en gång hade erhållit endast en uppsats han själv hade skrivit. Men han ville med hjälp av sökningarna kontrollera att inte någon annan forskade i precis samma ämne som han själv och att det inte hade publicerats något, som han inte kände till. Det var således ofta frågan om kontrollsökningar.

Den etablerade språkforskaren hade inte gjort sökningar i databaser på egen hand på grund av att hon inte kände till sökmetoderna. Men hon hade låtit bibliotekarien vid universitetsbiblioteket göra dem åt sig och var överlag tillfreds med resultaten. De två sistnämnda forskarna var de enda snokarna som hade låtit göra sökningar i databaser och hade en positiv attityd till metoden. Den yngre forskaren i konsthistoria, däremot, ansåg att han inte hade nytta av databaser. Detsamma gällde de äldre forskarna i arkeologi, den ena företrädde forskningsprocesstypen mullvaden, som var helt datorfrånvänd, och den andra flugan.

Biblioteksorienterad informationssökning. För de snokare som hade tillgång till ett institutionsbibliotek var det det avgjort viktigaste biblioteket. Alla forskare i konsthistoria (en fluga och tre bin) betjänades av välförsedda institutionsbibliotek, som var basen för deras informationsförsörjning med bibliografier, handböcker, tidskrifter och mycket annan litteratur rörande deras forskning. De var inte sena att lovorda sina institutionsbibliotek:

”Här springer jag ner och kollar vissa basdata som inte liksom direkt är forskningsresultat men [...] handboksdata, som jag inte kan hålla i minnet men som man måste hela tiden hålla kontroll på. Det här är så att säga den verkstad, som man jobbar i.” [10]

Den äldre forskaren i arkeologi använde nästan uteslutande sitt arbetsplatsbibliotek som var ett välförsett specialbibliotek på området. Det var hans institutionsbibliotek. De övriga snokarna

var tvungna att arbeta under avsevärt sämre närbiblioteksförhållanden. Den etablerade språkforskaren hade endast ett seminariebibliotek på institutionen. Ifall den eftersökta litteraturen inte fanns där, var hon tvungen att gå till något av de två närbelägna universitetsbiblioteken, där litteraturen måste beställas från magasinerna. På arkeologiforskarens institution saknades ett regelrätt institutionsbibliotek. Det hade införlivats med fakultetsbiblioteket, som visserligen var beläget i samma byggnad som institutionen, men där samlingarna var alltför anspråkslösa. Hennes närbibliotek var ett seminariebibliotek och det var dit hon gick i första hand. Där fanns viktiga vetenskapliga serier, som hon ständigt konsulterade. Forskaren förespråkade ett presensbibliotek där litteraturen alltid skulle finnas på plats.

En klar majoritet av snokarna deltog aktivt i förvärvet av ny litteratur till institutionsbiblioteket eller seminariebiblioteket genom att göra inköpsförslag och de hade därmed goda möjligheter att påverka litteraturanskaffningen. De två yngre forskarnas aktivitet gällande inköpsförslag var inte speciellt hög. Den etablerade forskaren i arkeologi gjorde inköpsförslag till sitt arbetsplatsbibliotek, vilket hörde till hans arbetsuppgifter. Han kan påstås ha mycket goda möjligheter att påverka litteraturanskaffningen till biblioteket:

”Jag får alla nyhetskataloger och jag väljer den litteratur som kommer hit och så hålls jag à jour med den internationella nyhetsfloden och jag gör upp förslag till bokanskaffningar [...]”.¹⁷⁸ [2]

För konsthistorikerna kom universitetsbiblioteket, som de använde främst för litteratur på närliggande områden, på andra plats i viktighetsordning. Det intog, däremot, en perifer plats för den etablerade arkeologen.

Universitetsbibliotekets öppna samlingar tilltalade också arkeologiforskaren, trots att de i hennes mening var ganska små. Slutna magasin hindrade informationssökningen, även om hon hade full förståelse för deras nödvändighet. När hon besökte universitetsbiblioteket, sökte hon vanligtvis information om något ämne eller lånade litteratur. Hon föredrog ett möjligast

¹⁷⁸

”Mulle tulee kaikki uutuuskirjaluettelot ja mä valitsen tänne kirjallisuuden ja pysyn sit sillä tavalla perillä tästä kansainvälisestä uutuustulvasta ja teen ehdotukset kirjahankinnalle [...]”.

välförsett och mångsidigt universitetsbibliotek framom ett snävt specialiserat. Museiverkets bibliotek, som var beläget på hennes bostadsort, var det mest centrala biblioteket för hennes forskningsarbete. Där beställde hon bl.a. all den litteratur hon behövde från utlandet och hon gjorde också inköpsförslag dit. Fakultetsbiblioteket var av sekundär betydelse för alla snokare. Konsthistorikern använde det närmast för litteratur om estetik.

Forskaren använde universitetsbiblioteket mest för beställning av fjärlån men också i någon mån för att söka information och låna litteratur. Biblioteket har inte specialiserat sig på anskaffning av arkeologisk litteratur, eftersom det finns ett centralbibliotek på området och därför var det närmast litteratur inom angränsande vetenskaper arkeologen använde och lånade där. Brevsamlingarna hade han någon gång haft anledning att vända sig till, då hans forskning berörde forskningshistoria. Alla snokares institutionsbibliotek, förutom de två språkforskarnas och den ena arkeologiforskarens, var dessutom det främsta specialbiblioteket på området i landet. Språkforskarna betjänades inte av något specialbibliotek medan arkeologiforskarens specialbibliotek var beläget på en annan ort än hennes arbetsort.

Den alfabetiska bibliotekskatalogen använde de allra flesta snokare uteslutande för att ta reda på signum vid litteraturbeställning och slog då upp på författarens namn. Den systematiska katalogen använde de i regel inte. Referenserna till litteraturen skaffade de på annat sätt, t.ex. från bibliografier eller olika verks litteraturförteckningar. Flera av snokarna betonade slumpens betydelse i informationssökningen. Slumpen ville de låta agera fritt i biblioteket. Avståndet till informationskällan, biblioteket där den fanns, var av stor betydelse för om forskarna skulle välja att använda den. För konsthistorikern och den yngre språkforskaren innebar en spårvagnsresa eller en resa med ett annat fortskaffningsmedel den oöverstigliga tröskeln för att bege sig till biblioteket. Då betraktades boken eller tidskriften som mindre behövlig:

”[...] det är nog mycket svårt att ta sig iväg till ett bibliotek som man känner till men som ligger längre borta. Jag tänker nu till exempel på Franzenia, ett bibliotek på sociologins område, som jag nästan aldrig besöker därför att jag måste åka spårvagn, och då funderar jag att böckerna

nog ändå inte är så viktiga. Jag försöker hitta andra böcker.”¹⁷⁹ [1]

För de två äldre konsthistorikerna var avståndet inget problem, då de hade de viktigaste biblioteken inom räckhåll. Den ena av dem önskade sig ett välförsett specialbibliotek på nära avstånd i hemlandet. Biblioteken var enligt honom belägna på alltför långt avstånd. Det var alltid en tids- och kostnadsfråga om han reste till ett specialbibliotek och han kombinerade biblioteksbesöken därför gärna med andra resor. Om den andra äldre konsthistorikerns forskningsämne råkade ha kopplingar till allmän konsthistoria, kunde det vara nödvändigt att besöka t.ex. Italien eller något annat europeiskt land. Hans viktigaste specialbibliotek var Bibliotheca Herziana i Rom, Zentralbibliothek i München och Warburginstitutet i London.

Bokhandlarnas roll i informationssökningen. Bokhandlarna spelade en marginell roll i snokarens informationssökning. De kunde inte på något sätt konkurrera med biblioteken.

Informationssökning i arkiv och muséer. Då det gällde att hitta sitt källmaterial utgjorde arkivstudier en alldeles speciell typ av informationssökning. Det var främst forskarna i konsthistoria och arkeologi som var i behov av denna typ av material. Forskarna var i regel beredda att företa långa resor för att uppsöka sitt källmaterial. I vissa fall var det möjligt att fjärrlåna det.

”[...] då sitter man ju i arkiven och går igenom arkivkataloger och så hoppas man och ber till Gud att man hittar det som faktiskt är relevant. Ibland är det rena rama turen.” [10]

Det var frågan om att så snabbt som möjligt gå igenom skriftligt material. Handstilarna beredde ofta svårigheter och det fanns sällan sökinstrument som kunde underlätta sökningen.

Museiverket var den viktigaste institutionen för arkeologernas informationssökning, både vad gällde källmaterialet och litteraturen. De var tvungna att skriva en rapport om varje utgrävning.

¹⁷⁹

”[...] semmoseen kirjastoon joka tietää ja joka sijaitsee kauempana on kyllä hirveän paljon vaikeampi lähtö. Siis, mä ajattelen esimerkiksi tätä Franzeniaa, sosiologian alan kirjastoa, niin ei mun tuu siellä juuri käytyä juuri koskaan sen takia että minun pitäisi lähteä raitiovaunulla ja sit mä niin usein ajattelen ett ne kirjat ei oo kuitenkaan niin tärkeitä. Yritän löytää jotain muita kirjoja tilalle.”

Ett exemplar förvarades i universitetsinstitutionens arkivsamlingar och det andra i Museiverkets arkiv. Dessa rapporter utgjorde ett viktigt forskningsmaterial som forskarna ständigt hade anledning att konsultera. Annat arkivmaterial var t.ex. kataloger över föremål. I Museiverket, universitetsinstitutionernas arkiv och i kartarkiven finns kartor, ur vilka framgår vilka andra fornfynd finns på samma område man själv forskar i. Dessutom reflekterar de jord användningen bakåt i tiden och visar vilka byggnader som möjligen hade funnits på forskningsplatsen och hur området hade förstörts av byggnadsarbeten. Sådan information var betydelsefull för den arkeologiska forskningen.

Några forskare tillhörande typen snokaren påtalade bristerna i arkivmaterialens katalogisering i finländska arkiv. De ansåg att det bästa "hjälpmedlet" var arkivarien. Många mindre arkivsamlingar var fortfarande okatalogiserade och saknade därför sökinstrument. Det betydde att det var omöjligt att komma till rätta i dem på egen hand. Vad gäller avståndet till arkivet hade det ingen betydelse:

"[...] eftersom det är frågan om unika saker så har man att välja mellan att antingen komma till det arkivet eller skipa hela ämnet. [...] Man måste ta sig dit eller så ger man fan i hela ämnet." [10]

Detsamma gällde muséerna:

"[...] man kan [...] överge ett ämne just därför att då arkiv- och museidelen ligger så pass långt borta att det inte är mödan värt". [10]

Ett stort problem för konsthistorikern var att de flesta muséer saknade en vetenskaplig katalog över sina verk. Endast Åbo konstmuseum hade då en regelrätt uppgjord och täckande vetenskaplig katalog. Avsaknaden av en sådan ansåg hon att försvårade den konsthistoriska forskningen i hög grad.

Den etablerade forskaren i arkeologi sökte framför allt jämförelsematerial för föremål från utgrävningar i museisamlingar. Hon utgick i sådana fall från litteraturen men där kanske inte förekom bilder av dessa föremål och då kunde hon inte veta om det var exakt samma föremål. Därför konsulterade hon museisamlingar, i främsta hand Museiverkets samlingar. Där beställde hon fram bestämda föremål till påseende och bland dem fanns förhoppningsvis sådana hon sökte. Museiverket borde i praktiken tillhandahålla alla uppgifter om föremål i de regionala

muséerna och helst också bilder men så är inte alltid fallet. Forskaren ansåg att det redan av ekonomiska orsaker var problematiskt att bege sig till t.ex. Uleåborg eller Rovaniemi för att se på ett föremål. Det borde finnas en plats där alla väsentliga uppgifter om materialet var tillgängliga. I Finland hade forskarna ingen som helst möjlighet att här ta reda på vad som finns i muséernas samlingar i Sverige. Personliga kontakter till museipersonal och forskarkolleger i grannlandet var av största vikt för att forskaren skulle kunna spåra och få tillgång till arkeologiskt material.

Det informella kontaktnätet. Kollegerna var ytterst betydelsefulla i informationssökningen för de flesta forskare, som tillhörde typen snokaren, förutom för en av de etablerade konsthistorikerna och den yngre språkforskaren. För dem var de visserligen nyttiga men inte på något sätt av avgörande betydelse. Arkeologen vände sig alltid till experter som kände det konkreta materialet och opublicerat material.

”Det att en så liten del av fyndmaterialet är publicerat och man därför finner just denna, till exempel då man valt ut ett visst exempel till sitt forskningsämne så då måste man hitta rätt på också de exempel som inte publicerats eller som har kommit efter det att något grundläggande verk har utgivits. I sådana situationer måste man besvara.”¹⁸⁰ [2]

Den muntliga informationen ansåg den andra forskaren i arkeologi ha mycket stor betydelse speciellt vad gällde de nyare fynden men också därför att det finns mängder av arkeologiska fynd, som aldrig har blivit publicerade.

”[...] i den här litteratursökningen så har den muntliga kommunikationen en mycket viktig andel eftersom den som forskar i samma frågor, den kan känna till någon viktig bok och berätta vidare om den”.¹⁸¹ [5]

I sådana fall var det viktigt att forskaren hade kolleger som han kunde vända sig till.

Informationskällor. Monografier och tidskrifter. Tidskrifterna var centrala i de två etablerade

¹⁸⁰ ”[...] se että niin pieni osa löytöaineistosta on julkaistu ja jossa on just nimenomaan tällainen, esimerkiksi on valinnut tutkimusaiheekseen tietyn esimerkin, niin silloin täytyy saada selville myös ne esimerkit jotka ei oo julkaistu tai jotka on tullut jonkun asian käsittelevän perusjulkaisun jälkeen. Sellaisessa tilanteessa joutuu vaivaamaan.”

¹⁸¹ ”[...] tämmösen kirjallisuuden etsimisessä niin siinähan sillä suullisella kommunikoinnilla [...] on erittäin tärkeä osuus koska semmonen, joka tutkii samoja asioita niin se saattaa tietää jonkun tärkeän kirjan ja sitten kertoo siitä eteenpäin”.

konsthistorikernas informationssökning. De läste artiklar, bokrecensioner och bokreklam. De ansåg att tidskrifterna var hanterligare och lättare att överblicka än monografierna. Om monografiers och tidskrifters inbördes förhållande sade den ena konsthistorikern att

”[...] det är nog igen beroende av ämne. [...] Ju jungfruligare ämne desto färre monografier finns det. Eventuellt finns det inte nån alls. [...] Monografier är besvärligare. De är mera förrådiska och de är bibliografiskt besvärligare. Åtminstone har jag den känslan att tidskriftsartiklarna är bättre under kontroll. [...] [Monografierna är] förrådiska på det sättet att det kommer ut i smyg en monografi på University of Idaho Press, som man inte nånsin har hört talas om och som inte råkar anmälas eller recenserar och, och som man inte känner till förrän det i en viss mening är för sent.”
[10]

Tidskrifterna intog en uppenbart dominerande plats i den äldre språkforskarens informationssökning. Även den äldre forskaren i arkeologi ansåg tidskrifterna vara ytterst nyttiga, i synnerhet om de innehöll översikter över arkeologisk litteratur publicerad under de senaste åren. Hon prenumererade inte på några vetenskapliga tidskrifter men inhemska tidskrifter erhöll hon som medlem i vetenskapliga samfund och föreningar.

Snokaren läste i tidskrifterna, förutom artiklar bokrecensioner för att kunna orientera sig i nyutkommen litteratur och de problem den behandlade. Ytterligare fäste man vikt vid bilderna, bildtexterna och bokreklamen. Det vanliga var att man följde med de mest centrala tidskrifterna inom den egna disciplinen.

Bild- och tidningsmaterial samt utställningskataloger. Konsthistorikerna och arkeologerna var i regel de som använde bildmaterial i större utsträckning. När den etablerade forskaren i arkeologi startade sitt senaste forskningsprojekt lät hon fotografera alla gamla kartor över det aktuella området och dessutom beställde hon alla flygbilder, som hade tagits under olika tider på 1900-talet för att komma underfund med hur området hade använts under gångna tider.

”Jag visste var det under senare tider funnits byggnader och var åkergränsen gått och var det funnits diken och annat eftersom då jag planerade utgrävningen så visste jag redan då att där och där kommer en husgrund emot som är från den och den tiden och jag kan föra bort det

stället med stor grävmaskin så att jag kommer vidare”.¹⁸² [5]

När den andra etablerade forskaren i arkeologi hade skaffat de verk han ville ha, bekantade han sig med dem. Om verken var böcker var han vanligtvis mest intresserad av bilderna.

”[...] om jag söker till exempel något bestämt föremål om det är från den utgrävningen och om det är från samma tidsperiod, så då studerar jag först bilderna om det är ett sådant källmaterial, och så ser jag att där är motsvarigheten klar. Sedan söker jag upp den i texten alltså bild så och så och sen ser jag på uppgifterna om de innehåller något nytt i förhållande till det jag redan vet. Och om de gör det så gör jag nödiga annotationer.”¹⁸³ [2]

Utställningskatalogerna utgjorde ett väsentligt material för forskarna i konsthistoria men även för forskaren i arkeologi. En del av dem kunde lätt erhållas från muséerna, men de som hade katalogiserats som småtryck var problematiska. De utländska katalogerna blev lätt förbisedda och forskaren kunde inte alltid veta var de fanns uppbevarade.

”Det är de som lättast slinker undan när man söker genom att dessutom ett utställningstema kan vara sådant att man inte inser att det egentligen där finns någon beståndsdel, som är synnerligen relevant för det man sysslar med. Så det är rena rama turen ofta som man hittar” [10]

Tidningsmaterialet var svåråtkomligt, åtminstone vad det äldre materialet beträffar.

”Därför om man till exempel undersöker ett sekel gamla konstevanemang, låt oss säga utställningar, så finns det inget annat bevarat än utställningskatalogerna och sedan kritiken. Det är egentligen det enda sättet genom vilket man [...] kommer nära situationen i fråga.”¹⁸⁴ [1]

Ifall utställningsrecensionerna från tidningar överhuvudtaget fanns samlade någonstans var det

¹⁸² ”Tiesin missä on ollut jotain rakennuksia myöhäisinä aikoina ja missä on pellonraja ja missä on ollut oja ja muita koska kun mä suunnittelin sitä kaivausta niin silloin mä tiesin että tossa tulee tommonen talonpohja vastaan, joka on siltä ja siltä ajalta ja mä voin poistaa sen kohdan suurella kaivauskoneella että mä pääsen eteenpäin”.

¹⁸³ ”[...] jos mä haen esimerkiksi jotain tiettyä esinettä, onks tuolta kaivaukselta ja onks se ajoitettavasti yhteydessä niin mä katson ensiks kuvat, jos se on tämmönen lähdemateriali ja sit mä katson että tossa on vastine selvä. Sit mä haen sen tekstistä [...] kuva se ja se ja sit mä katson tiedot ja katson ett kertooks tuo jotain uutta siihen aiempaan, mitä mulla on tiedossa. Ja jos se kertoo niin sitten teen siitä tarvittavat muistiinpanot.”

¹⁸⁴ ”Sen takia että jos tutkii esimerkiksi sata vuotta sitten tapahtuneita taidetapahtumia. Sanotaan jotain näyttelyä. Siitä ei oo oikeastaan jäänyt mitään muuta kuin näyttelyluettelot ja sitten nää arvostelut, kritiikit. Ne on oikeastaan ainoa tapaa millä pystyy pääsemään jollain tavalla niinkuin lähelle sitä tilannetta.”

i Statens konstmuseums klipparkiv. Men det är ofullständigt i synnerhet vad beträffar slutet av 1800-talet.

Sammanfattning. Informationssökartypens namn, snokaren, är härlett från verbet att snoka i betydelsen genomsöka. Han letar sig fram till sitt material på ett systematiskt sätt. Snokaren ägnar sig i hög grad åt ämnessökning och betonar dess betydelse i informationssökningen, som kan sägas ofta ha en sofistikerad karaktär. Snokaren har utvecklat olika strategier för informationssökning för att inte missa relevant information. Snokaren hänger sig åt bl.a. kedjesökning, som värderades högt och som anses vara mera pålitlig än sökning i bibliografier och referatorgan. Till dessa hör också regelbundna biblioteksbesök. Institutionsbiblioteket intar en särställning bland biblioteken. En tredje strategi är att odla täta kontakter till kolleger nationellt och internationellt. Typiskt för snokaren är dessutom en gedigen bibliografikännedom och flertalet forskare tillhörande typen kunde i själva verket uppvisa en ypperlig sådan. Handböckerna utklassades som hjälpmedel i informationssökningen av alla forskare, som hörde till typen snokaren, förutom av en av de etablerade forskarna i arkeologi. Flera sökte information under hela forskningsprocessen, dvs. kollade regelbundet eventuellt nyttigt material.

När informationssökningen gällde ett obekant ämne var bibliografierna centrala för de flesta snokare. Då sökte de på ämnesord. Bibliografierna kunde kompletteras med ämnessökningar i universitetsbibliotekets kataloger. När informationssökningen gällde ett bekant ämne sökte forskarna i regel på personnamn, främst kända forskarnamn, i bibliografier och tidskriftsårgångars index. De etablerade konsthistorikerna använde bibliografier och referatorgan under hela forskningsprocessen. Den ena av dem använde dessutom ett citeringsindex Arts & Humanities Citation Index¹⁸⁵. Denna forskare var den enda av intervjupersonerna som använde detta citeringsindex. För de övriga var detta index fullständigt okänt. Den yngre forskaren i konsthistoria ansåg inte bibliografierna över forskningslitteraturen vara tillfredsställande, vilket kan förklaras med hans forskningsämne som gällde ikoner målade av exilryssar. Däremot var han nöjd med bibliografierna över hans källmaterial.

¹⁸⁵ En äldre forskare i filosofi, elitisten, använde Social Sciences Citation Index i någon mån.

Den ena av de äldre konsthistorikerna lät informatikern i universitetsbiblioteket regelbundet göra informationssökningar i databaser åt sig. Han var också den som använde Arts & Humanities Citation Index och kan sägas vara den forskare som kunde uppvisa de mest avancerade informationsvanorna av alla intervjuade forskare. Den andra etablerade konsthistorikern litade inte på att informatikern kunde göra sökningar åt honom. De två yngre forskarna i konsthistoria ansåg att de inte hade någon nytta av informationssökningar i databaser och menade att deras egna metoder var pålitliga och tillräckliga. Den etablerade språkforskaren hade låtit informatikern vid universitetsbiblioteket göra datorbaserade sökningar åt sig men hade ännu inte lärt sig göra sådana själv även om hon hade de tekniska möjligheterna.

Den centrala basen för forskarnas informationssökning var institutionsbiblioteket. Konsthistorikerna hade förmånen att ha ett mycket välförsett och väl fungerande bibliotek på sina institutioner. Det var deras verkstad, som tillhandahöll bibliografier, handböcker, tidskrifter och forskningslitteratur för dem. Det som forskarna uppskattade mest var den omedelbara närheten till biblioteket. Det var en del av institutionen och fanns inom räckhåll för dem. Dessutom uppskattades möjligheterna att browsa i hyllorna i detta deras lilla specialbibliotek mycket. Språkforskaren och arkeologen saknade institutionsbibliotek och var tvungna att nöja sig med ett seminariebibliotek. Universitetsbiblioteket användes åtminstone i någon mån av alla forskare men klart oftare av konsthistorikerna än av de övriga. De äldre forskarna var flitigare besökare där än de yngre, vilket kan anses vara något oväntat.

Arkivforskning uppfattades som problematiskt och som en arbetsmetod där slumpen ofta spelade en avgörande roll för huruvida forskaren verkligen hittade det material han sökte. Sökinstrumenten var outvecklade i arkiven, om det överhuvudtaget fanns några. Av de tryckta publikationerna var de utländska utställningskatalogerna svårast att komma över. Vad gällde arkiv och muséer ansåg forskarna att man antingen måste bege sig dit oberoende av avståndet eller överge forskningsämnet. Den ena yngre forskaren hade alla viktiga bibliotek och arkiv på nära håll, vilket hade sin orsak i att hans forskningsämne berörde Finlands konsthistoria.

Tidskrifterna var centrala både för konsthistorikerna och språkforskaren. För den ena yngre forskaren i konsthistoria var de centrala endast vad gällde hans källmaterial. Den äldre konsthistorikern poängterade emellertid att ämnet var avgörande för om monografierna eller tidskrifterna var viktigare i forskningsarbetet. Om ämnet var nytt och relativt penetrerat, fanns det få monografier och då ökade tidskrifternas betydelse. Det var betydligt lättare att komma över tidskriftsartiklar än monografier.

Både konsthistorikerna och språkforskaren bad sparsamt om råd av bibliotekarien och än mera sällan av informatikern. Problemen gällde oftast att hitta rätt i bibliotekskatalogen, dvs. lokalisering av litteratur. Frågorna kunde också gälla tekniska problem såsom mikrofilmer, kopiering och fjärrlån. Däremot var det ovanligt att man bad om orientering i bibliografier eller databasernas värld. Avståndet till informationskällan, t.ex. biblioteket, arkivet eller muséet, var betydelsefullt för utnyttjandet av densamma. De äldre konsthistorikernas specialbibliotek var belägna på alltför långt avstånd. Alla var i utlandet. Den andra yngre konsthistorikern hade, däremot, alla sina centrala arkiv och bibliotek i utlandet. För honom var det långa avståndet uppenbart problematiskt men hade ändå inte lett till byte av forskningsämne.

5.2.2 Den självsäkra samlaren

Den självsäkra samlaren representeras av tre mätare [7, 14, 21], en härmsångare [16], en fluga [9], fyra bin [3, 12, 28, 31] och en spindel [8], sammanlagt tio forskare. Mätarna var alla forskare i arkeologi, två var yngre och en var äldre, härmsångaren var en etablerad forskare i filosofi och flugan en yngre forskare i språkvetenskap. Alla bin var forskare i språkvetenskap, en yngre och tre äldre, samt spindeln en yngre forskare i filosofi. På det hela taget var grupperingen till den självsäkra samlaren inte problematisk. Den självsäkra samlaren uppfyller sju av 15 kriterier och är därmed en mera specifik typ än snokaren (jfr tab. 1, s. 162). Ett par forskare, båda yngre, var något udda, men deras noteringar visavi de flesta centrala kriterierna sammanföll dock med de övriga forskarnas inom typen. Den ena av de något avvikande forskarna var forskare i arkeologi och den andra i språkvetenskap och lingvistik.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning. Den äldre forskaren i arkeologi gjorde sällan ämnessökningar. Sporadiskt hade han använt Human Relations Area Files (HRAF) men med dålig framgång och magra resultat. Han uppvisade en bristande förståelse för på vilka grunder artiklar och böcker tilldelades ämnesord. Han hävdade att författarna inte tillräckligt väl beaktade behovet av ämnesord. Man tenderade att inte behandla ämnet ur tillräckligt många synvinklar.

”[...] om jag letar efter någon, säg nu naturvetenskaplig information och jag är humanist, så då har inte denna naturvetare som gett ämnesorden för artikeln, kommit att tänka på att någon humanist skulle behöva dem”.¹⁸⁶
[14]

Man beaktade inte heller den vacklande terminologin, som inte bara existerar inom de humanistiska vetenskaperna, utan även förekommer inom naturvetenskaperna. Denna forskare var därför starkt kritisk mot användningen av ämnesord i informationssökningen. Den yngre forskaren i arkeologi hade också dåliga erfarenheter av sökning på ämnesord som i regel gav nollresultat. Hon sökte nästan uteslutande på personnamn eller bara på ämnesordet arkeologi. När hon sökte på andra ämnesord än arkeologi var mängden brus stor. Hon kunde få alltför många referenser, t.ex. 200. Men att söka relevanta referenser bland 200 var förstås lättare än att söka i hela biblioteket. En pålitlig sökmetod var att söka på den forskares namn som man visste att hade skrivit om det aktuella ämnet. Sökfrequensen var beroende av det arbetsskede forskaren befann sig i.

Den äldre forskaren i filosofi engagerade sig inte heller i ämnessökning. Att söka information om ett ämne med hjälp av ämnesord var för henne den sista utvägen att söka information. Den yngre forskaren i språkvetenskap gjorde mycket begränsade ämnessökningar, främst i läroböcker och andra standardverk. Om han t.ex. ville veta något om satsers struktur, vände han sig till grammatikböcker. Han gjorde ofta ämnessökningar av ovannämnda typ. Därtill anlidade han handbiblioteket på institutionen, där han browsade i kända språkforskares verk för att ta reda på vad de hade att säga om dessa strukturer.

¹⁸⁶ ”[...] jos mä etsin jotain, sanotaan luonnontieteellistä tietoa, ja humanistina etsin niin, niin se luonnontieteilijä, joka on antanut niitä artikkelinsa avainsanoja ei ole tullut ajatelleeksi ett joku humanistikin niitä vois tarvita”.

Den äldre språkforskaren gjorde sällan ämnessökningar och menade att det berodde på att han redan var en så pass erfaren forskare att han ändå hittade litteraturen. Ifall han sökte resultat från tidigare forskning, vände han sig till bibliografier. Den yngre forskaren gjorde mycket sällan ämnessökningar därför att terminologin på hennes forskningsområde var diffus och turbulent. Mången gång var det inte tillräckligt att definiera ämnet. Hon ansåg att ämnesord inte var till någon nytta i informationssökningen, därför att den som ger ämnesorden inte nödvändigtvis gestaltar dem på ett sådant sätt att andra forskare skulle ha nytta av dem. De kan dessutom vara bundna till en teoretisk ståndpunkt som redan är passé. När den andra etablerade språkforskaren sökte information om ett obekant ämne började hon med att konsultera nya verk, som behandlade ämnet ifråga, samt deras litteraturförteckningar. Därefter vände hon sig till tidskrifter och kolleger. Forskarnamnen var för henne centrala i informationssökningen.

Kedjesökning. Forskaren i filosofi resp. språkvetenskap, ansåg kedjesökningen vara en ovärderlig informationssökningsmetod därför att den var både smidig och pålitlig. Mängden brus kunde minimeras, då alla referenser värderades i en kontext. De två forskarna i arkeologi inledde sin informationssökning från en bok eller artikel de kände till från tidigare. De penetrerade litteraturförteckningen noggrant och referenserna förde dem på detta sätt in i kedjesökningens virvlar. När den yngre forskaren märkte att författarna hänvisade till samma verk, frågade hon sig varför det förhöll sig så. Var det därför att boken var grundläggande och centralt verk? Hon ville också veta vilka verk detta verk refererade till och vilka ämnen de berörde. För den andra yngre forskaren var kedjesökning av lika stor betydelse när hon sökte litteratur om ett bekant ämne som när hon sökte om ett obekant.

Den etablerade språkforskaren praktiserade flitigt kedjesökning, när han sökte litteratur. Den yngre forskaren ”ramlade” ofta över referenser av en slump när hon läste någon artikel. Dessa referenser ledde henne in i kedjesökningen. Hon benämnde sin informationssökning slumpmässig kedjesökning. Den yngre forskaren i språkvetenskap började sin informationssökning i regel i ett standardverk men ofta förde redan ämnet i sig med sig någon litteratur.

”[...] med ämnet kommer automatiskt någon litteratur [...]. För det första var det projektet som vi gjort ansökan för, ganska mycket läkarnas idé så

att det var i sina detaljer nytt för mig. Jag fick några artiklar av dem och källhänvisningar från vilka jag [...] egentligen tog avstamp och därefter läste jag dem och diskuterade med dessa personer [...].”¹⁸⁷ [3]

Kedjesökning var ett viktigt sätt för forskaren att söka information. Den yngre filosofiforskaren inledde kedjesökningen efter att ha erhållit en litteraturförteckning av sin handledare. Hans ämnessökning bestod typiskt av kedjesökning. Andra typer av ämnessökningar gjorde han inte och han ansåg den vara den bästa metoden att söka information.

Konsultation. Den självsäkra samlaren utnyttjade bibliotekspersonalens tjänster enbart gällande lokalisering av litteratur och tekniska problem. Informationssökningen ville de själva ha kontroll över. Den etablerade språkforskaren hade inte ens kunnat föreställa sig att informationssökning hörde till bibliotekariernas och informatikernas arbetsuppgifter:

”Jag har aldrig vågat fråga! Jag har på något sätt tänkt att de har annat att göra.”¹⁸⁸ [12]

Forskaren var inte helt tillfreds med bibliotekspersonalens kompetensnivå vid universitetsbiblioteket:

”[...] tidigare var kompetensnivån högre och nu finns där sådana nyare som är ganska svaga men så finns där i stället några riktigt duktiga [...]. Där finns ofta sådana yngre förmågor som ännu är så gröna att de inte just kan säga nästan ingenting om något alls.”¹⁸⁹ [12]

Den yngre språkforskaren undvek bibliotek med deras komplexa datasystem och personal det kändes svårt att be om råd av. Den yngre forskaren i arkeologi anlidade inte bibliotekarien eller informatikern för informationssökning på grund av brist på förtroende. Men hon ville inte

¹⁸⁷ ”[...] sen aiheen mukaan automaattisesti tulee jotakin kirjallisuutta [...]. Ensinnäkin se projekti mist me oltiin se anomus tehty se oli aika paljon niitten lääkäreiden idea että se oli sillai ykstyiskohdissaan mulle uus aihe, niin [...] mä sain niiltä muutamia artikkeleita ja lähdeviitteitä, joista mä sitten [...] oikeastaan lähdin liikkeelle ja sen jälkeen mä sitten lukaisin ne ja juttelin niiden ihmisten kanssa [...].”

¹⁸⁸ ”Emmä ole koskaan uskaltanut kysyä! Kun jollain tavalla olen ajatellut että ne on työllistettyjä muutenkin.”

¹⁸⁹ ”[...] aikaisemmin oli kompetenssitaso korkeampi että nyt sinne on tullut [...] tämmösiä uudempia, jotka on aika heikkoja mutta sen sijaan muutamia siellä on taas erittäin hyviä [...]. Siellä on usein tämmösiä nuoria, jotka on aika vielä vihreitä että ne ei paljon osaa sanoa mistään mitään.”

heller besvära dem:

”[...] om jag tvingas söka på terminalen så identifierar jag bättre den litteratur som jag behöver än om jag ber någon annan söka som inte känner mitt område, så hur skulle han finna den? [...] jag har den fördomen att jag ändå hittar och identifierar bäst själv [...] jag hittar på ständigt nya sökord och funderar att hur skulle det vara [...] sedan känner jag på mig att de har så bråttom att jag inte vill störa!”¹⁹⁰ [21]

I allmänhet försökte samma forskare också komma till rätta på egen hand när hon letade efter arkivmaterial. När hon visste att ett visst material borde finnas i ett bestämt arkiv och hon inte hittade det, vände hon sig, däremot, till arkivarien. Forskaren i filosofi hade på senare tid allt mera utnyttjat bibliotekspersonalens tjänster. Vanligtvis gällde frågorna lokalisering av litteratur.

Informationssökningens kontinuitet. Den äldre forskaren i arkeologi ansåg att informationssökningen hade en början men inte något slut. Den var fortgående:

”Jo, det börjar då det uppstår en fråga. Därför behövs denna information. Det finns inget slut. Kanske processen krymper ihop mot slutet men den är som knypplerskan: Hon kommer aldrig till slutet.”¹⁹¹ [14]

Den yngre arkeologens informationssökning inleddes i regel när hon satte igång med ett nytt forskningsprojekt. Hon hade flera projekt på gång samtidigt och menade att en början var svår att definiera. Något slut på informationssökningen kunde hon inte se ens för ett specifikt forskningsprojekt. Den fortsatte efter att den slutliga texten var klar, emedan problemen fortsatte att sysselsätta hennes tankar. Den etablerade språkforskaren ansåg att informationssökningen aldrig avslutades. Hon var hela tiden på alerten och öppen för nya impulser. Den yngre språkforskaren och filosofiforskaren ansåg att informationssökningens

¹⁹⁰ ”[...] jos mä päätteltä joudun hakemaan niin mä tunnistan itse paremmin sen kirjallisuuden, jonka mä haluan kun ett mä pistäisin jonkun muun hakemaan ilman että se tuntee sitä mun alaani niin miten se löytää sen? [...] mulla on sellainen ennakkoluulo että mä itse löydän, [...] tunnistan ne parhaiten sieltä sit kuitenkin [...] mä voin keksiä aina uusia asiasanoja ja miettiä ett mitenkähän [...] sit must tuntuu ett niillä on niin kiire ett mä en viitsi mennä häiritsemään!”

¹⁹¹ ”No, alku on se kun tulee, syntyy kysymys. Sitä varten sitä tietoa tarvitaan. Ja loppua ei ole. Se prosessi ehkä hiipuu loppua kohti mutta se on niin kuin nypplääjä: Se ei koskaan saavuta sitä rajaa..”

inledning och avslutning var beroende av situationen. Ifall forskningsarbetet skulle utmynna i en artikel, det vill säga en kortare begränsad helhet, hade informationssökningen en startpunkt och en avslutning. I annat fall var den kontinuerlig.

Informationskanaler. Bibliografier, referatorgan, handböcker och lexika. Den äldre forskaren i arkeologi uttryckte sin misstro mot alla typer av bibliografier och referatorgan med hänvisning till ogynnsamma erfarenheter. NAA, som han höll sig med själv, använde han i någon mån närmast för litteratursökning gällande undervisningen. Hans forskningsprojekt var av internationell karaktär och han var av den orsaken i hög grad beroende av internationell litteratur. Den yngre forskaren i arkeologi ansåg att NAA, som hon hade i sitt privata bibliotek, var oersättlig för hennes forskningsarbete. Estlands arkeologiska bibliografi hade hon ibland nytta av. Utöver den information som dessa kunde ge var hon också i behov av anglosaxisk, teoretisk litteratur och då använde hon British Archaeological Abstracts. Handböcker använde forskaren när hon förberedde undervisningen, men i själva verket ganska sparsamt.

Den yngre forskaren i arkeologi använde mycket sällan bibliografier. Visserligen rekommenderade han dem för andra men

”[...] själv får jag inte så mycket ut av dem. Orsaken är den [...] att frågorna på detta område, vad än jag riktat mig in på, är ganska ringa så att det finns mycket litet litteratur kring dem och man kan lösa dem bättre på annat sätt än så.”¹⁹² [7]

Den yngre språkforskaren gjorde inte sökningar i bibliografier eller referatorgan. Han var medveten om att det fanns sådana i institutionens handbibliotek men använde dem inte. Han strävade inte till att hitta all relevant information. I hans informationssökning var kollegerna ytterst viktiga men också kedjesökningen intog en framträdande plats.

Den andra yngre och äldre språkforskaren använde, även de, sällan bibliografier eller referatorgan i sin informationssökning.

¹⁹²

”[...] minä en itse saa niistä mielestäni niin paljon. Syy on se [...] että tällä alalla kysymykset, mihin sitten olen paneutunut on sen verran pieniä että niistä on hyvin vähän kirjallisuutta ja ne saa paremmin hallintaan toisella tavalla kuin sillä tavalla.”

”Nå, ... Jag känner egentligen bara till bibliografier över en enstaka person. Nu finns det förstås andra också men jag använder dem överhuvudtaget ganska lite. Det är nämligen så att jag föreställer mig i varje fall att det som jag sysslar med så har det skrivits väldigt lite om [...]” [31]

Den nyutkomna litteraturen blev den etablerade språkforskaren informerad om via nyhetslistor, t.ex. från Uppsala universitet, och av kolleger. Inte heller i detta fall utnyttjade hon bibliotekets tjänster. Handböcker använde hon ganska sparsamt, endast när hon sökte definitioner eller begrepps historiska utveckling, på grund av att hon ansåg att de föråldrades snabbt. Hennes forskningsämne var så nytt och utvecklades hela tiden.

”[...] handböcker utges under en lång period [...] och egentligen finns där sån där standardkunskap men inte det nyaste”. [31]

Den etablerade forskaren i språkvetenskap, som var engagerad i tvärvetenskaplig forskning i germanistik och indo-germanistik använde ytterst sparsamt bibliografier på grund av att det inte fanns sådana han kunde ha nytta av:

”Det är klart att det inte just finns några handböcker eller bibliografier som berör indo-germanistik och germanistik. Det är bara denna fenno-ugristik.”¹⁹³ [12]

Den yngre språkforskaren använde nästan inte alls bibliografier. Sporadiskt kunde det inträffa att hon bläddrade i en bibliografi, ifall hon råkade få en sådan i sin hand. Hon var obevandrad i de mest centrala bibliografierna och referatorganen inom hennes disciplin. Handböcker och standardverk använde hon sällan. Hon var missnöjd med bibliotekens servicenivå och ansåg att biblioteksväsendet i Finland var i ett bedrövligt skick.

”Det är slumpartat vad här finns”.¹⁹⁴ [28]

När den andra yngre språkforskaren sökte information om ett bekant ämne tydde hon sig till för henne kända informationskällor. Bibliografier använde hon ganska sällan. Hon hade vid några tillfällen bläddrat i bibliografier i institutionens fonetik bibliotek.

¹⁹³ ”Tietysti mitä koskee indo-germanistiikkaa ja germanistiikkaa niin siitähän nyt ei ole juuri mitään [...] käsikirjoja tai bibliografioita. Ett se on vaan tätä fenno-ugristiikkaa.”

¹⁹⁴ ”Se on sattumanvaraista mitä täällä on”.

Den yngre filosofiforskaren gjorde sporadiskt sökningar i Philosophers' Index, som var hans utgångspunkt när han inte hade någon litteratur om ett ämne. Han betraktade indexet som relativt täckande. Han var väl förtrogen med hur man sökte i det men ansåg att det inte var det bästa hjälpmedlet för att skilja agnarna från vetet. Han visste var det lönade sig att söka information, när han behövde information om ett bekant ämne. Om han mindes att en bestämd forskare hade skrivit om ett visst ämne men inte var han hade publicerat det och när, då vände han sig ofta till Philosophers' Index och slog upp på forskarens namn. Det var ett snabbt och behändigt sätt att hitta den information han behövde, ifall han kände till forskarens namn. Han ansåg att abstractet i indexet inte var tillräckligt för att kunna avgöra om en artikel eller en bok var viktig utan han måste läsa hela verket ifråga. Däremot var det viktigt för att avgöra, om ämnet var relevant. Bibliografier eller andra referatorgan än Philosophers' Index använde forskaren inte, emedan det inte fanns sådana han kunde ha haft nytta av.

”Och i praktiken finns inga andra bibliografier [benämner Philosophers' Index bibliografi]. [...] Det är ändå inte det bästa sättet att greppa hur man skiljer från de bättre [referenserna] och de sämre. Alla de sämre hinner man inte läsa så man får anta att de är sämre. Då måste man bara lita på att man i sin hand fått en god översiktsartikel [...]”¹⁹⁵ [8]

Om forskaren stötte på ett alldeles främmande problem, vände han sig till An Encyclopaedia of Philosophy. Handböcker, däremot, var ganska oanvändbara i forskningsarbetet.

Informationsåtervinning. Den humanistiska självsäkra samlaren kan, i motsats till Judy Palmers ”confident collectors”, naturvetenskapliga forskare och statistiker (jfr ss. 34-35), inte hävdas vara särskilt intresserade av sökningar i databaser. De besatt ingen tro på att de kunde vara nyttiga för deras forskningsarbete. Den äldre forskaren i arkeologi var medveten om att man kunde låta göra informationsåtervinning ur databaser i universitetsbiblioteket, men hade inte utnyttjat möjligheten. Det berodde på att hans forskningsprojekt var sådana att han inte skulle ha haft någon nytta av databaser, ansåg han. Den yngre forskaren kunde inte ge någon förklaring till varför hon hellre anlidade grannuniversitetets bibliotekstjänster, där hon gjorde sökningar i bibliotekets datorbaserade katalog, än det egna universitetsbibliotekets. Hon kände

¹⁹⁵ ”Ja käytännössä muita bibliografioita ei ole. [...] Se ei kuitenkaan ole se paras tapa päästä just käsiin siihen että miten erotetaan hyvät huonoista. Huonoja ei ehdi kaikkia lukea että oletetaan että se on huono. Silloin pitää [...] luottaa siihen että nyt on saanut käsiinsä jonkun hyvän katsausartikkelin [...]”

inte heller till om hennes eget universitetsbibliotek hade en informatiker som gjorde datorbaserade sökningar åt forskarna. Men hon hade ändå inte några större problem med att hitta den litteratur hon behövde. Den äldre filosofiforskaren hade, däremot, någon gång sökt i universitetsbibliotekets datorbaserade katalog.

Den yngre forskaren i språkvetenskap var helt obevandrad i databasernas värld och använde dem följaktligen inte. Detsamma kan sägas om de två äldre språkforskarna. Den andra yngre forskaren i språkvetenskap ansåg att hon inte hade behov för databaser, emedan de inte var till nytta för henne. Detsamma gällde den äldre forskaren i arkeologi, mullvaden. Hon var helt datorfrånvärd vad gällde informationssökning. Men språkforskaren hade gjort sökningar på CD-ROM. En av dem hade ändå stundvis gjort sökningar i universitetsbibliotekets automatiserade katalog men medgav att hon inte var en flitig användare. Den andra yngre språkforskaren använde bibliotekskatalogen när hon skulle lokalisera en bok. Trots att hon ständigt använde datorer i sitt forskningsarbete, upplevde hon den datorbaserade bibliotekskatalogen som problematisk.

”Fast det stundom är svårt så måste man ju ändå”.¹⁹⁶ [28]

Hon hade inte blivit vän med den. Om hon hamnade i ytterst stora svårigheter i sin litteratursökning, skulle hon vara tvungen att noggrant bekanta sig med systemet. Den var den sista utvägen, inte det första alternativet.

Biblioteksorienterad informationssökning. Karaktäristiskt för forskarna i språkvetenskap, som representerade typen den självsäkra samlaren, var att de inte hade tillgång till ett regelrätt institutionsbibliotek på sina institutioner. De hade antingen ett seminariebibliotek eller ett handbibliotek eller inget alls. Den ena av de etablerade språkforskarna hade inget bibliotek på institutionen utan fakultetsbiblioteket fungerade också som institutionsbibliotek. Det var beläget två våningar högre upp i huset, vilket forskaren ansåg vara för långt borta från institutionen och önskade ha åtminstone ett handbibliotek på institutionen. En annan etablerad forskare var separerad från sitt institutionsbibliotek under den tid han innehade en

¹⁹⁶ ”Ett jos kova paikka tulee niin pakkohan se”.

forskarprofessur vid Finlands Akademi och bedrev forskning vid ett forskningsinstitut. Den yngre språkforskaren hade tillgång till ett ytterst anspråkslöst handbibliotek på institutionen där hon vanligtvis fann de första referenserna som sedan ledde henne in i kedjesökningen. Handbiblioteket bestod av två små rum som på grund av det stora boksvinnet hölls låsta. Det sköttes inte av en bibliotekarie utan forskarna ansvarade själva för skötseln. Den yngre arkeologiforskarens fysiskt närmast belägna bibliotek var seminariebiblioteket. Institutionsbibliotekets samlingar hade införlivats med fakultetsbiblioteket. Situationen för de övriga forskarna, som representerade typen den självsäkra samlaren, var betydligt bättre.

Den äldre filosofiforskaren betraktade sitt institutionsbibliotek som landets främsta specialbibliotek på sitt område och det var dit hon i första hand vände sig, då hon var i behov av litteratur. Det fanns i hennes närmaste omgivning, i samma hus men visserligen i en annan våning. Det var inte för hennes forskningsbehov särskilt välförsett och hon använde det av den orsaken mest för undervisningsändamål. Den alfabetiska bibliotekskatalogen använde hon endast för lokalisering av litteratur som hon redan hade referensen till, medan hon inte alls konsulterade den systematiska katalogen. Hon betraktade sina möjligheter att påverka inköpet av litteratur till institutionsbiblioteket som goda och gick regelbundet igenom förlagskataloger och föreslog nyförvärv.

Den utlokaliserade yngre filosofiforskaren betraktade även han institutionsbiblioteket som sitt viktigaste bibliotek och han var nöjd med den service han fick där. Dit beställdes de viktigaste tidskrifterna inkl. annan litteratur. Forskaren betraktade litteraturanslagen som tillräckliga och alla hans inköpsförslag hade beaktats. En stor fördel var att lånesystemet var flexibelt. Han gillade att browsa i hyllorna, speciellt i nyhetshyllan. Detta motsäger resultaten från Sieverts och Sieverts undersökning (jfr s. 56), som hävdade att forskare i filosofi inte browsar. På grund av det långa fysiska avståndet till institutionsbiblioteket frekventerade han det trots allt ganska sällan. Det största problemet var försumliga låntagare, som inte returnerade lån i tid, varför han måste ty sig till fjärrlån. Men han hade alltid kunnat låna den litteratur han hade velat via biblioteken och ansåg att deras möjligheter till snabb informationsanskaffning och -förmedling överlag var goda.

Den äldre forskaren i arkeologi startade i regel sin informationssökning i institutionsbiblioteket, där han hittade den första referensen. Han sökte på författarnamn i bibliotekskatalogen och använde inte överhuvudtaget den systematiska katalogen. Om han gjorde ämnessökningar i den systematiska katalogen, var det ett tecken på att det

”[...] måste verkligen finnas desperation i luften innan man börjar söka information på det sättet”!¹⁹⁷ [14]

Men institutionsbibliotekets betydelse minskade snabbt. Sedan vände han sig till andra bibliotek. Principen man tillämpade i förvärvspolicyn vid hans institution var att skaffa all litteratur om forskningsmetoder och sådan som behandlade skandinavisk arkeologi eller förhistorisk arkeologi samt att tillhandahålla några centrala serier.

Den yngre språkforskaren undvek universitetsbiblioteket av tre orsaker: där fanns komplicerade datorbaserade bibliotekssystem, det var otrivsamt och det kändes inte lätt att be om råd där. Hon var kritiskt inställd till bibliotekspersonalen och vädrade i luften ointresse för arbetet. Detta gällde både universitetsbiblioteket och fakultetsbiblioteket.

”[...] där finns på något sätt så komplexa system som man inte alls vill tränga in i. [...] De är så komplicerade då man studerar dessa manualer att man känner att man verkligen hellre leker här. [...] Det här snusandet är mycket viktigt. [...] Men sedan om man måste ha att göra med personalen [...] jag kanske inte tror att man inte fick hjälp utan det känns [...] svårt. Det känns som om de kanske hellre skulle vilja göra något annat.”¹⁹⁸ [28]

Universitetsbiblioteket intog, däremot, en perifer plats för den yngre språkforskaren, som dock var ytterst tilltalad av de öppna samlingarna där. Den senare uttalade sig i lyriska ordalag om universitetsbibliotekets öppna samlingar:

”Visst är de öppna [samlingarna] ytterst sympatiska då man själv får rota i hyllorna. [...] Visst är det svårt att beställa på basen av författare och titel. Det är rysligt stimulerande då man nångång finner [...] en samling där man

¹⁹⁷ ”[...] todella jo epätoivoa ilmassa että ryhtyy hakemaan tietoa sillä tavalla”!

¹⁹⁸ ”[...] siin on jotenkin kompleksit systeemit, joihin ei viitsi millään perehtyä. [...] Se on niin monimutkainen, kun sitä rupee katsomaan, [...] niitä broschyyreja [manualen] niin alkaa tuntua heti ett hei! Mieluummin mä leikin tässä. [...] Niin just tää nuuskiminen on kauhean tärkeä. [...] mutt sit jos joutuu [...] tekemisiin henkilökunnan kanssa [...] emmä usko ett sitä [apua] ei sais vaan se että ei tunnu helpolta. Että se tuntuu siltä että ne ehkä mieluummin tekis jotain muuta.”

får ta böcker från hyllan och kika på innehållsförteckningar.”¹⁹⁹ [3]

Den etablerade forskaren i filosofi var också beroende av teologiska fakultetens bibliotek, där hon kunde hitta filosofisk litteratur från kristen tid. Till universitetsbiblioteket vände hon sig närmast för kompletteringar. Hon använde det mest för att låna litteratur och för beställning av fjärrlån. Därefter mest frekvent använde hon det för informationssökning och för penetrering av källmaterial. Forskaren ansåg att samlingarna av filosofisk litteratur var otillräckliga och hade mycket övrigt att önska. Hon var synnerligen beroende av bibliotekssamlingar, både för tidskrifter och monografier. Hon hade många gånger varit tvungen att ty sig till fjärrlån. Vad gällde hennes källmaterial, de filosofiska texterna, menade hon att praktikerna är någorlunda väl täckta men de viktigaste upplagorna saknades ofta.

Universitetsbibliotekets täckning av filosofisk litteratur betraktade den yngre forskaren i filosofi som god. För det mesta lånade han litteratur och läste tidskrifter där, även på angränsande områden. Han hade använt universitetsbibliotekets systematiska katalog men inte funnit den särskilt nyttig, emedan klassifikationen inte var tillräckligt specifik. Andra hjälpmedel för informationssökning i biblioteket använde han inte. Den etablerade språkforskarens medvetenhet om bibliotekets resurser var låg. Hon var okunnig om mycken av den service universitetsbiblioteket erbjöd.

De två yngre forskarna i språkvetenskap och filosofi var ytterst tilltalade av de öppna samlingarna i universitetsbiblioteket och önskade att de skulle utvidgas för att bättre möjliggöra browsing. Den äldre filosofiforskaren prisade också de öppna samlingarna, även om stora sådana kunde vara förvirrande. Hon besparades mycket väntetid, då hon genast fick tag i boken. Hon hade goda erfarenheter av amerikanska universitetsbibliotek med enbart öppna magasin. Vad gäller filosofiforskarens browsingvanor motsäger denna forskares beteende resultaten från Sieverts och Sieverts undersökning (Sievert & Sievert 1989, 86-93).

¹⁹⁹ ”Kyll ne avoimet on hirveän mukavia kun siell pääsee selaamaan niit hyllyjä. [...] kyll sen tekijän ja kirjan nimen perusteella on vaikee [...] ruveta tilaamaan. Kyll se on kauhean hauskaa joskus kun löytää [...] kokoelman mist voi [...] mennä niit hyllyjä ja ottaa niit kirjoja ja vähän kattoo sisällysluetteloja.”

Den äldre språkforskaren var av samma åsikt som den yngre, beträffande avståndets betydelse för om de skulle använda bibliotekets samlingar. Däremot spelade avståndet till biblioteket ingen roll för den andra etablerade språkforskaren, ifall uppgiften forskaren sökte var betydelsefull för hans forskningsarbete. Den etablerade forskaren ansåg att universitetsbiblioteket låg på ett bekvämt avstånd från hennes institution. För några år sedan hade det varit aktuellt med att flytta en del av forskarna vid institutionen till en utlokaliserad del av institutionen i en annan stadsdel och hon hörde till de forskare som opponerade sig kraftigt mot förslaget och vägrade flytta dit. Enligt henne var det väsentligt att institutionen var belägen i närheten av universitetsbiblioteket.

Informationssökning i arkiv och muséer. Den yngre arkeologiforskarens viktigaste arkiv var Museiverkets arkeologiska avdelnings arkiv, Åbo landskapsmuseums arkiv och Åbo landskapsarkiv. Denna åboforskarens största problem var att hennes viktigaste material fanns i Helsingfors, i Museiverket, och att hon inte hade tillgång till magasinen. Alla föremål måste beställas fram på basen av kataloguppgifter. Om hon ville ha hela materialet från någon utgrävning, vållade det henne i allmänhet inte några större problem. Men om hennes forskningsarbete berörde t.ex. vapengravar, måste hon få fram alla vapen från en viss tidsålder. Då var hon tvungen att ta fram katalognumret för varje enskilt fynd och beställa dem från magasinet. Sannolikheten var stor att forskaren på grund av oklarheter i katalogen inte hittade allt relevant material. Hon var väl förtrogen med orsakerna till att forskarna inte släpptes in i magasinen, men var ändå upprörd över situationen. På grund av personalbrist måste allt material beställas fram på basen av kataloguppgifter.

”Detta torde vara den mest krukiala omständigheten som gör att man säkert kör fel. Man vet aldrig vad detta material består av: Finns där allt? Fattas något avgörande viktigt? Finns det någon hel grupp som jag inte har hittat eftersom jag inte har identifierat den i katalogerna? Man får ju kontrollera själv!”²⁰⁰ [21]

Museiverket tillhandahåller kopior av andra muséers arkivsamlingar, dvs. där har forskaren tillgång till största delen av de arkeologiska dokument som finns i muséerna. Arkivmaterialet

²⁰⁰

”Tämä asia lie aineistonhankinnasta sen kaikist ratkaisevin kohta missä mennään pieleen ihan varmaan. Ett koskaan ei tiedä ett mitä tämä aineisto loppujen lopuksi: onks siell kaikkea? Puuttuuks täältä jotain ratkaisevaa? Onko joku kokonainen ryhmä mitä mä en oo löytänyt, koska luetteloissa ei oo tunnistettu sitä? Ei sitä pääse kontrolloimaan itse!”

bestod oftast av utgrävningsrapporter, inventeringsrapporter, fältforskningsrapporter, kyrkoböcker och gravförteckningar. Hennes aktuella forskningsprojekt krävde att hon också bekantade sig med andra historiska arkiv såsom landskapsarkiv och kyrkoarkiv. Hon hade varit tvungen att utreda hurudana källor de innehöll utgående från källförteckningar och helt enkelt genom att besöka arkivet och höra sig för där. Det fanns i regel arkivkataloger men det var inte lätt att komma underfund med deras uppbyggnad och innehåll.

Arkivforskningen i kyrkoarkiv var mången gång rätt handgriplig. Forskaren letade igenom hylla efter hylla efter det hon var på jakt efter. Tillträde till arkivet vara ofta beroende av kyrkoherdens inställning till forskare och forskning:

”Sedan går man bara rakt in i arkivet om kyrkoherden släpper in en, och sedan rotar man igenom hyllorna och någon gång hittar man, någon gång inte, för ofta har mycket förkommit eller helt enkelt ... eller som är så rörigt att man helt enkelt inte kan hitta. Det är ett sådant mycket konkret sökande. [...] efter ett långt letande märker man att den arkivdelen inte existerar. Den har förkommit i något skede.”²⁰¹ [21]

Museiverkets egna forskare hade en del av arkivsamlingarna i privat bruk och då hade andra forskare inte tillgång till dem. Men i övrigt hade denna forskare inte haft problem med arkiven jämförbara med föremålssamlingarna i muséerna. De arkeologiska arkiven var topografiskt ordnade liksom även katalogerna.

Den äldre forskarens arkivforskning var av något annat slag. Han var beroende av musei- och arkivsamlingar i utlandet, bl.a. i London. När han bekantade sig med sådana samlingar gjorde han det i regel tillsammans med en lokal kollega som introducerade dem för honom. I British Museum hade han upplevt som en olägenhet att tiden man tilläts se på samlingarna var begränsad. I Museiverket här hemma, igen, måste forskaren göra upp en lista på förhand över de föremål han ville se. Ofta var det dock så att han inte kunde veta vilka föremål där fanns och hade därför behov av att få tillträde till magasinen för att bekanta sig med samlingarna. Det var

²⁰¹

”Siell sit vaan marssitaan sinne arkistoon, jos kirkkoherra päästää ja sit pengotaan ne hyllyt läpi ja joskus löytyy, joskus ei koska niissäkin on sit paljon semmosta, mikä on joskus ollut olemassa mutta mikä on hävinnyt tai vaan ... tai on niin sekaisin ettei niin löydä. Ett se on tämmöstä hyvin konkreettista etsimistä sitten. [...] huomataan pitkän etsinnän jälkeen ett sitä arkistonosaa ei ole olemassa. Se on johonkin tuhoutunut jossakin vaiheessa.”

således omöjligt att på förhand uppgöra en förteckning över föremålen. Muséerna hade en egen katalog över sina samlingar och en kopia av den fanns i Museiverket. Publicerade kataloger fanns inte. Man hade kopierat viktiga museisamlingars kataloger till den yngre forskarens institution så långt resurserna hade tillåtit det. Problemet med dem var att de inte var up-to-date.

Båda forskarna ansåg att avståndet till muséer eller arkiv inte hade någon betydelse. De tog sig till ett museum eller ett arkiv för att göra ett arbete där och då hade avståndet ingen betydelse. Musei- och arkivmaterialet var för dem av primär betydelse. Förmodat relevant primärmaterial kunde aldrig förbli obeaktat, oavsett uppbevaringsort.

Informell information. Den yngre arkeologen erhöll sporadiskt litteraturlistor av assistenten men för övrigt var det knappt någon annan som gav litteraturreferenser till henne. Ett undantag var en kontakt hon alldeles nyligen hade etablerat med en lokal folklorist, vars forskningsprojekt hade starka beröringspunkter med hennes. De utbytte litteraturreferenser och diskuterade med varandra även om kontakterna var ganska sporadiska. För övrigt ansåg hon att det mellan arkeologerna i landet inte förekom speciellt mycket samarbete. När hon höll på med arbetet på sin doktorsavhandling var situationen litet annorlunda. Då hade hon möjlighet att presentera sitt projekt på institutionens forskarseminarium som då var hennes diskussionsforum. Men numera hade hon inget sådant. Forskaren framhöll att hon hade samarbetspartners och kolleger men på andra forskningsområden än arkeologins. Förutom folkloristen nämnde hon en psykolog och en forskare i medicin. Hon ville inte medge att hennes forskningsområde inom arkeologin skulle vara marginellt. Tvärtom ansåg hon det vara ytterst centralt. Hon betraktade inte kollegerna i hemlandet som betydelsefulla för hennes informationssökning. Det var däremot de utländska.

Den andra yngre forskaren i arkeologi hade livligare kontakter till kolleger, i synnerhet på geologins område. Han beskrev hur han brukade utnyttja sina kontakter:

”Jag uppsöker ofta personer som specialiserat sig på området. Eller så ringer jag upp till exempel Geologiska forskningsanstalten. Jag besöker geologiska institutionen [vid universitetet]. Där går vi tillsammans igenom

vilka de centrala verken kunde vara för att greppa [ämnet] och sedan hjälper de en vidare om de känner till att någon studerat den här frågan. Jag har en sådan metod. [...] Det är en ganska mänsklig metod med vilken man snabbt kan gallra bort irrelevanta frågor.”²⁰² [7]

Den äldre arkeologens kolleger sände regelbundet publikationer till honom som gåva och han erhöll på detta sätt en stor del av den litteratur han behövde. En del av litteratursökningen stod medlemmarna i hans forskningsprojekt för, dvs. hans studerande. Han favoriserade osystematiskt sökande och var främmande för, ja, rentav misstänksam mot alla söksystem.

I den yngre språkforskarens informationssökning var kollegerna ytterst viktiga. Han använde sig ytterst sparsamt av bibliotekstjänster. Han beskrev på vilket sätt kollegerna bidrog till hans informationssökning på följande sätt:

”Först går man på något seminarium eller föreläsning eller hör personer tala. Man tar fram något som börjar intressera och sedan kan de som hållit seminariet eller som man talat med och som känner till saken, berätta för en om några böcker som det kunde löna sig att läsa.”²⁰³ [9]

Han fick på detta sätt behändigt veta vilka som var standardverken om ämnet och referenserna i dem ledde honom in i kedjesökningen.

”[...] andra personer känner till basics och när man letts till dem så går det [...] automatiskt framåt och ständigt nya referenser kommer fram”.²⁰⁴ [9]

När den andra yngre forskaren i språkvetenskap började söka information om ett nytt ämne vände hon sig, i likhet med sin kollega ovan, i första hand till kollegerna. Även hon var medlem i en projektgrupp och hade stor nytta av kollegerna där i sin informationssökning.

²⁰² ”Usein käyn tapaamassa ihmisiä, jotka on [...] erikoistuneet sille alalle. Tai soitan esimerkiksi vaikka geologian tutkimuslaitokselle. Käyn tuolla geologian laitoksella. Siinä yhteydessä mietimme mitkä voisi olla keskeisiä teoksia mistä pääsee kiinni ja sitten toisaalta neuvovat eteenpäin sitten, jos tietää että joku on tutkinut tätä aihetta. Mulla on sellainen tapa. [...] Minusta se on aika inhimillinen tapa, jossa nopeasti voi rajoittaa pois epärelevantteja asioita.”

²⁰³ ”Ensiks on vaikka jossain seminaarissa tai luennolla tai kuulee ihmisten puhuvan. Otetaan joku asia esille ja sit se alkaa kiinnostaa ja sitten näe henkilöt jotka ovat pitäneet vaikka seminaaria tai kenen kanssa on jutellut ne tietää tästä asiasta jotain ja ne sanoo että tämä kirja kannattais lukea ja tämä.”

²⁰⁴ ”[...] tavallaan muut henkilöt tietää sen mitkä ovat nää perusjutut ja sit kun niihin on ohjattu niin sit se [...] automaattisesti menee eteenpäin ett siellä on sit [...] lisää viitteitä”.

”Ja, jag är ganska dålig på det. Sedan gråter jag vanligen, [...] det är väl en viss lättja. [...] och först är det väl så att jag rådfrågar andra.”²⁰⁵ [28]

Kollegerna intog en central ställning även i de etablerade språkforskarnas informationssökning. Helsingforsforskaren tydde sig främst till andra forskare på sin ort med liknande intresseområden men också de nordiska kontakterna var viktiga, särskilt kollegerna i Lund, Göteborg, Linköping och Uppsala som hon hade kontakt med på olika sätt: per brev, telefon och epost.

Den etablerade forskaren i språkvetenskap, som var språkhistoriker och innehade en forskarprofessur vid Finlands Akademi, erhöll information av kolleger i ganska liten omfattning. Han hade sitt arbetsrum på ett forskningsinstitut, vars huvudsakliga uppgift var att utarbeta ordböcker på språkområden som inte tillhörde hans forskningsområde. Han skulle ha uppskattat ett djupare samröre med sina kolleger och beklagade sin isolerade situation:

”[...] visst är jag något av en ensam varg. Just därför blir det inte mycket kommunikation. Jag står [...] utanför innekretsarna. Det kunde få förekomma mera muntligt informationsutbyte. Förr var det bättre när jag verkade vid universitetet. Det är litet besvärligt det här avståndet. Trots att det inte är väldigt långt så är det ändå tillräckligt långt för att det skall vara besvärligt att ta sig dit. Så har dagen nästan gått. [...] men förr var det mera fruktbart i den miljön där det ändå fanns flera andra forskare [...]. Jag har numera en känsla av att jag blivit isolerad här där jag tänker ensam i min kammare, trots att den i sig själv till vissa delar är idealisk.”²⁰⁶ [12]

Den äldre filosofiforskaren erhöll för det mesta sina litteraturreferenser av kolleger. Hon ansåg det vara ett synnerligen pålitligt sätt att söka information och man kan säga att den muntliga

²⁰⁵ ”Joo, mä oon aika huono tossa. Mä yleensä sitten itken, [...] on tietty määrä laiskuutta kai. [...] ensimmäinen ehkä on se että mä kysyn ihmisiltä.”

²⁰⁶ ”[...] kyllähän se vähän on meikäläinen pikkusen [...] yksinäinen susi. Ettei kovin paljon ole sitä kommunikaatiota johtuen juuri tästä. Olen [...] piirien ulkopuolella. Enemmänkin [...] suullista tiedonvaihtoa saisi olla. Tilanne oli ennen parempi kun olin yliopistolla. [...] Tää on vähän hankalaa [...] yhteys tässä. Vaikkei se ole itse asiassa kovin pitkä se on kuitenkin niin pitkä että [...] se on aika hankalaa mennä sinne. Se päivä on melkein mennytkin sitten. [...] mutta ennen oli tietysti hedelmällisempi jotenkin se ympäristö kun tapas sentään muita tutkijoita enemmän [...]. Mulla on nyt semmonen tunne kyllä että mä oon [...] jäänyt jollain tavalla [...] eristyksiin täällä kun minä [...] yksikseni ajattelen huoneessa, vaikka se sinänsä onkin jossa in määrin ideaalinen.”

informationens betydelse var påfallande stor för henne. Den yngre forskaren i filosofi menade att vid sidan om klassikerna och tidskrifterna var diskussioner med kollegerna på institutionen en viktig informationskälla. Av dem fick han kännedom om viktig diskussion som fördes på det internationella planet. Om han väntade tills diskussionen publicerades i tidskrifter, kunde han få vänta upp till fem år. De äldre forskarna på hans institution besökte ofta universitet i utlandet samt deltog i internationella konferenser. Dessutom besökte utländska forskare regelbundet institutionen.

Men man kan ställa sig frågande till hur ofta den yngre forskaren till vardags träffade sina kolleger, då han arbetade relativt isolerat i en utlokaliserad del av institutionen på fem till sex kilometers avstånd från moderinstitutionen i centrum av staden. Några andra filosofiforskare hade också sina arbetsrum där, men de var sällan på plats samtidigt på grund av att vissa föredrog att arbeta nattetid. Åtminstone kan man hävda att han under normala arbetsdagar var ganska isolerad. Men han poängterade att han själv hade valt att ha sitt arbetsrum i den utlokaliserade delen av institutionen och att han trivdes med tillvaron.

Tidskrifter och monografier. För den äldre forskaren i arkeologi hade tidskrifterna en stor betydelse. De arkeologiska vetenskapliga tidskrifterna var till antalet begränsade och det var av den anledningen möjligt att veta vilken typ av material de innehöll. De fungerade därmed utmärkt i informationssökningen.

”Då är det lätt att leta efter sakuppgifter. Man vet att i *Journal of Field Archaeology* finns sådant som behandlar fältforskning. [...] Det är väldigt centralt.”²⁰⁷ [14]

Hans läsning av materialet i tidskrifterna var mycket mångsidig. Han läste allt slags material. Bokreklamen var särskilt viktig med tanke på litteraturinköp till institutionsbiblioteket. Förutom arkeologiska tidskrifter följde han också regelbundet med geologiska tidskrifter, tillsammans ett tjugotal, vilket kan anses vara ett anmärkningsvärt antal. Forskaren prenumererade inte själv på någon vetenskaplig tidskrift men två erhöll han på grund av

²⁰⁷

”Silloin on ikäänkuin helppoa etsiä sitä tietoa. Tietää että *Journal of Field Archaeology* ... että siellä on semmosta, joka liittyy kenttätutkimukseen. [...] Kyllä se keskeistä on.”

medlemskap i vetenskapliga samfund. När forskaren sökte information om ett bekant ämne vände han sig oftast till tidskrifterna. Denna ytterst internationellt inriktade forskare var i hög grad beroende av tidskrifter. Tidskrifterna hittade han i regel antingen i institutionsbiblioteket eller i Museiverkets bibliotek.

När den etablerade forskaren i arkeologi inledde ett nytt forskningsprojekt, letade han fram en monografi att ha som utgångspunkt. Han läste den och penetrerade dess litteraturförteckning särskilt noggrant. På det sättet skaffade han sig en översiktlig bild av den befintliga litteraturen. Han forskade helst i sådana ämnen som var rätt utforskade. Då blev också informationssökningen lätthanterlig. När han sökte information om ett bekant ämne gick han för det mesta mera systematiskt tillväga än om ämnet var obekant för honom. Han kunde t.o.m. i sådana fall göra ämnessökningar.

Även den yngre forskaren i arkeologi ansåg att tidskrifterna var en mycket betydelsefull informationskälla. Där ventileras de mest aktuella frågorna och nya arkeologiska fynd publiceras. Hon följde regelbundet med ett antal tidskrifter, både arkeologiska och etnologiska. Dem hittade hon antingen i den egna institutionens seminariebibliotek eller i etnologiska institutionens bibliotek. Tidskriftscirkulation upprätthållen av universitetsbiblioteket förekom inte. Hon prenumerade inte på någon annan vetenskaplig tidskrift än Suomen antropologia. Den andra yngre forskaren i arkeologi betraktade inte tidskrifterna som särskilt viktiga för hans forskning men bokrecensionerna och -reklamen bekantade han sig med för att kunna göra inköpsförslag till institutionsbiblioteket.

Den äldre forskaren i filosofi menade att monografierna var viktigare än tidskrifterna inom filosofin. Den yngre forskaren i filosofi, däremot, betonade inte monografierna på tidskrifternas bekostnad. Han betraktade tidskrifterna som centrala i sin informationssökning. Han följde regelbundet med de tidskrifter som kom till institutionsbiblioteket och universitetsbiblioteket.

”[...] det händer att man i någon tidskrift får en diskussion om något ämne. Den relevanta litteraturen som [...] stöder forskningen, den läser man och det som där förutsätts vara bekant det hittar man nog på det här sättet. Man måste hänga med och hela tiden följa med alldeles oberoende av vad man

forskar i.”²⁰⁸ [8]

För honom var den pågående diskussionen i tidskrifterna viktig att följa med.

Översiktsartiklarna uppskattade han också mycket och han hade för vana att penetrera litteraturförteckningarna och sedan leta fram all litteratur.

Tidskrifterna spelade däremot en viktig roll i informationssökningen för de tre yngre språkforskarna, men i institutionens handbibliotek fanns endast ett fåtal centrala språkvetenskapliga tidskrifter. Resten var spridda på flera bibliotek, vilket försvårade möjligheterna att regelbundet följa med dem.

”En finns här och en finns där, men det händer ofta att jag går igenom innehållsförteckningen i några tidskriftsårgångar och ser vad där finns. Och det känns viktigt att ha några sådana tidskrifter som man alltid nu och då ögnar igenom ... de nyaste och vad där funnits.”²⁰⁹ [3]

I tidskrifterna var det mesta som intresserade artiklarna och bokrecensionerna.

”Tidskrifterna är verkligen toppen eftersom de är färskare än böckerna. [...] Jag läser recensioner om de gäller sådana böcker som intresserar mig. [...] De är ’genomsympatiska’ att läsa.”²¹⁰ [28]

Den etablerade språkvetaren fick kännedom om nyutkommen litteratur genom att läsa tidskrifter och av forskarkollegerna tillsända särtryck. Tidskrifterna spelade en ovärderlig roll i hans informationssökning av den anledningen att de för honom mest centrala forskningsarbetena publicerades i tidskrifter. Han var intresserad av allt som skrevs i dem, såväl bokrecensioner som artiklar och bokreklam, och han följde regelbundet med ett halvt dussin tidskrifter. Den andra äldre forskaren sökte systematiskt i tidskrifterna, då hon sökte information om ett ämne. Tidskrifterna gav henne den färskaste informationen på området.

²⁰⁸ ”[...] on hyvin usein jossain lehdessä ett käydään keskustelua jostain aihepiiristä ja niin pois päin. Niin kuitenkin se [...] relevantti kirjallisuus, joka [...] tekee tutkimusta sitä lukee niin olettaa tunnetuksi niin kyllä se [...] löytyy tällä menetelmällä. Kyllähän täytyy olla [...] perillä kuitenkin ja koko ajan seurata ihan riippumatta siitä mitä tutkii.”

²⁰⁹ ”Yks on siellä, toinen täällä mutt kyllä mä aika usein [...] katon esimerkiksi muutaman vuoden lehtien sisällysluettelot läpi ja katson mitä siellä on. [...] se on [...] tärkeä ett mulla on muutamia sellaisia lehtiä joit mä käyn aina silloin tällöin vilkaisemassa ... uusimmat läpi ett mitä siellä on ollut.”

²¹⁰ ”Aikakauslehdet on ihan, ne on ihan top, koska ne on yleensä tuoreempia kuin kirjat. [...] Mä luen kirja-arvostelut sikäli kuin ne ovat tämmöisistä kirjoista, joita mua kiinnostaa. [...] Nehän on mitä miellyttävimpää luettavaa.”

Denna forskare var dessutom en flitig prenumerant på vetenskapliga tidskrifter, inalles sex, på sitt område och närliggande områden. Orsaken till prenumerationen var dels att kunna läsa tidskrifterna ostört och att

”[...] sen är det en viss solidaritet med de här föreningarna, som ger ut de här att det där jag tycker att man som ... medlem i det här forskarsamhället ska understöda en sån här förening [...]. Men t.ex. Virittäjä så finns ju int på vår institution så att jag tycker att [den är] en hemskt viktig tidning. Den visar var diskussionen i landet går.” [31]

Bild- och tidningsmaterial samt utställningskataloger. För de tre forskarna i arkeologi hade utställningskatalogerna praktiskt taget ingen betydelse. Bildmaterialet var däremot av större betydelse. Tidningsurklipp kan för många forskare utgöra ett viktigt källmaterial. Dessa har sedan början av 1900-talet samlats av Konstakademiens centrala bildarkiv (Statens konstmuseum) och det gäller urklipp ur inhemska dagstidningar och berör alla konstformer. De gav en bild av tiden och området som den egna forskningen hörde till.

Sammanfattning. Den självsäkra samlaren har gemensamma drag med Judith Palmers ”confident collectors”. De har i huvudsak avvisat traditionella informationssökningsmetoder och litar på sin förmåga att finna den information de behövde. Typiskt för den självsäkra samlaren är att han uppvisar en skeptisk attityd till ämnessökning och följaktigt inte gör sådana. Däremot praktiserar han kedjesökning i stor utsträckning. Den självsäkra samlaren konsulterar bibliotekarien eller informatikern endast gällande lokalisering av litteratur och tekniska frågor. Arkivariens råd kan han ibland ha nytta av. Forskarna i denna typ hade delade åsikter om informationssökningens kontinuitet. En av de yngre forskarna hade svårigheter med att definiera början av informationssökningen och menade att den inte hade något slut medan två yngre forskare ansåg att informationssökningen hade en början och ett slut för en bestämd uppgift. De äldre forskarna såg en början men ingen avslutning.

Sökning i bibliografier förekommer sparsamt. Endera används det egna forskningsområdets ämnesbibliografi eller referatorgan eller inga alls. Misstro mot alla andra bibliografier och referatorgan är stor. De flesta i denna typ har en bristfällig bibliografikännedom. Samma rön redovisar Sievert och Sievert för vad gäller forskare i filosofi. Orsaken till att de undviker att

konsultera bibliografier ligger närmast i karaktären av deras forskningsarbete. De utför ett tankearbete och är inte så beroende av vad andra forskare hade tänkt och kommit till i sin forskning. (Sievert & Sievert 1989, 85-90) För arkeologernas och filosofiforskarnas del kan detta också bero på att man inom dessa vetenskapsgrenar har tillgång till goda och av forskarna uppskattade referatorgan, Nordic Archaeological Abstracts resp. Philosophers' Index. Resultaten från den nordiska undersökningen visade att forskarna i språkvetenskap hade en skeptisk attityd till bibliografiska hjälpmedel (Lönnqvist 1988, 70-71).

Två yngre forskare gjorde ganska frekvent datorbaserade sökningar medan de övriga var analfabeter på området. En yngre forskare i språkvetenskap hade gjort sökningar, med betoningen på övningar, i universitetsbibliotekets datorbaserade katalog men utan att kunna uppbringa någon entusiasm över dess möjligheter. På den här punkten sammanfaller den självsäkra samlaren inte med Palmers "confident collectors". Ett karaktäristiskt drag för dem var att de regelbundet gjorde datorbaserade sökningar. Enbart två av språkforskarna hade gjort sökningar uteslutande i universitetsbibliotekets automatiserade katalog. Ingenta av de två senare var särskilt imponerade av sökmöjligheterna och ansåg dem vara svåra och problematiska. En yngre språkforskare hade gjort sökningar i databaser på CD-ROM.

Att gå till biblioteket för att söka information var ingen självklarhet. Härvidlag avviker typen markant från snokaren, som är klart biblioteksorienterad. Institutionsbiblioteket innehade, emellertid, en särställning för de allra flesta självsäkra samlare. Dess betydelse för forskningsarbetet var de inte sena att framhålla. Frapperande var att samtliga forskare i språkvetenskap, som representerade tre olika institutioner, inte hade tillgång till ett regelrätt institutionsbibliotek. De hade endast ett handbibliotek eller ett seminariebibliotek, som inte sköttes av yrkesutbildad personal, och som närmast kunde karaktäriseras som små boksamlingar. En av dem hade inte ens sådana utan var tvungen att uteslutande ty sig till fakultetsbiblioteket som enligt forskaren var beläget alltför långt borta från hennes institution. Av den orsaken frekventerade hon det inte i någon nämnvärd grad. Hon skötte sin informationsförsörjning på annat sätt.

Specialbibliotek, i den mån sådana förekom, användes flitigt. De facto var det endast två forskare i arkeologi, som hade tillgång till ett specialbibliotek på nära håll. De självsäkra samlarnas användning av universitetsbiblioteket varierar. Vissa forskare som tillhör typen använder inga bibliotek alls. Två yngre språkvetare uttryckligen undvek bibliotek. Avståndet till biblioteken var inget problem, eftersom alla hade sina mest centrala bibliotek inom räckhåll. Bokhandlarna som informationsanskaffningskanal hade så gott som ingen betydelse för den självsäkra samlaren.

En av de yngre språkforskarna besökte inte universitetsbiblioteket och sade sig inte ha någon nytta av det. Hon var ytterst kritiskt inställd till bibliotekspersonalen och bibliotekets datorbaserade kataloger. Det enda hon uppskattade hos sitt universitetsbibliotek var de öppna samlingarna som också favoriserades av den andra yngre språkforskaren. Bibliotekskatalogen användes huvudsakligast för lokalisering av litteratur och sällan för ämnessökning.

Arkeologerna var naturligt nog ytterst beroende av arkiv och muséer. Avståndet till arkiv och muséer hade ingen betydelse, eftersom de måste uppsökas i alla fall. Ett typiskt drag för den självsäkra samlaren är förvisso att man litar på sig själv och sina forskarkolleger. En klar majoritet hade ett välutvecklat informellt nationellt och internationellt kontaktnät. För två yngre forskare i språkvetenskap var det t.o.m. den enda informationskanalen. Tidskrifterna är en betydande informationskälla men bildmaterial, utställningskataloger och tidningar är tämligen oviktiga för alla forskare som hör till typen den självsäkra samlaren, även för arkeologerna. Den självsäkra samlaren skiljer sig i detta avseende från snokaren.

De yngre språkforskarnas centrala tidskrifter var spridda på flera bibliotek och deras handbibliotek tillhandahöll endast ett fåtal av dem. De etablerade språkforskarna använde tidskrifter ymnigt i sitt forskningsarbete. Bl.a. utgjorde de den enas källmaterial och åt den andra gav de den nyaste informationen.

Det informella kontaktnätet, kollegerna, anlitas ofta i informationssökningen. Kollegerna kan sägas ha haft större betydelse för språkforskarna än för konsthistorikerna. De språkforskare,

som var medlemmar i projektgrupper, erhöll största delen av sin information från de övriga projektmedlemmarna. De etablerade språkforskarna hade sina viktigaste kontakter antingen enbart i hemlandet - detta gällde fennisten - eller i hemlandet och Sverige resp. Tyskland.

5.2.3 Finsmakaren

Samma karaktäristika, som den yngre forskaren i filosofi [17] beskrev, uppvisar också fyra andra forskare. De övriga är en yngre forskare i arkeologi [13], två äldre forskare i filosofi [29, 30] och en yngre konsthistoriker [15]. Arkeologen representerade forskningstypen mätaren, den yngre forskaren i filosofi härmsångaren, de två äldre forskarna i filosofi spindeln och den yngre konsthistorikern biet. Av de 15 kriterierna i tabell 1 (se s. 162) passar 10 in på denna typ. Den yngre konsthistorikern är kanske den forskare, som inte med så stor tydlighet profilerar sig som hörande till typen finsmakaren. Finsmakarens mest typiska drag har han dock, nämligen det vetenskapliga smaksinnet. Men informationssökningar i databaser hade han inte gjort.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning. Den yngre forskaren i arkeologi gjorde ämnessökningar periodvis i serier, där hon sökte på ämnesord. Hon gjorde också ämnessökningar i inhemska databaser och uppvisade en allmänt positiv attityd till sökning på ämnesord. Den yngre filosofiforskaren gjorde däremot aldrig ämnessökningar i deras egentliga bemärkelse därför att de gav alltför översiktliga resultat. Han sökte uteslutande på forskares namn som han visste vad de stod för.

”Jag vet mest vad jag behöver enligt författare”.²¹¹ [17]

Hans forskning var problemorienterad och av den anledningen visste han vilka forskare som var relevanta för honom. En annan orsak var att han ansåg att det fanns så få publikationer som var användbara.

”Enligt ämne hittar jag kanske en promille av det som jag sedan kanske utnyttjar. Jag vill inte plumsa på i ett sådant bottenlöst

²¹¹ ”Mä tiedän enemän tekijöiden mukaan mitä mä tarvitsen”.

informationsgungfly.”²¹² [17]

Ämnessökning föll sig helt naturligt för de två etablerade forskarna i filosofi. De använde främst Philosophers’ Index för detta ändamål, eftersom de inte strävade till fullständighet.

”Kanske ändå sökning på ämnesord är mest central om man nu skall estimerar hur man går till väga”.²¹³ [29]

Philosophers’ Index leder till de centrala kvalitetstidskrifternas artiklar och var därför det första hjälpmedlet de tog till.

”[...] den leder en till, kunde man säga, de centrala kvalitetstidskrifterna, och jag skulle nog säga att det här är det första verktyget man tar till vid inledningen av det första skedet i forskningsprocessen”.²¹⁴ [30]

Då forskaren påbörjade ett nytt forskningsprojekt, och även då han gestaltade ett problem, gjorde han ämnessökningar.

”[...] Det uppkommer typiskt sådana nya frågor, [...] nya ord, för orden är [...] bara tecken för begreppen som semiotikerna säger det, ett och samma begrepp kan man beskriva med olika ord och så kanske man på nytt måste leta efter det i Philosophers’ Index”.²¹⁵ [30]

Han framhöll också att slumpen kunde vara avgörande i informationssökningen. När han läste litteratur kunde han av en händelse komma över överraskande nyttiga litteraturreferenser:

”[...] av en slump kan man finna överraskande mycket som man inte funnit genom en systematisk sökning, och detta i de mest överraskande sammanhang [...]”.²¹⁶ [30]

²¹² ”Mä haen aiheen mukaan sellainen ehkä yksi promille sellaista, jota minä sitten mahdollisesti käytän. En lähde sinne rämpimään sellaisessa turhan informaation suossa.”

²¹³ ”Se on ehkä ykkösasioita kuitenkin tää aiheenmukainen haku sikäli kun me nyt ruvetaan haarukoimaan sitä mitä tehdään.”

²¹⁴ ”[...] se johdattaa näille, sanoisko keskeisten laatulehtien [...] artikkeleihin että kyllä mä sanoisin silloin siinä tutkimusprosessin [...] kakkosvaiheen alussa, jossa sitä lähdetään hakemaan niin sehän on se ensimmäinen työkalu, jota käydään katsomassa.”

²¹⁵ ”[...] tulee tyypillisesti sellaisia uusia asioita, [...] sanoja, koska sanat ovat vaan [...] käsitteitten merkkejä niin kuin semiootikot sanovat niin [...] samaa käsitettä voidaan kuvata eri sanoilla ja sitä joudutaan ehkä hakemaan sitten uudestaan Philosophers’ Indexistä sitä kautta.”

²¹⁶ ”[...] sattumalta löytää yllättävän paljon [...] mitä ei ole systemaattisella haulla hakenut [...] yllättävissäkin tilanteissa [...]”.

Slumpen kunde även leda till nya fynd när forskaren browsade i bibliotekets nyhetshylla eller när han läste en artikel i *An Encyclopaedia of Philosophy*. Han fick nya infallsvinklar till sin problemställning och strävade därför medvetet till att browsa närhelst det var möjligt

”[...] för något kan sedan falla på plats i huvudet. Men det är nog inte särskilt systematiskt och det låter inte så vetenskapligt.”²¹⁷ [30]

Det typiska är, ansåg samma forskare, att en ämnessökning ger högst tio relevanta referenser. Verken måste läsas för att man skulle kunna bedöma vad de egentligen handlade om. Inom filosofin är abstracten och ämnesorden inte pålitliga för en sådan bedömning.

”[...] metoden är den diskuterande metoden. Man diskuterar med litteraturen och grunnar på Vaddå? eftersom författaren i sitt referat betonar sin text åt ett annat håll än vad texten säger i sig själv [...].”²¹⁸ [30]

Kedjesökning. Den äldre filosofiforskaren betonade att situationen ytterst sällan var sådan att han var tvungen att inleda informationssökningen utan att ha någon information överhuvudtaget från tidigare. I de flesta fall gällde det att fördjupa den information forskaren redan hade. Det mest naturliga och självklara sättet att söka information för honom var kedjesökning. Referenserna i litteraturförteckningar ledde vidare till nya källor:

”Den rullas upp som en trådrulle, man finner pudelns kärna. Där har man gjort det och det och där hänvisar man åt något håll. [...] det här är allra viktigast. Man följer hänvisningsspår. [...] Jag tror att den största delen går åt så småningom till denna kedjesökning. Stundom gör man en vanlig grundkartläggning men kedjesökningen är fundamental när det gäller sökning.”²¹⁹ [29]

Den andra äldre forskaren framhävde kedjesökningens betydelse i två avseenden. Om ett bestämt verk förekommer i litteraturförteckningar till ett stort antal verk, är det ett tecken på att det är centralt. På det sättet signalerar forskarsamhället att det är betydelsefullt. Sådana verk är

²¹⁷ ”[...] koska jotain voi lokahtaa tuolla päässä sitten. Mutt se ei oo kovin systemaattista eikä se kuulosta kovin tieteelliseltä.”

²¹⁸ ”[...] menetelmä on se keskusteleva menetelmä. Keskustellaan sen kirjallisuuden kanssa ja mietitään mitä, koska kirjoittajakin painottaa omaa tekstiään abstraktissa toiseen suuntaan [...] kuin mitä se teksti itse on [...].”

²¹⁹ ”[...] keräytyy niinkuin lankarulla, [...] pääsee jyvälle. Tuoll on tehty sitä ja sieltä viitataan jonnekin. [...] tämä on kaikkein tärkein. Täällä sitten [...] viittauspolkujen seuraaminen. [...] Sitä mä luulen ett suurin osa meneekin sit vähitellen [...] ketjuhakuun. Semmonen ihan pohjakartoitus aina silloin tällöin mutt ketjuhakua sitten se olennainen kun hausta on kysymys.”

obskyra till vilka bara någon enstaka forskare hänvisar.

Den yngre forskaren i filosofi utgick från ett verk han betraktade som vederhäftigt. Han betonade vikten av att

”[...] utveckla ett sådant vetenskapligt smaksinne som säger vad man kan lita på och vad man inte kan lita på. Och på den grunden söker jag sedan hänvisningar till andra ganska specifika källor. Och jag söker inte bara via en sådan ämnessökning på PC till exempel. Absolut inte.”²²⁰ [17]

För honom stod forskningsarbetet i ständig växelverkan med informationssökningen. Den ena källan ledde honom vidare till följande. Om han på allvar forskade i ett ämne, strävade han till att fördjupa sig i nästan allting som hade publicerats om det, uttryckligen genom att tillämpa kedjesökning. Kedjorna gav honom utan dröjsmål den relevanta litteraturen. Med hjälp av det ”vetenskapliga smaksinne” denna finsmakare hade utvecklat kunde han snabbt bara genom att ögna igenom publikationerna avgöra om det var frågan om en värdefull källa. Största delen av hans forskningsarbete gällde ett bekant ämne. Den nya litteratur han läste om detta ämne hade han sparat med hjälp av kedjesökning.

”Jag börjar nog inte just alls sätta mig in i nya ämnen, alltså om man vill bedriva hygglig forskning så måste man vara väldans väl förtrogen med forskningsämnet”.²²¹ [17]

Om han skulle börja forska i ett för honom helt nytt ämne, skulle det betyda år av intensivt forskningsarbete innan han själv kunde uppnå nya forskningsresultat. Hans forskning gällde därför i huvudsak de ämnen han var väl förtrogen med från tidigare. De tre filosofiforskarna ansåg kedjesökningen vara en ovärderlig metod att söka information med. Den var smidig och pålitlig. Mängden brus kunde minimeras då alla referenser värderades i en kontext.

När den yngre konsthistorikern tog itu med en ny forskningsuppgift, började han sökningen

²²⁰ ”[...] kehittää tällainen tieteellinen makuaisti että mihin voi luottaa ja mihin ei. Ja sitten sen perusteella mä etsin siitä viitteitä, aika spesifieihin muihin lähteisiin enkä lähde hakemaan vain tällaisen aihehaun perusteella, tietokoneesta esimerkiksi. Ei missään tapauksessa.”

²²¹ ”Emmä juuri [...] uusien aiheisiin rupee perehtymään, [...] jos haluaa tehdä jotain kunnollista tutkimusta kyllä siihen tutkimusaiheeseen täytyy olla hirveän hyvin perehtynyt”.

från litteraturförteckningen i ett standardverk. Han försökte skaffa sig en överblick över det verket. Följande steg var att han vände sig till kolleger för att få litteraturtips och därefter till bibliotek. De viktigaste biblioteken för honom var institutionsbiblioteket, universitetsbiblioteket och Slaviska biblioteket i Helsingfors.

Den yngre arkeologen startade sin informationssökning i regel med en sökning i Nordic Archaeological Abstracts (NAA). Det var ovanligt att hon inte visste någonting på förhand om ämnet hon sökte information om. Ofta kände hon till en artikel vars litteraturförteckning hon bekantade sig med. På så sätt kom hon igång med kedjesökningen. Hennes informationssökning bestod till 90 % av kedjesökning. Hon utgick från den nyaste litteraturen och använde bibliografier i liten omfattning. Kedjesökningen inledde hon i regel först i analyskedet. Vid formulerandet av frågeställningarna behövde hon inte söka litteratur. Under genomgången av fornyfynden ville hon inte bli distraherad av intryck från litteraturen utan läste bara den litteratur hon redan hade till hands.

Konsultation. Den ena av de äldre forskarna i filosofi hade aldrig bett en informatiker om hjälp i sin informationssökning. Det hade däremot den andra äldre forskaren gjort. Den senares datorbaserade sökningar gjordes alltid av en informatiker. Han bad bibliotekarien om råd endast när han inte hittade den bok han förmodade att fanns. Samma forskare som alltid bad informatikern i biblioteket i den organisation där han fungerade som konsult göra alla datorbaserade informationssökningar åt sig, besvärade inte bibliotekarierna i sitt institutionsbibliotek eller i universitetsbiblioteket, emedan de ingenting visste om den litteratur han behövde. Visserligen hade bibliotekstjänsterna förbättrats tack vare datoriseringen men bristen på kompetent personal var skriande. Han riktade hård kritik mot bibliotekspersonalens kompetens. Han ansåg dem vara vaktmästare, som aldrig hade gett honom någon service.

”Det är flaskhalsen, uppriktigt sagt. Dessa personer uppträder som något slags vaktmästare. Det finns inte nog av utbildade informatiker som kan använda datorsystem och som har litet hum om vad substansen är. De är verkligen, åtminstone på universitetet, är bara något slags vaktmästare som sedan har hamnat där på biblioteket. De flesta är kvinnor. [...] De kan inte

egentligen hjälpa med något alls.”²²² [29]

Forskarens attityd till bibliotekspersonalens kompetens var uteslutande negativ. Detta gällde såväl universitetsbiblioteket som institutionsbiblioteken. Han vägrade tro att flertalet hade akademisk slutexamen. Någon hjälp med sin informationssökning hade han aldrig erhållit utan hade fått nöja sig med självbetjäning. En av Seldéns intervjupersoner, en äldre forskare i företagsekonomi, gav uttryck för samma attityd till bibliotekarier (Seldén 1999, 166):

”Bibliotekarier har alltid för mig varit ganska träiga typer, som i och för sig har varit ganska snälla och vänliga men egentligen aldrig kunnat hjälpt mig. De har ställt så konstiga frågor och jag har aldrig riktigt fattat vad de har velat.”

Den yngre konsthistorikern bad bibliotekarien om råd gällande tekniska problem t.ex. mikrofilmer, kopiering och fjärrlån. Informationssökningar om specifika ämnen gjorde han alltid själv, förutom i Slaviska biblioteket i Helsingfors där han hade varit tvungen att ty sig till bibliotekariens sakkunskap.

”Jag har int kommit på tanken ens! I Hesa har jag nog gjort det. [...] Jag var intresserad av en viss sån här stilförändring som ägde rum i, i hur en [...] spridd rysk almanacka eller kalender såg ut under första världskriget så [...] plötsligen så ändrade de utseende. [...] så var de vänliga och [...] tog fram olika upplagor.” [15]

Informationssökningens kontinuitet. Den yngre forskaren i arkeologi kunde inte definiera någon början på sin informationssökning. Den började när hon hade blivit medveten om arkeologins existens. Hon fyllde kontinuerligt på sin kunskapsväska. Men när det gällde något bestämt projekt och forskningsprocessen skedde den mesta informationssökningen i analys- och tolkningsskedet. Informationssökningen upphörde först när den sista punkten hade satts i texten. Men den kunde också fortsätta med

”[...] att man har problemet snurrande i huvudet så att man återvänder till

²²²

”Se on se pullonkaula suoraan sanottu. Ett ne henkilöt on niin kuin vahtimestareita, sentyyppisiä. Ei oo koulutettuja informaattikkoja tarpeeksi eikä, siis, semmosia jotka osaa käyttää näitä tietokoneen laitteita tai pikkusen tuntumaa siihen että mikä on se substanssi. Ne on hyvin, yliopistolla ainakin tuolla, ne on vaan jotakin ... vahtimestareita, jotka on sitten joutuneet sinne kirjastoon. Naishenkilöitä useimmat. [...] Ne ei voi auttaa oikein missään.”

det i ett senare skede. Men just då är det nog slutsökt.”²²³ [13]

Den yngre konsthistorikern menade att informationssökningen förvisso hade en början och ett slut om han sökte information för en bestämd forskningsuppgift, en artikel eller en bok, men att

”[...] nu har jag en tendens att leva med de där sakerna och då blir det ju såna här vaga, vaga gränser. [...] I frågan om det som jag nu håller på med så [...] är väl det ärliga svaret att det inte fanns en alldeles tydlig gräns utan det fanns ett intresse.” [15]

Den äldre forskaren i filosofi ansåg att informationssökningen var kontinuerlig.

Kedjesökningen hade inget slut och kunde fortsätta med ett

”[...] bitema. Men i samband med något projekt så kanske tiden tar slut och vi avslutar naturligtvis sökningen i det skede då vi liksom håller på och finslipar rapporten och då vi inte mera kan ta ad notam ... på det sättet. Men sedan fortsätter vår tankeprocess och vår tematik utvecklas, vilket gör att vi ständigt är tvungna att söka efter mera.”²²⁴ [29]

Men tankeprocessen framskrider och tematiken utvecklas. Därför måste han kontinuerligt söka mera information och fyllde sålunda på i kunskapsväskan. Detsamma gällde även den andra äldre forskaren i filosofi. För honom var början var däremot mera diffus. Han hade i regel samlat på sig information om ämnet ifråga redan innan projektet startade.

Informationskanaler. Bibliografier, referatorgan, lexika och handböcker. Bibliografier och referatorgan konsulterade arkeologiforskaren i yttersta nödfall. De var hennes sista utväg. Av dem var Nordic Archaeological Abstracts (NAA), som hon hade i sitt privata bibliotek, den bibliografi hon var mest betjänt av. På grund av hennes forskningsämnes karaktär var de internationella bibliografierna på området inte av så stor nytta för henne. Forskarens forskningsprojekt var så pass avgränsade helheter att hon i allmänhet kände till vilka forskare, hade publicerat något om dessa ämnen och var publikationerna fanns. Metodlitteraturen var däremot betydligt svårare att spåra. Hon behövde inte litteratur under hela forskningsprocessen. När hon höll på med att inventera och undersöka föremålen var hennes litteraturbehov ytterst

²²³ ”[...] sen ongelman pyörittelemineen päässänsä ja josta sitten jossain vaiheessa palaa siihen. Siltä kerralta se kyllä sitten loppuu.”

²²⁴ ”[...] johonkin mielenkiintoiseen sivujuonteeseen sitten. Mutta tavallaan jonkun tutkimuksen kohdalla niin meillä ehkä aika loppuu ett me lopetamme tietysti haun siinä vaiheessa kun me ollaan sitten [...] viimeistelemässä raporttia niin me ei pystytä enää [...] ottaa huomioon ... tällä tavalla. Mutta sit meidän ajatusprosessi etenee ja meidän tematiikka etenee, joten me [...] koko ajan joudutaan hakemaan lisää.”

begränsat.

När konsthistorikern tog itu med en ny forskningsuppgift letade han fram ett standardverk och började sökningen från dess litteraturförteckning.

”[...] försöker få mig en överblick över helt enkelt det verket och så kollar jag in bibliografin och liksom söker fram en del av [...] de där omnämnda verken allt beroende på vad som verkar relevant på basen av det som jag då har läst. Och så går jag till nån sån här tidskrift och kollar [...] om där finns nånting om det.” [15]

Han påstod sig vara relativt bibliografiskt medveten och brukade bl.a. konsultera Répertoire d’Art et d’Archéologie (RAA) och Répertoire International de la Littérature de l’Art (RILA). Resultaten av sökningarna hade emellertid inte varit så givande.

”[...] det är nog ganska lite som jag har hittat i dom måst jag säga. [...] Oftast så blir jag lite frustrerad. Antingen är det sånt som man, som jag känner till eller också så [...] ... det är ett ämne som få skriver om.” [15]

När det gällde bibliografier över sådan litteratur, som utgjorde hans källmaterial var den yngre forskaren mera tillfreds än när det gällde bibliografier över forskningslitteratur. Han var beroende av ryskt material och ryska bibliografier publicerade i eller utanför Ryssland. Man utgav

”[...] ungefär 1930 [...] goda, täckande bibliografier över det som hade getts ut ... före revolutionen och sen på 20-talet. [...] Alltså först så går jag igenom bibliografin [...] och så kollar jag in här vid 1930 att finns här något nytt från tiden före revolutionen som jag inte har hittat [...]. Allt detta gäller då igen källorna, int forskningslitteraturen [...]” [15]

Det berodde på uppgiftens allvar om han konsulterade bibliografier och han nöjde sig med dem som fanns i institutionsbiblioteket. Om han skulle skriva en artikel t.ex. i Konsthistoriska sällskapets tidskrift eller någon skandinavisk publikation

”[...] så nu sku jag väl också ta mig till bibliografier men att för, lite beroende på, men att om det är mera populärt så skulle jag kanske inte göra det. [...] Jag går till dem men det är nog inte min första tanke [...]” [15]

Den äldre forskaren i filosofi använde regelbundet Philosophers’ Index. Han ställde sig ytterst kritiskt till klassifikationen i indexet men var i övrigt i stort sett tillfreds med det.

”Nå, alltid känns det som om det släpar litet efter och [...] klassificeringen

verkar inte alltid att öppna sig”.²²⁵ [29]

Men han betraktade ändå indexet som användbart och

”[...] där finns ju en kort beskrivning av vad som är centralt och jag tycker ... att en sådan bokform är väldigt praktisk. Om den finns på plats är den mycket snabb.”²²⁶ [29]

Denna forskare hade inte bibliografier i sitt privata bibliotek men däremot handböcker, standardverk och encyklopedier. Han hade den uppfattningen att bibliografierna var mycket dyra. Den andra äldre forskaren i filosofi uttryckte sin misstro mot handböcker som hjälpmedel i informationssökningen och använde istället *An Encyclopaedia of Philosophy*. I sitt privata bibliotek hade han brett täckande uppslagsverk och klassiker på filosofins område.

Informationsåtervinning. Den äldre filosofiforskaren vände sig först till databaserna, när han skulle söka information om ett ämne:

”[...] det första steget är en [...] sökning i någon databas, med vilken man spanar in sig och ser vilka namn som rör sig där och vad man håller på med”.²²⁷ [29]

De båda äldre filosofiforskarna gjorde, eller lät göra, sökningar i databaser, den förra i större utsträckning och den senare sporadiskt. Den förra lät informationstjänsten på sin arbetsplats göra sökningarna och de gjordes i ett flertal inhemska och utländska databaser.

Informationstjänsten hade gjort sökningar åt honom på CD-ROM men själv hade han inte sökt på dessa beroende på att han inte hade tillgång till nödvändig apparatur. Han såg fram emot den dag, då han kunde läsa de viktigaste klassikerna i filosofi på CD-ROM. Antalet hyllmeter med klassiker var inte så många och därför var detta ett rimligt antagande.

Den yngre forskaren i arkeologi hade inte använt andra databaser än de inhemska KDOK-MINTTU (senare LINDA) och VTLS (HELKA). Hon var tillfreds med resultaten av

²²⁵ ”No, aina tuntuu ett se vähän laahaa jäljessä ja [...] ei aina tunnu ihan avautuvan se luokittelu. Ne on vähän subtiilejä asioita nää luokittelut.”

²²⁶ ”[...] siellähän on lyhyt kuvaus tästä mikä on tärkeä ja minä pidän ... [...] kirjamuoto on ihan kätevä. Jos sattuu paikalleen niin se on hyvin nopea.”

²²⁷ ”[...] ensimmäinen askel on [...] tietokonehaku jostain tietokannoista, jolla saa tuntumaa ja mitä nimiä siellä liikkuu ja mitä siellä tehdään”.

sökningarna hon hade gjort i dessa databaser men ansåg söksystemen vara tungrodda och rentav antika. VTLS kunde hon söka i på sin egen dator på institutionen medan hon gjorde sökningar i KDOK-MINTTU i Museiverkets bibliotek. Hon såg fram emot att Museiverkets biblioteks samlingar så småningom skulle finnas med i databaserna. Detta skulle göra dem alldeles oersättliga för arkeologerna. Den här forskaren var en av intervjumaterialets ytterst få datortillvända forskare. Ingen annan använde datorn så mycket för informationsåtervinning, inkl. för konferenssystem, som hon. Hon gjorde alltid själv sina sökningar. Forskaren var medveten om att hon kunde söka i internationella databaser, men hade aldrig gjort det eftersom hennes behov av internationell information var sparsamt på grund av att hennes forskningsprojekt gällde Finlands arkeologi.

Den yngre filosofiforskaren hade sökt i databaser på sin egen dator i Philosophers' Index och Humanities Index. Om han hade funnit att en forskare hade publicerat för honom värdefulla publikationer, försökte han hitta allt som den forskaren hade skrivit. Då använde han Humanities Index. Med hjälp av kedjesökning kunde han komma åt en del av publikationerna. Vilde han däremot finna de allra nyaste forskningsarbetena sökte han i indexet, och då på forskarens namn men aldrig på ämnet. Han hade också sökt i en databas, som innehöll alla amerikanska universitetsbiblioteks kataloger samt Kongressbibliotekets katalog. Alla spindlar hade själv gjort eller låtit göra informationsåtervinning ur databaser, bland annat Philosophers' Index.

Av de forskare som hör till typen finsmakaren, var den yngre forskaren i konsthistoria den enda som inte hade gjort eller låtit göra sökningar i databaser. Han hade inte heller haft svårigheter med att hitta den forskningslitteratur han behövde. Han förlitade sig på att han hade den färskaste informationen. Han var tillfreds med den litteratur han hade hittat, delvis tack vare kollegers hjälp, som han hade träffat på kongresser, och litade inte på att den litteratur som utkom i f.d. Sovjetunionen och Ryssland samt i Grekland faktiskt fanns med i databaserna. Av den orsaken var han övertygad om att han inte hade något behov av att konsultera databaser, då merparten av hans presumtiva material inte var medtaget i dem.

Biblioteksorienterad informationssökning. När arkeologiforskaren behövde litteratur, vände hon sig i första hand till institutionsbiblioteket och i andra hand till Museiverkets bibliotek. Hon deltog aktivt i förvärvet av ny litteratur till institutionsbiblioteket, som var beläget i omedelbar närhet till hennes arbetsrum. Hon browsade ofta i samlingarna. En nackdel var att de trots allt var ganska små och att svinnet dessutom var tämligen stort.

”Och nu och då fördriver jag bara tiden där. Jag tar ur hyllan det som kommer mig i hågen eller som ser intressant ut och så bläddrar jag.”²²⁸
[13]

Hon hade inget behov av att använda bibliotekskatalogen i institutionsbiblioteket på grund av samlingarnas begränsade omfattning. Hon gick direkt till hyllan och hittade i regel det hon sökte. I Museiverkets bibliotek, däremot, var hon tvungen att ty sig till katalogen för att få fram bokens signum. Detsamma gällde universitetsbiblioteket. Med referensen i hand gick hon till biblioteket och sökte på författarens namn. Bibliografierna hade konsthistorikern i institutionsbiblioteket tillsammans med handböcker och mycket annan litteratur som hänförde sig till hans forskning. Det var ett välförsett och välfungerande institutionsbibliotek.

Den äldre filosofiforskarens mest betydelsefulla bibliotek var fakultetsbiblioteket vid den fakultet där han var docent. Institutionsbiblioteket hade inkorporerats med fakultetsbiblioteket. Det var den viktigaste källan till all litteratur han behövde och erbjöd högklassiga samlingar och god service. Han deltog själv i förvärvet av ny litteratur genom att ge inköpsförslag. Han använde bibliotekskatalogen endast för lokalisering av litteratur. Den systematiska katalogen eller ämnesordskatalogen använde han inte. Fakultetsbiblioteket hade två nackdelar. Det långa geografiska avståndet var en olägenhet för forskaren och innebar att han inte kunde besöka det under tjänstetid, under kvällstid eller veckoslut. Återstod semestertid. Den andra nackdelen var att biblioteket hade alltför trånga fysiska utrymmen, som fylldes av studeranden. Forskningsron ville inte infinna sig där. Enda möjligheten var att kopiera eller låna material och sedan arbeta någon annanstans:

”[...] där är trångt om utrymme, i synnerhet under tjänstetid. Och sedan under semestern eller om man får dit på lediga dagar så finns där många studerande som effektivt förhindrar arbetet för den som är van vid

²²⁸

”Ja silloin tällöin mä teen ihan sitä että mä kulutan aikaani siinä. Otan hyllystä mitä mieleen tulee tai mitä näyttää mielenkiintoiselta ja selailen.”

forskningsfrid.”²²⁹ [30]

Universitetsbibliotekets samlingar kompletterade institutionsbibliotekets på ett förtjänstfullt sätt. Forskaren gick för det mesta till biblioteket för att läsa tidskrifter eller för att använda källmaterial. Men han kunde komma till rätta utan det. Det var inte livsviktigt för hans forskningsarbete. Han hade flera andra stora universitetsbibliotek inom räckhåll, eftersom han var verksam på tre universitetsorter. Han karakteriserade sitt universitetsbibliotek snarare som ett humanistiskt forskningsbibliotek än ett naturvetenskapligt. Själv hade han en naturvetenskaplig bakgrund. Han förespråkade öppna samlingar, eftersom de befrämjade slumpen i informationssökningen:

”[...] just denna slumpmässighet och det nöje man har att hitta någon intressant bok som man kan bläddra i direkt framför hyllan, så den har sitt egenvärde”.²³⁰ [30]

Han var van vid öppna samlingar från universitetsbibliotek i utlandet men han hade förståelse för orsakerna till slutna magasin. För den andra etablerade forskaren, som forskade i kognitionsvetenskap, var institutionsbiblioteket det främsta och därefter kom universitetsbiblioteket. Han deltog aktivt i litteraturanskaffningen till institutionsbiblioteket genom att lämna inköpsförslag. Bibliotekskatalogen använde han enbart för lokalisering. Forskarna deltog aktivt i förvärvet av ny litteratur genom att göra inköpsförslag.

Universitetsbiblioteket betraktade han som viktigt för sitt forskningsarbete och utnyttjade det oftast för informationssökning, lån av litteratur, läsning av tidskrifter och i viss mån för fjärrlån. Han ondgjorde sig över att biblioteket var ett typiskt humanistiskt forskningsbibliotek. I sitt forskningsarbete hade han behov av litteratur om artificiell intelligens och den var han tvungen att skaffa från Tekniska högskolans bibliotek. Han uppskattade särskilt mycket de öppna samlingarna, där han browsade och slumpen kunde leda till att han fann för honom relevant litteratur.

²²⁹ ”[...] siellä on ahtaat tilat varsinkin virka-aikaan. Sitten joskus lomalla tai muutoin kun käy siellä vapaa päivinä siellä on opiskelijoita kovin paljon ja [...] estää aika tehokkaasti [...] tutkimusrauhaan tottuneen ihmisen työskentelyn.”

²³⁰ ”[...] tietysti juuri tää satunnaisuus siitä että mielihän löytää jonkun mielenkiintoisen kirjan niin sitä voi selata suoraan hyllyssä niin [...] sillä on oma arvonsa”.

”[...] då när jag aktivt skrev på min avhandling och annat så då bläddrade jag ofta bland böckerna i de öppna samlingarna bara för att få stimulans, variation och ... man träffar alltid på något intressant och nytt. Det tycker jag är värdefullt.”²³¹ [29]

Forskaren föredrog möjligast stora öppna samlingar framom slutna magasin. Det skulle garantera snabb service och möjligheter att browsa.

Konsthistorikern vars forskningsämne berörde ikoner målade av exilryssar, hade varit tvungen att göra ett flertal längre forskningsresor, främst till Prag, Paris och Aten, för att samla in sitt källmaterial. Slaviska biblioteket i Helsingfors hade han besökt under veckolånga perioder ett antal gånger. Avståndet till informationskällan hade därför en stor betydelse för honom.

”[...] just med tanke på att [...] jag i min forskning använder ganska mycket sånt material som jag då har spårat upp just i ... utländska privatarkiv. [...] Inte har jag kunnat [...] lämna bort nånting bara ... av den anledningen att det ligger långt borta.” [15]

Vad gällde muséer besökte han muséet först för att orientera sig i samlingarna och därefter skedde kontakterna per korrespondens.

Bokhandlar. De båda äldre filosofiforskarna framförde diametriskt olika åsikter om bokhandelssituationen i Helsingfors. Den ena av dem betraktade den som urusel. Han gjorde ofta bokinköpsresor till Stockholm, där det fanns bokhandlar specialiserade på humanistisk litteratur. Den andra forskaren var däremot helt nöjd med bokhandelssituationen i Helsingfors. Han beställde också böcker från utlandet via bokhandeln, emedan det inte förorsakade honom extra besvär. Bokhandlarna var viktiga i hans informationssökning och bland dem främst Akademiska bokhandeln i Helsingfors samt Blackwells i Oxford. Från dem skaffade han den nyaste litteraturen. När en bok kom till universitetsbiblioteket var den oftast redan två år gammal. Att köpa böcker själv var den enda möjligheten att få tag i den allra nyaste litteraturen.

²³¹

”[...] silloin kun mä aikaisemmin aktiivisesti tein väitöskirjaa ja muuta niin mä hyvin paljon käytin avohyllyselailua ihan vaan noin saadakseni virikkeitä, vaihtelua ja ... osuu aina johonkin kiinnostavaan, uutta. Se on musta arvokasta.”

Informationssökning i arkiv och muséer. Forskaren i arkeologi hade inte behövt använda andra muséers än Museiverkets samlingar som fanns på orten och avståndet var sålunda inget problem. Konsthistorikerns viktigaste arkiv var privatarkiv i främst Frankrike, Grekland och Tjeckien. I viss mån hade han även besökt offentliga arkiv och muséer i dessa länder. Avståndet till informationskällan hade följaktligen en stor betydelse för honom.

Informell information. Efter att ha gjort sökningar i databaser, dock högst en gång per år, kontaktade den äldre forskaren i filosofi sina kolleger via epost, när han sökte information om ett ämne. Han kan anses vara en föregångare. Vid tidpunkten för intervjuerna var det inte många forskare som skickade epost meddelanden.

”[...] via modem är vi i förbindelse med kolleger i hela världen. Man frågar helt sonika ... vad någon vet om detta. Det här är ganska viktigt. Men när man gör en sökning på ämnesord så är det så att man snabbt kommer åt att se vilka rubriker och författare som ser ut att förekomma där.”²³² [29]

Han erhöll opublicerade konferensföredrag av sina forskarkolleger, som hade deltagit i konferenser. Det var omöjligt att komma över dessa på något annat sätt. Den andra forskaren ansåg att kollegerna var ovärderliga när det gällde hans informationsanskaffning. Forskaren kunde inte ensam göra ”kammarfilosofi” utan kollegerna fanns till för diskussioner och för att ge tips om viktig litteratur. Han ansåg det vara omöjligt för en enskild forskare idag att behärska det stora informationsflödet ävenom filosofi kanske inte är den mest publiceringsintensiva vetenskapen.

Forskaren i arkeologi erhöll litteraturtips av medlemmarna i sina projektgrupper, men även av andra kolleger. Det hände däremot inte så ofta att hon själv bad någon kollega om litteraturtips, förutom den arbetskamrat hon delade arbetsrum med. På konferenser och seminarier var det vanligt att hon erhöll litteraturreferenser och i all synnerhet utväxlade hon särtryck. Forskaren ansåg ändå inte den här typens muntliga information vara särskilt betydelsefull. Hon menade att

²³²

”[...] modeemien kautta ollaan yhteydessä ... kolleegoihin ympäri maailmaa. Niin ihan vaan kysytään ... mitä tästä tiedetään. Se on [...] vähintään tärkeä. Mutt ett kyll tämmöstä teet ihan hakusanojen mukaan tapahtuvaa hakua niin se on semmonen, jolla nopeasti pääsee sit katsomaan ett mitkä ne on ne otsakkeet ja tekijät, jotka siellä näyttää esiintyvän.”

hon kunde få tag i litteraturreferenserna genom andra kanaler också. Men den muntliga informationen var viktig när det gällde opublicerat material, vilket var problematiskt att överhuvudtaget få någon information om.

Forskaren var den enda av alla forskare i urvalet som deltog i diskussioner i datorbaserade konferenssystem (Bibnet, Internet), ett för arkeologer och ett annat för antropologer. Detta gjorde hon dagligen. Antropologerna diskuterade livligare än arkeologerna, som kunde ha flera ”tysta” dagar, medan antropologerna sände 10-15 meddelanden per dag. Det var i huvudsak amerikaner, briter, tyskar och nordbor som deltog i diskussionerna. Hon ansåg inte att systemen var speciellt nyttiga, emedan de innehöll så mycket irrelevant information. Dessutom upptog de alltför mycket av hennes tid. Forskaren deltog också i ett inhemskt datorbaserat diskussionsforum för arkeologer. Gruppen, som deltog i det systemet, var ännu vid intervjutillfället mycket liten: två åbabor, två uleåborgare och fem helsingforsbor. Men det hade den fördelen att även experter från andra områden deltog. Hon ansåg att detta diskussionsforum inte ännu hade utvecklats till en tillfredsställande nivå. Hon höll sig à jour med forskningsfronten främst genom personliga kontakter.

Informationskällor. Tidskrifter och monografier. De mest betydelsefulla tidskrifterna kom till arkeologens institutionsbibliotek. Det var lätt att följa med dem, men allehanda tidskriftsliknande publikationer var det helt omöjligt att överblicka. I tidskrifterna läste hon mest artiklar, och även bokrecensioner. Bokreklam läste hon mera sällan, emedan det tenderade stå henne dyrt. Hon prenumererade inte själv på några vetenskapliga tidskrifter. Nästan alla forskare betonade tidskrifternas betydelse i informationssökningen och som informationskälla.

”[...] det finns av dessa kvalitetstidskrifter som man nödvändigtvis måste följa med. [...] typiskt för informationssökningen [...] så kan den gå till så att man bara bläddrar”.²³³ [30]

En av de äldre forskarna betonade monografiernas betydelse men utan att han ville hävda att tidskrifterna var mindre viktiga, medan den yngre filosofiforskaren ansåg monografierna vara

²³³ ”[...] on niitä laatuaiakauskirjoja, joita ehdottomasti täytyy seurata. [...] tiedonhankinnassa tyypillisesti [...] voi olla peräti sillä tavalla ett selaillaan.”

klart viktigare än tidskrifterna:

”[...] de bästa av de resultat som publiceras i tidskrifter utvaskas förr eller senare i monografier. [...] Och de som endast finns i tidskrifter, de glöms på sätt och vis. Om något resultat är väldigt intressant och viktigt så kommer det i bokform i en eller annan form.”²³⁴ [17]

För den yngre konsthistorikern var tidskrifterna inte centrala, förutom vad gällde hans primärmaterial.

”Inte är de väldigt centrala. [...] Men vad primärmaterialen beträffar och de här gamla, alltså samtida, sovjetiska och ryska så dom har jag nog gått igenom nummer för nummer för hand [...]” [15]

Då läste han tidskrifternas och seriernas innehållsförteckningar och, ifall sådana fanns, deras årsindex. De konsthistoriska tidskrifter han följde med fanns i institutionsbiblioteket. I dem var han, förutom av artiklarna, speciellt intresserad av bokrecensionerna för att kunna orientera sig i nyutkommen litteratur och de problem den behandlade. Bilderna, bildtexterna och bokreklamen var av stort intresse för honom.

Sammanfattning. Karaktäristiskt för finsmakaren är att han har ”vetenskapligt smaksinne”. Han är intresserad av endast den vederhäftiga och relevanta litteraturen. Flertalet forskare tillhörande typen finsmakaren ägnade sig åt ämnessökning. De sökte på ämnesord i serier, inhemska och internationella databaser samt referatorgan i tryckt form. Den yngre forskaren i filosofi sökte uteslutande på forskares namn, vilkas renommé han kände till. En av forskarna betonade slumpens betydelse i informationssökningen. Finsmakaren betraktar kedjesökningen som en ovärderlig metod för informationssökning. Arkeologiforskarens informationssökning bestod till 90 % av kedjesökning.

Det är inte lätt för finsmakaren att konsultera en bibliotekarie eller informatiker för informationssökning, lokalisering av litteratur eller för rent tekniska frågor. Den ena forskaren i filosofi lät alltid en informatiker göra sökningar i databaser åt honom och konsthistorikern bad ibland bibliotekarien i ett specialbibliotek att söka information manuellt åt honom. I övrigt

²³⁴

”[...] aikalehdissä julkaistut tulokset niin niistä parhaimmat ajan myötä seuloutuu monografioihin. [...] Ja ne mitkä on pelkästään lehdissä niin ne tavallaan unohtuu. Jos joku tulos on hirveän kiinnostava ja tärkeä niin se pistetään kirjaan jossain muodossa.”

gällde konsultationen frågor rörande lokalisering av litteratur. Flertalet forskare betraktade informationssökningen som kontinuerlig men den kunde för vissa av dem ha en början och en avslutning, om den gällde en bestämd forskningsuppgift såsom en tidskriftsartikel eller en bok.

Finsmakaren är en flitig användare av bibliografier och referatorgan. Konsthistorikern utgjorde härvidlag ett undantag. Han använde bibliografier i någon mån, i synnerhet när det gällde litteratur över hans källmaterial. Forskarna i filosofi tydde sig nästan uteslutande till Philosophers' Index. Ett karaktäristiskt drag för finsmakaren är att alla, förutom en, gjorde eller lät göra datorbaserade informationssökningar. Forskarna i filosofi lät göra eller gjorde själv sökningar i ett brett spektrum av internationella databaser medan arkeologiforskaren på grund av sitt forskningsämne sökte enbart i inhemska databaser. Konsthistorikern uppvisade ett avvikande beteende i det han var förvissad om att fick tag i den färskaste informationen på annat sätt. Han hade inte haft svårigheter att få fram den forskningslitteratur han behövde och han var inte övertygad om att referenser till den litteratur, som hade publicerats i f.d. Sovjetunionen och Ryssland samt i Grekland de facto fanns med i databaserna.

Alla forskare hade tillgång till ett välförsett institutionsbibliotek som var basen för deras informationsanskaffning. För vissa var ett specialbibliotek på området, t.ex. Museiverkets bibliotek eller Slaviska biblioteket, viktigare än universitetsbiblioteket. Forskarna i filosofi hade inget specialbibliotek på sitt område och för dem kompletterade universitetsbiblioteket institutionsbibliotekets samlingar. Forskarna i filosofi uppskattade mycket universitetsbibliotekets öppna samlingar vilka befrämjade slumpen i informationssökningen. Finsmakaren deltar aktivt i förvärvet av ny litteratur, i synnerhet till institutionsbiblioteket, genom att göra inköpsförslag. I de båda etablerade filosofiforskarnas informationssökning hade bokhandlarna en given plats men de hade helt olika åsikter om bokhandelssituationen på sin arbetsort. Den ena risade och den andra rosade. Bokhandlarna hade ingen betydelse för de övriga forskarna, som hör till typen finsmakaren.

Endast forskaren i arkeologi och konsthistoria hade naturligt nog idkat informationssökning i arkiv och muséer. Arkeologen hade inte behövt använda andra än Museiverkets arkiv och

föremålssamlingar medan konsthistorikerns viktigaste arkiv var privatarkiv i utlandet men även i viss mån offentliga arkiv i utlandet.

En av de äldre forskarna höll kontakt med sina kolleger via epost och han bad dem också om litteraturtips. Han mottog dessutom opublicerade konferensföredrag av dem. Alla forskare i filosofi samt konsthistorikern ansåg att kollegerna var ovärderliga vad informationssökning beträffar. Forskaren i arkeologi erhöll litteraturreferenser och särtryck av sina kolleger men värderade inte informella information av det här slaget särskilt mycket. Hon hade tillgång till referenserna genom andra kanaler också. Anmärkningsvärt är att hon var den enda forskaren, som aktivt deltog i diskussioner i internationella och nationella datorbaserade konferenssystem. Nyttan av dem ansåg hon vara ringa, eftersom de innehöll en avsevärd mängd irrelevant information. Finsmakaren betonar tidskrifternas betydelse som informationskälla. En av dem lyfte speciellt fram monografierna om än inte på tidskrifternas bekostnad. Båda var lika viktiga.

5.2.4 Hagelskytten

Hagelskytten är en yngre konsthistoriker och företrädare svärmaren vad gäller typen av forskningsprocess. Forskaren har fått sitt namn av sina rätt så osystematiska och breda informationssökningar. De syftade till genomkänning av ett brett område. Åtta kriterier av 15 i tabell 1 (se s. 162) passar in på hagelskytten.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning. Hagelskytten började sin ämnessökning, originellt nog, med att slå upp i UDK-tabellerna för att sedan fortsätta sökningen i bibliotekets systematiska katalog.

”[...] låt oss säga om jag beslutar mig för att ta reda på vad som finns skrivet om Berg eller Berg-teorin så då söker jag upp det i UDK ... det är något på 7 [...] eller så antecknar jag ämnet om jag har något område där jag söker, så gör jag. Eller så antecknar jag ämnesord och söker [...].”²³⁵

²³⁵

”[...] sanotaan jos mä esimerkiksi päätän ett mun täytyy tietää nyt jotain mitä kirjallisuutta on olemassa vaikka Bergistä, taikka Berg, Berg-teoria, mä katson UDKsta sen jonkun ... se on 7 jotakin.[...] tai sit mä merkitsen aiheen jos mulla on joku alue jolta mä etsin jotakin mulle niin kauhean tarpeellista. [...]

Hon var den enda forskaren av de intervjuade, som sade sig ens i något skede av sin informationssökning använda UDK.

Kedjesökning. När forskaren sökte information om ett bekant ämne praktiserade hon kedjesökning men för alldeles speciella syften. Hon sökte samband mellan begrepp och företeelser:

”[...] i själva verket blir det hela mera spännande då när [...] man söker samband mellan olika företeelser som man inte kommit att tänka på eller något sådant”.²³⁶

Hon var den enda intervjuade forskaren, som ägnade sig åt kedjesökning i detta syfte och praktiserade inte kedjesökning i andra situationer.

Informationskanaler. Bibliografier, referatorgan, lexika och handböcker. Sättet på vilket hagelskytten sökte information och vilka hjälpmedel hon använde sig av var av naturliga skäl beroende av vad forskningsuppgiften skulle resultera i. Handböcker var inte aktuella, om hon t.ex. letade efter information om något mycket specifikt eller någon större företeelse. Däremot var bibliografier och encyklopedier möjligen det.

Informationsåtervinning. Hagelskytten gjorde inte online sökningar i databaser. Hon var inte ens medveten om att man kunde låta göra sådana i universitetsbiblioteket. De var ganska främmande för henne och hon antog att de inte skulle vara till nytta.

”[...] jag har inte ens tagit reda på om det vore behövt. [...] Jag börjar inte söka så obekanta saker. Men jag vet inte. Det är något som jag inte riktigt begriper, jag har inte ens reflekterat över det.”²³⁷

Mä en [...] lähde hakee niin oudoista asioista. Mutt mä teen näin. Tai mä merkitsen jotain hakusanoja ja haen [...].”

²³⁶ ”[...] itse asiassa se muuttuu jännittävämmäks silloin niin [...] hakee jotain yhteyksiä niistä asioista, joita mä en ole tullut ajatelleks tai jotain sellaista”.

²³⁷ ”[...] mä en oo ottanut edes selvää ett olisko se tarpeellista. [...] Mä luulen ett se ei oo mulle niin kauhean tarpeellista. [...] Mä en [...] lähde hakee niin oudoista asioista. Mutt mä en tiedä. Se on sellainen jota mä en oikein ymmärrä, oo edes ajatellut.”

Forskaren var däremot en ivrig CD-ROM-sökare. Hon tyckte att det var ett effektivt och snabbt sätt att söka information jämfört med tryckta bibliografier. Bläddrandet i bibliografier fram och tillbaka, kors och tvärs, fann hon arbetsamt, besvärligt och motbjudande.

”[...] nuförtiden är det mycket lättare då man nu och då bläddrar på laserskivor [...]. De passar mig ytterst väl [...] och då jag intresserar mig för någon ny fråga så då frågar jag mig vad allt som gjorts om den. [...] Då får jag ytterst lätt fram [...] hela skalan av det som skrivits om frågan och sedan kan jag hitta. Det är underbart enkelt. Man slipper vända på sidor och söka någonting kors och tvärs. [...] Jag tycker att man med CD-ROM får dem alla efter varandra och sedan märker man att det här inte är bra och så förändrar man det. [...] Det är sanslöst mycket lättare och snabbare.”²³⁸

Hagelskytten uppskattade speciellt mycket CD-ROM skivorna därför att hon själv kunde göra sökningar i dem och anefter förändra sökprofilen. Hon var barnsligt fascinerad av att söka information från dem.

”Och så kanske man får 2000 av dem, men om jag själv ser efter så märker jag att, OK, nu kom det 2000 på detta sätt och sedan förändrar jag det hela och får, låt oss säga, 100 och det är redan en sådan mängd som jag kanske vill se igenom om det är en fråga som intresserar mig.”²³⁹

Hon ville inte hävda att hon begränsade sökprofilen utan hon bara ändrade sökningens utformning. Hon hade ingenting emot att få några hundra referenser som sökresultat:

”Det är lätt att ändra [sökningen]. Det är inte särskilt svårt men ofta kommer jag på att ... aj, om jag skulle pröva det här [...] och så hinner man pröva flera olika för man ser genast hur många man får. Ibland vill jag inte begränsa särskilt mycket. Det händer att jag kan gå igenom låt oss säga 300 [...] de kommer ju så snabbt, dyker upp där på skärmen, nog är det enkelt. Men kanske jag inte kan alla de där Boole-knepen ... så där på riktigt [...] men för mig duger de nog.”²⁴⁰

²³⁸ ”[...] nykyisin se on paljon helpompaa ett selaa noit laserlevyjä aina silloin tällöin [...]. Ne on mulle kauhean sopivia [...] ett sit kun mä kiinnostun jostain uudesta kysymyksestä, mua kiinnostaa mitä kaikkea siit on jo tehty. [...] Niin mä saan kauhean helposti [...] se skaala mitä kaikenlaista siitä on kirjoitettu ja sit mä voin löytää. Se on ihanan yksinkertaista. Eikä tarvitse käännellä sivuja ja etsiä monesta eri kohdista ristikkäin jotain asiaa. [...] Must CD-ROMilla saat ne [...] kaikki tavallaan peräkkäin ja sit keksii ett ei tätä ja saat sen muutettua. [...] Se on mielettömän paljon helpompaa ja nopeampaa.”

²³⁹ ”Ja nyt tulee jotain 2000 jotain sellaista mutt jos mä itse katson niin mä näen ett, okei, nyt tässä tuli 2000 tällä tavalla ett sit mä muunnan tätä ja saan vaikka 100 ja se on jo sellainen jonka mä ehkä, jos on asia joka mua kiinnostaa, mä haluan katsoa läpi”.

²⁴⁰ ”Mull on helppo muuntaa [sökningen]. Ei se niin hirveän vaikeeta oo mutt usein mä keksin ... Ai! Jos mä kokeilisin tätä [...] siinäähän ehtii kokeilla paljon erilaisia, koska sit sä näet ett paljonks tulee. Toisinaan mä en edes halua niin kauheesti rajoittaa. Toisinaan mä voin kattoo vaikka 300 läpi [...]

Hon sökte bl.a. i Art Index, Philosophers' Index, Modern Language Association Bibliography (MLA) och Humanities Index på CD-ROM skivor. Tryckta bibliografier, såsom Répertoire International de la Littérature de l'Art (RILA) använde forskaren i viss mån, beroende på forskningsämnet. Den nyaste bibliografin, Bibliography of History of Art (BHA) kände hon däremot inte till. Sökningarna gjorde hon alltid i universitetsbiblioteket. Om traditionella bibliografier sade hon:

”Om jag [...] försöker hitta något om betraktarnas historia, så skulle det inte finnas några [tryckta bibliografier]. Om jag är intresserad av symbolismen så finns det. Då använder jag dem. [...] Det mesta beror på vad man har i tankarna, funderar på och forskar i.”²⁴¹

Informationssökning i arkiv och muséer. Forskaren var en frekvent museibesökare. Besök i muséer och på utställningar bidrog till uppbyggnaden av det tankematerial, som var hennes egentliga forskningsmaterial.

Informationskällor. Informell information. Hon vände sig till kolleger i speciella situationer. Det kunde gälla information på angränsande områden eller då hon inte fann den information hon sökte i litteraturen.

”[...] i själva verket frågar jag efter muntlig information bara om jag läser något som inte berör mitt område, om vilket jag ingenting vet eller en bok, ett forskningsalster som intresserar mig och där man hänvisar till något sådant som jag antar att är allmän kunskap på det området, så då frågar jag av någon eller ringer till någon och frågar vad är detta”.²⁴²

Den informella informationen, dvs. kollegerna, ansåg forskaren inte vara så viktiga i informationssökningen. Hon var den enda forskaren, vid sidan om den yngre forskaren i arkeologi, som inte tillmätte kollegerna någon större betydelse i informationssökningen.

nehän tulee niin nopeesti, ilmestyy siihen ruutuun niin on helppoa. Mutt emmä ehkä osaa niin kaikkea niit Boolea ... niin sellaisia niin oikeesti [...] mutt mulle itselleni kelpaa kyllä.”

²⁴¹ ”Jos mä [...] yritän jostain kuvien katsojien historiasta [...] ei sellaista ois [tryckta bibliografier]. Jos mä oon symbolismistä kiinnostunut niin sellaisia on. Ett silloin mä käytän niitä. [...] Niin paljon riippuu siitä ett mitä on ajattelemassa ja miettimässä ja tutkimassa.”

²⁴² ”[...] itse asiassa suullisia tietoja mä kysyn silloin jos mä [...] luen jotain semmosta joka ei oo mun alaa, josta mä en tiedä mitään tai sellaista kirjaa, jotain tutkimusta, joka mua kiinnostaa ja sit siinä viitataan johonkin sellaiseen asiaan jonka mä oletan ett on sen alan niinkuin hirveän yleistä tietoa niin silloin mä kysyn joltain tai soitan jotakin ett mikä tää on”.

Sammanfattning. Hagelskytten tydde sig till några få sätt att söka information: UDK-tabellerna, kedjesökning och sökning i bibliografier och referatorgan på CD-ROM. Hennes informationssökning skiljde sig från alla övriga intervjuade forskares på dessa tre punkter. Hennes sökstragier var rätt så översiktliga men hon var den enda som använde UDK-tabellerna vilket påvisar en systematisk sida hos henne. Hon sökte frekvent i bibliografier och referatorgan på CD-ROM-skivor²⁴³. Hon var väl förtrogen med bibliografiska hjälpmedel inom sin disciplin, men även sådana som hade en mera allmän humanistisk karaktär. De tryckta utgåvorna av dessa hjälpmedel använde hon inte emedan hon fann dem besvärliga.

När forskaren sökte samband mellan begrepp och företeelser, gjorde hon det via kedjesökning. Hon tydde sig inte till kedjesökning i andra situationer. Hon vände sig till kolleger främst då det gällde att hitta information på angränsande områden som hon inte var förtrogen med. I övrigt ansåg hon att hon kunde klara sig utan kollegers råd och litteraturtips. Hennes informationssökning skedde under de tre första stadierna av forskningsprocessen. I analyskedet ägnade hon sig inte längre åt denna verksamhet.

5.2.5 Elitisten

Elitisten representeras av en enda forskare²⁴⁴. Han är en äldre forskare i filosofi och vad gäller typ av forskningsprocess tillhör han spindeln. Han hörde till den absoluta internationella eliten på sitt forskningsområde. Hans informationssökningsstil hade flera gemensamma drag med Judith Palmers "lone, wide rangers": att arbeta i ensamhet och att förlita sig på sina egna kunskaper och sin erfarenhet. Hans arbetsmiljö var hemmet, vilket däremot inte var fallet med Palmers "lone, wide rangers" (jfr s. 34). På hemmaplan var han en ensam forskare utan kolleger men han hade ymniga kontakter till kolleger i utlandet. Han är en ensam elitforskare på sitt område.

²⁴³ Den yngre forskaren i språkvetenskap hade sporadiskt gjort sökningar i bibliografier och referatorgan på CD-ROM skivor. [3]

²⁴⁴ Identifikationsnumret bortlämnas emedan endast en forskare hör till typen.

Olika sätt att söka information. Ämnessökning. Forskaren var väl förtrogen med ämnessökning som begrepp men den var av marginell betydelse för honom. Han hittade sin information ändå. Hans informationssökning gällde oftast ett ämne han redan var förtrogen med. Eftersom han var en äldre och erfaren forskare hade han

”[...] egna teorier om frågorna som då ofta ansluter sig till något gammalt problem som jag litet preliminärt funderat över. En sådan beröringspunkt finns. Men sedan märker jag nog att jag blir tvungen att se i litteraturen på något annat område inom filosofin.”²⁴⁵

Han följde regelbundet med några områden inom filosofin och det gjorde han tämligen noggrant. Han höll sig à jour med publiceringen av forskningsresultat på dessa områden.

Kedjesökning. Att orientera sig i litteraturen på närliggande områden beredde honom svårigheter. Då tog han ofta till andra verks litteraturförteckningar och praktiserade kedjesökning.

Konsultation. Forskaren var sällan i behov av bibliotekariens råd och tjänster och de få gånger det hade inträffat att han hade kontaktat bibliotekarien, hade det gällt frågor angående lokalisering av litteratur.

Informationssökningens kontinuitet. Forskaren ansåg att informationssökningen i praktiken avslutades, när ett projekt var slutfört. Men han höll sig i regel underrättad om vad som hände på området även i fortsättningen. Startpunkten för informationssökningen var däremot något diffus. Forskaren hade samlat på sig information om ämnet ifråga redan innan han satte igång projektet, vilket betyder att han förlitade sig på sin kunskapsväska (jfr s. 53; Palmer 1991a, 181). I egentlig mening var hans informationssökning fortlöpande.

Informationskanaler. Bibliografier, referatorgan, lexika och handböcker. Forskaren var inte förtrogen med bibliografier. Inte ens termen bibliografi var bekant för honom. Referatorganet

²⁴⁵

”[...] omia teorioita asioista niin ne usein [...] liittyy johonkin vanhaan probleemaan, jota mä oon vähän jo miettinyt jo alustavasti. Joku tämmönen liittymäkohta on. Mutt sitten [...] mä huomaan ett mä joudun katsomaan jotain kirjallisuutta ehkä joltakin toiselta filosofian alueelta.”

Philosophers' Index använde han också ytterst sparsamt.

”[...] jag har en känsla av att jag borde använda det mycket mera [...] det beror kanske på att jag är lat och sitter hemma och arbetar. Om jag fick det på PC:n skulle jag säkert använda det mycket mera.”²⁴⁶

De tekniska möjligheterna att söka i t.ex. Philosophers' Index på hans egen dator fanns, men forskaren ville ha råd av någon vad han skulle göra för att kunna utnyttja denna möjlighet.

Informationsåtervinning. Forskaren hade några gånger prövat på att söka i databaser, främst i Philosophers' Index och Social Sciences Citation Index. Sökresultaten hade varit honom till gagn och han planerade att låta göra en ny sökning, när arbetet med en ny monografi skulle påbörjas. I regel lät han göra sökningar endast vartannat år men det berodde alltid på forskningsområdet. Eftersom han själv var en av de ledande forskarna på området i världen, var antalet texter han kunde ha nytta av tämligen få. När forskaren hamnade i en situation där han måste söka information om ett obekant ämne, hade han ibland tytt sig till databaser:

”[...] så då måste jag använda mig av något eget knep. [...] Då har jag ibland haft svårigheter att hitta information och då har jag använt mig av datorbaserad sökning. Jag tycker att den kunde vara en metod men ofta har jag gått till biblioteket eller bokhandeln för att litet se på litteraturen och kanske bläddrat i någon tidskrift på området eller något sådant.”²⁴⁷

Däremot fanns det rikligt med texter som var sekundärt viktiga men inte så relevanta. Han sökte i första hand relevant litteratur men hade svårigheter med att komma på de rätta ämnesorden. I universitetsbibliotekets automatiserade katalog sökte han inte längre på grund av den irriterande stora mängd brus han hade erhållit vid varje tidigare sökning.

”[...] det kommer så mycket skräp i dem att man måste ha både tid och energi att få utslängt det skräp som kommer där. Jag har kanske inbillat mig, men jag anser i varje fall att jag ganska väl behärskar litteraturen på

²⁴⁶ ”[...] mulla on [...] käsitys että mun pitäis sitä käyttää paljon enemmän ja [...] johtuu ehkä siitä että mä oon laiska ja istun kotona tekemässä työtä. Jos mä saisin sen tietokoneelle [...] niin mä varmasti [...] käyttäisin sitä paljon enemmän.”

²⁴⁷ ”[...] silloin mä joudun käyttämään jotain poppakonsteja [...]. Silloin mulla on ollut vaikeuksia joskus löytää tietoa niin silloin mä oon joskus [...] käyttänyt tietokonehakua. Mä katson että se vois olla yks [...] menetelmä mutt usein mä oon ihan mennyt [...] kirjastoon tai kirjakauppaan katsomaan [...] kirjallisuutta ja [...] ehkä selannut [...] sen alan lehtiä tai jotakin tämmöstä sitten.”

mitt eget forskningsområde.”²⁴⁸

Hans uppfattning var att han behärskade litteraturen på sitt forskningsområde och hade därför egentligen inget behov av att använda katalogen.

”Vilket inte betyder att jag inte skulle ha hjälp av den, [...] men jag har haft en lat mans uppfattning om saken att där förmodligen inte finns något. Jag vet inte.”²⁴⁹

Biblioteksorienterad informationssökning. Forskaren utnyttjade bibliotekstjänster i ringa grad förutom tidskrifter. Han kom stort sett tillrädda med sitt privata bibliotek, som han satsade mycket på.

”[...] jag har köpt så mycket litteratur. [...] Jag har ett väldigt bibliotek och jag köper ständigt mycket litteratur, så det har visat sig att det för mig är en mycket bra metod fast den är mycket dyr.”²⁵⁰

Biblioteken kunde inte tillfredsställa hans informationsbehov, emedan ny litteratur på hans forskningsområde saknades helt i deras samlingar. Han gick till universitetsbiblioteket endast för att läsa vissa tidskrifter och stundom för att söka litteratur på närliggande områden. För övrigt kunde han väl komma till rätta utan universitetsbiblioteket. Forskaren talade varmt för öppna samlingar, som han var förtrogen med från utländska universitetsbibliotek. Om han sökte litteratur på närliggande forskningsområden, som han själv hade dålig kännedom om, kunde öppna samlingar vara till stor nytta. Den dåvarande öppna samlingen i hans närmaste universitetsbibliotek ansåg han vara alldeles för liten.

Fakultetsbibliotekets (statsvetenskapliga fakulteten) betydelse hade ökat för forskaren sedan han inledde forskning som berörde den egna fakultetens discipliner. Han hade funnit ytterst relevant litteratur där. Dit införskaffades också filosofisk litteratur, men den placerades fysiskt i

²⁴⁸ ”[...] niin paljon moskaa tulee aina noihin että [...] täytyy olla aikaa ja energiaa [...] saadakseen heitetyks ulos sen moskan mikä sieltä tulee. Mulla on ollut [...] ehkä harhaluulo mutt joka tapauksessa käsitys että mä hallitsen aika hyvin oman tutkimusalani kirjallisuuden.”

²⁴⁹ ”Mitä ei tarkoita sitä etteikö se vois auttaa, [...] mutt mulla on vaan nyt ollut tämmönen laiskan miehen käsitys asiasta että luultavasti siellä ei nyt oo mitään. Mä en tiedä.”

²⁵⁰ ”[...] mä oon ostanut niin paljon kirjallisuutta. [...] mulla on valtavan iso kirjasto ja, ja hankin jatkuvasti valtavan kirjallisuutta niin [...] se on osoittautunut mun kannalta, vaikka se on hyvin kallis menetelmä, niin se on erittäin tehokas.”

institutionsbiblioteket. När det gällde frekventa biblioteksbesök, oberoende av bibliotekstyp, betonade han den fysiska närhetens betydelse, dvs. institutionsbiblioteket.

Bokhandlarnas roll i informationssökningen. För denna toppforskare spelade bokhandlarna, främst Akademiska bokhandeln, en betydelsefull roll. Hans forskningsområde täcktes tillfredsställande av bokhandelns utbud och han browsade ofta i ny litteratur. Däremot beställde han inte böcker via bokhandeln, emedan servicen var långsam och kostsam. När han skaffade böcker till sitt eget bibliotek eller till institutionen, beställde han direkt från förlaget, vilket han betraktade som ett smidigt och förmånligt sätt att köpa böcker. Han köpte böcker också i bokhandlar i utlandet i anslutning till forsknings- och konferensresor.

”Jag tycker det är ytterst viktigt, för då kan man konkret se boken och då kan man snabbt få en uppfattning om vilket värde den har och hur viktig den är för mig”.²⁵¹

Han var den enda forskaren som kraftfullt betonade bokhandlarnas betydelse. När böckerna beställdes av fakultetsbiblioteket, kunde det dröja upp till ett år innan de levererades. Den långa leveranstiden ansåg han vara oacceptabel. När boken var tillgänglig, hade han vanligtvis redan skrivit sin artikel. Den här etablerade forskarens stora satsning på privata inköp av böcker kan jämföras med den seniorforskare i Seldéns intervjumaterial, vars guldgruva var Almqvist & Wiksell. Han köpte böcker för mellan 20.000 och 25.000 kronor per år privat och prenumererade på ca tio internationella tidskrifter. (Seldén 1999, 167)

Informationskällor. Informell information. Forskaren hade egentligen inte någon nytta av sina kolleger på hemmaplan i sin informationssökning på grund av att han arbetade rätt isolerad i sitt hem. Forskare inom närliggande vetenskaper träffade han inte längre, emedan han inte deltog i universitetsadministrationen såsom tidigare varit fallet. Däremot var hans kontakter till forskare i utlandet täta och de betjänade honom också i viss mån i hans informationssökning.

²⁵¹

”Mä pidän sitä hyvin tärkeänä, koska silloin voi konkreettisesti nähdä sen kirjan siinä ja hyvin nopeasti pystyy muodostamaan käsityksen siitä, minkä arvoinen se on ja miten tärkeä se on mulle”.

Tidskrifter och monografier. När forskaren arbetade med något större forskningsarbete gick han igenom de centrala tidskrifternas innehållsförteckningar årsvis. Han prenumererade på de viktigaste vetenskapliga tidskrifterna, ett tiotal till antalet, men betalade inte för alla annat än i form av medlemsavgifter till vetenskapliga samfund. Övriga för honom relevanta tidskrifter läste han i bibliotekens tidskriftssamlingar. Han läste artiklar av intresse, bokrecensioner, översiktsartiklar och bokreklam. Bokreklamen betraktade han som speciellt viktig med tanke på litteraturanskaffningen dels till institutionsbiblioteket och dels till sitt privata bibliotek.

Sammanfattning. Elitisten är i sin informationssökning tämligen självförsörjande i motsats till de övriga informationssökartyperna. Han är något av en polyhistor. Ämnessökning är för honom liksom för den självsäkra samlaren en marginell företeelse och skiljer sig därvidlag markant från snokaren, finsmakaren och hagelskytten. Elitisten har i regel inga problem att hitta den information han behöver och anser sig behärska litteraturen på sitt område. Han praktiserar, i likhet med hagelskytten, kedjesökning endast för ett bestämt syfte, som inte är det samma som hagelskyttens, utan orientering i litteraturen på närliggande områden. Hans informationssökning kan sägas vara i det närmaste kontinuerlig.

Elitisten låter ibland göra datorbaserade sökningar åt sig, speciellt när han söker information om ett obekant ämne. Han hade några gånger, med betoningen på några, sökt i Philosophers' Index och Social Sciences Citation Index. I universitetsbibliotekets automatiserade katalog sökte han inte längre på grund av den irriterande stora mängden brus som sökningarna hade resulterat i vid varje tidigare sökning. Han skulle gärna använda Philosophers' Index oftare, om han kunde söka i det på sin dator. Han hade de tekniska möjligheterna men saknade användarkunskap. Elitisten kan hävdas ha kännedom om de för honom mest centrala bibliografiska hjälpmedlen och uppvisar därmed likheter med typen finsmakaren men var inte lika bibliografiskt medveten som snokaren, men ändå mera bevandrad i bibliografiska hjälpmedel än den självsäkra samlaren.

Elitisten håller sig med ett omfattande privat bibliotek. Forskaren arbetade hemma trots att han hade möjligheter att arbeta på institutionen. Han var den enda av de intervjuade forskarna som

hade valt hemmet som sin arbetsmiljö. Forskaren köpte alla böcker själv och läste endast tidskrifter i universitetsbiblioteket. Han betraktade det som en dyr men effektiv informationsförsörjning. Institutionsbiblioteket hade ändå en viss betydelse för honom genom att han kunde göra inköpsförslag dit. Han uttryckte ett stort missnöje med universitetsbibliotekets service och litteraturutbud. Avståndet till biblioteken ansåg han att borde vara så kort som möjligt. Elitisten är den minst biblioteksorienterade informationssökartypen av alla.

Bokhandlarna intar en central plats i elitistens informationssökning. Forskaren var den ena av de totalt tre forskare för vilka bokhandlarna var betydelsefull. De två övriga tillhör typen finsmakaren. Han browsade i hyllorna och bekantade sig med ny litteratur där men beställde böckerna i regel direkt från utländska förlag. Att beställa böcker via bokhandeln var både tidsödande och kostsamt. Forskaren upprätthöll ett omfattande informellt kontaktnät till kolleger i utlandet. Hans kontakter till kolleger på hemmaplan var så gott som obefintliga. Ingen annan informationssökartyp kan uppvisa en så frapperande dominans av utländska forskare i sitt informella kontaktnät. Liksom för den självsäkra samlaren och finsmakaren är tidskrifterna ytterst centrala för hans forskningsarbete. Bokreklamen i dem läser han med tanke på bokinköp till institutionsbiblioteket och det egna biblioteket. Monografierna anser han vara lika viktiga som tidskrifterna för en forskare i filosofi.

5.3 Informationssökartypernas relationer till forskningsprocesstyperna

Ur tabell 2 framgår att alla typer av forskningsprocesser, som har flera än en medlem, fördelar sig på flera än en informationssökartyp. De två huvudtyperna, dvs. de som har flest medlemmar, är snokaren och den självsäkra samlaren. Finsmakaren följer med fem medlemmar. En av forskningsprocesstyperna bestående av endast en medlem, svärmaren, bildar också en egen informationssökartyp, hagelskytten, medan en annan forskningsprocesstyp, som består av en enda medlem, mullvaden, hänförs till informationssökartypen snokaren. Därtill bildar en av spindlarna en egen informationssökartyp, elitisten.

Till informationssökartypen, snokaren, hör två flugor av totalt tre, fyra bin av totalt nio och mullvaden. De sprider sig därmed på tre typer av forskningsprocesser. Till informationssökartypen, den självsäkra samlaren, hör en fluga, fyra bin, tre mätare av totalt fyra, en härmsångare av sammanlagt två och en spindel av inalles fyra. Denna informationssökartyp sprider sig på hela fem forskningsprocesstyper. Till informationssökartypen, finsmakaren, hör forskare, som representerar fyra typer av forskningsprocesser: ett bi, en mätare, en härmsångare och två spindlar. Vad gäller förhållandet mellan yngre och äldre forskare kan märkas att nästan alla, som hör till typen snokaren är äldre forskare, dvs. sex av sju. Beträffande de övriga typerna med flera medlemmar är fördelningen något rätt så jämn.

Informationssökartyperna					
Forskningsprocess-typerna	Snokaren	Självssäkrasamlaren	Finsmakaren	Hagelskytten	Elitisten
Flugan (3)	2 (2 ä)	1 (y)			
Svärmaren (1)				1 (y)	
Biet (9)	4 (y + 3 ä)	4 (2 y + 2 ä)	1 (y)		
Mätaren (4)		3 (2 y + ä)	1 (y)		
Mullvaden (1)	1 (ä)				
Härmsångaren (2)		1 (ä)	1 (y)		
Spindeln (4)		1 (y)	2 (2 ä)		1 (ä)
Summa	7	10	5	1	1
	ä (äldre) = 6	ä = 4	ä = 2		ä = 1
	y (yngre) = 1	y = 6	y = 3	y = 1	

Tab. 2. Fördelningen av typerna av forskningsprocesser på informationssökartyperna

Sammanfattat innebär detta att typen av forskningsprocess och informationssökartyp inte korrelerar med varandra. Forskningsprocessen är inte avgörande för på vilket sätt forskaren söker sin forskningsinformation. Spridningen är så stor att inget mönster kan skönjas. Förklaringen måste sökas någon annanstans. Det förefaller som om forskarnas personlighetsdrag kunde vara en möjlig förklaring, dvs. att de är avgörande för informationssökningens utformning. Att undersöka forskarens personlighetsdrag faller dock

utanför ramen för detta forskningsarbete. Ur tabell 2 framgår också att yngre resp. äldre forskare inte heller korrelerar med informationssökartypen. Intressant att notera är ändå att nästan alla forskare, som hör till typen snokaren, är etablerade forskare.

5.4 Informationssökartypernas relationer till disciplinen

I tabell 3 nedan framgår till vilken disciplin medlemmarna inom de olika informationssökartyperna hör. Dessutom framgår att forskarna inom en och samma disciplin sprider sig över två resp. tre informationssökartyper. De facto är det enbart språkvetarna som fördelar sig på så få typer som två. Fyra av sex språkvetare hör till typen den självsäkra samlaren medan fyra av sex konsthistoriker hör till typen snokaren. Man kan med en viss försiktighet hävda att språkvetarna i detta intervjumaterial hade en tendens att profilera sig som hörande till typen den självsäkra samlaren och konsthistorikerna till typen snokaren. Men detta måste förbli en trevande slutsats.

Informationssökartyperna					
Discipliner- na	Snokaren	Självsäkra samlaren	Finsmaka- ren	Hagelskyt- ten	Elitisten
Arkeologi	2 (ä)	3 (2 y+ ä)	1 (y)		
Filosofi		2 (y+ ä)	3 (y+ 2 ä)		1 (ä)
Konsthist.	4 (y+ 3 ä)		1 (y)	1 (y)	
Språkvvet.	1 (ä)	5 (3 y+ 2 ä)			
Summa	7	10	5	1	1
	ä (äldre) = 6	ä = 4	ä = 2		ä = 1
	y (yngre)= 1	y = 6	y = 3	y = 1	

Tab. 3. Fördelningen av disciplintillhörighet på informationssökartyperna

Rent allmänt om detta materialurval bör ändå sägas att disciplinen inte bestämmer informationssökartypen. Till samma slutsats har även Judith Palmer kommit visavi sina naturvetenskapliga forskare (Palmer 1991 b, 270).

5.5 Informationssökartyperna och biblioteksinfrastrukturen

Tabell 4 visar vilka typer av bibliotek informationssökarna hade tillgång till. Tillgång implicerar inte nödvändigtvis användning. Trots att 22 forskare hade tillgång till ett fakultetsbibliotek var det ytterst få, som använde det på grund av bibliotekets bristfälliga samlingar på det egna forskningsområdet. Vad gäller de övriga bibliotekstyperna implicerar tillgång även användning.

Informationssökartyperna						
Biblioteks- infrastrukt	Snokaren	Självsäkra samlaren	Finsmakaren	Hagelskytten	Elitisten	Totalt
Institutions- bibliotek ²⁵²	5	5	5	1	1	17
Handbibl./ semin.bibl.	2	5				7
Universi- tetsbibliotek	7	10	5	1	1	24
Fakultets- bibliotek	6	10	4	1	1	22

Tab. 4. Den lokala biblioteksinfrastrukturen i förhållande till informationssökartypen.

17 forskare hade på sina resp. institutioner ett regelrätt institutionsbibliotek som de använde medan sju måste nöja sig med ett hand- eller seminariebibliotek. Av dessa sju hör två till typen snokaren och fem till typen den självsäkra samlaren. Värt att notera är att alla forskare tillhörande typen finsmakaren på sina resp. institutioner hade ett välförsett institutionsbibliotek som de använde men att två av dem inte arbetade i nära anslutning till det. Den enas arbetsplats fanns i en annan stad ²⁵³ och den andras i en annan stadsdel. Det geografiska avståndet hindrade dem inte att använda sina resp. institutionsbibliotek.

²⁵² Inbegriper även arbetsplatsbibliotek.

²⁵³ Den här forskaren använde forskningsbibliotek i tre universitetsstäder. Hans institutionsbibliotek fanns på en annan ort än hans arbetsort. På sin arbetsplats betjänades han av ett arbetsplatsbibliotek men när han hade behov för litteratur för sin forskning hade detta bibliotek inte mycket att erbjuda honom. Arbetsplatsbibliotekets litteraturbestånd var snävt inriktat på det egna specialområdet.

5.6 Disciplinen i förhållande till närbiblioteket

Ur tabell 5 nedan framgår att sex forskare i språkvetenskap, dvs. alla som ingår i intervjumaterialet, och två i arkeologi saknade institutionsbibliotek. En av de äldre språkvetarna hade sitt arbetsrum på ett forskningsinstitut under den tid han innehade en forskarprofessur vid Finlands Akademi. Hans egen disciplin var inte representerad vid forskningsinstitutet och dess bibliotek tillhandahöll följaktligen endast en mindre del av den litteratur han behövde. Frågan inställer sig varför just forskarna i språkvetenskap inte hade något institutionsbibliotek? Är det bara en tillfällighet eller kan frågan utvecklas? Är det på grund av biblioteksadministrativa åtgärder språkforskarna saknar institutionsbibliotek?

Disciplin					
Närbibliotek	Arkeologi	Filosofi	Konsthistoria	Språkvetenskap	Totalt
Institutionsbibliotek	4	5	6		15
Handbibliotek / seminariebibl.	2			5	7
Fakultetsbibliotek		1		1	2
Totalt	6	6	6	6	24

Tab. 5. Existensen av närbibliotek inom de discipliner forskarna representerar.

De två arkeologiforskarnas institutionsbibliotek hade fallit offer för bibliotekadministratörernas brutala framfart: det hade sammanslagits med fakultetsbiblioteket. På institutionen fanns endast ett seminariebibliotek. Forskarna i konsthistoria och filosofi hade, däremot, alla tillgång till ett välförsett institutionsbibliotek liksom fyra av arkeologerna. Alla använde också sina institutionsbibliotek. Dessa forskare i arkeologi var särskilt lyckligt lottade eftersom de dessutom hade ett specialbibliotek inom räckhåll.

Ett handbibliotek kan definieras som en litteratursamling i ett separat rum på institutionen, vilken forskarna och lärarna gemensamt sköter, dvs. beställer litteraturen till. Det praktiska arbetet sköts vanligtvis av kanslipersonalen. Handbiblioteket kan också finnas i någons arbetsrum. Seminariebiblioteket är vanligen inrymt i seminarierummet och består av en samling monografier, tidskrifter och andra seriepublikationer. Litteraturinköp sker på förslag av forskarna medan det praktiska arbetet också i detta fall vanligtvis sköts av kanslipersonal.

5.7 Kunskapsväskan och de två huvudtyperna av informationssökning

Att söka information om ett ämne, dvs. ämnessökning, var inte ett obekant sätt att söka information för intervjupersonerna i motsats till vad resultaten från den nordiska undersökningen visade (Lönnqvist 1988, 63). Ett flertal forskare praktiserade ändå hellre sökning på författarens namn eller behandlad person vilket rimmar väl med resultaten från nämnda undersökning. Riktigheten av metaforen om den humanistiska forskarens kunskapsväska bestyrks av det material som ligger till grund för den här undersökningen. Kunskapsväskan som ständigt fylls på är oundgänglig för den humanistiska forskaren²⁵⁴.

Ett av den nordiska undersökningens viktigaste resultat var att två huvudtyper av informationssökning utkristalliserade sig. Informationssökningen fick olika utformning då forskaren var insatt i ämnet än då ämnet var nytt för honom. Informationssökning då forskaren är insatt i ämnet innebär att han under ofta flera års tid har samlat referenser till litteratur om ämnet. Det är därför inte aktuellt för honom att starta sökningen från ett nolläge, utan han kan utnyttja sin kunskapsväska, sitt samlade vetande. Kedjesökningen spelar en betydelsefull roll. Det andra sättet att söka information var aktuellt då forskaren påbörjade arbetet med en ny arbetsuppgift, ett nytt ämne. Då var utgångspunkten ofta lexika och standardverk som kunde vara en central monografi eller handbok. Litteraturreferenserna i dessa verk var speciellt betydelsefulla för forskarna eftersom de var värderade i en kontext. (Ibid., 65-66)

²⁵⁴

Jfr s. 53 för en beskrivning av kunskapsväskan.

Intervjupersonerna som deltog i föreliggande undersökning kunde inte bekräfta att så skulle vara fallet för deras del. De ställde sig genomgående oförstående till tanken om de två huvudtyperna av informationssökning.

5.8 Sammandrag av rönen om informationssökartyperna och deras informationssökning

Snokaren har utvecklat informationssökningstrategier för att inte missa relevant information. Forskarna snokade sig fram till information för forskningsarbetet. Flertalet sökte information under hela forskningsprocessen. Snokaren utmärker sig som den mest dynamiska av alla informationssökartyper. Den självsäkra samlaren har avvisat traditionella metoder för informationssökning. Finsmakaren utmärks av sitt ”vetenskapliga smaksinne”. Han är intresserad av endast den vederhäftiga och relevanta litteraturen. Hagelskytten koncentrerar sin informationssökning till några få metoder. Hagelskytten söker information under de tre första stadierna av forskningsprocessen. I analyskedet är hagelskytten inte längre i behov av ytterligare information. Elitisten är skäligen självförsörjande och något av en polyhistor. Denna ”lone, wide ranger” behärskar litteraturen på sitt forskningsområde men rör sig hela tiden likt en kryssande sökare, en haj, i utkanten av sitt revir. Han söker information på angränsande områden och kollar in det nya på sitt eget område.

Snokaren betonar ämnessökningens betydelse, vilken hade en sofistikerad karaktär. Han praktiserar den på varierande sätt. Den självsäkra samlaren kännetecknas av ett utbrett förakt mot all ämnessökning. De flesta forskare, som hör till typen finsmakaren gjorde ämnessökningar. De sökte på ämnesord i serier, inhemska och utländska databaser samt referatorgan i tryckt form. En av dem föredrog att söka på kända forskares namn. En annan forskare framhävde slumpens betydelse i informationssökningen. När forskaren av informationssökartypen hagelskytten gjorde ämnessökningar, utgick hon från UDK-tabellerna och sökte på ämnesord i bibliografier och referatorgan på CD-ROM skivor. Hon kan därmed hävdas vara unik bland de intervjuade forskarna i det ingen annan än hon utgick från UDK-tabellerna i sin informationssökning. Elitisten behöver inte göra ämnessökningar av den orsaken

att han ändå hittar den litteratur han behöver. Han är en etablerad och erfaren forskare och de ämnen han behöver litteratur om är han i regel förtrogen med från tidigare.

Kedjesökning är en populär metod att söka information bland de till informationssökartypen snokaren hörande forskarna. Den värderade de högt och ansåg den vara mera pålitlig än sökning i bibliografiska hjälpmedel. Den självsäkra samlaren och finsmakaren praktiserar också kedjesökning i omfattande grad och den anses vara en värdefull metod för informationssökning. En forskares informationssökning, som hör till typen finsmakaren, bestod till hela 90 % av kedjesökning. Hagelskytten, däremot, tyr sig till kedjesökning när hon söker samband mellan begrepp och företeelser. När elitisten är i behov av litteratur på angränsande områden, använder han sig av kedjesökning. De två sistnämnda typerna är således mera restriktiva än de övriga typerna vad gäller kedjesökning, men man kan ändå med fog hävda att kedjesökningen är både en betydelsefull och populär informationssökningsmetod bland alla forskare.

Flertalet forskare tillhörande typerna snokaren och finsmakaren, den självsäkra samlaren, hagelskytten och elitisten bad inte bibliotekarien eller informatikern göra ämnessökningar åt dem, varken datorbaserade eller manuella, utan konsulterade dem uteslutande rörande lokalisering av litteratur och rent tekniska frågor. Två forskare, som hör till typen snokaren och två till typen finsmakaren utgjorde härvidlag ett undantag. Arkivariens råd kunde de självsäkra samlarna ändå stundom ha nytta av.

De flesta forskare, som hör till typerna snokaren och finsmakaren, samt elitisten uppfattade informationssökningen som en kontinuerlig process. Men två av dem som hör till typen snokaren och vissa till typen finsmakaren ansåg att ifall forskningsarbetet skulle resultera i t.ex. en artikel, dvs. en kort helhet, hade informationssökningen en början och en avslutning. Forskarna tillhörande typen den självsäkra samlaren hade delade åsikter om informationssökningens kontinuitet.

De bibliografiska hjälpmedlen i tryckt form var centrala redskap i informationssökning hos snokaren. Han gör aktivt ämnessökningar i bibliografier, referatorgan och encyklopedier.

Snokaren uppvisar en imponerande bibliografikännedom med undantag för två yngre forskare, den ena i språkvetenskap och den andra i konsthistoria. Handböckerna som hjälpmedel i informationssökningen utklassas av snokaren, förutom av en forskare i arkeologi. Den självsäkra samlaren och finsmakaren använde bibliografiska hjälpmedel i liten utsträckning. De använder i regel sitt eget forskningsområdes bibliografi eller ingen alls. Till den senare typen hör de fyra forskarna i språkvetenskap, som manifesterade sig som självsäkra samlare. Vissa forskare betraktade sökning i bibliografier som den sista utvägen att hitta information. De flesta hade en bristfällig kännedom om bibliografiska hjälpmedel.

Hagelskytten uppvisar en god kännedom om bibliografiska hjälpmedel men använder inte de tryckta versionerna av dem utan sökte uteslutande på CD-ROM skivor. Informationssökningen karaktäriseras av slumpmässighet. Hagelskytten gör breda sökningar och låter de utskjutna haglen sprida sig för att sedan se vad som hade träffats. Tacksamt tas 200 referenser emot eftersom de ju ändå var betydligt färre än antalet dokument i ett bibliotek. Elitistens kännedom om bibliografier inkl. referatorgan är mycket översiktlig.

Endast två forskare tillhörande typen snokaren hade låtit göra informationssökningar i databaser. Ingendera hade gjort sökningarna själv. Orsakerna till att de övriga inte hade utnyttjat möjligheterna att göra sökningar i databaser var varierande. Det var frågan om bristande kunskaper om innehåll och sökmetoder, förvissningen om databasernas onyttighet för det egna forskningsarbetet samt ovilja att besvära bibliotekspersonalen. Ytterligare en orsak var att den egna institutionen inte var uppkopplad till universitetets datanät. Två yngre forskare, som hör till typen den självsäkra samlaren gjorde tämligen frekvent datorbaserade informationssökningar medan de övriga var analfabeter vad gällde sökningar av det slaget. I det här avseendet påminner de inte om Palmers ”confident collectors”. Ett karaktäristiskt drag för dem var nämligen att de frekvent gjorde datorbaserade informationssökningar.

Kännetecknande för de forskare, som hör till typen finsmakaren, var att alla, förutom en, hade gjort eller hade låtit göra sökningar i databaser. En filosofiforskares sökningar gällde ett brett spektrum av internationella databaser medan arkeologiforskaren höll sig till de inhemska

databaserna. Konsthistorikern var avvikande i det han var övertygad om att han kunde reda sig utan sökningar i databaser. Han påstod sig ändå hitta sin forskningslitteratur. Forskaren av informationssökartypen hagelskytten hade inte heller sökt eller låtit göra sökningar i databaser online utan endast på CD-ROM skivor, vilka hon var ytterst förtjust i. Elitisten, däremot, hade ett fåtal gånger låtit göra sökningar i databaser.

Snokaren är en aktiv biblioteksanvändare och utnyttjar olika bibliotekstypers samlingar regelbundet. För de forskare, som hade tillgång till ett institutionsbibliotek i dess egentliga bemärkelse eller ett arbetsplatsbibliotek intog detta en särställning. Språkvetarna och den ena arkeologen hade, däremot, på sina institutioner endast ett handbibliotek eller ett seminariebibliotek. Universitetsbiblioteket intog en sekundär plats i snokarens informationssökning men de öppna samlingarna tilltalade forskarna. Majoriteten av forskarna tillhörande typen snokaren deltog aktivt i litteraturanskaffningen till sitt närbibliotek genom att göra inköpsförslag. Avståndet till informationskällan var avgörande för om konsthistorikern och språkforskaren skulle skaffa sig tillgång till den. En spårvagnsresa el. dyl. var för dem ett oöverstigligt hinder att bege sig till biblioteket.

För den självsäkra samlaren var biblioteket inte det första alternativet när det gällde att söka information. Men institutionsbiblioteket stod ändå i en särställning för de allra flesta av dem, som hade tillgång till ett sådant. Forskarna i språkvetenskap hade inte tillgång till ett regelrätt institutionsbibliotek. Användningen av universitetsbibliotekets samlingar och tjänster var varierande. Specialbiblioteken var viktiga i den mån de förekom men endast två forskare i arkeologi hade tillgång till ett sådant på nära håll. Vissa forskare använde inte överhuvudtaget bibliotek. Avståndet till biblioteken saknade betydelse eftersom alla hade sina mest centrala bibliotek inom räckhåll och hade därför inga svårigheter att nå dem.

Finsmakaren var i den lyckliga situationen att han hade tillgång till ett välförsett institutionsbibliotek på sina institutioner. Detta bibliotek utgjorde basen för deras informationsförsörjning. Konsthistorikern och forskaren i arkeologi betjänades dessutom av specialbibliotek på sina resp. forskningsområden. För forskarna i filosofi var det

universitetsbiblioteket, som tillhandahöll kompletterande samlingar. Även finsmakaren uppskattade de öppna samlingarna, vilka möjliggjorde slumpen att agera fritt.

Institutionsbiblioteket utgjorde basen för hagelskyttens informationsanskaffning liksom för de övriga konsthistorikerna. Men hon använde UDK-tabellerna och gjorde sina sökningar på CD-ROM i universitetsbiblioteket. Elitisten praktiserade biblioteksorienterad informationssökning i mycket ringa utsträckning. Han håller sig med ett omfattande privat bibliotek, vilket han var ensam om bland alla intervjuade forskare. Han var också den enda som hade valt hemmet som arbetsmiljö, trots att han hade möjligheter att forska på institutionen. Forskaren köpte alla böcker själv men de tidskrifter han inte prenumererade på läste han på bibliotek.

Bokhandlarna spelar en tämligen marginell roll både för snokaren, den självsäkra samlaren och hagelskytten i deras informationsförsörjning. Av forskarna tillhörande typen finsmakaren var det endast de två etablerade forskarna i filosofi, som utnyttjade bokhandlarnas utbud och tjänster. Men i elitistens informationssökning och -anskaffning intog bokhandlarna jämte förlagen en central plats. Han betraktade sin informationsförsörjning som kostsam men effektiv. Den viktigaste lokala bokhandeln var Akademiska bokhandeln, där han browsade i hyllorna och bekantade sig med ny litteratur. Böckerna beställde han ändå direkt från förlag, emedan bokhandlarnas service var alltför långsam och dyr.

Forskarna i arkeologi och konsthistoria var beroende av arkiv och muséers samlingar, där deras källmaterial fanns. Museiverket var den mest centrala institutionen för arkeologerna. Avståndet till arkiv- och museisamlingarna hade ingen betydelse eftersom arkiven och muséerna måste uppsökas i vilken händelse som helst, t.o.m. då de var belägna i utlandet. Arkivarien var ”det bästa hjälpmedlet” när det gällde att hitta material i arkiv. Detta gäller snokaren, den självsäkra samlaren och finsmakaren. Hagelskytten är en trågen museibesökare i hemlandet och utlandet. Muséerna var ytterst väsentliga för uppbyggnaden av hagelskyttens ”tankematerial”.

Snokaren kännetecknas av frekvent förekommande kontakter till kolleger i hemlandet och utlandet med undantag av två forskare, som ansåg att kollegerna nog var viktiga men inte

avgörande för deras informationssökning. Ett typiskt drag för den självsäkra samlaren var att han förlitar sig på sig själv och sina forskarkolleger. En betydande majoritet hade utvecklat ett välfungerande informellt nationellt och internationellt kontaktnät. Det var t.o.m. den enda informationskanalen för två yngre forskare i språkvetenskap. Finsmakaren forskarkollegerna är ovärderliga för hans informationssökning. Arkeologen, som erhöll litteraturreferenser och särtryck av sina kolleger, uppskattade inte den här typens information i någon högre grad emdan hon också kunde erhålla sådan information via andra kanaler. Anmärkningsvärt är att hon var den enda intervjuade forskaren, som flitigt deltog i nationella och internationella datorbaserade diskussionsfora, även om hon inte erhöll så mycket relevant information via dessa.

Hagelskytten vänder sig till kolleger endast då hon söker litteratur på angränsande områden, som hon inte behärskar. Elitisten har ett ansenligt kontaktnät, som består av utländska kolleger. Kontakterna till kolleger i hemlandet är, däremot, nästan obefintliga beroende på att de inte kunde ge elitisten forsknings- eller informationsmässigt någonting.

Snokaren, den självsäkra samlaren, finsmakaren och elitisten rankar tidskrifterna högt som informationskälla. Hagelskytten är härvidlag avvikande. I synnerhet för språkforskarna intog de en uppenbart dominerande plats bland alla typer av informationskällor. Två konsthistoriker, som representerar typen snokaren, ansåg att de var hanterligare än monografierna och därmed lättare att överblicka. En forskare, som hör till typen finsmakaren och elitisten, som båda var forskare i filosofi, lyfte fram monografierna men inte på tidskrifternas bekostnad. Elitisten bekantade sig med bokreklamen i tidskrifterna isynnerhet med tanke på bokinköp till det egna biblioteket men också till institutionsbiblioteket. De konsthistoriker och forskare i arkeologi, som hör till typen snokaren, var de som mest använde bild- och tidningsmaterial samt utställningskataloger. Dessa materialtyper var inte av någon större vikt för den självsäkra samlaren, finsmakaren och hagelskytten varken för forskarna i arkeologi och konsthistoria eller några andra.

Informationssökartypernas relationer till typerna av forskningsprocesser, disciplinerna, biblioteksinfrastrukturen samt förekomsten och typen av närbibliotek påvisade att

informationssökartyperna inte kan förklaras med någon av dessa faktorer. Det förefaller som om informationssökningsbeteendet inte kan förklaras med faktorer, som ligger utanför detta, utom forskarnas personlighetsdrag, vilket t.o.m. förefaller vara det mest sannolika.

6. Sammanfattning av de empiriska resultaten

6.1 Målsättning och genomförande

Detta forskningsarbete har utgått från att humanistiska forskares informationssökning bör studeras inom ramen för forskningsprocessen och inte som ett fenomen utanför denna, emedan informationssökningen av de humanistiska forskarna själva betraktas som en del av själva forskningsarbetet. Forskningsprocessen är forskarens arbetsprocess. Det första huvudsyftet har därför varit att undersöka forskarnas forskningsprocesser, deras förlopp och olika skeden samt att typologisera dem. Det andra huvudsyftet har varit att studera forskarnas informationssökning och typologisera dem som informationssökare. Relationen mellan informationssökartyperna och forskningsprocesstyperna har undersökts liksom informationssökartypernas relationer till den disciplin de företräder samt biblioteksinfrastrukturen på deras arbetsort och disciplinens förhållande till förekomsten av närbibliotek.

Analysen baserar sig på 24 intervjuer jämnt fördelade mellan de fyra disciplinerna, arkeologi, filosofi, konsthistoria samt språkvetenskap och lingvistik. Allt som allt gjordes intervjuer med 32 forskare. När 24 intervjuer hade analyserats hade en tämligen stabil bild av typerna skapats. De åtta intervjuer som inte direkt ligger till grund för analysen har använts som kontrollmaterial. De har dock inte ändrat på bilden av forskningsprocesserna och informationssökartyperna, som de 24 analyserade intervjuerna har gett. Intervjupersonerna valdes genom ett stratifierat slumpmässigt urval bland alla forskare anknutna till de universitetsinstitutioner som representerade de fyra valda disciplinerna vid södra Finlands universitet. Forskarna indelades i etablerade (äldre) och icke-etablerade (yngre) forskare. Båda grupperna var jämnt representerade inom varje disciplin förutom inom filosofin, som representerades av fyra äldre och två yngre forskare.

6.2 De sju typerna av forskningsprocesser

Typologiseringen av forskningsprocesserna bygger på Alasuutaris kriterier för typologisering som lämpar sig väl för kvalitativt forskningsmaterial. När man skapar typologier bör man enligt Alasuutari sträva till att resultatet inte leder till mycket få fall inom varje enskild typ. Ett enda fall kan förefalla att inte vara tillräckligt för att definiera en typ men kan försvaras om forskningsprocessen är så extraordinär att den inte kan införlivas med någon annan typ. Detta har varit fallet gällande två forskares forskningsprocesser.

Sju typer av forskningsprocesser identifierades inom de fyra aktuella vetenskaperna. Dessa är följande:

1. *Flugan*. Den kaotiska, intuitiva och dynamiska forskningsprocessen.
2. *Svärmaren*. Ur filosoferandet och förundran växer frågeställningarna och slutsatserna fram.
3. *Biet*. Den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen.
4. *Mätaren*. Science-greppet.
5. *Mullvaden*. Traditionalistens forskningsprocess.
6. *Härmsångaren*. Den textanalytiska forskningsprocessen.
7. *Spindeln*. Problemlösarens forskningsprocess.

Typerna av forskningsprocesser har givits metaforiska namn för att öka förståelsen av dem. Metaforerna belyser utmärkande drag för typen, accentuerar det mest kännetecknande. Alla metaforer härrör sig från den animaliska världen. Svärmaren, som är en skymningsfjäril, upptäcktes på ett spontant och naturligt sätt först och därefter var det motiverat och ett konsekvent förfarande att förankra alla forskningsprocesstypers namn i djurvärlden.

Typologiseringen kan ges skarpare konturer genom att beskriva den bakomliggande tankeprocessen. Såsom ovan redan framgått föddes tanken att typologisera forskningsprocesserna i och med att svärmaren upptäcktes. Svärmaren kan följaktligen sägas

utgöra kärnan i hela typologin. Forskarens svärmande attityd till forskningsarbetet och dennes i flera avseenden ovanliga forskningsprocess gjorde att denna forskartyp med lätthet kunde särskiljas ur det övriga materialet. Efter att denna typ var upptäckt, letade jag efter dess motsats, den andra ytterligheten, som utan några som helst svårigheter framstod som *biet*. Därefter undersökte jag om svärmaren kunde få sällskap inom sin typ. Det har däremot inte låtit sig göras. Till typen *biet* kunde hänföras flera forskare, inalles nio. Därefter fortsatte typologiseringen som gruppering. Två av typerna förekom inom flera discipliner medan de övriga uppträdde endast inom en bestämd disciplin. Forskningsprocesstyperna 2 och 4-7 påträffades endast inom konsthistoria, resp. arkeologi och filosofi. Forskningsprocesstypen med de flesta medlemmar, hela nio, var *biet* såsom redan nämnts. Två typer hade endast en medlem var, svärmaren och mullvaden. Antalet medlemmar i de övriga typerna rörde sig mellan *biet* och svärmaren resp. mullvaden.

Typen *flugans* forskningsprocess kännetecknas av ett kaotiskt angreppssätt på forskningsarbetet. Någon egentlig systematik finns inte. Flugan driver sig själv framåt genom hela forskningsprocessen, som är både intuitiv och dynamisk. Forskaren testar lösningar till sitt forskningsproblem i olika riktningar och samlar intuitivt material från olika källor men utan att sträva efter fullständighet. Kaoset frambringa retningar, som gör processen dynamisk. Detta, igen, medför att den leder till en slutprodukt, en helhet. Flugans kaos är en förutsättning för skapandet. Det skapar ordning.

Tre forskare har hänförts till typen flugan. Dessa är en äldre konsthistoriker, en äldre forskare i arkeologi och en yngre forskare i språkvetenskap. Forskningsprocessen har i stort sett samma förlopp, dock med smärre variationer. Forskarna kunde inte själva indela forskningsprocessen i olika skeden, vilket ytterligare indikerar dess kaotiska förlopp. Men deras utsagor har ändå möjliggjort en uppdelning i faser. Utgångspunkten för alla tre var en idé. Därefter följde definiering av ämnet och formulering av arbetshypotes. Processens följande skede, materialinsamlingen, betydde för konsthistorikern och arkeologen, en avgränsad fas, som tidsmässigt var lång och synnerligen arbetsdryg. För språkforskaren var materialinsamlingen tämligen diffus. Under forskningsarbetets gång samlade han under en längre tid på sig forskningsmaterialet, som uteslutande bestod av forskningslitteratur. Han kunde inte förlägga

denna sysselsättning till något visst skede i forskningsprocessen utan den pågick, såsom det faller sig naturligt, kontinuerligt. Efter materialinsamlingen inledde alla tre forskare analysen. Endast språkforskaren påstod sig uttryckligen tolka analysresultaten och han påbörjade skrivandet efter att resultaten var klara och tolkningarna gjorda. Konsthistorikern och arkeologen, däremot, började formulera sig i skrift samtidigt som de påbörjade analysen. Alla tre var engagerade i informationssökning under hela forskningsprocessen. Det faktum att språkforskarens forskningsprocess något avvek från de två övrigas berodde inte på att han var en yngre forskare och de två övriga äldre forskare utan snarast på vetenskapen.

En *svärmare* kännetecknas av att vara förälskad i, hänförd av någon, att hänge sig åt drömmeri. Han är en drömmare, en fantast och en idealist. Han håller sig länge i bakgrunden till den person han svärmar för, innan han steg för steg närmar sig denna. Svärmarens dubbla språkliga innebörd förenas i denna forskares forskningsprocess. Svärmaren representeras av en yngre konsthistoriker, som trots sin kaotiska karaktär inte har kunnat hänföras till typen flugan främst på grund av det mycket omfattande och tidsmässigt utdragna första skedet i processen. Svärmaren tilltalas inte av systematiskt forskningsarbete. Forskaren går fullständigt upp i sitt forskningsproblem och hela sitt forskningsarbete. Denna kvinnliga forskare har en filosofisk läggning och drömmer sig igenom forskningsprocessen användande sina egna känslspröt. Hon läser under en lång tidsrymd, kanske två år, mycket brett litteratur, både forsknings- och skönlitteratur och influeras av tankegångar i den. Forskaren går ofta på konstutställningar och tar inflytande av konstverken. På detta sätt skapar hon sitt tankematerial, vilket är hennes forskningsmaterial. När denna skapelseprocess har pågått en längre tid, kanske två år, överför hon forskningsarbetet i skrift. Ett manuskript ser dagens ljus.

Biet är den stabila och systematiska forskaren, som har föga gemensamt med svärmaren. Han bygger sina kakor genom att lägga den ena till den andra biten tills kakan har tagit form för att sedan systematiskt fyllas med honung. Forskningsprocessen framskrider metodiskt skede för skede likt ett drivhjul, mången gång i formen av en spiral så att senare skeden påverkar tidigare. Biet är materialfixerat och irriteras av otillgängliga materialsamlingar. Biets forskningsprocess kan karaktäriseras som den av drivhjulet burna, systematiska och materialfixerade forskningsprocessen. Fyra av bina var konsthistoriker, två äldre och två yngre, medan fem var

språkforskare, tre äldre och två yngre. Inga skillnader kunde påvisas mellan äldre och yngre forskare.

Forskningsprocessen sätts i gång med en allmän orientering i ämnet och bibliografisk orientering, eller omedelbart med bibliografisk orientering. Sedan formulerade språkforskarna problemställningen och uppställde hypoteser medan konsthistorikerna kunde göra det även under arbetets gång. I följande skede står den teoretiska referensramen i turen och sedan kan materialinsamlingen inledas under det att problemställningen och hypoteserna preciseras. Materialet som insamlas influerar forskaren hela tiden. När materialet är insamlat kan analysen påbörjas och därefter tolkas analysresultaten. I detta skede inledde konsthistorikerna skrivandet av sammanhängande text medan språkforskarna valde att vänta tills analysresultaten var klara och tolkningarna gjorda.

Biet söker information i alla skeden av forskningsprocessen men i synnerhet i de tre första skedena, nämligen 1) allmän orientering och/eller bibliografisk inventering, 2) formulering av problemställning och hypoteser, samt 3) utarbetandet av en teoretisk referensram. Biets forskningsprocess förekommer inte i renodlad form hos alla forskare som hör till typen utan mindre avvikelser förekom. Biet går däremot alltid systematiskt tillväga i sitt forskningsarbete och är mycket bunden vid sitt material.

Mätaren har vissa likheter med svärmaren. Den har också en dubbel språklig innebörd, som är signifikant. Förutom att mätaren är en fjärl i larvstadiet är en mätare en person som yrkesmässigt sysslar med mätning av något, t.ex. en arkeolog som mäter alla vid utgrävningar upphittade föremål. Därtill mäter arkeologen en mängd andra kvaliteter med hjälp av olika naturvetenskapliga metoder.

Fyra forskare i arkeologi, en äldre och tre yngre, kunde hänföras till typen mätaren, som kännetecknas av ett naturvetenskapligt grepp på forskningsarbetet. Mätaren har en stark teoriförankring och naturvetenskapliga analysmetoder intar en central plats. Ur en idé utvecklas vaga hypoteser. En påfallande skiljelinje mellan mätaren och mullvaden, som också är en

forskare i arkeologi, är den att mätaren formulerar åtminstone vga hypoteser medan mullvaden kör igång med fältforskningsarbetet direkt utan ens en antydning till en hypotes eller frågeställning. Följande skede i mätarens forskningsprocess är materialinsamlingen, som antingen utgörs av fältforskning och/eller forskning i museisamlingar. Under detta skede formuleras forskningsproblemet och därefter kan analysen av materialet inledas. I följande skede fortsätter ännu analysen samtidigt som en modell konstrueras. Tolkningen av analysresultaten utgör i denna typ av forskningsprocess ett skede för sig i motsats till vad som gäller för de flesta övriga typer. När tolkningarna är gjorda, inleder forskaren skrivandet av sammanhängande text.

Mätaren är teorimedveten och benägen att konstruera situationsmodeller. Mätaren och svärmaren kan lätt jämföras med varandra. Mätaren rör sig på marken medan svärmaren svävar i luften utan någon beröring med marken tills svärmaren beslutar sig för att låta tankearbetet utmynna i ett manuskript. Dessa fjärilar kan också jämföras med mullvaden, som gräver fram sitt forskningsmaterial, fornfynden, ur jorden. Hypoteserna och frågeställningarna kryper fram ur fornfynden och lägger sig inom ramen för en övergripande problemsställning.

Mullvaden utför ett gediget arkeologiskt forskningsarbete på ett ganska traditionellt sätt. Den enda representanten för denna typ av forskningsprocess är en kvinnlig forskare vars forskningsprocess var ganska rätlinjig och systematisk, men det har ändå inte varit möjligt att typologisera henne som ett bi eller som mätare på grund av att hennes forskningsprocess hade en tämligen avvikande början. Karaktäristiskt för henne är att hon inledde forskningsprocessen med ett spadtag utan formulerade hypoteser eller frågeställningar. Hon gjorde ingen bibliografisk inventering och utarbetade inte någon teoretisk referensram. Forskaren var ensam om att inleda forskningsarbetet på detta sätt bland urvalet intervjuade forskare. Hon utgick alltid från fornfynden. Fältforskning var därför en ovillkorlig del av hennes forskningsprocess. Enligt forskaren var det inte möjligt att på förhand uppställa hypoteser och formulera relevanta frågeställningar, därför att hon inte kunde veta vilka frågor det utgrävda materialet kunde besvara. Sedan följer sortering och presentation av materialet och frågeställningarna preciseras. Hon skiljer sig också från mätaren genom sin låga teorimedvetenhet och bristen på situationsmodeller.

Härmsångarens forskningsprocess är den textanalytiska och den återfanns endast bland forskare i filosofi, en yngre och en äldre forskare. Forskaren tolkar och analyserar historiska filosofiska texter. Han återkommer upprepade gånger till dem och tolkar dem åter och återigen. Förutom av dessa texter består hans forskningsmaterial av kommentarlitteratur och forskningslitteratur, dvs. sekundär litteratur. Hans viktigaste arbetsredskap är logik och argumentationsanalys.

Forskningsarbetet inleds med att avgränsa forskningsproblemet och definiera dess karaktär genom att formulera frågeställningar. Därefter väljs arbetsredskapen och frågorna ställs mot texterna. I tolkningsskedet vänder sig forskaren till kommentarlitteraturen. Skrivandet av sammanhängande text inleds samtidigt. Därefter uppställs hypoteser om vilka texttolkningar som är plausibla. Här bör observeras att tolkningar av texterna görs före analysen kommer i gång. Härmsångaren analyserar alltid en text med utgångspunkt i en viss tolkning. Härmsångarens forskningsprocess är den enda av de sju, där tolkningarna görs före analysen.

Spindelns forskningsprocess är problemlösarens. Han spinner ett nät av de rätta trådarna. Han prövar den ena efter den andra lösningen på sitt problem. Denna forskningsprocess förekom enbart hos forskare i filosofi. Den var m.a.o. bunden till en viss disciplin liksom härmsångarens. Filosofin avviker därmed från de övriga i denna undersökning studerade disciplinerna vad gäller forskningsprocessen. Fyra forskare, tre etablerade och en icke-etablerad, kunde hänföras till denna typ.

Problemlösning har traditionellt ansetts vara kännetecknande för filosofisk forskning. Det första skedet i forskningsprocessen, formuleringen av problemställningen, framstår klart som det tidsmässigt längsta och mest arbetsdryga. Användningen av litteratur är mycket intensivt i detta skede av processen. När problemet är inringat följer val av forskningsredskap, som är desamma som härmsångarens, dvs. logik och argumentationsanalys. I följande skede görs analysen resp. syntesen. Spindelns tolkar inte, liksom ej heller härmsångaren, sina egna resultat men nog andra forskares. I detta skede av forskningsprocessen, inleder forskaren formuleringen av forskningen i skrift. Skrivandet kan också påbörjas i det första skedet, då problemställningen formuleras. Härmsångaren och spindelns skiljer sig från varandra visavi forskningsmaterialet, som för

spindelns del i regel utgörs av enbart forskningslitteratur. Karaktären av härmsångarens och spindelns forskningsmaterial uppvisar betydande skillnader som inverkat på forskningsprocessens utformning.

6.3 Typologisering av forskarna som informationssökare: motiveringar för kriterierna

Det andra huvudsyftet med detta forskningsarbete har varit att skapa informationssökartyper. Informationssökartyperna kunde inte direkt härledas ur forskningsprocesstyperna utan en egen uppsättning kriterier måste utvecklas för dem. I likhet med typologiseringen av forskningsprocesserna bygger typologiseringen av informationssökarna på Alasuutaris kriterier för typologisering. Informationssökarna har, liksom forskningsprocesstyperna, getts metaforiska namn, som tar fasta på något särdeles karaktäristiskt hos de till typen hörande forskarnas informationssökning. Typologiseringen baserar sig även i detta fall på Alasuutaris kriterier för typologisering. Med informationssökartyp menas i detta forskningsarbete en grupp forskare, eller i vissa fall en enskild forskare som särskiljer sig från de övriga vad gäller informationssökning och -anskaffning. Ingen typ med flera medlemmar förekommer i renodlad form men en forskare skall uppfylla vissa kriterier för att kunna höra till typen ifråga. Informationssökartyperna har getts metaforiska namn: snokaren, den självsäkra samlaren, finsmakaren, hagelskytten och elitisten. Sju forskare hör till typen snokaren, tio forskare till typen den självsäkra samlaren och fem till typen finsmakaren. Hagelskytten och elitisten representeras av en forskare var.

Informationssökartyperna har definierats med 15 kriterier, som har sin upprinnelse i intervjumaterialet, intervjuguiden och tidigare forskning om humanistiska forskares informationssökning. Resultaten från forskningsprogrammet Humanistisk information (Corkill & Mann 1978; Corkill et al. 1981; Stone 1980; 1982 & 1983) och den nordiska undersökningen har påverkat valet av kriterierna vilka har indelats i tre grupper: olika sätt att söka information, typer av informationskanaler och typer av informationskällor. Den första gruppen omfattar ämnessökning, kedjesökning, konsultation samt informationssökningens kontinuitet. Den andra

gruppen består av sökning i bibliografiska hjälpmedel inkl. databaser, biblioteksorienterad informationssökning inbegripande avståndets betydelse för informationssökningen, bokhandlarnas betydelse, informationssökning i arkiv och muséer samt det informella kontaktnätets betydelse. Den tredje gruppen, slutligen, omfattar olika typer av informationskällor, som utöver regelrätt arkiv- och museimaterial, har varit aktuella för föreliggande urval av forskare, dvs. monografier, tidskrifter, bildmaterial, utställningskataloger och dagstidningar.

I den första kriteriegruppen är ämnessökning en central del av informationssökningen inte minst inom de s.k. hårda vetenskaperna såsom naturvetenskaperna, teknik och medicin. På grund av de humanistiska vetenskapernas diffusa och mångtydiga terminologi, som försvårar användningen av ämnesord i informationssökningen, har forskarna inte varit särskilt benägna att ty sig till denna typ av sökning. Den nordiska undersökningen visade att forskarna hellre sökte på personnamn än ämnesord. Att endast ha ett ämne att söka information om var ett främmande utgångsläge. Det har därför varit motiverat att även i detta forskningsarbete undersöka forskarnas attityder till och sökning på ämnesord samt på vilket sätt de gjorde det.

Enligt resultaten från den nordiska undersökningen var kedjesökning en allmän informationssökningsmetod även bland humanistiska forskare. Syftet har i denna undersökning varit att utröna hur pass utbredd den är och orsakerna till varför forskarna tyr sig till kedjesökning. Seldén antyder att forskarna använder sig av bland annat kedjesökning för att kunna kontrollera litteraturutgivningen på sina egna forskningsområden (Seldén 1999, 78). Ett flertal undersökningar har berört forskarnas förhållande till bibliotekarierna resp. informatikerna och dessa har med stor tydlighet visat att forskarna är obenägna att överlåta uppgifter som gällde ämnessökning till bibliotekspersonalen. Den konsulteras huvudsakligen rörande lokalisering av litteratur. Informationssökningen anses vara en del av forskningsprocessen, som forskarna vill behärska själva. Alldeles färsk forskning har gett samma resultat (jfr Mäkinen & Virtanen 2000, 46). Det har trots allt ansetts vara befogat att undersöka hur läget var vid tiden för insamlingen av materialet, en tid då man var sysselsatt med att förbättra de bibliografiska hjälpmedlen för humanister.

Den nordiska undersökningens resultat gav vid handen att en humanistisk forskares informationssökning är en mer eller mindre kontinuerlig process. Metaforen om kunskapsväskan, som skapades utgående från resultaten från denna undersökning, har testats i detta forskningsarbete. Informationssökningens kontinuitet har därför av naturliga skäl uppfattats som ett åtskiljande kriterium.

Forskarnas användning av bibliografiska hjälpmedel och deras bibliografiska medvetenhet betraktades som ett kriterium för definiering av informationssökartyper. Syftet var att undersöka hurdan deras kännedom om bibliografiska hjälpmedel var och i vilken utsträckning de använde dessa samt om bilden av språkforskarna som avvikande från övriga humanistiska forskare vad gäller denna fråga fortfarande håller. Den senare omständigheten var ett av den nordiska undersökningens kanske mest intressanta resultat. Chus forskningsarbete visade därtill att de bibliografiska hjälpmedlen hade blivit utsatta för stark konkurrens från de informella informationskanalerna, vilket utgjorde en ytterligare motivering för att medta de bibliografiska hjälpmedlen som ett åtskiljande kriterium.

Informationssökning i databaser och på CD-ROM kan betraktas som ett starkt vägande kriterium, som särskiljer typer, emedan sådan sökning vid tidpunkten för materialinsamlingen inte var vanlig bland humanistiska forskare. Den nordiska undersökningens resultat visade att ett fåtal forskare endast sporadiskt hade sökt i databaser. Ett faktum är dock att antalet databaser de kunde ha haft nytta av då (intervjuerna gjordes 1985) var tämligen få. Men situationen kunde antas ha förändrats 7-8 år senare.

Den explorativa nordiska undersökningens resultat visade med önskad tydlighet att det egna institutionsbiblioteket var det mest centrala biblioteket för de humanistiska forskarnas informationssökning. Från tidigare undersökningar känner man till att språkforskarna uppvisar ett svagt biblioteksberoende. Den biblioteksorienterade informationssökningen blev därför ett potentiellt kriterium för definiering av informationssökartyper.

Informationssökning i arkiv och muséer är central för forskare i konsthistoria och arkeologi.

Men förekommer det skillnader visavi denna typ av sökning bland forskarna? Det källmaterial forskarna i arkeologi inte tar fram genom utgrävningar finns i arkiv och muséer. Forskarnas privata inköp av litteratur utgör ofta ett komplement till bibliotekssamlingarna och det har av den anledningen varit av vikt att undersöka vilken betydelse bokhandlarna har för forskarna samt hur de ser på bokhandelssituationen på den ort de verkar. Den nordiska undersökningens resultat visade att forskarna höll sig med omfattande privata litteratursamlingar.

Tidigare forskning har bekräftat att det inte enbart bland forskare i naturvetenskaper, teknik och medicin existerar osynliga kollegier utan även bland forskare i de humanistiska vetenskaperna. Redan Corkill och Mann kunde konstatera att dessa fäste stor vikt vid kontakter till forskarkolleger och kontaktade dem även när det gällde informationssökning. Men motstridiga resultat har också presenterats. Vikten av informell information utgör därför ett centralt kriterium vid åtskiljandet av informationssökartyper.

Corkill och Mann fann indikationer på att vissa humanistiska vetenskaper var mera monografberoende än andra. Men överlag ger tidigare forskning inte en entydig bild av förhållandet mellan monografier och tidskrifter. Det har av den orsaken varit angeläget att granska situation även i detta forskningsarbete. Ett åtskiljande kriterium har därför varit monografiers och tidskrifters vikt för det humanistiska forskningsarbetet.

Bilder, utställningskataloger och dagstidningar, vilka innehåller utställningsrecensioner, som informationskällor har i den tidigare forskningen varit förbisedda. I synnerhet för forskare i konsthistoria och arkeologi är dessa materialtyper väsentliga ävenom forskningsämnet alltid bestämmer relevansen. Konsthistorien är en bildcentrerad vetenskap och inom arkeologin är bilden jämte bildtext ofta viktigare för forskaren än den övriga texten. Dessa informationskällor kan därför antas utgöra relevanta kriterier för definiering av informationssökartyper.

För att en forskare skall tillhöra en viss typ bör de sex mest centrala kriterierna ha fått samma notering, positiv eller negativ, som de övriga forskarna i samma typ. De mest centrala kriterierna är ämnessökning, kedjesökning, konsultation, användning av bibliografiska

hjälpmedel, biblioteksorienterad informationssökning och informell information. De bildar kärnan i uppsättningen kriterier och beskriver centrala informationssökningsmetoder, som humanistiska forskare har antagits använda sig av. En positiv eller negativ notering visavi dessa ger väsentliga uppgifter om forskarens informationssökning.

6.4 De fem informationssökartyperna

Snokaren snokar sig fram till forskningsinformationen. För att vara framgångsrik i sitt snokande har snokaren utvecklat informationssökningsstrategier. De flesta informationssökarna av typen snokaren sökte information under hela forskningsprocessen och denna typ kan karaktäriseras som den mest dynamiska informationssökaren. För snokaren är ämnessökningen central och den praktiseras på varierande sätt. *Den självsäkra samlaren* håller sig inte till traditionella informationssökningsmetoder. Utmärkande för typen är ett utbrett förakt mot all ämnessökning. *Finsmakaren* prioriterar den vederhäftiga och relevanta informationen. Uttömmande informationssökning är finsmakaren ointresserad av. Karaktäristiskt för typen är ”vetenskapligt smaksinne”. De flesta finsmakare gjorde ämnessökningar i serier, inhemska och utländska databaser samt referatorgan i tryckt form.

Hagelskyttens informationssökning är koncentrerad till de tre första stadierna i forskningsprocessen och till några få metoder. Den enda forskaren som hör till denna informationssökartyp utgick från UDK-tabellerna och sökte på ämnesord i bibliografier och referatorgan på CD-ROM. Därvidlag var hagelskytten unik bland alla intervjuade forskare. *Elitisten*, också han representerad av endast en forskare, var en toppforskare på sitt forskningsområde, var tämligen oberoende av bibliotekens tjänster. Han hade ekonomiska resurser för att satsa på sitt privata bibliotek och behärskade litteraturen på sitt eget forskningsområde. Han hade inget behov av att göra ämnessökningar, emedan han ändå hittade den litteratur han behövde.

Snokaren, den självsäkra samlaren och finsmakaren praktiserar kedjesökning i omfattande grad samt anser den vara en värdefull och pålitlig informationssökningsmetod. Hagelskytten, däremot, tyr sig till kedjesökning i alldeles speciella sammanhang, nämligen när hon söker samband mellan begrepp och företeelser. Elitisten använder sig av kedjesökning då han söker litteratur på angränsande områden. De två sistnämnda informationssökartyperna är mera restriktiva när det gäller kedjesökning. Alla forskare, förutom två av typen snokaren och två av typen finsmakaren, var obenäga att be bibliotekarien eller informatikern göra ämnessökningar åt dem, varken manuellt utförda eller datorbaserade, utan de tilldelades uppgiften att ge råd gällande lokalisering av litteratur och frågor av teknisk natur.

Flertalet forskare tillhörande typerna snokaren och finsmakaren samt elitisten ansåg att informationssökningen var en fortlöpande process utan en explicit början och ett explicit slut. Men två forskare av typen snokaren och vissa av typen finsmakaren menade att i den händelse att forskningsarbetet skulle utmynna i en artikel hade informationssökningen en startpunkt och en avslutning. Informationssökare av typen den självsäkra samlaren hade ingen gemensam ståndpunkt i saken. Snokaren är en aktiv användare av tryckta bibliografiska hjälpmedel och alla informationssökare av den typen kunde uppvisa en aktningsvärd bibliografikännedom. Praktiskt taget alla av typen snokaren ansåg att handböcker som informationskälla i forskningsarbetet var oanvändbara. Den självsäkra samlaren och finsmakaren använder i regel endast sitt eget forskningsområdes bibliografi eller ingen alls. Till den senare gruppen hörde fyra forskare i språkvetenskap, som hör till typen de självsäkra samlarna. Några forskare betraktade sökning i bibliografier som den sista utvägen att hitta information. Det säger sig självt att både den självsäkra samlaren och finsmakaren har en relativt bristfällig kännedom om bibliografiska hjälpmedel.

Den enda forskaren som representerar informationssökartypen hagelskytten var fascinerad av sökning på CD-ROM skivor och använde uteslutande dem. Hennes bibliografiska kännedom kan sägas vara god. Hon föredrog att göra breda sökningar och låta haglen sprida sig. I hennes informationssökning ingår ett visst mått av slumpmässighet. Elitistens kännedom om bibliografiska hjälpmedel var mycket översiktlig. Endast två snokare och två självsäkra samlare hade låtit göra eller själva gjort datorbaserade sökningar. Orsakerna till varför de övriga inte

hade utnyttjat dessa möjligheter var skiftande. Det var frågan om bristande kunskaper om databasernas innehåll och sökmetoder, deras onyttighet för det egna forskningsarbetet samt ovilja att besvära bibliotekspersonalen. En viktig orsak var dessutom att den egna institutionen inte var uppkopplad till universitetets datanät, vilket omöjliggjorde sökningar från forskarens egen dator.

Finsmakaren har gjort eller låtit göra sökningar i databaser förutom en forskare av typen. Konsthistorikern var övertygad om att han inte missade något genom att låta bli att göra sökningar i databaser. Hagelskytten tydde sig till CD-ROM skivorna, såsom ovan påtalats, och kände inte ens till att man på universitetsbiblioteket kunde låta göra online sökningar i databaser. Elitisten hade några gånger låtit göra sökningar i databaser.

Snokaren är en biblioteksorienterad informationssökare. Institutionsbiblioteket eller arbetsplatsbiblioteket är det avgjort viktigaste biblioteket för den snokare som har tillgång till ett sådant. Detsamma gäller den självsäkra samlaren, finsmakaren och hagelskytten. Av informationssökarna av typen snokaren var det språkforskarna och en av forskarna i arkeologi, som hade på sina institutioner endast ett handbibliotek eller ett seminariebibliotek. Universitetsbiblioteket hade en underordnad betydelse i snokarnas informationssökning men de öppna samlingarna uppskattades mycket. Allas av typen snokaren, förutom två språkforskare och en arkeologs, institutionsbibliotek visade sig också vara de främsta specialbiblioteken på området i landet.

Den självsäkra samlaren tyr sig inte i första hand till biblioteket för information men institutionsbiblioteket prioriteras ändå högt av de flesta som hade tillgång till ett sådant. Forskarna i språkvetenskap, däremot, betjänades inte av något institutionsbibliotek på sina resp. institutioner. I motsats till snokaren var den självsäkra samlarens användning av universitetsbibliotekets samlingar och tjänster rätt varierande och användes av vissa inte alls. Specialbibliotek uppskattades i den mån de förekom men endast två forskare i arkeologi hade sitt specialbibliotek på sin arbetsort. Avståndet till de olika biblioteken hade ingen betydelse för den självsäkra samlaren när alla inom typen hade de mest centrala på nära avstånd.

Finsmakaren är särskilt lyckligt lottad att ha tillgång till ett välförsett institutionsbibliotek, som stod för de basala informationstjänsterna och som finsmakaren alltid kan repliera på. Universitetsbiblioteket erbjöd kompletterande samlingar för forskarna i filosofi medan konsthistorikern och arkeologen betjänades av specialbibliotek inom sina resp. vetenskaper. Universitetsbibliotekets öppna samlingar, där slumpen kan agera fritt, värdesätts högt av finsmakaren. Hagelskytten använde UDK-tabellerna och sökte på CD-ROM i universitetsbiblioteket. Elitistens biblioteksorienterade informationssökning inträffade rätt sporadiskt. Han håller sig med ett omfattande privat bibliotek, vilket han är ensam om bland alla intervjuade forskare.

I motsats till den nordiska undersökningens resultat (Lönnqvist 1988, 123) var bokhandlarna marginella som litteraturanskaffnings- och informationssökningskanaler för snokaren, den självsäkra samlaren och hagelskytten. Endast två av typen finsmakaren, båda etablerade forskare i filosofi, utnyttjade bokhandlarnas tjänster. Härvidlag skiljde sig elitisten markant från de övriga informationssökartyperna. Bokhandlarna inkl. förlagen intog en central ställning i hans informationssökning och litteraturanskaffning. Den var visserligen kostbar, men effektiv.

För forskarna i arkeologi och konsthistoria var arkiven och muséerna viktiga som uppbevarare av deras källmaterial. Museiverket var den mest centrala institutionen för arkeologerna och för konsthistorikerna konstmuséerna, Riksarkivet, landskapsarkiven och handskriftsarkiv. Arkivarien var det bästa hjälpredskapet när det gällde att hitta det eftersökta materialet i arkiv, ansåg snokaren, den självsäkra samlaren och finsmakaren. Konstmuséernas utställningar och samlingar var ytterst väsentliga för hagelskytten när hon skapade sitt tankematerial.

Snokaren kännetecknas av ymniga kontakter till kolleger i hemlandet och utlandet med undantag av två forskare, som nog betraktade kollegerna som viktiga men inte avgörande för sin informationssökning. Den självsäkra samlaren förlitar sig på sig själv och sina forskarkolleger. Han har skapat ett funktionellt informellt kontaktnät på det nationella och internationella planet. För två yngre forskare i språkvetenskap var det den enda informationskanalen. Bland informationssökarna av typen finsmakaren var det endast forskaren i arkeologi som inte

värderade information från forskarkollegerna särskilt högt. Hon erhöll litteraturreferenser och särtryck av kollegerna men dessa kunde hon också ha erhållit på annat sätt. Anmärkningsvärt är att denna yngre forskare var den enda bland de intervjuade, som frekvent deltog i nationella och internationella datorbaserade diskussionsfora trots mager utdelning. Hagelskytten tydde sig till forskarkolleger endast då hon sökte information på närliggande områden, som hon inte behärskade. Elitisten, igen, hade ett omfattande kontaktnät, som bestod av kolleger enbart i utlandet.

Snokaren, den självsäkra samlaren, finsmakaren och elitisten värderar tidskrifterna högt som informationskälla. Hagelskytten avviker härvidlag från mönstret. Framför allt för språkforskarna intog tidskrifterna en klart dominerande plats bland informationskällorna. Två av typen snokaren, båda konsthistoriker, betraktade tidskrifterna som lätthanterligare och därmed mera överblickbara än monografierna. Elitisten betonade bokreklamen i tidskrifterna i synnerhet med tanke på egna bokinköp. De informationssökare av typen snokaren, som var forskare i arkeologi och konsthistoria, är de som använder bild- och tidningsmaterial samt utställningskataloger. Dessa materialtyper spelade däremot en mycket marginell roll för de forskare i arkeologi och konsthistoria, som hör till de självsäkra samlarna, finsmakarna och hagelskytten.

Undersökningen av informationssökartypernas relationer till forskningsprocesstyperna, disciplinerna, biblioteksinfrastrukturen samt förekomsten och typen av närbibliotek påvisade att informationssökartyperna inte kan förklaras med någon av dessa faktorer. Detta indikerar att informationssökningsbeteendet inte kan förklaras med hjälp av typerna av forskningsprocesser eller yttre faktorer, dvs. faktorer som ligger utanför forskaren och hans beteende.

7. Diskussion

I detta kapitel diskuteras de empiriska resultaten och, i de fall det är möjligt mot bakgrunden av tidigare forskningsresultat. Resultaten och konklusionerna som presenteras omfattas av de restriktioner som validiteten och reliabiliteten ställer. Det är yttermera på sin plats att poängtera, eftersom detta forskningsarbete är kvalitativ forskning, att resultaten och konklusionerna inte utan vidare kan generaliseras. Forskningsarbetet har dessutom visat att humanistiska forskare kan vara tämligen individualistiska vilket också försvårar generaliseringar. Resultaten och slutsatserna bör av dessa orsaker uppfattas gälla det intervjumaterial som detta arbete baserar sig på.

De mest betydande resultaten av arbetet är två typologier. Den ena gäller typologin för forskningsprocesser och den andra för forskarna som informationssökare. Dessa resultat, och andra gällande humanistiska forskares informationssökning av speciellt intresse, diskuteras i det följande. Förslag till fortsatt forskning ges i samband med diskussionen. I det här kapitlet behandlas även de implikationer resultaten medför för forskningen i informationssökning. Dessutom ges förslag till fortsatt forskning på området.

7.1 Typerna av forskningsprocesser

Forskningsprocessen har i detta arbete betraktats som forskarens arbetsprocess, det sätt på vilket han närmar sig sitt forskningsarbete. Eftersom det är känt från tidigare forskning att humanistiska forskare betraktar informationssökningen som en del av själva forskningsarbetet och därmed forskningsprocessen, har jag ingående studerat själva forskningsprocessen. Det har visat sig att vissa forskares forskningsprocesser framskrider mycket likartat medan andras avviker från de nämnda på ett mer eller mindre markant sätt. Ur materialet framträdde i ett tidigt skede, faktiskt i vissa fall redan i intervju-skedet eller under transkriberingen av intervjuerna, några forskare som hade en tämligen säregen forskningsprocess. Tanken att typologisera

processerna föddes då.

Vilket värde har då en typologisering av forskningsprocesser? Vilken är den nya kunskap vi vinner? Vid en typologisering fästs uppmärksamhet vid likheter och skillnader.

Forskningsprocessens förlopp och dess olika skeden har noggrant benämnt ut. De forskare vilkas forskningsprocess följer samma mönster har förts samman till en typ. Resultaten visar att hos de ifrågavarande forskarna inom de fyra aktuella humanistiska vetenskaperna, gestaltas forskningsprocessen på sju olika sätt. Typerna av forskningsprocesser har m.a.o. reducerats från det potentiella antalet divergerande forskningsprocesser, dvs. 24, till sju. Reduceringen har inte i alla avseenden varit lätt med tanke på vissa forskares, som redan ovan antytts, framträdande individualistiska drag.

Typologiseringen visade att forskningsprocessen hos forskare som representerar en och samma disciplin inte a priori hör till samma typ. Forskningsprocesstyperna korsar disciplingränserna. Typen flugan, exempelvis, företräds av tre forskare vilka alla representerar olika humanistiska vetenskaper: konsthistoria, arkeologi samt språkvetenskap och lingvistik. Det mest framträdande draget hos flugans forskningsprocess är det kaotiska. Ur kaos föds skapande. Det kanske inte är överraskande att ingen forskare i filosofi har fallit inom denna typ - flugan - med tanke på att arbetsredskap såsom logik och argumentationsanalys är kännetecknande för filosofiforskarna. Anmärkningsvärt är att särskilt en av de tre forskarna som företräder typen flugan är en ytterst produktiv forskare och hör till forskarelliten inom sin disciplin i Finland.

Fyra forskare i arkeologi bildar en egen typ - mätaren - medan de två övriga hör till var sin typ; flugan och mullvaden. I detta fall kan man fråga sig vilken betydelse disciplinen har. Arkeologin ligger i gränsområdet mellan humaniora och naturvetenskaper och det arkeologiska forskningsarbetet har av den orsaken vissa naturvetenskapliga drag. Det är vanligt att forskarna i arkeologi använder sig av naturvetenskapliga analysmetoder, t.ex. pollenanalys. Det finns ingen koherens i arkeologernas forskningsprocesstyper.

Forskarna i filosofi fördelar sig på två typer, härmsångaren och spindeln. Anmärkningsvärt är att

dessa två typer representeras uteslutande av filosofiforskare. Detta tyder på att disciplintillhörighet i vissa fall kan ha en betydelse för den typ forskningsprocessen representerar. Man kan fråga sig varför filosofiforskarnas forskningsprocesser avviker från de övriga disciplinerna men ändå inte är så homogena att de skulle kunna sammanföras till en enda typ. Resultaten visar att det i detta forskningsmaterial finns två slag av filosofiforskare: textanalytiker och problemlösare. Den förra gruppen baserar sin forskning på historiska texter och kommentarlitteratur medan den senare löser filosofiska problem användande i främsta hand forskningslitteratur. Forskningsproblemets karaktär, som förutsätter en viss typ av material, förefaller vara den åtskiljande faktorn.

Stones modell för humanistiska forskares forskningsprocess och Uvas för historikers, båda i fem skeden, är mycket allmänna till sin karaktär (Stone 1980, 16; Uva 1977²⁵⁵, refereras till i verket Chu 1999, 268). De kan närmast betecknas som skisser emedan de har en så allmän utformning att de kan sägas utgöra basen för alla de sju typerna av forskningsprocesser som utvecklats i detta forskningsarbete. Av den orsaken har Stones och Uvas modeller för humanistiska forskningsprocesser inte kunnat bidra till identifieringen av typer för forskningsprocesser.

Chu har undersökt litteraturforskares forskningsprocesser och deras informationssökning (jfr ss. 41-42) Vid en jämförelse av hennes modell med exempelvis Flugans forskningsprocess kommer uppenbara skillnader i dagen, i synnerhet i början av processen. Litteraturforskarna utgår visserligen från en idé men den utvecklas inte till frågeställningar eller problemformulering. Ej heller bygger de upp en teoretisk referensram för sitt forskningsarbete. (Chu 1999, 247, 259) Chus modell avviker väsentligt från forskningsprocesstyperna skapade i detta arbete. De olika stegen i varje stadium i hennes modell har en konkret karaktär. Hennes resultat erbjuder dessvärre inte ett fruktbart jämförelsematerial.

Frågan inställer sig varför en forskares forskningsprocess får en viss utformning och alltså kan relateras till en viss typ? Vilka faktorer bestämmer det sätt på vilket forskaren närmar sig sitt

²⁵⁵

Se s. 10 för fullständiga bibliografiska uppgifter till Uvas dissertation.

forskningsarbete? Finns det hos forskaren inneboende faktorer, personlighetsfaktorer, som orienterar honom i en viss riktning så att han organiserar sin forskningsprocess på ett sätt som gör att han t.ex. är ett bi och inte en svärmare? De faktorer som har betydelse i sammanhanget är högst sannolikt divergerande. Det finns dock skäl att anta att forskarens personliga egenskaper spelar en viss roll. Man kan också uppehålla sig vid frågan hur bestående är förhållandet att en forskare har typologiserats som en fluga? Kan flugan senare under sitt forskarliv förvandlas t.ex. till ett bi? Dessa frågor förblir här obesvarade eftersom de inte har undersökts i detta forskningsarbete men de är ändå värda uppmärksamhet.

Därtill kan man reflektera över till vilken grad forskningsprocesstypen formas av icke-individuella faktorer, nämligen, sociala och kulturella faktorer såsom andra forskares inflytande via forskningsmetodlitteraturen och pro gradu handledare i den egna forskningsmiljön. Utgående från mitt intervjumaterial har handledarens inflytande på sin adepts forskningsprocess inte framkommit särskilt tydligt. Men det bör framhållas att temat inte berördes i alla intervjuer, m.a.o. fanns inte det medtaget i intervjuguiden, utan det berördes i regel på intervjupersonens eget initiativ. Av den anledningen kan endast spridda kommentarer presenteras och diskuteras. Dessutom visade det sig att yngre forskare inte var särskilt benägna att diskutera sina handledares inflytande på deras forskningsarbete. Detsamma gällde handledarna.

Svärmarens handledare hör till de intervjuade forskarna och utgör ett undantag. Han representerar forskartypen biet, den systematiska forskaren. Han såg som sin främsta uppgift att hålla sin adept inom vissa innehållsmässiga ramar. Dessa två typers forskningsprocesser representerar två ytterligheter. Därför kan denna handledare inte sägas ha haft något större inflytande på utformningen av adeptens forskningsprocess. Två andra yngre konsthistoriker tillhörde forskningsprocesstypen biet liksom deras resp. handledare. Den ena av dessa två yngre forskares forskningsprocess var uppenbart påverkad, ja, t.o.m. styrd av handledaren. Adepten var störd av den något handgripliga handledningen och de hårda kraven handledaren ställde. Relationen till handledaren var m.a.o. ytterst inflammerad. Två yngre forskare i arkeologi tillhör likaså samma typ av forskningsprocess som sin handledare, nämligen mätaren. I dessa fyra fall förefaller det även ha funnits ett inflytande. Men, som ovan har framgått, endast fem yngre forskares handledare ingår i intervjumaterialet och av den orsaken kan inga egentliga slutsatser

dras. Man kan också i detta sammanhang reflektera över i vilken mån den positiva benägenheten att forska på ett visst sätt har påverkats av de erfarenheter forskaren erhållit under arbetet med pro gradu avhandlingen? Det är sannolikt att forskningsprocessen i sig, i synnerhet erfarenheter erhållna under de första forskningsarbetena, formar forskaren och, att individens personliga egenskaper framstår som mindre viktiga i sammanhanget.

För att de sju forskningsprocesstyperna skall kunna röra sig på vägen mot en viss allmängiltighet borde de testas på ett nytt urval forskare inom de i detta arbete aktuella vetenskaperna likväl som andra humanistiska vetenskaper.

7.2 Informationssökartyperna

Vid undersökningen av en presumtiv korrelation mellan typerna av forskningsprocesser och informationssökartyper konstaterades att forskningsprocesstypen inte bestämmer informationssökartypen. Spridningen är stor och ingen tydlig korrelation kan urskiljas. Vid en granskning av informationssökartypernas relationer till disciplinen går resultaten i samma riktning som beträffande forskningsprocesstyperna: disciplinen bestämmer inte informationssökartypen. Ett trevande påstående kunde vara att forskarna i språkvetenskap och lingvistik i detta intervjumaterial profilerade sig som självsäkra samlare och konsthistorikerna som snokare. Språkforskarna som spred sig på endast två informationssökartyper uppvisade en mera homogen informationssökning än forskarna tillhörande de övriga tre disciplinerna. Rent allmänt kan sägas att informationssökartyperna inte följer disciplinränserna och det innebär att förklaringarna till det informationssökningsbeteende som är karaktäristiskt för en viss informationssökartyp måste sökas utanför disciplinen.

I syfte att finna förklaringar till varför just de ifrågakvarande fem informationssökartyperna identifierades granskades biblioteksinfrastrukturen på forskarnas arbetsort, i ett fall beaktades även biblioteken på två andra orter på grund av forskarens rörlighet mellan tre orter (jfr ss. 222

och 243). Av de 17 forskare som betjänades av ett regelrätt institutionsbibliotek var alla typer representerade: fem snokare, fem självsäkra samlare, fem finsmakare, hagelskytten och elitisten. Av de sju forskare som föll utanför var två snokare och fem självsäkra samlare.

Frågan inställer sig om det faktum att hälften av de självsäkra samlarna var tvungna att reda sig utan ett institutionsbibliotek har bidragit till att de har blivit självsäkra samlare? Kan detta vara orsaken till att de har blivit tvungna att utveckla egna informationssökningsstrategier? Värt att notera är också att av dessa fem självsäkra samlare var fyra forskare i språkvetenskap och lingvistik. Anledningen till att språkforskarna är i klar majoritet indikerar att ledningen på de språkvetenskapliga institutionerna ifråga inte har ansett det vara angeläget att bygga upp ett institutionsbibliotek utan resurserna har använts för andra ändamål. Det förefaller som om språkforskarna prioriterar institutionsbibliotek mycket lågt, och att man utgår från att forskarna skall söka sin information och litteratur via andra informationskanaler. Den nordiska undersökningens resultat visade också att språkvetarna var betydligt mindre biblioteksberoende än forskare i andra humanistiska vetenskaper (Lönnqvist 1988, 123-24). Det kan yttermera framhållas att tre av de fyra språkforskarna verkade vid samma institution och att denna en längre tid hade varit en erkänt resursstark och framgångsrik institution. De två snokarna, igen, hade förlorat sina institutionsbibliotek genom biblioteksadministrativa åtgärder som de inte själva hade kunnat påverka. De var i stället tvungna att använda andra bibliotekstyper i större utsträckning.

Vid undersökningen av hur förekomsten av närbibliotek relateras till de discipliner forskarna representerar var det mest framträdande resultatet att alla forskare i språkvetenskap och lingvistik saknade ett regelrätt, fungerande institutionsbibliotek. Den enda förklaringen härtill förefaller, såsom ovan redan antydde, att vara åtminstone i vissa fall institutionsledningens låga prioritering av institutionsbibliotek och i andra fall missriktade biblioteksadministrativa åtgärder, som har lett till att det existerande institutionsbiblioteket har sammanslagits med fakultetsbiblioteket. Forskarna uttryckte ett stort missnöje med åtgärderna. Alla de forskare som hade tillgång till ett institutionsbibliotek prioriterade det högt och ansåg det vara outhärligt för sitt forskningsarbete. De forskare som betjänades av ett hand- eller seminariebibliotek önskade ett institutionsbibliotek som var beläget i deras omedelbara närhet och hade tillräckligt

omfattande samlingar. Institutionsbibliotekets betydelse för det humanistiska forskningsarbetet är obestridlig. Fakultetsbiblioteken hade däremot låg prioritet.

Metaforen om kunskapsväskan som utvecklades på basen av den nordiska undersökningens resultat (ibid., 64) kunde bestyrkas även av resultaten av detta forskningsarbete. De två huvudtyperna av informationssökning, då forskaren är insatt i ämnet och då ämnet är nytt (ibid., 64-66), kunde däremot inte verifieras. Forskarna uppgav inte att informationssökningen tog sig olika utformning i de två nämnda fallen. De replierade på sin kunskapsväska oberoende av om ämnet var nytt eller inte. De äldre forskarna sade sig sällan börja forska i ett så nytt ämne att det inte hade beröringspunkter till tidigare forskning.

Informationssökartypernas relationer till typerna av forskningsprocesser, disciplinerna, biblioteksinfrastrukturen samt förekomsten och typen av närbibliotek påvisade att informationssökartyperna inte kan förklaras med någon av dessa faktorer. Det synes som om informationssökningsbeteendet inte kan förklaras med faktorer som ligger utanför detta beteende. Forskarens personlighetsdrag förefaller vara en sannolik förklarande faktor. Såsom tidigare har framhållits har forskarnas personlighetsdrag inte varit föremål för undersökning utan forskningen har gällt helt andra frågor.

I en nyligen publicerad doktorsavhandling har personlighetens inverkan på informationssökningsbeteendet undersökts och man kunde identifiera tre distinkta informationssökningsmönster: ”fast surfers, broad scanners” och ”deep divers” (Heinström 2002, 208). Avhandlingen är en intressant öppning mot kognitiva och psykologiska angreppsvinklar i forskningen i informationssökning men synliggör också de problem forskaren har att tackla.

Heinströms undersökning är kvantitativ till sin karaktär. Hennes population utgörs inte av forskare utan av studerande som skriver sin pro gradu avhandling. 305 personer returnerade frågeformuläret. Studerandena representerade den samhällsvetenskapliga, humanistiska, matematisk-naturvetenskapliga, kemisk-tekniska och teologiska fakulteten, totalt omfattande 41

discipliner. Populationen var således synnerligen heterogen. Personligheten testades med hjälp av ett personlighetstest, ”NEO Five-Factor Inventory (NEO FFI)”. (Ibid., 98-100, 108)

Heinströms resultat angående studerande kan förmodligen inte utan vidare överföras till att gälla också forskare, vilkas möjligheter till och kunskaper om informationssökning är både bredare och djupare än de studerandes. Forskarna har exempelvis skapat sig ett informellt kontaktnät, som de utnyttjar i sin informationssökning, något som studerande i allmänhet inte har (jfr Olaisen 1984, 152).

Heinström fann att informationssökningsbeteendet influerades av personligheten, inställningen till studier, disciplinen, uppgiften och det stadium i avhandlingsarbetet i vilket den studerande befann sig. Dessa bakgrundsfaktorer befanns vara relaterade till varandra inbördes. Vissa informationssökningsmönster kunde förklaras genom att kombinera personlighetsdrag och inställningen till studier men hennes slutsats är ändå att personligheten inte bestämmer informationssökningsbeteendet, men den skapar gränser och unika möjligheter för hur informationssökningen tar sig uttryck. (Ibid., 254, 257) Frågan inställer sig om personligheten inte genom att skapa gränser och unika möjligheter för informationssökning just bestämmer den?

Heinströms slutsats att disciplinen är en bakgrundsfaktor till informationssökningsbeteendet förefaller trolig om man med disciplin menar stora grupper av vetenskaper såsom naturvetenskap, ingenjörsvetenskap, medicin, samhällsvetenskap eller humaniora. Att disciplinen skulle bestämma informationssökningen när det är frågan om enskilda discipliner såsom konsthistoria, språkvetenskap stämmer däremot inte. Förståelsen av resultaten hade underlättats om författaren klart hade deklarerat vad hon avser med *disciplin*. Resultaten från föreliggande undersökning har med önskad tydlighet visat att disciplinen *inte* bestämmer informationssökartyperna, åtminstone vad gäller arkeologi, filosofi, konsthistoria samt språkvetenskap och lingvistik. Tiden är mogen att avliva myten om disciplinen som en förklarande faktor till informationssökningen.

Forskningsmiljön förtjänar också ett närmare studium. Påverkar den informationssökningen? I

så fall, på vilket sätt? Det finns skäl att anta att den informella kommunikationen i en forskningsmiljö påverkar informationssökningen. Den informella kommunikationen kan i sin tur antas influeras av organisatoriska, fysiska, psykologiska och sociala faktorer.

7.3 Forskarnas attityder till bibliotekspersonalen

Man kan inte hävda att humanistiska forskare har litteraturfobi men möjligen fobi för bibliotekarier och andra biblioteksanställda. Brist på förtroende för bibliotekspersonal uttrycktes av ett antal intervjuade forskare i detta forskningsmaterial. Några ville helst inte besvära personalen i biblioteket, emedan den alltid verkade vara så upptagen eller antogs ha viktigare sysslor än att betjäna kunderna. Forskarna strävade till att reda sig på egen hand. Den självsäkra samlaren och elitisten hade den mest avvisande attityden till de biblioteksanställdas bistånd vad gällde ämnessökningar. Ett fåtal av alla intervjuade forskare hade konsulterat bibliotekarien eller informatikern i frågor gällande ämnessökning.

Det övervägande flertalet forskare poängterade att de inte ville överlåta informationssökningen till någon annan utan att den utgjorde en del av forskningsarbetet. De ansåg sig själva vara större experter på informationssökning på sitt område än bibliotekarien eller informatikern och hade en kritisk inställning till framför allt bibliotekspersonalens ämneskunskaper. Samma resultat erhöles i den nordiska undersökningen (jfr Lönnqvist 1988, 80-83). Det lägsta förtroendet uppvisade forskarna i filosofi, trots att deras forskningsmaterial i regel utgjordes av enbart tryckt forskningslitteratur och att det därför var förhållandevis lätt att få tag i. Några av dem gjorde de mest hätska utsagorna. Inom de övriga disciplinerna förekom enstaka forskare som uttryckte missnöje med bibliotekspersonalens service. Dessa resultat harmonierar väl med resultaten från tidigare undersökningar såsom Corkills och Manns, som gällde forskare i engelsk filologi, fransk filologi, historia, musik och filosofi i England och Wales, Hopkins och Chus forskare i litteraturvetenskap i Kanada (jfr Corkill & Mann 1978, 56; Hopkins 1988, 257; Chu 1992, 192-93).

Humanistiska forskares attityder till bibliotekspersonalen hade inte förändrats vid brytningen till 2000-talet. Utvärderarna av Helsingfors universitets biblioteksorganisation kunde konstatera samma brist på förtroende för bibliotekspersonalen och hade inga förklaringar till varför de humanistiska forskarna har klart mindre förtroende för de biblioteksutbildade än t.ex. de medicinska forskarna vilkas bibliotekspersonal helt och hållet saknade substansutbildning. Man kunde inte heller peka på orsaker till varför de humanistiska forskarna var mera kritiskt inställda till biblioteksverksamheten än forskare vid andra fakulteter. Utvärderingen gjordes 7-8 år senare än intervjuerna till föreliggande undersökning. (Mäkinen & Virtanen 2000, 46) Frågan leder vidare till reflektioner över den kompetens humanistiska forskare förväntar sig av bibliotekspersonalen. Det förefaller som om deras krav på bibliotekariers och informatikers utbildning är betydligt större än forskares krav inom andra vetenskaper. Men den egentliga orsaken till missnöjet är kanhända nog ändå att forskarna inte tolererar att bibliotekarierna och informatikerna ingriper i deras forskningsprocess. Det torde vid det här laget var tillräckligt grundligt klarlagt att informationssökningen är en del av den humanistiska forskarens forskningsprocess.

7.4 Informationsåtervinning och browsing

Ytterst få forskare hade gjort eller låtit göra sökningar i databaser online eller på CD-ROM. Några hade prövat på att söka i universitetsbibliotekets online katalog men hade inte funnit den tilltalande. Vid bedömningen av dessa resultat bör man minnas att intervjumaterialet insamlades åren 1992-93 och att de avspeglar situationen vid den tiden. Humanistiska databaser var då relativt få och inte särskilt utvecklade. Universitetsbibliotekens automatiserade kataloger var ännu i sin linda och uppmuntrade inte till sökningar. Det allmänna intrycket är att forskarna undvek databaserna. Ett flertal var t.o.m. övertygade om att de inte hade nytta av dem. Samma förbehåll gäller bedömningen av forskarnas användning av Internet som hade en helt annan utformning åren 1992-93 än vad det har idag. Dåförtiden kunde man via nätet endast sända epost meddelanden och delta i ett mycket begränsat antal diskussionsfora. Användningen av Internet var sparsam. De flesta som använde det var filosofer och då för att skicka epost.

Situationen vad gäller informationsåtervinning och digitala informationsresurser överhuvudtaget har inte förändrats i någon högre grad enligt resultaten från en undersökning som Digital Library Federation och Council on Library and Information Resources i USA har låtit göra. Dessa tillhör fortfarande inte rutinerna i det humanistiska forskningsarbetet även om datorerna och elektronisk kommunikation hör till vardagen. (Brockman et al. 2001, 1) Dessa resultat harmonierar med Sambrooks resultat från en intervju-undersökning bland forskare i historia vid tre brittiska universitet. De var inte nöjda med det digitala material som fanns tillgängligt men uppvisade en öppen attityd till dylikt material i framtiden då det förmodades bli mera omfattande och pålitligt. (Sturges 1999, 68-69) Dessa två nämnda undersökningar gjordes 2001 resp. 1998 och trenden kan sägas peka uppåt jämfört med situationen 1992-93 i Finland, men humanistiska forskares användning av referensdatabaser och annat digitalt material ökar långsamt. Användningen av Internet för epost och deltagande i diskussionsgrupper på nätet var vardag även för de humanistiska forskarna.

Mäkinens resultat angående kulturforskares informationssökning antyder att den uppåtgående trenden för arbete på webben kommer att fortsätta. Deras attityd till Internet som ett redskap i informationssökningen var uppenbart positiv. (Mäkinen 2002, 56) Den största nyttan humanistiska forskare har av Internet idag, förutom de möjligheter nätet ger till informell kommunikation, är förmodligen tillgången, inte bara till det egna landets stora bibliotekskataloger, utan även till en mängd bibliotekskataloger i andra länder. Fortsatt forskning om humanistiska forskares sökning i databaser och användning av Internet är ytterst påkallat emedan de undersökningar som har gjorts har varit begränsade. Det framtida forskningsarbetet borde omfatta ett större urval forskare representerande flere vetenskaper än hittills. Det är inte på förhand givet att t.ex. historikers användning av Internet skulle följa samma mönster som exempelvis filosofiforskarnas.

Sievert och Sievert samt Geust hävdar att de inte fann ett reguljärt mönster för browsing bland dels forskare i filosofi (Sievert & Sievert 1989, 92) och dels ett antal humanistiska forskare inkl. filosofiforskare (Geust 1987, 159-60). Däremot fann Delgadillo & Lynch att historiestuderande praktiserade browsing flitigt (Delgadillo & Lynch 1999, 257). Slutsatsen att forskare i filosofi inte skulle browsa motsäges av resultaten från detta forskningsarbete. Det visade sig att

browsing var vanlig och uppskattad bland forskarna i filosofi. Den var också tämligen uppskattad av språkforskarna medan konsthistorikerna och arkeologerna inte särskilt framhävde den. Resultaten angående browsing är spridda och motsägelsefulla och det är av den orsaken inte skäl att dra några egentliga slutsatser.

7.5 Monografier och tidskrifter: avslutande reflektioner

Det stora flertalet forskare betonade vikten av både monografier och tidskrifter trots att många äldre undersökningar har dock gett monografien en dominerande plats i det humanistiska forskningsarbetet. Endast forskare i filosofi prioriterade monografien framom tidskriftsartikeln. Redan Corkill och Mann fann att den relativa vikten av monografier och tidskrifter var varierande (Corkill & Mann 1978, 55). Många forskare nämnde att de behövde bådadera. I den nordiska undersökningens intervju-utsagor gavs tidskrifterna en mycket framskjuten plats, medan Cavallins citatstudie visade att monografier citeras i en klart större utsträckning än tidskrifter (Cavallin 1988, 106). Dessa resultat stöds av resultat i samma riktning från bl.a. Stones och Olaisens undersökningar (Stone 1983, 20; Olaisen 1984, 152)

Även i denna undersökning visade sig forskarna i filosofi vara märkbart monografiberoende och framhöll att det var vanligt att forskningsresultat först publicerades i en tidskriftsartikel för att senare ingå i en monografi. Om så inte var fallet, var de inte värdefulla. Detta resultat harmonierar med Baskers resultat (Basker 1984, 6). Det informella kontaktnätet var särskilt betydelsefullt i filosofiforskarnas informationssökning, vilket också går i linje med resultaten från Baskers undersökning (ibid., 9).

Monografier anses traditionellt vara en central publiceringsform för humanistiska forskare. Publicering i artikelform är också betydande, hävdas det i utvärderingen av Helsingfors universitets biblioteksorganisation. Till JULKI-statistiken (1999) har humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitetsbibliotek inrapporterat 154 monografier (inkl. läroböcker och

populärvetenskapliga verk) och 1237 vetenskapliga artiklar. Av de 357 tidskrifter, som historisk-filologiska biblioteket ²⁵⁶ tillhandahåller, kan åtta erhållas även via FinELib. På det hela taget är ganska få av humanisternas seriepublikationer tillgängliga via FinELib. Annat digitaliskt material finns däremot nog för humanistiska forskare. (Mäkinen & Virtanen 2002, 39) Det överlägset större antalet publicerade vetenskapliga artiklar jämfört med monografier visar på att trenden håller på att svänga eller har måhända redan gjort det.

7.6 Resultatens implikationer för forskningen i informationssökning

Vilka implikationer får då resultaten rörande forskningsprocesstyperna för forskningen i informationssökning? Informationssökningen, som de humanistiska forskarna själva önskar ha om hand, utgör otvivelaktigt en del av forskningsprocessen. Beskrivningen och typologiseringen av deras forskningsprocesser samt placeringen av informationssökningen i vissa givna skeden i forskningsprocessen kan sägas ha tillfört forskningen i informationssökning ny kunskap. Den tidigare forskningen har endast perifert engagerat sig i dessa frågor. De sju forskningsprocesstyperna visar på variationer i det humanistiska forskningsarbetet och också de fem informationssökartyperna vad gäller informationssökningen. Det har ändå varit möjligt att identifiera typer; typer av forskningsprocesser och typer av informationssökare. Att det överhuvudtaget har varit möjligt att identifiera dessa två slag av typer kan betraktas som ett framsteg i forskningen i informationssökning. Övrigt, däremot, var att forskningsprocesstyperna varken korrelerar med informationssökartyperna eller med disciplinen. Informationssökartyperna korrelerar inte heller med disciplinen eller med förekomsten av institutionsbibliotek, ett närbibliotek.

I likhet med forskningsprocesstyperna skulle det vara angeläget att testa informationssökartyperna mot ett nytt urval forskare som representerar antingen de i detta arbete aktuella vetenskaperna eller andra humanistiska vetenskaper. Resultaten tyder på att det kunde

²⁵⁶

Historiska filologiska biblioteket går numera under namnet Humanistiska fakultetens bibliotek.

vara fruktbart att undersöka om och i så fall i vilka avseenden den humanistiska forskarens personlighet påverkar informationssökningen. Resultaten från Heinströms forskningsarbete ger en antydning i denna riktning. Däremot är det inte omöjligt att forskarna uppvisar en bristande beredvillighet att ställa upp på personlighetstest, vilket kunde äventyra hela upplägget för undersökningen.

De två huvudtyperna av informationssökning, då forskaren är insatt i ämnet och då ämnet är nytt, som var ett av den nordiska undersökningens (Lönnqvist 1988, 64-66) främsta resultat, kunde något oväntat inte verifieras. I intervjuerna penetrerades den här frågan mycket ingående (se intervjuguiden, s. 300) men utsagorna som skulle ha bekräftat att det skulle förekomma två huvudtyper av informationssökning uteblev nästan helt och hållet. Förklaringar till att det gick så är inte lätt att ge. Var det kanske så att den nordiska undersökningens intervjumaterial pressades för mycket? En annan orsak kan vara att för ett övervägande flertal av de intervjuade övervägde undervisningen framom forskningen och då framträdde skillnaderna i informationssökning tydligare än de hade gjort om forskarna hade ägnat sig i högre grad åt forskning än undervisning. Den humanistiska forskarens kunskapsväska, däremot, fick sin bekräftelse även i detta forskningsarbete. Metaforen om kunskapsväskan står sig.

Litteraturförteckning

Alasuutari, Pertti (1999), Laadullinen tutkimus [Kvalitativ forskning]. 3. uud. p. . Tampere : Vastapaino.

Baker, David (1978), Characteristics of the Literature Used by English Musicologists. *Journal of Librarianship* 10(3): 182-209.

Basker, Jim (1984), Philosophers' Information Habits. *Library and Information Research News* 1(25): 1-10.

Bates, Marcia J. (1996), The Getty End-User Online Searching Project in the Humanities: Report No. 6: Overview and Conclusions. *College & Research Libraries* 57(6): 514-25.

Bates, Marcia J., **Wilde**, Deborah N. & **Siegfried**, Susan (1995), Research Practices of Humanities Scholars in an Online Environment: The Getty Online Searching Project Report No.3. *Library and Information Science Research* 17(1): 5-40.

Block, Hanna & **Lagberg**, Irén (1998), *Kliniskt verksamma psykologers informationssökningsbeteende*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen Bibliotekshögskolan 1998:20. Borås: Bibliotekshögskolan i Borås.

Brittain, Michael J. (1984), Internationality of the Social Sciences: Implications for Information Transfer. *Journal of the American Society for Information Science* 35(1):11-18.

Broadbent, Elaine (1986), A Study of Humanities Faculty Library Information Seeking Behavior. *Cataloging & Classification Quarterly* 6(3): 23-37.

Broadus, Robert N. (1987), Information Needs of Humanities Scholars: A Study of Requests Made at the National Humanities Center. *Library and Information Science Research* 9(2): 113-29.

Brockman, William S., **Neumann**, Laura, **Palmer**, Carole L. & **Tidline**, Tonyia J. (2001), *Scholarly Work in the Humanities and the Evolving Information Environment*. Washington, D.C.: Digital Library Federation; Council on Library and Information Resources.

Budd, John (1986), Characteristics of Written Scholarship in American Literature: A Citation Study. *Library and Information Science Research* 8(2): 189-211.

- Budd**, John M. (1989), Research in the Two Cultures: The Nature of Scholarship in Science and the Humanities. *Collection Management* 11(3/4): 1-21.
- Bunge**, Mario (1967), *Scientific Research. 1. The Search for System*. Berlin: Springer Verlag.
- Campbell**, David E. & **Campbell**, Toni A. (1988), A New Look at Informal Communication. The Role of the Physical Environment. *Environment and Behavior*, 20(2): 211-26.
- Case**, Donald Owen (1986), Collection and Organization of Written Information by Social Scientists and Humanists: A Review and Exploratory Study. *Journal of Information Science* 12(2): 97-104.
- Case**, Donald Owen (1991), The Collection and Use of Information by Some American Historians: A Study of Motives and Methods. *Library Quarterly* 61(1): 61-82.
- Case**, Donald O. (2002), *Looking for Information. A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. Amsterdam: Academic Press.
- Cavallin**, Mats (1988), Forskningsmaterial - monografier, tidskrifter m.m. I: Lönnqvist, Harriet, *Humanister söker information eller "Mötet med den litauiske skoputsaren"*. Esbo: NORDINFO. (NORDINFO-publikation 13), ss. 87-107.
- Chang**, Shan-Ju & **Rice**, Ronald E. (1993), Browsing: A Multidimensional Framework. I: *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)* 28: 231-76.
- Chu**, Clara M. (1992), *The Scholarly Process and the Nature of the Information Needs of the Literary Critic: A Descriptive Model*. Unpubl. Doctoral Diss. The University of Western Ontario, London, Ontario.
- Chu**, Clara M. (1999), Literary Critics at Work and Their Information Needs: A Research-Phases Model. *Library & Information Science Research* 21(2): 247-273.
- Corkill**, Cynthia & **Mann**, Margaret (1978), *Information Needs in the Humanities: Two Postal Surveys*. Sheffield : CRUS [Centre for Research On User Studies]. (CRUS Occasional Paper 2 ; BLR&DD Report 5455).
- Corkill**, C., **Mann**, M. & **Stone**, S. (1981), *Doctoral Students in Humanities: A Small-Scale Panel Study of Information Needs and Uses 1976-79*. Sheffield: CRUS. (CRUS Occasional Paper 5; BLR&DD Report 5637).

- Crane**, Diana (1988), *The Invisible Colleges: Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. (1st ed. 1972). Chicago: University of Chicago Press.
- Cronin**, Blaise (1982), Invisible Colleges and Information Transfer. A Review and Commentary With Particular Reference to the Social Sciences. *Journal of Documentation* 38(3): 212-36.
- Cullars**, John (1985), Characteristics of the Monographic Literature of British and American Literary Studies. *College & Research Libraries* 46(6): 511-22.
- Cullars**, John (1989), Citation Characteristics of French and German Literary Monographs. *Library Quarterly* 59(4): 305-25.
- Cullars**, John (1990), Citation Characteristics of Italian and Spanish Literary Monographs. *Library Quarterly* 60(4): 337-56.
- Davis**, Tim R.V. (1984), The Influence of the Physical Environment in Offices. *Academy of Management Review*, 9(2): 271-83.
- Delgadillo**, Roberto & **Lynch**, Beverly P. (1999), Future Historians: Their Quest for Information. *College & Research Libraries* 60(3): 245-259.
- Deutsch**, Karl W. (1958), Scientific and Humanistic Knowledge in the Growth of Civilization. - I: *Science and the Creative Spirit*. Essays on Humanistic Aspects of Science. By Karl W. Deutsch et al.. Ed. By Harcourt Brown. Toronto: University of Toronto Press, ss. 3-51.
- Dervin**, Brenda & **Nilan**, Michael (1986), Information Needs and Uses. - I: *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)* 21. Ed. By Martha E. Williams, ss. 3-33.
- Dill**, David D. (1986), Research as a Scholarly Activity: Context and Culture. - I: *Measuring Faculty Research Performance. New Directions for Institutional Research* 50. Ed. by J.W. Creswell. San Francisco: Jossey-Bass, ss. 7-23.
- Ellis**, David (1993), Modeling the Information-Seeking Patterns of Academic Researchers: A Grounded Theory Approach. *Library Quarterly* 63(4): 469-86.
- Elzinga**, Aant (1986), *Kreativitet, paradigmteori och social epistemologi - ett vetenskapsteoretiskt diskussionsinlägg om kreativa forskningsmiljöer*. Göteborg : Göteborgs universitet.
- Erdelez**, Sanda (1997), Information Encountering: A Conceptual Framework for Accidental

Information Discovery. - I: *Information Seeking in Context*. Proceedings of an International Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts 14-16 August, 1996, Tampere, Finland. Ed. by Pertti Vakkari, Reijo Savolainen & Brenda Dervin. London: Taylor Graham, ss. 412-21.

Erlin, Niclas (2001), Arkenkvarteret inflyttningsklart om tre år. *Meddelanden från Åbo Akademi* 4(2.3.2001): 6-7.

Fabian, Bernhard (1986), Libraries and Humanistic Scholarship. *Journal of Librarianship* 18(2): 79-92.

Farradane, J. (1979), The Nature of Information. *Journal of Information Science* 1: 13-17.

Finkelstein, Martin (1984), *The American Academic Profession*. A Synthesis of Social Scientific Inquiry Since World War II. Columbus: Ohio State University Press.

Folster, Mary B. (1995), Information Seeking Patterns: Social Sciences. *The Reference Librarian* 49/50: 83-93.

Foss Hansen, Hanne (1986), *Styring af forskning*. Vilkår og muligheder. Opubl. diss.: Handelshøjskolen i København.

Frye, Northrop (1973), The Search for Acceptable Words. *Daedalus* 102(Spring): 11-26.

Gozzi, Raymond Jr (1999), *The Power of Metaphor in the Age of Electronic Media*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.

Grover, Robert & **Hale**, Martha L. (1988), The Role of the Librarian in Faculty Research. *College & Research Libraries* 49(1): 9-15.

Guest, Susan S. (1987), The Use of Bibliographic Tools by Humanities Faculty at the State University of New York at Albany. *The Reference Librarian* 18: 157-72.

Hagstrom, Warren O. (1965), *The Scientific Community*. New York: Basic Books.

Heinström, Jannica (2002), *Fast Surfers, Broad Scanners and Deep Divers*. Personality and Information-Seeking Behaviour. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Heinzkill, Raymond (1980), Characteristics of References in Selected Scholarly English Literary Journals, *Library Quarterly* 50(3): 352-65.

Hemlin, Sven, **Montgomery**, Henry & **Johansson**, Ulla-Stina (1985), *Föreställningar om*

vetenskaplig kvalitet. Göteborg: Göteborgs universitet. (Göteborgs universitet. Rapport från psykologiska institutionen 4).

Hewins, Elizabeth T. (1990), Information Need and Use Studies. - I: *Annual Review of Information Science and Technology (ARIST)* 25. Ed. by Martha E. Williams, ss. 145-72.

Hjørland, Birger (1995), *Informationsvidenskabelige grundbegreber*: Biblioteks- og informationsvidenskab. Bind 2. 2. rev. ed. København: Danmarks Biblioteksskole.

Hopkins, Richard L. (1988), *The Information Seeking Behaviour of Literary Scholars in Canadian Universities*. Unpubl. Doctoral Diss.: University of Toronto.

Jense, Göran (1985), *Drömmen om professuren*. En bok om akademiska forskare och lärare. Lund: Lunds universitet.

Jones, Clyve, **Chapman**, Michael & **Carr Woods**, Pamela (1972), The Characteristics of the Literature Used by Historians. *Journal of Librarianship* 4(3): 137-56.

Järvinen, P.H. (2000), Research Questions Guiding Selection of an Appropriate Research Method. - I: *Proceedings of ECIS 2000 Conference*, 3-5 July, Wien. Ed. by Hansen, Bichler & Mahler, ss. 124-31.

Jääskeläinen, Taina (1985), Viitteiden funktiosta humanistisissa ja muissa tieteissä [Referensernas funktion inom humanistiska och andra vetenskaper]. *Kirjastotiede ja informatiikka* 4(3): 63-68.

Kaspersson, C.J. (1978), An Analysis of the Relationship Between Information Sources and Creativity in Scientists and Engineers. *Human Communication Research* 4(2): 111-19.

Kuhlthau, Carol Collier (1988), Longitudinal Case Studies of the Information Search Process of Users in Libraries. *Library and Information Science Research* 10: 257-30

Kuhlthau, Carol C. (1991), Inside the Search Process: Information Seeking from the User's Perspective. *Journal of the American Society for Information Science* 42(5): 361-71.

Kuhlthau, Carol Collier (1993), *Seeking Meaning: A Process Approach to Library and Information Services*. Norwood: Ablex Publishing.

Kuhlthau, Carol C. (1999), Investigating Patterns in Information Seeking: Concepts in Context. - I: *Exploring the Contexts of Information Behaviour: Proceedings of the Second International*

Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts. Ed. by Thomas D. Wilson & David K. Allen. London: Taylor Graham, ss. 10-20.

Kuhn, Thomas S. (1970), *The Structure of Scientific Revolutions*. 2nd enl. ed. Chicago: Chicago University Press.

Kuhn, T. S. (1977), *The Essential Tension*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lakoff, George & **Johnson**, Mark (1980), *Metaphors We Live By*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Lakoff, George (1993), The Contemporary Theory of Metaphor. I: *Metaphor and Thought*. Ed. by Andrew Ortony. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 202-51.

Land, Aubrey C. (1968), The Conference at Belmont. - I: *Bibliography and the Historian*. The Conference at Belmont of the Joint Committee on Bibliographical Services to History, May 1967. Ed. by Dagmar Horna Perman. Santa Barbara, CA: Clio, ss. 1-6.

Lending, Diane & **Wetherbe**, James C. (1992), Update on MIS Research. A Profile of Leading Journals and U.S. Universities. *Data Base* 28(2): 5-11.

Line, M.B. (1969), Information Requirements in the Social Sciences: Some Preliminary Considerations. *Journal of Librarianship* 1(1): 1-19.

Line, Maurice B. (1981), The Structure of Social Science Literature as Shown by a Largescale Citation Analysis. *Social Science Information Studies* 1: 67-87.

Lönnqvist, Harriet (1982), *The Thesaurus - A Tool for Subject Access to Humanities Information? An Assessment of the Extent to Which Conventions and Rules for Thesaurus Construction Are Applicable in the Humanities*. Unpubl. M.Lib. Thesis: University of Wales.

Lönnqvist, Harriet (1988), *Humanister söker information eller "Mötet med den litauiske skoputsaren"*.. Esbo : NORDINFO. (NORDINFO-publikation 13).

Lönnqvist, Harriet (1990), Scholars Seek Information: Information-Seeking Behaviour and Information Needs of Humanities Scholars. *Library & Information Science Research* 2(3): 195-203.

Meadows, A.J. (1974), *Communication in Science*. London: Butterworths.

Meadows, A.J. (1998), *Communicating Research*. San Diego: Academic Press.

Mendez, Aida (1984), An Analysis of Humanists' Requests Received by an Information Service for the Humanities. *Journal of Information Science* 9(3): 97-105.

Mäkinen, Maria (2002), *Kulttuurintutkijan tiedonhankinta osana tutkimusprosessina* [Kulturforskarens informationssökning som en del av forskningsprocessen]. Pro gradu-tutkielma: Tampereen yliopisto, Informaatiotutkimuksen laitos.

Mäkinen, Riitta & Virtanen, Aimo (2000), *Helsingin yliopiston kirjastot - hakua vai vientiä?* Arviointiprojektin loppuraportti. [Biblioteken vid Helsingfors universitet - sökning eller utförelse? Slutrapport från utvärderingsprojektet]. [Helsinki: Helsingin yliopisto]. (Helsingin yliopiston arviointihankkeita 8) Tillgänglig även i elektronisk version:
<http://www.helsinki.fi/arvionti/kirjastotoiminta>.

Nissenbaum, Stephen (1989), The Month Before "The Night Before Christmas". - I: *Humanists at Work*. Papers Presented at a Symposium Held at The University of Illinois at Chicago on April 27-28, 1989. Chicago: The University of Illinois at Chicago, ss. 43-78.

O'Brien, W. John, Browman, Howard, J. & Evans, Barbara I. (1990), Search Strategies of Foraging Animals. *American Scientist* 78:152-60.

Olaisen, Johan Leif (1984), *Toward a Theory of Information Seeking Behavior Among Scientists and Scholars*. Unpubl. Doctoral Diss.: University of California, Berkeley.

Palmer, Carole L. & Neumann, Laura J. (2002), The Information Work of Interdisciplinary Humanities Scholars: Exploration and Translation. *Library Quarterly* 72(1): 85-117.

Palmer, Judith (1991a), Scientists and Information: I. Using Cluster Analysis to Identify Information Style. *Journal of Documentation* 47(2):105-29.

Palmer, Judith (1991b), Scientists and Information: II. Personal factors in Information Behaviour. *Journal of Documentation* 47(3): 254-75.

Pandit, Idrisa (1992), *Informal Communication in the Humanities: A Qualitative Inquiry*. Unpubl. Doctoral Diss.: University of Illinois at Urbana-Champaign.

Perman, Dagmar Horna (1968), Bibliography and the Historian. - I: *Bibliography and the Historian*. The Conference at Belmont of the Joint Committee of Bibliographical Services to History, May 1967. Ed. by Dagmar Horna Perman. Santa Barbara, CA: Clio, ss. 7-19.

Persson, Olle (1980), *Informell kommunikation bland forskare och tekniker*. Umeå: Department

of Sociology, University of Umeå. Diss. (Research Reports from the Department of Sociology, University of Umeå 56).

Popkin, Richard H. (1990), The Scholarly Communication Process in the Humanities: The Role of the Editor. *The Serials Librarian* 17(3/4): 25-32.

Premfors, Rune (1986), *Forskningsmiljön i högskolan*. En kunskapsöversikt. Stockholm: University of Stockholm.

Price, Derek J. de Solla (1986), *Little Science, Big Science ... and Beyond*. New York, N.Y.: Columbia University Press. (1st ed. 1963)

Sandstrom, Pamela Effrein (1994), An Optimal Foraging Approach to Information Seeking and Use. *Library Quarterly* 64(4): 414-49.

Seldén, Lars (1999), *Kapital och karriär. Informationssökning i forskningens vardagspraktik*. Göteborg : Valfrid. Diss.: Göteborgs universitet.

Sievert, Donald & **Sievert**, MaryEllen (1989), Philosophical Research: Report from the Field. - I: *Humanists at Work*. Papers Presented at a Symposium Held at The University of Illinois at Chicago On April 27-28, 1989. Chicago: The University of Illinois at Chicago, ss. 79-94.

Smith, Linda C. (1981), Citation Analysis. *Library Trends* 30(1): 83-106.

Soper, Mary Ellen (1976), Characteristics and Use of Personal Collections. *Library Quarterly* 46(4): 397-415.

Stam, Deirdre Corcoran (1984), How Art Historians Look for Information. *Art Documentation* 3(4): 117-19.

Stankiewicz, Rikard (1980), *Leadership & the Performance of Research Groups*. Diss.: University of Lund.

Stern, Madeleine (1983), Characteristics of the Literature of Literary Scholarship. *College and Research Libraries* 44(4): 199-209.

Stieg, Margaret F. (1981), The Information of [sic!] Needs of Historians. *College & Research Libraries* 38(4): 549-60.

Stone, Sue (1980), CRUS Humanities Research Programme. - I: *Humanities Information Research: Proceedings of a Seminar*; Sheffield 1980. Ed. by Sue Stone. Sheffield: Centre for

Research on User Studies. (CRUS Occasional Paper 4; BLR&DD Report Number 5588), ss. 15-24.

Stone, Sue (1982), Humanities Scholars: Information Needs and Uses. *Journal of Documentation* 38(4): 549-60.

Stone, Sue (1983), *Inter-Library Loans: A Study of Antecedents and Outcomes of Interlibrary Loan Requests*. Sheffield: CRUS. (CRUS Occasional Paper 7).

Stone, Sue (1985), *A Review of User Related Research in Humanities Information*. Sheffield: CRUS. (CRUS Working Papers 1).

Storer, Norman W. (1967), The Hard Sciences and the Soft: Some Sociological Observations. *Bulletin of the Medical Library Association* 55: 75-84.

Sturges, Paul & **Sambrook**, Jessica (1999), Humanities Scholarship, the Research Library and the Digital Library. - I: *Proceedings of the Third International Conference on the Conceptions of the Library and Information Science, Dubrovnik, Croatia, May 23-26, 1999*. Ed. by Tatjana Aparac et al.. Zagreb; Lokve: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti. Filozofski fakultet Zagreb; Naklada Benja, ss. 63-72.

Sundstrom, Eric (1986), *Workplaces. The Psychology of the Physical Environment in Offices and Factories*. In Collaboration With Mary Graehl Sundstrom. Cambridge: Cambridge University Press.

Tomney, Hilary & **Burton**, Paul F. (1998), Electronic Journals: A Study of Usage and Attitudes Among Academics. *Journal of Information Science* 24(6): 419-29.

Watson-Boone, Rebecca (1994), The Information Needs and Habits of Humanities Scholars. *RQ* 34(2): 203-16.

Weintraub, Karl J. (1980), The Humanistic Scholar and the Library. *Library Quarterly* 50(1): 22-39.

White, Marilyn Domas (1975), The Communications Behavior of Academic Economists in Research Phases. *Library Quarterly* 45(4): 337-54.

Wiberley, Stephen (1979), Sources for the Humanities: Measuring Use and Meeting Needs. - I: *New Horizons for Academic Libraries*. Papers presented at the First National Conference of the Association of College and Research Libraries, Boston, Massachusetts, November 8-11, 1978.

Ed. by Robert D. Stuart & Richard D. Johnson. (2nd printing 1981). München: Saur, ss. 516-22.

Wiberley, Stephen E. (1983), Subject Access in the Humanities and the Precision of the Humanist's Vocabulary. *Library Quarterly* 53(4): 420-433.

Wiberley, Stephen E. (1991), Habits of Humanists: Scholarly Behavior and New Information Technologies. *Library Hi-Tech* 9(1): 17-21.

Wiberley, Stephen E. & **Jones**, William G. (1989), Patterns of Information Seeking in the Humanities. *College & Research Libraries* 50(6): 638-645.

Wiberley, Stephen E. & **Jones**, William G. (1994), Humanists Revisited: A Longitudinal Look at the Adoption of Information Technology. *College & Research Libraries* 55(6): 499-509.

Wilson, Tom (1997), Information Behaviour: An Inter-Disciplinary Perspective. - I: *Information Seeking in Context*. Proceedings of an International Conference on Research in Information Needs, Seeking and Use in Different Contexts 14-16 August, 1996, Tampere, Finland. Ed. by Pertti Vakkari, Reijo Savolainen & Brenda Dervin. London: Taylor Graham, ss. 39-50.

Wilson, T.D. (1999), Models in Information Behaviour Research. *Journal of Documentation* 55(3): 249-270.

Vogel, Douglas R. & **Wetherbe**, James C. (1984), MIS Research: A Profile of Leading Journals and Universities. *Data Base* 16(1), 3-14.

Vondran, Raymond Florian Jr (1976), *The Effect of Method of Research on the Information Seeking Behavior of Academic Historians*. Unpubl. Ph.D. Diss.: University of Wisconsin-Madison.

English Summary

Humanistic Research Processes and Information Searchers.

Typologies for Researchers Searching for Information

This research work proceeds from the premise that the information searching of humanistic researchers needs to be studied within the framework of the research process and not as a phenomenon outside of it, since the information searching according to earlier research results, as well as by the humanistic researchers themselves is considered part of the research work. The first main purpose has therefore been to examine the researchers' research processes, their course and different stages and to classify these based on types. The second main purpose has been to study the way researchers seek information and to classify them typologically as information seekers. The relationship between information seeker types and types of research processes has been examined, as has the relationship of the information searcher types to the disciplines they represent. The local library infrastructure and the relationship of the discipline to the existence of a nearby library has also been examined.

The analysis is based on 24 in depth interviews evenly divided between the four disciplines, archeology, philosophy, art history, and languages and linguistics. The interviewees were chosen through a stratified random selection among all the researchers that are connected to the university departments representing the four chosen disciplines at the universities of Southern Finland. The researchers were subdivided into established (senior) and non-established (junior) researchers. Both groups were evenly represented within each discipline, except within the field of philosophy, which was represented by four older and two younger researchers.

Seven types of research processes became crystallized within the four relevant disciplines:

1. *The Fly*. The chaotic, intuitive and dynamic research process.
2. *The Sphinx Moth*. Questions and conclusions develop from philosophizing and wonderment.
3. *The Bee*. A systematic and material fixated research process triggered by the driving wheel.
4. *The Geometrid Moth*. The science approach.
5. *The Mole*. The traditionalist's research process.
6. *The Mockingbird*. The text analytical research process.
7. *The Spider*. The research process of the problem solver.

The various types of research processes have been given metaphorical names in order to increase

the comprehension of them. The metaphors shed light on the outstanding features of the type, accentuating the most characteristic ones. All metaphors are taken from the animal world. The Sphinx Moth, which is a twilight butterfly, was the first of all the types to be discovered in a spontaneous and natural manner. This led to a motivated and consistent procedure for anchoring the names of the various types of research processes in the animal world. The Sphinx Moth could therefore be said to form the core of the entire typology.

The seven types of research processes are briefly characterized below. The movements of a fly appear obviously confused, especially if it is being pursued. The research process of *the Fly* type is characterized by a chaotic approach to the research work. There is nothing systematic about it. The Fly is self-propelled throughout the research process, which is both intuitive and dynamic. The researcher follows various directions in testing solutions to his research problem, and he intuitively collects material from different sources, without striving for perfection. The chaos produces disturbances, which make the process dynamic and lead to a final product, a whole. The chaos of the Fly is a prerequisite for creativity. It produces order. A senior art historian, a senior researcher in archeology and a junior researcher in languages and linguistics have been referred to type Fly.

A dreamer is characterized by being enamored by, carried away by someone and by a surrender to daydreaming. He remains a long while in the background of the person he is enamored by, before approaching the same step by step. The Swedish word for dreamer also refers to a type of butterfly, *the Sphinx Moth*. This twilight butterfly flitters along catching from time to time the smell of this flower and that one, until it finally settles upon a certain flower and enjoys its nectar. The double meaning of the Swedish word for Sphinx Moth (dreamer) is combined in the research processes of this researcher. The Sphinx Moth is a junior art historian, who does not like systematic research work. The researcher is totally absorbed in her research problem and using her own intuitions, she daydreams her way through the research process. She reads broadly during a long period of time, perhaps for two years, both research literature and fiction and is influenced by the train of thought therein. At art exhibits, she gets impressions from works of art. In this way she formulates her thinking material, which is her research material. When this creative process has gone on for a long period of time, possibly for two years, she commits her research work to paper. A manuscript sees the light of day.

The Bee is the stable and systematic researcher that has little in common with the Sphinx Moth. He builds his cakes by adding one piece to another until the cake has taken shape. The research process proceeds step by step like a driving wheel, often in the form of a spiral, in which later stages influence earlier ones. Four of the bees were art historians and five were researchers in

languages and linguistics. The gathering of material constitutes a comprehensive stage. Not all researchers belonging to this type exhibited the pure research processes of the Bee. There were some minor deviations. However, they all proceeded systematically with their research work and were very fixated on the material.

The Geometrid Moth has some similarities with the Sphinx Moth. Its Swedish name "mätaren" (the measurer) also has a double linguistic meaning, which is significant. The Geometrid Moth belongs to a family of butterflies (Geometrae), whose members at the larvae stage proceed forward in series of increments (the measuring worm). An individual, who by profession deals with measurements can also be called a measurer, such as an archeologist, who measures all the objects found at an excavation. In addition the archeologist measures numerous other qualities with the aid of various scientific methods. Four researchers in archeology, one senior and three junior ones, could be referred to the type Geometrid Moth, which is characterized by a scientific approach to the research work. These researchers are firmly anchored in theory, and scientific methods of analysis play a central part in their work. The Geometrid Moth is theory conscious and inclined to construct layout plans. The hypotheses and inquiries emerge out of antiquity and are comprehended within the framework of an overarching presentation of a problem.

The Mole does excellent archeological research work in a rather traditional manner. The research process of this female researcher was fairly straight-lined and systematic. Still, it was not possible to classify her typologically as a Bee or a Geometrid Moth, because her research process had a rather divergent beginning. It was characteristic for her to begin her research process by putting her hand to the shovel, i.e. by starting excavations, without formulating hypotheses or research questions. Neither did she make a bibliographical inventory or prepare a theoretical frame of reference. She also differs from the Geometrid Moth, because she is hardly theory conscious and lacks layout plans.

A characteristic of *the Mockingbird* is its singing, which sounds like a drawn-out chatter with patterns of sounds mocking the singing of other birds. The patterns are repeated often 3-4 times in a row. The research process of the Mockingbird is the text-analytical one and it was found only among researchers in philosophy, one junior and one senior one. He interprets and analyses historic philosophical texts. He returns to them repeatedly and interprets them over and over again. His most important work tool is logic and argument analysis.

The research process of *the Spider* is that of the problem solver. He spins a web of the right threads and tests one solution to his problem after another. This research process was as well only found among researchers in philosophy, i.e. it was bound to a certain discipline, as was that

of the Mockingbird. Four researchers, three established ones and one non-established could be referred to this type. Problem solving has traditionally been considered characteristic of philosophic research. Once the problem was isolated, there followed the choice of research tools, which were the same as those of the Mockingbird, i.e. logic and argument analysis. However, the character of the research material of the Mockingbird and the Spider showed notable differences, which affected the development of the research process.

The Snooper ferrets out the research information. In order to be successful in his ferreting the snooper has developed information searching strategies. Most of the information searchers of the type snooper sought information during the entire research process, and this type can be characterized as the most dynamic information searcher. Subject searching was central to the Snooper and it was practiced in various ways. A distinguishing feature of the Confident Collector is his complete disdain for all subject searching. The Gourmet prioritized the reliable and relevant information he found owing to his "scientific taste". Exhaustive information searching did not interest the researchers belonging to this type.

The Shotgun Shooter generally began her information searching from the UDC tables and searched under the subject word in bibliographies and abstracting services on CD-ROM. In this respect the Shotgun Shooter was unique among all the interviewed researchers. The Elitist was fairly independent of the services provided by libraries. He concentrated on his private library and mastered the literature in his own field of research. He did not need to make subject searches, since he found the literature he needed anyway.

The Snooper, the Confident Collector and the Gourmet practiced extensive chaining, and considered it a valuable and reliable information seeking method. The Shotgun Shooter, on the other hand, relied on chaining only under special circumstances, i.e. when she sought the connection between concept and phenomena. The Elitist made use of chaining, when he searched for literature in related fields. Most researchers were reluctant to ask the librarian or information specialist to do subject searches for them, whether manually or on the computer, instead, these were given the task of advising on questions about locating the literature.

A number of researchers belonging to the types Snooper and Gourmet as well as Elitist

considered information searching to be a continuous process, without an explicit beginning or ending. Some felt that in the event that the research work resulted in an article, then the information searching had a starting point and an ending. The Snooper is an active user of printed bibliographical aids, and all the information searchers of this type showed creditable bibliographical knowledge. The Confident Collector and the Gourmet generally only used the bibliography of their own field of research or none at all. It goes without saying that both the Confident Collector and the Gourmet had a relatively faulty knowledge of bibliographical aids.

The Shotgun Shooter was fascinated with searching on CD-ROM discs and used them exclusively. She preferred to do broad searches, allowing the shots to spread. There is a certain degree of randomness in her information seeking. The Elitist's knowledge of bibliographical aids was very lucid. Only two Snoopers and two Confident Collectors had either asked others to conduct searches in databases for them or they had done so themselves. The reasons why the others had not taken advantage of these options varied. They had to do with insufficient knowledge of the contents and search strategies of databases, their uselessness to the personal research work and an unwillingness to trouble the library personnel. A distinguishing quality of the Gourmet was that he had conducted or had asked someone else to conduct computerized information searches. The Shotgun Shooter turned to the CD-ROM discs, as mentioned above, and did not even know that one could request online searches in databases at the University Library. The Elitist had a few times requested such searches.

The Snooper is a library oriented information searcher. The department library was decidedly the most important library for those, who had access to one. This was also true for the Confident Collector, the Gourmet and the Shotgun Shooter. Some researchers had only access to a manual look up system or a seminar library at their departments. The university library was of minor importance to the information searching of the Snooper, though he had a great appreciation for the open access collections.

The Confident Collector did not at first hand turn to the library for information, but the department library did still receive high priority among most of those, who had access to one. The researchers in languages and linguistics did not have a department library at their respective institutions. In contrast to the Snooper, the Confident Collector used the collections and services

of the university library in varying degrees, though in some instances they were not used at all.

The Gourmet was especially fortunate to have access to a well-stocked department library, which provided the basic information services, which the Gourmet always could supplement. The university library offered supplementary collections to the researchers in philosophy, while the art historian and archeologist could avail themselves of a specialty library within their respective sciences. The university library's open access collections, within which chance had free range, were highly valued by all belonging to the type Gourmet. The Shotgun Shooter used the UDK-tables and searched on CD-ROM at the university library. The Elitist's library oriented information searching was rather sporadic. He kept an extensive private library, which was unique to him among all the researchers interviewed.

To the Snooper, the Confident Collector and the Shotgun Shooter book-dealers were of marginal value as sources of literature acquisition and information searching, in contrast to the results of the Nordic Investigation (Lönnqvist 1988, 123). Only two of the type Gourmet, two established researchers in philosophy, utilized the services of the book-dealers. In this respect the Elitist differed markedly from the other information searchers. The book-dealers and publishers were central to his information searching and literature acquisition.

For the researchers in archeology and art history the archives and museums were important preservers of their source material. For the archeologist the National Board of the Antiquities was the most central institution, and for the art historians it was the art museums, the National Archive of Finland, the regional archives and the manuscript archives. The archivist was the best aid in locating the sought after material in the archives, according to the Snooper, the Confident Collector and the Gourmet. The exhibits and collections of the art museums were very essential to the Shotgun Shooter in formulating her thinking material.

The Snooper is distinguished by frequent contacts with colleagues in the homeland and abroad, with the exception of two researchers, who considered the colleagues important but not crucial to their information searching. A characterizing feature of the Confident Collector was that the researchers relied on themselves and on their research colleagues. A considerable majority had formed a functional, informal network of contacts on the national and international plane. The

Shotgun Shooter only relied on her research colleagues when she was seeking information from related fields, of which she had less knowledge. The Elitist, on the other hand, had a broad network of contacts, consisting exclusively of colleagues abroad. The Snooper, the Confident Collector, the Gourmet and the Elitist valued highly periodicals as a source of information. The Shotgun Shooter broke the pattern, in this regard. Particularly, for the researchers in languages and linguistics the periodicals held a clearly dominant place among sources of information.

The examination of the relationship between the information searching types and types of research processes, disciplines, library infrastructure, as well as the availability and type of a nearby library showed that the information searching types cannot be explained on the basis of any of these factors. This indicates that the behavior of information searching cannot be explained with the help of types of research processes or outside factors, i.e. factors that lie outside the researcher and his behavior. This research work has, however, not examined the influence of personality factors on the information searching of the researcher.

The second main purpose of this research work has been to create information searching types. The information searching types could not be directly derived from the research process types, rather a unique set of criteria had to be developed for them. Just as the typological classification of the research processes, so the typological classification of the information searching types is based on Pertti Alasuutari's criteria for typological classification. By information searching type is here meant a group of researchers, or in some instances a single researcher that stands out from the rest in regard to information searching. No type with several members can be found in its pure form, but a researcher has to meet certain criteria in order to belong to the type in question. The information searching types have been given metaphorical names: the Snooper (seven researchers), the Confident Collector (ten researchers), the Gourmet (five researchers), the Shotgun Shooter (one researcher) and the Elitist (one researcher). Fifteen criteria define the information searching types. These have been extracted from the interview material, the interview guide and from the results of previous research about the information searching of researchers in the field of the humanities. The research results of the Nordic explorative investigation (Lönqvist 1988) and those of Corkill and Mann (Corkill & Mann 1978) have been especially significant in the choice of criteria.

Bilaga 1

Intervjuguide

Intervjuns syfte och disposition.

Får bandspelare användas?

Alla uppgifter behandlas konfidentiellt.

1. Personuppgifter

Ålder: 1 under 30
 2 30-39
 3 40-49
 4 över 49

Kön: 1 man
 2 kvinna

Befattning: 1 assistent sedan år _____

 2 överassistent (adjunkt) sedan år _____

 3 lektor sedan år _____

 4 biträdande professor sedan år _____

 5 professor sedan år _____

 6 annan forskartjänst sedan år _____

2. Den vetenskapliga produktionens numerära omfattning

Kan jag få din publikationsförteckning?

1 antalet monografier (utan medförf.) _____

2 antalet monografier (med medförf.) _____

3 totala antalet tidskriftsartiklar _____

4 i inhemska tidskrifter _____

5 i nordiska tidskrifter _____

6 i utomnordiska tidskrifter _____

7 antalet bidrag i sammelveck _____

- 8 antalet bidrag i konferenspublikationer _____
- 9 antalet forskningsrapporter _____

3. Arbetsuppgifterna

Vilka är dina arbetsuppgifter?

Hur lång är en arbetsvecka i medeltal för dig?

Hur mycket tid ägnar du åt följande uppgifter per vecka? Ange i procent.

1	forskning	_____
2	undervisning	_____
3	handledning	_____
4	studierådgivning	_____
5	administration	_____
6	utåtriktad verksamhet	_____
7	arbetsgrupper, kommittéer	_____
8	övrigt	_____

Hur många studenter handleder du för tillfället? (pro gradu skribenter, licentiander, doktorander)

Hur lång är en normal arbetsdag för dig?

Vilken typ av utåtriktad verksamhet ägnar du dig åt? (översättningsarbete, språkgranskning, recensioner, betald beställningsforskning, konsultverksamhet etc.)

Varför ägnar du dig åt denna verksamhet/dessa verksamheter som ligger utanför dina ordinarie arbetsuppgifter?

- av ekonomiska skäl (tilläggsinkomster)
- stöder den din forskning?
- vill du utnyttja den expertis du har utanför det ordinarie arbetet?
- ger den dig kontakter utanför universitetet som du kan utnyttja i din informationsanskaffning?
- ger den dig omväxling och stimulans?

Känner du dig splittrad i ditt arbete? Har du för mycket arbete i relation till den tillgängliga tiden?

- om du skulle få välja, skulle du avstå från någon arbetsuppgift? Och i så fall vilken och varför?
- vilken är din viktigaste arbetsuppgift?

- hur ser du på undervisningens betydelse för ditt forskningsarbete? Uppskattar man undervisning tillräckligt?

4. Vetenskapens kunskapsbas

Hur skulle du beskriva din vetenskaps kunskapsbas? Vilka grundpelare vilar den på?

Finns det paradigmer inom din vetenskap?

Genomgår vetenskapen ett paradigmskifte just nu?

Graden av tvärvetenskaplighet. Centrala forskningsmetoder.

Hur skulle du beskriva en typisk forskningsprocess inom din vetenskap?

Kan du särskilja olika stadier i den?

Viktiga forskarcentra. Hur stor är forskarpopulationen, i Finland, internationellt?

Hur snabbt föråldras litteraturen? Hur snabbt växer litteraturen?

5. Pågående forskningsprojekt

Beskriv ditt/dina nuvarande forskningsprojekt: ämne, inriktning, omfattning, tidtabell.

Enmansprojekt eller projektgrupp.

Lärdomsprov (lic.avh., doktorsavh.).

I vilket skede av forskningsprocessen befinner du dig nu?

Vilken typ av källmaterial arbetar du med? (Arkivmaterial, tryckta källor, artefakter)

6. Teknisk apparatur för forskningsarbete

Använder du dataterminal eller mikrodator i ditt forskningsarbete? Ifall mikrodator, hårddiska eller diskettstation?

Vad använder du terminalen/datorn för? (Textbehandling, databehandling etc.)

Använder du annan teknisk apparatur i ditt forskningsarbete?

7. Informationsanskaffning

7.1 Ämnessökning

Vad innebär ämnessökning för dig? Gör du ofta ämnessökningar?

7.2 Sättet att söka information

Kan du beskriva, så noggrant som möjligt, hur du går tillväga när du söker information (litteratur?) om något som är nytt för dig, obekant, t.ex. när du påbörjar en ny forskningsuppgift? Försök särskilja olika stadier i processen och koppla dem till stadier i forskningsprocessen. Hur börjar du?

Vilka informationskanaler använder du (muntliga, skriftliga, elektroniska)?

Vilken typ av tryckta hjälpmedel använder du? (Handböcker, standardverk, tidskrifter, bibliografier, referatorgan etc.).

Vilken roll spelar kedjesökning? (en referens ger flera nya som värderas i ett sammanhang).

I vilket skede kommer bibliotekskatalogen in, om den gör det, och hur använder du den?

Den muntliga informationens betydelse - kolleger

Tidskrifternas roll i processen.

Hur går du tillväga när du söker information (litteratur?) om ett ämne som du redan är insatt i, som är bekant för dig?

Försök också här särskilja olika stadier i processen och koppla dem till stadier i forskningsprocessen. Hur börjar du?

Vilka informationskanaler använder du? (Muntliga, skriftliga, elektroniska)

Vilken typ av tryckta hjälpmedel använder du?

Vilken roll spelar kedjesökning?

I vilket skede kommer bibliotekskatalogen in, om den gör det, och hur använder du den?

Den muntliga informationens betydelse - kolleger.

Tidskrifternas roll i processen.

Har processen vanligtvis en början och ett slut eller är den fortgående?

Hur går du vanligtvis tillväga när du söker fram källmaterialet för din forskningsuppgift?

Hur har du fått reda på materialets existens?

Vilka hjälpmedel använder du för att lokalisera det?

Är hjälpmedlen adekvata för ändamålet? Arkiv, muséer, bibliotek. Annat (t.ex. fältarbete)

7.3 Institutionernas roll i informationsanskaffningen

Vilken institution är den viktigaste för din informationsanskaffning (inkl. källmaterialet) och

varför?

Vilken roll spelar det geografiska avståndet till institutionen för att du skall utnyttja dess samlingar?

När har avståndet ingen betydelse? Hurudant skall informationsbehovet vara?

Institutionernas möjligheter till snabb informationsanskaffning och -förmedling

Kan du rangordna från 1 (viktigast) till 10 (minst viktig) följande institutioner enligt deras viktighetsgrad med tanke på din informationsanskaffning?

- institutionsbiblioteket/arbetsplatsbiblioteket _____
- fakultetsbiblioteket _____
- universitetsbiblioteket _____
- specialbibliotek _____
- andra multidisciplinära forskningsbibliotek i landet _____
- multidisciplinära forskningsbibliotek utomlands _____
- arkiv _____
- muséer _____
- allmänna bibliotek _____

7.3.1 Institutionsbiblioteket/arbetsplatsbiblioteket

Institutionsbibliotekets roll för din forskning?

Deltar du i uppbyggnaden av samlingarna genom att föreslå litteraturinköp?

Har man skaffat den litteratur du har föreslagit? Om inte, varför?

Anser du att du har goda möjligheter att påverka uppbyggnaden av samlingarna?

Institutionsbibliotekets fördelar och nackdelar.

7.3.2 Fakultetsbiblioteket

Avståndet mellan din arbetsplats och fakultetsbiblioteket?

Inverkar avståndet på din användning av biblioteket?

Ifall du använder biblioteket, för vad använder du det? Vad gör du där?

Fakultetsbibliotekets fördelar och nackdelar jämfört med institutionsbiblioteket.

Är samlingarna relevanta för din forskning?

Vilka möjligheter har du att påverka uppbyggnaden av samlingarna?

7.3.3 Universitetsbiblioteket

Det geografiska avståndet mellan din arbetsplats och universitetsbiblioteket

Inverkar avståndet på användningen av biblioteket?

Hur inverkar bibliotekets storlek på användningen? Fördel eller nackdel?

När du använder biblioteket, vad gör du vanligtvis där? Ofta (1) Sällan (2) Aldrig (3)

- söker information _____
- lånar litteratur _____
- fjärrlån _____
- läser tidskrifter _____
- läser tidningar _____
- använder källmaterial _____
- arbetar i läsesalen _____
- annat? Vad? _____

Är universitetsbiblioteket viktigt för din forskning eller skulle du kunna undvara det? Motivera din ståndpunkt.

Skulle du karaktärisera det som ett humanistiskt forskningsbibliotek?

Är litteraturen på ditt forskningsområde väl representerad i samlingarna?

Möjligheterna till inköpsförslag?

Använder du biblioteket för informationssökning? Hur går du tillväga? Vilka hjälpmedel använder du?

Slutna kontra öppna magasin.

Använder du biblioteket när du söker litteratur på närliggande områden?

Ifall du ber råd av bibliotekarien/informatikern, i vilka situationer gör du det?

Har du vanligtvis haft någon nytta av honom/henne?

7.3.4 Specialbibliotek

Finns det något specialbibliotek på ditt forskningsområde i Finland eller i Norden? Var?

Ifall det finns, har du använt det/dem?

Vilken roll spelar det geografiska avståndet för att du skall använda det?

Har du använt specialbibliotek utanför Norden? Vilka? Erfarenheter?

Fördelar och nackdelar med specialbibliotek.

7.3.5 Arkiv

Har du använt arkivsamlingar? Ifall ja, vilka arkiv? Hurdana erfarenheter har du av dem?

Vilken roll spelar det geografiska avståndet till arkivet för att du skall använda det?

Vilken typ av material har du använt? (Mantalslängder, brevsamlingar, kyrkböcker, utställningsrecensioner etc.)

Problem vid användningen? Varför?

Lokaliseringssystem och söksystem. Hur informativa och täckande har de varit?

7.3.6 Muséer

Har du använt samlingar i muséer? Ifall ja, vilka muséer? Erfarenheter?

Vilken roll spelar det geografiska avståndet till muséet för att du skall använda det?

Vilken typ av material har du använt? (Konstsamlingar, historiska föremål, arkeologiska utgrävningsresultat etc.)

Problem vid användningen. Varför?

Hjälpmiddel för lokalisering av materialet.

Är utställningskatalogerna ett problem? Hur får du tag i dem?

Hur skaffar du fram utställningsrecensioner?

7.4 *Det privata biblioteket*

Hur pass viktiga är dina privata samlingar, det privata biblioteket, i förhållande till de nämnda institutionerna?

Kan du uppskatta storleken på ditt privata bibliotek i antal hyllmeter?

Skulle du kunna forska i det du gör nu utan ditt privata bibliotek?

Vilken typ av litteratur ingår i det? Omfattning? Specialområden? Täckningsgrad?

Varför har du ett privat bibliotek?

Vilka fördelar och nackdelar har ditt privata bibliotek jämfört med de offentliga biblioteken?

Vilket är det viktigaste anskaffningssättet av ny litteratur till dina privata samlingar? Inköp, gåvor, byten?

Hur många böcker köper du i genomsnitt per år och varifrån? Bokhandlar, antikvariat, direkt från förlag?

Hur inverkar böckernas prisstegring på dina inköp?

Hurudan är bokhandelssituationen på din ort? Är du nöjd med servicen?

Köper du böcker i huvudsak på utlandsresor? I vilka länder?

Prenumererar du privat på vetenskapliga tidskrifter? Hur många och varför?

8. Den lokala forskningsmiljön

8.1 Organisationsmiljön

Hurudan organisationsstruktur befrämjar en god forskningsmiljö?

Styrformer som kännetecknas av decentralisering, horisontell dialog och ömsesidig anpassning

Den första modellen är en modell där universiteten och deras lärarstab är producenter och studenterna konsumenter. Universiteten tävlar i viss mån med varandra (ex. USA).

Skulle den modellen befrämja en god forskningsmiljö?

Den andra modellen. Styrelsen i toppen har till sitt förfogande en hierarkiskt ordnad administration som styr lärare och studenter, vilka har att ta direktiv på samma sätt som sker i ett företag eller ett ämbetsverk. Karaktäristiskt för den här modellen är kravet på uniformitet.

Samma regler gäller för alla med små anpassningsmarginaler till individuella omständigheter.

Hur förhåller sig enligt din uppfattning ett sådant system till forskningssystemet? Befrämjar det en god forskningsmiljö? [Den byråkratiska modellen]

Den tredje modellen är en modell med lika rösträtt eller participationsrätt enligt vissa kvota. Den grundläggande principen är att det akademiska samhälle av lärare, studenter och anställda som universitetet utgör blir självstyrande i angelägenheter som gäller detta samhälle som sådant.

Hurudan forskningsmiljö ger den här modellen upphov till? [Den demokratiska sammanslutningen]

Vilken av dessa tre modeller skulle vara den bästa med tanke på forskningsmiljön?

Vilken organisationsmodell följer ditt universitet?

Finns det utrymme för spontan, informell organisering vid ditt universitet?

Institutionens storlek (antal forskare).

Är små institutioner ett ”miljöproblem”?

Hur många forskare är tillräckligt för att en kritisk massa skall uppstå på institutionen på ditt område? (Variationer från 7 till 20 personer, 15 genomsnittstal)

Hurudana borde förhållandena vara för att kritisk massa skall uppstå vid en institution på ditt område?

8.2 Den fysiska miljön

Var arbetar du huvudsakligen med din forskning: hemma, på institutionen eller någon annanstans?

Arbetsplatsens (institutionens) fysiska läge i förhållande till ortens centrum.

Dess fysiska läge inom ramorganisationen.

Den egna institutionens läge i förhållande till andra för ens forskningsarbete viktiga institutioner.

Dess fysiska läge i förhållande till ramorganisationens huvudbibliotek.

Förekomsten av fakultetsbibliotek - läge.

Institutionsbibliotekets fysiska läge i förhållande till arbetsrummet.

8.2.1 Den fysiska närmiljöns arkitektur

Institutionsutrymmenas tillräcklighet och ändamålsenlighet

- långa korridorer eller vinklar och vrår, labrynter
- rumsindelningen
- förekomsten av lounge eller kafé i närheten
 - dess inredning
 - bord och stolar i rader
 - bord och stolar i små grupper
 - soffor och bekväma länstolar
 - kaffeautomat eller servering från disk
 - kopieringsapparat
 - tidningar, tidskrifter, hyllor med böcker
 - rökningförbud
 - träffpunkt eller snabbmatställe

Hur uppfattas arkitekturen: befrämjar den forskningsarbetet och kommunikationen mellan människorna på arbetsplatsen? Eller är den destruktiv?

8.3 Den psykologiska och sociala närmiljön

8.3.1 Anställningstryggheten

Uppliver du din anställning som otrygg?

Hur påverkar det arbetet?

Behovet av bisysslor för att trygga försörjningen som eventuellt ger upphov till splittring i

arbetet med påföljande försämring av arbetskvaliteten.

Satsar man i en sådan situation helhjärtat på sina arbetsuppgifter eller prioriterar man den egna meriteringen?

8.3.2 Kommunikationen forskarkolleger emellan

Beskriv kommunikationen på institutionen.

Får du feedback på ditt forskningsarbete av dina kolleger?

Känner du dig isolerad på institutionen eller från kolleger utanför institutionen?

I så fall, vad tror du att isoleringen beror på?

Försiggår kommunikationen främst inom forskargrupper eller riktas den kanske mera utåt från institutionen?

Har en sådan situation effekter på det gemensamma intellektuella klimatet eller forskarmiljön på institutionsnivå?

Använder du elektronisk post i dina kontakter utåt? I vilken omfattning?

Fördelar och nackdelar jämfört med post och telefon.

Använder du något elektroniskt konferenssystem, nationellt, nordiskt, internationellt?

Vilken betydelse har konferenssystemet i dina kontakter med kollegerna?

Institutionsbiblioteket som plats för social samvaro tillsammans med kolleger.

8.3.3 Forskarrekrytering

Hur anser du att forskarrekruteringen bör gå till? Handplockning?

Hur skall man för forskningen vinna dem som besitter inte bara tillräcklig kreativ begåvning utan också den starka motivation och därmed förenade riskvillighet som fordras för en bana som är och måste vara osäker vad gäller både de resultat som tillförs forskningen och den enskildes utkomstmöjligheter?

8.3.4 Socialiseringsprocessen

Forskarnas situation i forskningsarbetet sätter dem under ett starkt tryck dels från de vetenskapliga värdena, dels från institutionsföreståndaren som i praktiken handhar dessa värden.

Hur återverkar de unga forskarnas anpassningssvårigheter på gruppbildningen inom institutionen?

Blir de unga forskarna beroende av den som väljer ut forskaraspiranter, av den som anvisar dem

ämne och av den som handleder dem? De tre rollerna förenas ofta.

Vilken roll spelar det om forskaraspiranten får en tjänst vid institutionen?

Om de vetenskapliga värdena ligger så högt att forskaren har svårt att nå upp till dem hur påverkar det socialiseringen?

8.3.5 Samarbete

Projektarbete i grupp, gruppleaderskap, enmansprojekt

8.3.6 Forskningsidéers uppkomst

Din uppfattning om hur forskningsidéer uppstår?

Vilka källor härrör de sig ur? Litteratur? Kolleger? Källmaterial?

9. *Den nationella forskningsmiljön*

9.1 *Vetenskapliga samfund*

Medlemskap i vetenskapliga samfund: deltar du aktivt i något/några samfunds verksamheter?

Vilken betydelse har samfundet för din forskning? Varför är du medlem i samfundet?

På vilket sätt bidrar samfundet till din informationsanskaffning?

9.2 *Forskningspolitik*

Har du eller har du haft externt forskningsanslag för din forskning?

Innehöll anslaget ett moment för informationsanskaffning?

Vilka är möjligheterna till forskningsunderstöd på ditt forskningsområde

Är din forskning resurskrävande? Förorsakar extern finansiering lojalitetsproblem?

Inverkar tillgången på anslag på valet av forskningsproblem?

Forskningsfinansiärers inflytande på valet av forskningsproblem.

Hur förhåller du dig till styrning av forskning på ditt område?

Hur ställer du dig till resultatredovisning utåt?

Eller, är det tillräckligt med den interna redovisningsskyldigheten?

9.3 *Bedömning av vetenskaplig kvalitet*

Vilka egenskaper kännetecknar god forskning inom ditt område i Finland?

Kategori: problemställning
 teori
 metod
 resultat
 resonemang/värdering/kritik
 framställning
 ospecifierad aspekt

Värdeattribut: t.ex. nyhet, korrekthet, stringens, svårighet

Är god forskning och hög vetenskaplig kvalitet synonyma begrepp? Om inte, vad skiljer dem åt?

Hur bör vetenskaplig kvalitet bedömas?

Bör forskaren anpassa sig efter rådande utvärderingskriterier inom disciplinen?

Vilken/vilka typer av bedömningar av vetenskaplig kvalitet är önskvärd? (Citeringsanalys och expertbedömningar är de vanligaste)

Vilka aspekter tror du att dina kolleger värderar högst vid bedömning av forskning?

Hur påverkar informationsanskaffning vetenskaplig kvalitet?

Vilka inomvetenskapliga och utomvetenskapliga effekter av en forskningsinsats anser du vara särskilt viktiga inom ditt område?

Här är några exempel på effekter. Välj bland dessa eller/och nämn andra.

Inomvetenskapliga effekter

Ny kunskap, utvecklande av teorier

Paradigmförändringar

Mer begriplig förklaring (av ett fenomen)

Helt nytt synsätt på ett problem

Ökad förståelse av den empiriska verkligheten

Starkt reliabla och valida resultat

Bevis för en hypotes om samband

Motbevisa en omtvistad teori

Stöd för tidigare undersökningsresultat

Nya förbättrade metoder

Anseende nationellt/internationellt

Större forskningsresurser (pengar, utrustning, lokaler).

Utomvetenskapliga effekter

Samhällsförändring

Förbättring av den andliga välfärden

Större individuell frihet

Bidrag till större kännedom om tradition och kultur

Kritik av myter, felaktiga föreställningar = intellektuell renhållning

Hur viktiga är dessa två typer av effekter jämfört med varandra?

Vad krävs av forskaren och av den miljö som forskaren arbetar i för att god forskning skall kunna produceras? Vad hindrar god forskning?

Forskaren

Personlighetsegenskaper (t.ex. begåvning, motivation, ihärdighet, uthållighet, kreativitet, utvecklingsduglighet, flit, självförtroende, mod osv.)

Kunskaper, utbildning för ditt område

Erfarenhet

Ålder

Intressen

Mognad, livserfarenhet och självkännedom

Egna svårigheter och problem

Miljöfaktorer

Forskningsmedel

Utrustning

Lokaler

Forskarkolleger (intellektuellt, socialt, inom/utom institutionen, internationellt)

Informationsförsörjning

9.4 Vetenskaplig produktivitet

Hur uppfattar du vetenskaplig produktivitet inom din vetenskap?

Kan den mätas, i så fall hur? Vilka faktorer bör man beakta?

10. Den internationella forskningsmiljön

Forskningsresor till utlandet: a) kongresser, b) insamling av källmaterial.

Deltagande i kongresser, seminarier. Hur ofta?

Medlemskap i internationella vetenskapliga samfund.

Storleken av ditt informella kontaktnät i utlandet.

Hur pass viktiga är de internationella kontakterna för din forskning?

11. Forskarpersonen

11.1 Utbildning

År

Grundutbildning:	1	studentexamen	_____
	2	annan	_____
	3	FK	_____
Forskarutbildning:	4	FL	_____
	5	FD	_____
	6	docent	_____
	7	Ph D	_____

Hur är ditt avhandlingsämne relaterat till institutionens forskning?

Håller man regelbundet forskarseminarier vid institutionen? Annan form av forskarutbildning?

Ingår undervisning i informationssökning och biblioteksanvändning i forskarutbildningen?

11.2 Valet av forskningsproblem

Hur inverkar följande faktorer på valet av ditt forskningsproblem:

- vetenskapens utveckling
- risken för konkurrens
- tillgången på anslag
- inflytande från forskningsfinansiärer
- meriterings- och karriärsynpunkter
- tidigare forskningserfarenheter
- forskningsmaterialets tillgänglighet
- personliga intressen
- kommunikation med andra forskare

- behovet av att trygga den egna försörjningen genom att låta den egna forskningsinriktningen bestämmas av var forskningsmedlen finns

11.3 Den personliga inställningen till forskningsarbetet samt en forskares egenskaper

När och varför blev du intresserad av forskning? Huvudmotiven till forskarkarriären.

Hör du till någon viss vetenskaplig skola?

Känner du till forskningsfronten på ditt område? Hur håller du dig à jour med den?

Vilka egenskaper är önskvärda hos en forskare?

Nedan följer exempel på viktiga egenskaper. Välj bland dem eller nämn andra.

- intelligens, kompetens
- "lite galen"
- läragtighet
- realism
- förmåga att välja
- samarbetsförmåga
- praktisk erfarenhet
- självkritik
- uthållighet
- mognad
- motivation
- ambition
- nogrannhet
- övrigt

Vilken typ av fritidslitteratur läser du?

- 1 vetenskaplig litteratur
- 2 facklitteratur
- 3 biografier
- 4 detektivromaner
- 5 krigsromaner
- 6 science fiction
- 7 historiska romaner
- 8 annan skönlitteratur

Bilaga 2

Haastattelurunko

Haastattelun tarkoitus ja sen jäsentely.

Saanko käyttää nauhuria? Kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

1. Henkilötiedot

- Ikä: 1 alle 30
 2 30-39
 3 40-49
 4 yli 49
- Sukupuoli: 1 mies
 2 nainen
- Virka-asema: 1 assistentti vuodesta _____
- 2 yliassistentti vuodesta _____
- 3 lehtori vuodesta _____
- 4 apulaisprofessori vuodesta _____
- 5 professori vuodesta _____
- 6 muu tutkijantoimi vuodesta _____

2. Tieteellisen tuotannon laajuus lukumääräisesti

Saisinko julkaisuluettelosi?

- 1 monografiat (ilman toista tekijää) _____
- 2 monografiat (toisen tekijän kanssa) _____
- 3 aikakauslehtiartikkeleitten totaalinen lukumäärä _____
- 4 kotimaisissa aikakauslehdissä _____
- 5 pohjoismaisissa aikakauslehdissä _____
- 6 Pohjoismaiden ulkopuolella julkaistuissa _____
- lehdissä
- 7 kokoomateoksissa _____
- 8 konferenssijulkaisuissa _____

- 9 tutkimusraportit _____
- 10 oppikirjat _____

3. Työtehtävät

Mitkä ovat työtehtäväsi?

Miten paljon aikaa sinulta kuluu normaalisti seuraaviin tehtäviin viikossa? Arvioi prosenteissa.

1	tutkimus	_____
2	opetus	_____
3	ohjaus	_____
4	opintoneuvonta	_____
5	hallinto	_____
6	ulospäin suuntautunut toiminta	_____
7	työryhmät, komiteat	_____
8	muu	_____

Kuinka monelle opiskelijalle annat tällä hetkellä ohjausta? (Pro gradun kirjoittajia, lisenssiaattityön tekijöitä ja väitöskirjan tekijöitä)

Kuinka pitkä on keskimääräinen työviikko sinulle? Kuinka pitkä työpäivä on keskimääräisesti? Minkätyyppistä on ulospäin suuntautuva toimintasi? (Käännöstyötä, kielentarkastusta, esitelmiä työväenopistossa, maksullista tilaustutkimusta, konsulttitoimintaa)

Miksi olet ryhtynyt tähän toimintaan joka on vakituisten työtehtäviesi ulkopuolella?

- taloudellisista syistä (lisätuloja)
- tukeeko se tutkimustasi?
- haluatko käyttää asiantuntemustasi vakituisen työn ulkopuolella?
- antaako se sinulle kontakteja yliopiston (työpaikan) ulkopuolella joita voit käyttää varsinaisessa tutkimustyössäsi?
- antaako se sinulle vaihtelua ja virkistystä?

Tunnetko itsesi hajanaiseksi työssäsi? Onko sinulla liikaa töitä käytettävissä olevaan aikaan nähden? Jos saisit valita, luopuisitko jostakin työtehtävästä? Jos luopuisit, niin mistä ja miksi?

Mikä on tärkein työtehtäväsi?

Minkälainen merkitys opetuksella on tutkimustyöllesi? Arvostetaanko opetusta riittävästi?

4. Tieteen perustat

Kuinka kuvaisit tieteenalasi teoreettista perustaa? Mihin tukipilareihin se nojaa?

Onko sinun tieteessäsi paradigmoja? Onko tällä hetkellä paradigman muutos aavistettavissa?

Onko tieteidenvälistä tutkimusta? Mitkä ovat keskeisiä tutkimusmenetelmiä?

Miten kuvaisit tyypillistä tutkimusprosessia sinun tieteenalallasi? Onko mahdollista eritellä erilaisia vaiheita?

Tärkeitä tutkimuskeskuksia/yliopistoja, alan tutkimuksen kärkipaikat/yliopistot.

Kuinka suuri tutkijakunta on Suomessa? Miten nopeasti kirjallisuus vanhenee?

Miten nopeasti se kasvaa?

5. Meneillään oleva tutkimusprojekti

Kuvaile nykyistä tutkimusprojektiasi: aihe, suuntautuneisuus, laajuus, aikataulu.

Yhdenmiehen/naisen projekti vai projektiryhmä, opinnäyte (lis. työ, väitöskirja)

Missä vaiheessa tutkimusprosessia olet tällä hetkellä?

Minkätyyppisen lähdeaineiston kanssa työskentelet? (Arkisto-aineisto, painetut lähteet, artefaktit)

6. Teknisten laitteiden käyttö tutkimustyössä

Käytätkö tietokonepäätetä tai mikrotietokonetta tutkimustyössäsi?

Jos mikrotietokone, niin kovalevyä vai levykeasemia?

Mihin tarkoitukseen käytät päätettä/mikrotietokonetta? (Tekstinkäsittely, datojen käsitteleminen, jne.)

Käytätkö muita teknisiä laitteita tutkimustyössäsi?

7. Tiedonhankinta

7.1 Aiheenmukainen haku

Mikä merkitys aiheenmukaisella haulla on sinulle? Teetkö usein aiheenmukaisia hakuja?

7.2 Tiedonhakutavat

Voitko kuvailla, niin tarkkaan kuin mahdollista, miten menettelet kun haet tietoa jostakin aiheesta joka on sinulle uusi, tuntematon, esim. kun aloitat tehdä työtä uuden tutkimustehtävän

parissa? (Muistellaan jo läpikäytyä prosessia)

Yritä eritellä prosessin eri vaiheita ja liitä ne tutkimusprosessin vaiheisiin. Kuinka aloitat?

Mitä tietokanavia käytät? (Suullisia, kirjallisia, elektronisia)

Minkätyyppisiä painettuja apuneuvoja käytät? (Käsikirjoja, standarditeoksia, aikakauslehtiä, bibliografioita, referaattilehtiä)

Minkälainen merkitys on ketjuhaulla? (Yksi viite antaa useita uusia joita arvioidaan yhteydessä)

Missä vaiheessa käytät kirjastoluetteloja, jos käytät niin miten?

Minkälainen merkitys suullisella tiedolla on - kolleegat?

Aikakauslehtien rooli prosessissa

Miten menettelet kun haet tietoa aiheesta johon jo olet perehtynyt, joka on tuttu sinulle?

Yritä myöskin tässä tapauksessa eritellä prosessin eri vaiheita ja liitä ne tutkimusprosessin eri vaiheisiin? Kuinka aloitat?

Mitä tietokanavia käytät? (Suullisia, kirjallisia, elektronisia)

Minkätyyppisiä painettuja apuneuvoja käytät?

Ketjuhaun rooli

Missä vaiheessa käytät kirjastoluetteloja, jos käytät niin miten?

Suullisen tiedon merkitys - kolleegat

Aikakauslehtien rooli prosessissa

Onko tiedonhakuprosessilla tavallisesti alku ja loppu vai onko se jatkuva?

Kuinka tavallisesti menettelet kun etsit lähdeaineistoa tutkimuksellesi?

- kuinka olet saanut tietoa aineiston olemassaolosta?
- mitä apuneuvoja käytät sen paikantamiseen?
- ovatko apuneuvot asianmukaisia tarkoitusta ajatellen?
- arkistot
- museot
- kirjastot
- muuta (esim. kenttätyötä)

7.3 Laitosten rooli tiedonhankinnassa

Mikä laitos on tärkein tiedonhankinnallesi, lähdeaineisto mukaanluettuna, ja miksi?

Miten paljon merkitsee laitoksen maantieteellinen etäisyys jotta sinä käyttäisit sen kokoelmia?

Koska etäisyys on merkityksetön? Minkälainen tiedontarve pitää olla?

Mitä mieltä olet laitosten mahdollisuuksista nopeaan tiedonhankintaan ja -välitykseen?

Voisitko asettaa tärkeysjärjestykseen (1 = tärkein) (9 = vähiten tärkein) seuraavia laitoksia sinun tiedonhankintaasi ajatellen?

laitoskirjasto/työpaikkakirjasto	_____
tiedekuntakirjasto	_____
yliopistonkirjasto	_____
erikoiskirjasto	_____
muut monitieteelliset tutkimuskirjastot maassa	_____
monitieteelliset tutkimuskirjastot ulkomailla	_____
arkistot	_____
museot	_____
yleiset kirjastot	_____

7.3.1 Laitoskirjasto/työpaikkakirjasto

Laitoskirjaston merkitys tutkimuksellesi?

Osallistutko kokoelmien rakentamiseen ehdottamalla uusia hankintoja?

Onko hankittu sinun ehdottamaasi kirjallisuutta? Jos ei, miksi ei ole?

Katsotko että sinulla on hyviä mahdollisuuksia vaikuttaa kokoelmien rakentamiseen?

Laitoskirjaston hyvät ja huonot puolet

7.3.2 Tiedekuntakirjasto

Kuinka pitkä matka sinulla on tiedekuntakirjastoon? Vaikuttaako etäisyys kirjastonkäyttöösi?

Jos käytät kirjastoa, niin mihin tarkoitukseen? Mitä teet siellä?

Tiedekuntakirjaston hyvät ja huonot puolet verrattuina laitoskirjastoon/työpaikkakirjastoon?

Ovatko kokoelmat relevantteja sinun tutkimuksellesi?

Mitkä ovat sinun mahdollisuutesi vaikuttaa kokoelmien rakentamiseen?

7.3.3 Yliopistonkirjasto

Kuinka pitkä matka sinulla on yliopistonkirjastoon? Vaikuttaako etäisyys kirjaston käyttöösi?

Miten kirjaston kokoelmien laajuus vaikuttaa käyttöön? Hyvä vai huono asia?

Kun käytät kirjastoa, mitä yleensä teet siellä? Usein (1), harvoin (2), ei koskaan (3)

haen tietoa	_____
lainaan kirjallisuutta	_____
kaukolainaus	_____
luen aikakauslehtiä	_____
luen sanomalehtiä	_____
käytän lähdeaineistoa	_____
työskentelen lukusalissa	_____
muuta? Mitä?	_____

Onko yliopistonkirjasto tärkeä tutkimuksellesi vai voisitko tulla toimeen ilman sitä? Perustele kantasi. Luonnehtisitkö sitä humanistiseksi tutkimuskirjastoksi?

Onko sinun tieteenalasi kirjallisuus hyvin edustettuna kokoelmissa?

Onko mahdollisuuksia tehdä hankintaehdotuksia?

Käytätkö kirjastoa tiedonhakuun? Miten menettelet? Mitä apuneuvoja käytät?

Suljetut ja avoimet varastot.

Käytätkö kirjastoa kun haet lähialojen kirjallisuutta?

Jos kysyt neuvoa kirjastonhoitajalta/informaatikolta, niin missä tilanteissa teet sitä? Missä tilanteessa et, vaan haet itse? Onko hän yleensä osannut auttaa?

7.3.4 Erikoiskirjastot

Onko sinun tutkimusalallasi erikoiskirjastoa Suomessa tai Pohjoismaissa? Missä?

Oletko käyttänyt niiden kokoelmia? Millaisia kokemuksia oli?

Oletko käyttänyt erikoiskirjastoja Pohjoismaiden ulkopuolella? Mitä? Kokemuksia?

Erikoiskirjastojen hyvät ja huonot puolet

7.3.5 Arkistot

Oletko käyttänyt arkistokokoelmia? Mitä?

Onko maantieteellisellä etäisyydellä merkitystä kokoelmien käyttämiselle?

Minkätyyppistä aineistoa olet käyttänyt? (Kirjekokoelmia, kirkonkirjoja, näyttelyarvosteluja jne.)

Onko ollut ongelmia käytössä? Miksi?

Paikantamisjärjestelmiä ja hakujärjestelmiä (indeksejä). Informatiivisuus, kattavuus?

7.3.6 Museot

Oletko käyttänyt museokokoelmia? Minkä museoiden? Etäisyyden merkitys käytölle?
Minkätyyppistä aineistoa olet käyttänyt? (Taidekokoelmia, historiallisia esineitä, arkeologista aineistoa jne.)
Onko ollut ongelmia käytössä? Aineiston paikantamisapuneuvoja?
Ovatko näyttelyluettelot ongelma? Miten löydät niitä? Kuinka löydät näyttelyarvosteluja?

7.4 Yksityiskirjasto/omat kokoelmat

Kuinka tärkeä on oma kirjastosi verrattuna mainittuihin laitoksiin?
Osaatko arvioida yksityisen kirjastosi hyllymetrien luukumäärän?
Voisitko tutkia sitä mitä nyt teet ilman omaa kirjastoasi?
Minkätyyppistä kirjallisuutta siihen sisältyy? Miksi sinulla on oma, yksityiskirjasto?
Mitä hyviä ja huonoja puolia yksityisellä kirjastollasi on verrattuna julkisiin kirjastoihin?
Mikä on tärkein kirjallisuuden hankintatapasi jos ei oteta huomioon lainaamista? Ostot, lahjat, vaihdot?
Kuinka monta kirjaa ostat keskimäärin vuodessa ja mistä? Kirjakaupoista, antikvariaateista, suoraan kustantajalta? Onko vakiintuneita hankintapaikkoja?
Kuinka kirjojen hinnankorotus vaikuttaa ostoihisi?
Minkälainen on kirjakauppatilanne paikkakunnallasi? Oletko tyytyväinen palveluun?
Ostatko kirjoja ulkomaanmatkoilla? Mistä maista?
Tilaatko tieteellisiä aikakauslehtiä? Kuinka monta ja miksi?

8. Paikallinen tutkimusmiljö

8.1 Organisaatiomiljö

Millainen organisaatorakenne edistää hyvää tutkimusmiljöötä?
Miten vaikuttavat asiaan hallintomuodot joiden tunnusmerkkejä ovat desentralisaatio, horisontaalinen vuorovaikutus ja keskinäinen sopeutuminen?
Ensimmäinen malli on malli jossa yliopistot ja niiden opettajakunta ovat tuottajia ja opiskelijat kuluttajia. Yliopistot kilpailevat jossain määrin toistensa kanssa (esim. USA). Edistäisikö tämä malli hyvää tutkimusmiljöötä?
Toinen malli. Hallituksella on käytettävissään hierarkkisesti järjestetty hallinto joka ohjaa

opettajia ja opiskelijoita, joiden tulee ottaa ohjeita samalla tavalla kuin yrityksessä tai virastossa. Tunnusomaista tälle hallintomuodolle on vaatimus yhdenmukaisuudesta. Samat säännöt pätevät kaikille joilla on pienet sopeutumismarginaalit yksilöllisiin olosuhteisiin.

Kuinka tällainen järjestelmä suhtautuu sinun mielestäsi tutkimusjärjestelmään? Ylhäältä alaspäin ohjaava malli. [Byrokraattinen malli]

Edistääkö se hyvää tutkimusmiljöötä?

Kolmas malli on malli missä kaikilla on samanlainen äänioikeus tai osanotto-oikeus tiettyjen kiintiöiden mukaan. Pääperiaate on että akateeminen yhteisö joka koostuu opettajista, opiskelijoista sekä virkamiehistä on itsehallinnollinen sellaisissa asioissa jotka koskevat tämän yhteisön toimintaa ja sen ohjaamista. Minkälaisen tutkijayhteisön synnyttää tämä malli?

[Demokraattinen yhteisö]

Mikä tai mitkä näistä malleista olisi paras tutkijayhteisöä ajatellen?

Mitä organisaatiomallia seuraa sinun yliopistosi/työpaikkasi?

Onko tilaa spontaanille, epäviralliselle järjestäytymiselle?

Laitoksen koko (tutkijoiden ja opettajien lukumäärä)?

Ovatko pienet laitokset ”ympäristö-ongelma”?

Minkälaiset pitää olosuhteet olla jotta kriittinen massa syntyisi laitoksella sinun alallasi? Mitä se edellyttää?

Kuinka monta tutkijaa pitää olla laitoksella jotta kriittinen massa syntyisi sinun alallasi?

(Vaihtelee 7-20 henkilöön, 15 on keskiarvo)

8.2 Fyysinen miljöö

Missä työskentelet pääasiallisesti tehdessäsi tutkimusta: kotona, laitoksella tai muualla?

Oman laitoksen sijainti suhteessa tutkimustyöllesi tärkeisiin laitoksiin.

Sen fyysinen sijainti suhteessa kehysorganisaation pääkirjastoon.

- onko tiedekuntakirjastoa - sen sijainti/välimatkan pituus? Onko este?

- laituskirjaston sijainti suhteessa työhuoneeseesi?

8.2.1 Fyysisen lähiympäristön arkkitehtuuri

Laitostilojen koko ja tarkoituksenmukaisuus

- pitkiä käytäviä tai sokkeloita, labyrinthteja
- huoneenjako

- onko ruokasalia tai kahvilaa läheisyydessä?
 - sen sisustus
 - pöytiä ja tuoleja riveissä
 - pöytiä ja tuoleja pienissä ryhmissä
 - sohvia ja mukavia nojatuoleja
 - kahviautomaatti tai tarjoilua tiskiltä
 - kopiointikone
 - sanomalehtiä, aikakauslehtiä, kirjahyllyjä
 - tupakointikielto
 - tapaamispaikka vai pikaruokapaikka

Miten tämä arkkitehtuuri käsitetään: edistääkö se tutkimustyötä ja kommunikaatiota ihmisten välillä työpaikalla? Vai onko se häiritsevää?

8.3 Psykologinen ja sosiaalinen lähiympäristö

8.3.1 Työsuhdeturva

Koetko työsuhdeturvasi heikoksi/riittävän vahvaksi? (Frågas ej av professorerna)

Miten heikko työsuhdeturva vaikuttaa työntekoon?

Sivutöiden tarve riittävien tulojen saamiseksi; sivutyöt voivat aiheuttaa hajanaisuutta työssäsi ja siitä voi olla seurauksena työn laadun huonontuminen

Panostatko sellaisissa tilanteissa ensisijaisesti varsinaisiin työtehtäviisi vai priorisoiako omaa pätevoitymistäsi?

8.3.2 Kommunikointi tutkijakollegojen välillä

Voisitko kuvailla kommunikointia laitoksella/työpaikalla?

Saatko palautetta tutkimustyöstäsi kolleegoiltasi?

Tunnetko itsesi eristetyksi laitoksella tai laitoksen ulkopuolella?

Jos asia on niin, mistä luulet tämän johtuvan?

Kommunikoidaanko ensi kädessä tutkijaryhmien sisällä vai suuntautuuko se ehkä enemmän laitoksen ulkopuolelle?

Onko sellaisella tilanteella vaikutuksia yhteiseen intellektuaaliseen ilmastoon tai tutkijamiljööhön laitostasolla?

Käytätkö sähköpostia kontakteissasi ulospäin? Missä laajuudessa?

Sähköpostin hyvät ja huonot puolet verrattuina tavanomaiseen postiin ja puhelimeen?

Käytätkö jotakuta elektronista konferenssijärjestelmää, kansallista, pohjoismaista, kansainvälistä?

Minkälainen merkitys konferenssijärjestelmällä on kontakteissasi kolleegojen kanssa?

Laitoskirjasto sosiaalisen kanssakäymisen paikkana kolleegojen kanssa?

8.3.3 Tutkijoiden rekrytointi

Miten tutkijanrekrytoinnin pitäisi tapahtua?

Miten pitäisi tutkijoiksi saada ne joilla on ei pelkästään luovaa lahjakkuutta vaan myöskin vahvaa motivaatiota. Tutkijan uraan liittyy halukkuus ottaa riskejä, joten ura voi olla epävarma sekä tutkimustulosten että yksilön toimeentulomahdollisuuksien osalta?

8.3.4 Sosialisatioprosessi

Tutkijoiden asema tutkimustyössä asettaa heidät voimakkaan paineen alaisiksi. Yhtäältä tiedeyhteisön arvot ja toisaalta taas erityisesti laitoksen esimies joka käytännössä edustaa näitä arvoja, vaikuttavat asiaan. Miten nuorten tutkijoiden sopeutumisvaikeukset vaikuttavat ryhmänmuodostukseen laitoksella?

Tulevatko nuoret tutkijat riippuvaisiksi henkilöstä joka valitsee tutkijan uralle aikovat; hänestä joka antaa heille tutkimusaiheet ja hänestä joka ohjaa heitä? Kolme roolia yhdentyy usein.

Mitä merkitystä on jos tutkijaksi pyrkivä saa viran laitokselta?

Jos tieteelliset arvot on asetettu niin korkealle että tutkijalla on vaikeuksia saavuttaa ne, miten se vaikuttaa sosialisatioon?

8.3.5 Yhteistyö

Projektityötä ryhmässä. Ryhmän johtaja? Yhden miehen/naisen projekti?

8.3.6 Tutkimusideoiden synty

Miten sinun mielestäsi tutkimusideat tavallisimmin syntyvät?

Onko kysymys pitkästä kehityksestä? Vai äkillisistä oivalluksista?

Mistä lähteistä ne juontavat juurensa? Kirjallisuudestako? Kolleegoiltako? Lähdeaineistostako?

9. Kansallinen tutkimusmiljö

9.1 Tieteelliset seurat

Oletko jonkun tieteellisen seuran jäsen? Oatko aktiivisesti osaa jonkun tieteellisen seuran toimintaan? Minkälainen merkitys seuralla on tutkimuksellesi? Miksi olet tieteellisen seuran jäsen? Millä tavalla seura edistää tiedonhankintaasi?

Oletko saanut palkintoja? (Frågas endast av äldre forskare)

9.2 Tutkimuspolitiikka

Onko sinulla tai onko sinulla ollut ulkopuolista tutkimusrahoitusta tutkimuksellesi?

Sisältyikö rahoitukseen momentti joka koski tiedonhankintaa?

Minkälaiset ovat mahdollisuudet tutkimusmäärärahojen saamiseen sinun tieteenalallasi?

Vaatiiko tutkimuksesi suuria resursseja? Aiheuttaako ulkopuolinen rahoitus lojaalisuusongelmia?

Vaikuttavatko tutkimusrahoittajat tutkimusongelman valitsemiseen?

Miten sinä suhtaudut tutkimuksen tiedepoliittiseen ohjaamiseen alallasi?

Miten suhtaudut tulosselvitykseen ulospäin? Tutkimuksen tuloksellisuusvaatimuksiin?

Vai riittääkö sisäinen selvitysvastuu? Tutkijoiden vertaisarviointi, ts. "peer review".

9.3 Korkeatasoisen tieteen arviointi

Mitä vaaditaan hyvältä tutkimukselta sinun alallasi Suomessa?

Kategoria: ongelmanasettelu
 teoria
 menetelmä
 tulokset
 keskustelu/arviointi/kritiikki
 esittely

Arvoattribuutteja: esim. uutuus, korrektisuus, vaikeus

Ovatko hyvä tutkimus ja korkeatasoinen tiede synonyymejä? Jos ei, mikä erottaa ne toisistaan?

Miten pitäisi korkeatasoista tiedettä arvioida?

Pitääkö tutkijan sopeutua tieteenalan sisällä vallitseviin arviointiperusteisiin?

Mitkä korkeatasoisen tieteen arviointimenetelmät ovat toivottavia? Viiteanalyysi ja asiantuntijalausunnat ovat tavallisimpia.

Mitä aspekteja luulet kolleegojesi arvostavan eniten tutkimusta arvioitaessa?

Millä tavalla tiedonhankinta vaikuttaa korkeatasoiseen tieteeseen?

Mitä tutkimuksen tieteensaisiä ja tieteenulkoisia vaikutuksia pidät erityisen tärkeinä sinun tieteenalallasi?

Tässä on muutamia esimerkkejä vaikutuksista. Valitse näistä tai/ja mainitse muita.

Tieteensaisiset vaikutukset

Uusi tieto, teorioiden muodostamista

Paradigmojen muutos

Jonkun ilmiön ymmärrettävämpi selitys

Aivan uusi näkemys jostain ongelmasta

Empiirisen todellisuuden lisääntynyt ymmärtämys

Erittäin reliaabelit (luotettavat) ja validit tulokset

Todiste jonkun hypoteesin paikkaansa pitävyydestä

Jonkun kiistellyn teorian vääräksi osoittaminen

Tuki aikaisemmille tutkimustuloksille

Uudet parannetut menetelmät

Arvostus kansallisella/kansainvälisellä tasolla

Suuremmat tutkimusresurssit (rahaa, laitteita, tiloja)

Tieteenulkoiset vaikutukset

Yhteiskuntamuutos

Henkisen hyvinvoinnin parantaminen

Yksilöllisen vapauden lisääntyminen

Laajempaan tradition ja kulttuurin tuntemukseen myötävaikuttaminen

Myyttien ja väärrien käsitysten kritisointi = ”älyllinen puhtaanpito”

Miten tärkeitä ovat nämä kaksi vaikutustyyppiä verrattuina toisiinsa?

Mitä vaaditaan tutkijalta ja hänen ympäristöltään, missä hän työskentelee, jotta hyvää tutkimusta voisi syntyä?

Tutkija

Persoonallisuuden piirteitä (esim. lahjakkuus, motivaatio, kestävyys, sinnikkyys, kehityskelpoisuus, ahkeruus, itseluottamus, rohkeus, luovuus)

Tietoja, koulutusta alalla

Kokemuksia

Ikää

Mielenkiintoa

Kypsyyttä, elämäkokemusta ja itsetuntemusta

Omia vaikeuksia ja ongelmia

Ympäristötekijät

Tutkimusrahoitusta

Laitteita

Tiloja

Tutkijakolleegoja (intellektuellisesti, sosiaalisesti, laitoksen sisällä ja ulkopuolella, kansainvälisesti)

Tietohuoltoa

9.4 Tieteellinen tuottavuus

Miten käsität tieteellisen tuottavuuden tieteenalallasi?

Voidaanko sitä mitata? Jos voidaan, mitkä tekijät tulee ottaa huomioon?

10. Kansainvälinen tutkimusmiljö

Teetkö usein tutkimusmatkoja ulkomaille? Kuinka usein?

Kongresseihin? Keräämään lähdeaineistoa?

Oletko jonkun kansainvälisen tieteellisen seuran jäsen?

Kuinka laaja kollegaverkosto sinulla on ulkomailla?

Kuinka tärkeitä kansainväliset kontaktit ovat sinun tutkimuksellesi?

11. Tutkijahenkilö

11.1 Koulutus

Peruskoulutus:	1	ylioppilastutkinto	_____
	2	muu	_____
	3	FK	_____
Tutkijakoulutus:	4	FL	_____
	5	FT	_____
	6	dosentti	_____
	7	Ph D	_____

Kuinka tutkimusaiheesi suhtautuu laitoksen tutkimukseen?

Pidetäänkö säännöllisesti tutkijaseminaareja laitoksella?

Tutkijakoulutuksen muu muoto?

Sisältyykö tiedonhaun ja kirjastonkäytön opetusta tutkijankoulutukseen?

11.2 Tutkimusongelman valinta

Mitkä seuraavista tekijöistä vaikuttavat oman tutkimusongelmasi valintaan?

Tieteen kehitys

Kilpailun riski

Rahoituksen saantimahdollisuudet

Tutkimusrahoittajien vaikutus

Pätevöimis- ja karriäärinäkökohdat

Aikaisemmat tutkimuskokemukset

Tutkimusaineiston saatavuus

Henkilökohtaiset intressit

Kommunikaatio toisten tutkijoiden kanssa

Annatko tutkimusrahoituksen määrätä tutkimussuuntasi turvataksesi omaa elatustasi?

11.3 Henkilökohtaiset asenteet tutkimustyölle ja tutkijan ominaisuudet

Koska kiinnostuit tutkimuksesta? Miksi kiinnostuit tutkimuksesta?

Tutkijaurasi pääasialliset motiivit?

Kuulutko johonkin tieteelliseen koulukuntaan?

Tunnetko tieteenalasi tutkimusrintamaa? Kuinka pysyt ajan tasalla?

Mitkä tutkijan ominaisuudet ovat toivottavia?

Tässä seuraa esimerkkejä ominaisuuksista. Valitse näiden joukosta tai mainitse uusia.

Älykkyys

Pätevyys

Kestävyys

Kypsyys

Motivaatio

Kunnianhimo

Tarkkuus

Itsekritiikki

"Vähän hullu"

Oppivaisuus

Realismi

Valintakyky

Yhteistyökyky

Käytännön kokemus

Muu

Minkätyyppistä vapaa-ajan kirjallisuutta luet?

- 1 Tieteellistä kirjallisuutta
- 2 Tietokirjallisuutta
- 3 Elämäkertoja
- 4 Jännitysromaaneja
- 5 Sotaromaaneja
- 6 Science fiction
- 7 Historiallisia romaaneja
- 8 Muuta kaunokirjallisuutta